TUDOR ARGHEZI ● SCRIERI ● 26

Coperta și supracoperta: *Petre Vulcănescu*

TUDOR ARGHEZI

26

P. Tugui - Donație 2008

PROZE

EDITURA MINERVA

SEMNE CU CREIONUL

IV

1931—1946

VISUL

După o involuntară experiență a vieții, care pentru cei mai mulți se reduce aproape la jumătate, omul dormind un an din doi, poți tot atît de puțin să te rostești asupra jumătății, petrecută în dosul soarelui cît și asupra celeilalte jumătăți. În privința ignoranței douăzeci de ani dormiți sînt frații buni ai celorlalți douăzeci de ani, reputați că s-au depănat lucid. Un om cu ochii deschiși nu face cu mult mai mult, relativ la cunoștințe, decît unul care doarme.

Sforțarea intelectului în analiză și măsurătoare se lichidează zilnic în perina de puf, și totalul lichidării ia forma cunoscută a somnului definitiv, împotriva căruia, revoltat, un mare răzvrătit și al vieții, a lăsat cu limbă de moarte să fie îngropat în picioare: Învierea morților, care trebuia să aibă loc de cîteva ori de la Hristos încoace și a fost de cîteva ori amînată, nu desigur din lipsă de clientelă, îl va găsi cu un moment mai repede pregătit. Georges Clemenceau nu va mai fi silit să se scoale și să-și adune oasele, pe franțuzește: deranjate.

Sînt oameni care se luptă cu somnul, cu șarpele lui învăluitor, cu ceața lui cotidiană și izbutesc să-l suprime cu proporția lui normală de existență. Dar nu sînt mai voioși, mai inteligenți, nici mai fericiți. Dimpotrivă, somnul zis reparator, readuce tonul și ritmul, fără se se continue exact în punctul în care au fost lăsate. Plăcută și tristă infirmitate, omul ridicat pe verticală trebuie să figureze două-

sprezece ore pe zi broasca și să ațipească, laolaltă cu toate vitele și dobitoacele, făcute de natură pentru digestie și tortură, variată cu plăcerile animale și cu răzbunările minții împotriva Lucrului Neînțeles.

Pe cît de neprevăzută e ora zilei încă neisprăvite, pe atît de surprinzătoare este durata somnului, în timpul căruia se petrece o viață, care dacă în genere caricaturizează viața trăită, cîteodată nu are aparent nicio legătură cu ea și uneori prezintă puterea de fantezie și absurditate a prevederii. Probabil că numai coincidențele au determinat erezia previziunii și publicarea unei cărți tîlmăcitoare de vise, care îndeobște interpretează prin similitudine formală și contra-impresii. Dacă nasturi mulți vei visa, bube pe trupul întreg vei avea. Ce să faci ca să-ți treacă bubele înnainte de ivire? Dacă ai mai visat și umbrelă deschisă, primejdia e înlăturată.

Cineva a visat pe bunicul defunct scoțînd apă din fîntînă și a interpretat de-a dreptul că pe lumea cealaltă bunicului i s-a făcut sete. Poftim de caută pe bunic, în lumea ceea, cu o sticlă cu limonadă, care-i plăcea bunicului mult. Atunci interpretarea dă o soluție omenească, simplistă însă spiritualizată prin dragostea teoretică de aproape. În sîmbăta următoare, împarți vin săracilor din cartier, de preferință bătrîni ca bunicul, și problema se reduce la tăgăduirea esențială adăpînd și hrănind și înveșmîntînd în numele morților, pe care i-ai iubit, oameni vii, ambasadorii permanenți ai lumilor defuncte, pe pămînt.

O doamnă a visat odată că a scoborît în adîncul unui puț cu o lumînare aprinsă, ținîndu-se de ghizdurile lui de lemn. O inspirație, de care vine omului adormit, îi poruncise să-și ducă flacăra lumînării rămasă de la Paște și să o lase să ardă acolo, la nivelul apei. Scoborîndu-se în puț, visătoarea rămase surprinsă. Se mai aflau cîteva lumînări aprinse, puse de altcineva tot la nivelul apei, ba ceea ce denatura și mai mult un înțeles al visului și-l împingea pe treptele unui misticism haotic, mii de lumînări ardeau în interiorul apei, subt nivel, ardere cu neputință în viața cea de toate zilele.

Doamna s-a deșteptat îngrozită: visul ei nu semăna cu nimic trăit și puțurile se desființaseră de zeci de ani din cuprinsul orașului ei. Ce ar putea să « însemneze » e o chestiune de amuzament vulgar, ca șaradele, cu care își frămîntă inteligența cititorii proprietari ai acestui articol al sistemului nervos. Doamna a fost întrebată cu solemnitate și mistic și științifico-medical: « Te-ai închinat la culcare? » « N-ați mîncat cumva tocătură și v-ați culcat prea repede după masă? » Ar fi de reținut din acest vis apocaliptic substanța lui inexperimentală, — pentru ilustrat facultatea noastră de a visa subiecte care nu se pot petrece în realitate.

Un alt vis de aceeaș natură. Visam că suiam un drum de deal pardosit în întregime cu cîini, cîine lîngă cîine. Dacă s-ar fi iscat un automobil, cel puțin o sută de mii de cîini trebuiau să sară-n sus și să latre, amenințați de roțile mașinii. Cîinii dormeau cu toții pe o rînă și probabil că visau și ei ceva, căci surîdeau dormind. Dar ninsese. O zăpadă de cristale mărunte umpluse cu mei de gheață și griș, intervalele dintre cîini. Nu știu de ce mă suiam pe drumul cîinilor adormiți, dar trebuia să ajung sus negreșit și cît mai repede, fără să trezesc un singur dulău. Nu știu ce s-ar fi întîmplat dacă aș fi deșteptat pe unul din ei: desigur că s-ar fi deșteptat cîinii toți și lătratului nu i s-ar mai fi putut da de cap. Urcarea se făcea cu pași exagerat de mari, trecînd peste fiecare doi, trei cîini odată și puind piciorul tot într-un interval.

Luna mă bătea din spate și umbra mea neagră umbla în patru labe pe drumul alb. Îmi făcusem și un raționament, acesta experimental: dacă se deșteaptă cîinii, încremenesc în loc cu mîna în sus, cîinii temîndu-se, ca și omul de atitudinile fixe, și de corpurile care stau. Cînd am ajuns sus, primăvara era în toi și subt un umbrar cîntau lăutarii.

Visul mi-a plăcut mult. Era tot un vis imposibil de urzit cu materiile realității. Ce se întîmplă în somn? creierul — vorba ceea — devine imaginativ? imaginația lucrează în sfîrșit singură, fără concursul — vorba ceea — al altor facultăți, și cade în desfrîu?

E greu de căutat un pretext sau o scuză acestor producții artistice dezinteresate ale insului nostru, devenit din senin constructor în stihiile Alandalei. Și s-a renunțat, credem, să se mai cerceteze teritoriul ochilor închiși cînd tărîmul cestălalt, al aproximativei lucidități, se cercetează atît de penibil și lent. Este individul nostru intelectual o harpă care își destrăbălează dormind corzile, și sunetele ei din viață se încurcă în cacofonii?

Toată chestiunea consistă în a exclude din ele teama religioasă, aportul teologic, care aparține unor inventatori și mai detestabili și mai puțin inteligenți decît ridicula noastră activitate de somnolenți.

1931

EPOCA SCRIITOARE

Trăind o bună bucată de vreme de calendar, noi am apucat, în ceea ce privește cartea și scrisul, epoci de modă succesiv interesante. Punerea degetului pe o cruce trasă cu cerneală era ultima rămășiță a unui orgoliu medieval, care, păstrînd spada pentru seniori, lăsa pana disprețuită, pe mîna ticăloșilor din vulg: singura pană care onora prestigiul seniorial era pana de la pălărie. Prin transpunere, penele purtate de păsări în coadă stăteau mai bine aristocraților la cap. În semnătura prin punerea degetului gros, instinctul analfabeților preceda sistemul Bertillon, inventatorul așa-numitelor amprente digitale, ștampile aplicate pe fișe de antropometrie cu buricul degetelor înmuiate în tuș.

Moda ignoranței s-a purtat cu fudulie pînă acum vreo patruzeci de ani. Pe cînd săteanul făcea proverbul « Ai carte ai parte » și ocîrmuirea nu-l împingea către carte, ca să-l scutească de alternativ, orașul își conserva intactă plăcerea de a nu ști citi. De altfel, la ce putea să slujească această dibăcie, cu care nu se naște nimeni? Poporul nu călătorea, ca să aibă nevoie de pașaport, din pricină că nu se născuse încă locomotiva... Muncind ziua la cîmp și noaptea culcîndu-se, de cum însera, oamenii se orientau ca și găinile de singura lumină a soarelui. Petrolul a fost o născocire tîrzie și lampa fu inventată cu greu: așa-numitul « gaz » a fost luat întîi ca o doctorie, pentru motivul că putea: Orice leac ca să fie bun, trebuie să miroase

puțin. Și nu se pomenea nici chitanță și nici recipisă, două instituții recente. S-ar putea emite principiul că poliția a fost mult mai culturală decît curiozitatea intelectului. Săteanul, în lipsa de hîrtie și condei, a excelat întotdeauna prin memorie. Dacă i-ar fi lipsit și facultatea ținerii de minte, ale căreia comori abia încep să fie trecute tiparului acum, în epoca de cultură, n-ar fi rămas din poveștile frumoase, din cîntece și znoave, nimic. Născut fără acte, omul n-avea nevoie de certificate, de dovezi și contracte: singurul moment în care se simțea nevoia scrisului, era momentul morții. Atunci făcătorul de cruci de lemn știa să răspundă acestei unice nevoi de-a se lăsa însemnare că omul cu numele lui a trăit în sat, odată și el. Adeseori, bătrînii, crezînd că prezentul lor a fost incomparabil mai drept și mai onest decît prezentul nostru, ne-au arătat superioritatea cuvîntului *dat*, asupra cuvîntului *scris*, mustrîndu-ne că pe vremuri, vorba era vorbă, fără contract: de bună seamă, de vreme ce bătrînii nu știau să scrie. Forma scrisului lor era făgăduiala, parola. De acolo își trage origina și jurămîntul, care corespundea în graiul timpului cu ceea ce ar fi azi în manuscris cuvintele subliniate și în textele tipărite caracterului *aldin*. Iar proba se adeverea cu martori. Totuș, oricît ar fi fost de agreabil să iei cu împrumut o mie de galbeni pe cuvînt, această operație se făcea, firește, exclusiv între prieteni și exclusiv în interiorul unei clase sociale stricte; ceea ce nu se putea chema că este un credit.

Moda ignoranței a fost continuată prin diametralul ei opus: moda dorinței de a ști cît mai mult, complicată cu paraziții ei primejdioși, semi-știința și savanteria. Am cunoscut un profesor de teologie, autor al unei opere în trei volume monumentale, care neputînd să stea de vorbă cu un muritor de rînd, interogativ și analitic, se refugia într-o

obiecțiune lapidară și afirma că nu poate discuta decît cu oameni prevăzuți cu doctoratul în teologie. Unui simplu licențiat nu-i da niciodată nici-un răspuns, iar față de un inginer sau profesor de geometrie nutrea un dispreț total.

Această modă, acestă epocă, a pasiunii de carte, s-a tradus în fel și chipuri. La clubul socialist din București, acum vreo treizeci și cinci de ani — mișcarea socialistă se găsea subt direcția unor personalități ca Ion Nădejde, un mare latinist, Vasile Morțun, mai tîrziu ministru, Georges Diamandy, autorul piesei *Chemarea codrului*, un intelect rafinat și un om din toate punctele de vedere excepțional de fin; Radovici, mai tîrziu ministru și el — și domnul G. Ibrăileanu, criticul *Vieții Românești* și animatorul ultimei mișcări literare de datină moldovenească, din Iași. La clubul socialist intelectualii partidului nu se sleiau în revendicări de salarii și esențiala lor preocupare nu era în cele opt ore de lucru, opt ore de reculegere și opt ore de somn: ei citeau douăzeci de ore pe zi. Pe masa redacției ziarului *Lumea nouă* se găsea un registru, în care se putea examina cît au citit într-o săptămînă « tovarășii ». Între idealul de acum treizeci de ani și idealul actual al socialiștilor este o diferență practică fundamentală. Rezultat: școala socialistă de acum treizeci de ani a dat publicului românesc o rîvnă de carte, care a crescut pînă în momentul războiului, ca o mare pasiune. Putem adăoga, în paranteză, că nicio mișcare de idei și de cultură nu poate fi comparată nici înnapoi nici înnainte, în ceea ce privește consecințele sociale, politice și literare, cu școala de la *Lumea nouă*, condusă timp de aproape de douăzeci de ani de *tinerii ieșiți din familii de mari proprietari*.

1931

MODE LITERARE

În populația periferică dorul de carte s-a manifestat în special la pubertate, tînărul îndrăgostit literariza în scrisorile iubitei. Editorii din epocă vindeau de preferință, afară de « haiduci », de *Minunile sfîntului Sisoe* și de *Vămile văzduhului*, foarte mult cartea stilului epistolar. Lirismul accentelor din acest manual era complectat cu extrase din *Micul dor*, în versuri, care se așezau în scrisoare la urmă, ca să dea iubitei o impresie finală de exaltare. Nevinovata poezie a lui Traian Demetrescu, *Călugărul din vechiul schit*, a slujit cel puțin zece ani, intensiv, instituției Ofițerul stării civile, la toate rubricile registrului și mai ales la Nașteri. Poezia poetului craiovean conținea în stare concentrată, de pastilă, și pe Werther și pe Don Juan. Se pare totuș că a dispărut din stilul corespondenței formula: « Doresc ca mica mea epistolă să vă găsească în momentele cele mai fericite ale vieții. Cît despre mine aflați că sînt sănătos ». Altădată, ea făcea parte necesară din scrisoare, ca trebuința de a înmuia condeiul în călimară la început.

Trebuie să trecem în istoria modelor și cerneala violetă, care ne-a brutalizat patruzeci de ani. E ciudat cum a fost aleasă această culoare a liliacului, de preferință, pentru acoperirea hîrtiei cu rapoarte, procese-verbale și somații. Justiția și administrația, ministerele, jandarmeria, școala, prefecturile adoptau exclusiv culoarea episcopală, care dacă vine

bine pe catifea și mătase, aplicată pe hîrtie este exasperantă. Chimia era la începuturile ei și anilina se ivise ca o binefacere; cu foarte puțină apă obțineai o culoare abundentă de permanganat. Vărsînd pe Argeș în sus un kilogram de cerneală violetă, puteai recolta la vărsarea lui în Dunăre o mie de sacale. Acest element frumos și trivial se întindea cu o facultate multiplicatoare de a nu se mai isprăvi niciodată. Din călimară, cerneala violetă se întindea pe degete, se ridica pe nas și urechi, trecea la vecin, din bancă-n bancă, din clasă-n clasă, din școală-n școală, în toată țara. Arhivarii și dascălii purtau pe degete cerneală violetă și pe mustață gălbuiul și roșcovanul tutunului din țigarea fumată între unghii; ceea ce alătura două civilizații: civilizația industriei *Anilinfarbe* cu civilizația turcă. Violetul manuscriselor a fost înlocuit cu antracenul. Pana a biruit lipsa bunului gust, întorcîndu-se la culoarea neagră de funingine, a străbunilor care nu știuseră să scrie. Cu toate acestea cerneala violetă nu a dispărut de tot. O mai întîlnești cu spaimă, prin provinciile depărtate, unde nu a pătruns nici hîrtia sugătoare, cerneala zvîntîndu-se încă pe alocuri cu praf de cenușă, luat pe marginea petiției, din gura sobei, sau cu nisip din scuipătoare...

O suvenire particulară ne-au lăsat iscăliturile cu parafă: numele corespondentului sau al grefierului însoțit de colaci și volute crețe. Această găteală a numelui Popescu sau Ionescu, cuprins într-o dantelă de scîrlionți și punctat din loc în loc, se capătă cu aceeaș greutate cu care se face o sorcovă sau o pălărie de tiul. Legea estetică poruncea ca desenul să fie cît mai splendid și nevoia legală impunea o estetică fixă și un model invariat. Mulți dintre noi, și nu din cei mai proști dintre noi, ați putut observa, că de cîte ori se găsesc cu o foaie de hîrtie dinainte se dedau sportului măgulitor

de-a se iscăli de cîteva sute de ori, încîntați că-i cheamă așa cum se numesc și căutînd instinctiv și artistic un *fason* de iscălitură mai atrăgător, ca și cum ar iscodi în oglindă o nouă croială a mustății și a țăcăliei. Satisfacția lor de a repeta monoton numele de botez și de familie plus inițiala tatălui, însoțită de un punct abreviator, dovedește o autoadmirație de Narcis. Cititorii nu pricep adeseori cum se face că un poet prost cade în extaz dinaintea divinelor lui măgării literare. Dacă un om se simte fericit numai de faptul că-l cheamă, de pildă, Alexandru, cum nu s-ar simți el culminant și măreț, cînd Alexandru e scris nu pe o simplă foaie de hîrtie, ci dedesubtul unei strofe cu ritmuri?

O modă a scrisului, oribilă, a bîntuit însă în epoca nu prea depărtată, în care scrisul constituia pentru familiile cu mult respect de sine, o rușine și o declasare. Dacă te prindeau părinții dumitale că scrii versuri — și erai mic — mîncai o bătaie, cu atît mai memorabilă cu cît concepția despre viitorul d-tale, organizată de dorințele părinților, avea în vedere o slujbă mai importantă, dorință în raport cu venitul anual al familiei. Idealul de perfecțiune al epocii era ca toți copiii să ia întîi zece la matematici (cărora li se zicea *armetică*) și apoi să devie... Judecători. Copilul care începea să scrie, desigur versuri, da dovezi precoce că refuză să devie magistrat și era corectat, băgîndu-i-se mințile în cap. Un copil, aparținînd unui părinte cu principii, nu trebuia să se consacre nici unuia din aceste odioase meșteșuguri: literatura, pictura, muzica și comedia. De la vîrsta de șaisprezece în sus, războiul dintre familii și copiii perverși se ducea cu romantism. « Tinerii » adoptau formele vizibile ale consacrărilor sufletești, pălăria mare, de dimensiunile umbrelei, chica îmbelșugată și cravata lavalieră — și uneori pelerină. Se mai văd și astăzi cîțiva adepți ai acestui costum de mare expresie, și unii își poartă cu demnitate, pe o chelie de cea mai melancolică actualitate, o pălărie de acum treizeci de ani, din generația palidă și apelpisită.

Departe de toate aceste mode literare, care au trecut; astăzi tipărești un contract, pînă la douăsprezece romane pe an sau numai un fascicol pe o viață întreagă — volumul material este indiferent — capeți premii naționale și dai autografe...

1931

SĂMÎNȚA

Educația noastră romantică făcută cu modele mari, peste natură, ne determină să disprețuim lucrurile mici, fără să putem comite nici isprăvi mari în profesiune. Drept ar fi să fim în « specia- litate » niște profeți și tot ce izbutim este că de- venim funcționarii ei. Dar și izbutirea negativă implică efortul: nu facem niciunul de niciun fel.

La douăzeci de ani tragem, să crească, mustața, la treizeci ne îngrășăm și la cincizeci ne ascundem chelia. Un domn surd, care nu poate să audă fără telefon portativ, are șaizeci și cinci de ani, s-a însurat cu o tînără de douăzeci și se prepară în cabinetul de toaletă așa, că ieșind pe stradă cu soția lui la braț să pară amîndoi de o vîrstă. Noii căsătoriți s-au înțeles acasă să mistifice publicul: ea povestește în șoaptă ceva ce nu poate să fie auzit iar el se preface că aude și înregistrează cu gesturi. Dacă străbat un bulevard la pas și sosește cu trompeta deschisă un automobil: despre el soțul poate să fie călcat. Doamna îl apucă de mînecă și fuge cu soțul, pe trotuarul cel mai apropiat.

În acest caz, demnitatea surdului suferă, pentru că distinsul ei proprietar, perfect cravatat, corect mînușat, încălțat ca Eduard VII și îmbrăcat ca Alexandru Marghiloman, trebuie să se decidă să fugă, fiindcă îl trage nevasta de manșetă.

Modelele mari și lucrurile mari sînt închipuite. Istoria e compusă din veacuri însă prezentul se

aglutizează din secunde. Molecula se cabrează și vrea să imite armăsarul. Oamenii armăsari există numai în fabulă și în trecut. Cel care inspectează trecutul cu sinceritate descoperă, ca și în ceruri cu luneta, lumini indescifrabile și nebuloze. Tre- cutul e mai mare prin volumul lui și prin totalizări: momentan el e ca secunda de azi.

Un savant deconcertant pentru educația roman- tică, a întors odată luneta și dînd lentilele peste cap, s-a uitat de-a-ndoasele în natură, în oameni și în concepțiile lor și le-a văzut dominate de infinitul mititel. Bacilul se bucură de o autonomie, pe care vizibilul și expresivul nu o cunosc. El se depla- sează în evoluții anarhice, de sine stăpînitor și atacă morala pe nevăzute, intercalat în urzelele lui, pe care le lăbărțează. Devastat, ca țărmul mării de un grăunte de nisip activ, marele sucombă de mic, fără să știe și fără să-l vadă. Abia un diagnostic postum precizează prea tîrziu de ce o civilizație sau un om au decedat.

Literatura urmează oblicuitatea romanticului către actual, către provizoriu și către corpuscul. Ce frumos a scoborît traiectoria ei ochită în luceafăr, către floarea de mușețel și la puricele verzei frizate! O viață întreagă am căutat gigan- ticul și rarul, colindînd lumea cu o umbrelă de sticlă și cînd era să calc într-un păienjeniș, care acoperea tot amurgul, și să strivesc un păianjen, ancorat în centrul umbrelei lui de mătase și sticlă, am închis umbrela mea, sfărîmată și am aruncat-o.

De atunci m-am instalat sufletește, căutător de gîngănii mici și de puncte. Expresia ultimă am lăsat-o în cîștigul fazei și metamorfozei întîia și am urmărit marele în apropierile lui de mic și de și mai mic, de nimic... Chimenul m-a oprit mai mult decît bostanul și din luna plină am scoborît în grăuntele de muștar. Sînt în felul lor,

semințele, niște planeți, cu devenirea concentrată la ultra-maximum.

Am bătut rîzînd cu o floare de salcîm alb, obrajii copilei mele în răsăritul de printre plopi al soarelui rece, și peste doi ani toată moșia era o pădure de salcîmi.

Rafinamentul ultra-micului concordă cu pictura japoneză și cu basmele, cu vechile povestiri, gust Esop și cu simili mamut al peșterii, zgîriat fin cu o muche groasă pe un părete compact.

Un vis de bijutier m-a mînat să fac inele subiective și cercei de rouă, cu lacrimi de măzăriche de perlă.

Lumea infinitului mic, a bacteriei artistice și atomei intelectuale, e fără posibilități de mărginire. Un scarabeu, ca degetul gros, cu cornul din frunte dat pe sapte, mùrmură în contrabas, între firele stelelor tresărite: dintre mici, e micul cel mai mare și ivirea lui turbură ca un motiv de povestire, care rămîne de inventat în interiorul drumului de aer, spintecat în văzduhul serii. Și o horă de țînțari animează crepusculul, deasupra mărarului comestibil și ardeiului gras.

Aș părăsi pentru todeauna cartea care începe, episodul care sfîrșește, în acest vast și mărunt satelitism de vieți fără început și fără sfîrșit. O bibliotecă și mii de cărți au fost ascunse-n pod, ca niște dosare ale unor procese de revendicare de stăpîniri și însușiri. . . E arhiva noastră rușinoasă.

O strachină de pămînt a luat locul bibliotecii, cu plicuri mici și legături de pînză, cît cîrpa în care se înnoadă pentru clătit scrobeala albastră. Cîteva sute de soiuri de semințe, care vor împuia pămîntul la primăvară, cu vegetale, cu flori și fructe și din care va ieși altă sămînță, ca să deghizeze hermetic misterul molecular al existenței și al literaturii. . .

1931

TĂCERE ȘI ZGOMOT

Dacă zgomotul e ieșit din tăcere, critica lucrurilor aparente ar trebui să noteze că la început a fost neantul, prin care se preumbla ca un nor sau ca un întuneric, tăcerea — și cu prima ei notație în carnet să caute mai departe. Dar dacă tăcerea s-a născut din zgomot, așa cum se ivește o groapă în pămînt, tatăl e zgomotul și tăcerea e fiica lui sovonită. Și atunci tăcerea nici nu s-ar fi născut și ar fi un rezultat, un rezultat care trebuie notat cu un zero, un echivalent al virgulei, al pauzei, al rîndului alb din text. Căci tăcerea nu mai ar fi nimic și nu-i decît absența zgomotului, o arhivă închisă.

Din dezordine se aleg însă modelele în stare de a fi reproduse cu scopul de a se stabili pentru regulă și imitație forme constante. La început, a fost prin urmare dezordinea, din care s-au extras prizma, sfera, numărul, cifra. Geometria este posibil să fi fost izolată din haos, foarte tîrziu după zămislirea dezordinii universale, cea dintîi creație de viitor. S-ar putea crede că circonferința a preexistat dezordinii? Nici vorbă nu poate să fie. Zgomotul a făcut parte din dezordine și îi aparține și azi: dezordinea trăiește paralel cu matematicile, ca maimuța paralel cu omul, iscat dintr-o maimuță singularizată.

Dezordinea tăcerii a dat naștere pe de o parte la șapte sunete, care constituiesc toată muzica, de la cobză la Beethoven. Și la vreo douăzeci de

consunante și cinci, întocmai, vocale, materialul fonetic al mai multor sute de limbi vorbite și primul material literar. Expresia și stilul vin din două și cu trei: cinci, mari și late vocale.

Omul redevine maimuță în calamitate și mizerie. Niciodată creatura, care, rușinată de onestul ei pămîntesc, și-a căutat origini de-a dreptul în ceruri, ca bancherii inavuțiți pergamente la Curtea Austriei și Vatican, nu aduce mai fioros aminte pe autenticul ei ascendent, ca în vremurile de război. Bolnavul de tifos, din lazaret, își ucide păduchii cu pipăitul ancestral al cimpanzeului din grădina zoologică.

Nedocumentați experimental și cu intuiția mărginită, mulți literarizanți își doresc o personalitate. Se capătă o similitudine de așa lucru prin imitație inversată, prin imitație de producție sau imitație de atitudini: somnul vine în poziția orizontală. Iar tinerii de tot suferă, în lipsă de o vocație reală, încercările de criteriu spermatozoid. Avînturile interstițiale, nesatisfăcute lumește, degenerează, desigur, adeseori, în viciul solitarismului, tradus și fizic și în intelect printr-un stigmat. Dar tot atît de des un întreg curent, considerat ca nou din pricină că examenul critic literar face abstracții de junețea cățelandrilor și că de fapt problemele subtilității în fizică, în chimie și anatomie sînt, ca indicațiile despre glande și hormoni, de dată recentă, e o derivație intelectuală din scrotum și uter.

Odinioară procesul din literatură, muzică, pictură, arhitectură, sculptură se petrecea exclusiv în atmosferă religioasă. Schismele se nășteau dintr-o irezistibilă pasiune de fornicație, și preotul june, înlănțuit în prejudecata religioasă, de care nu se mai putea scăpa, ca literarizanții evului actual, înlănțuiți de obsesia tipografică și de librărie,

obsesie hebdomadară, mensuală sau de două ori pe lună, dar zguduit de instinct și exasperat de imagini, odată cu o căsătorie, menită să-l digereze, inaugura și o biserică nouă, destinată să-i ofere o activitate profesională.

Este clar că atunci cînd ovalul sufletesc se cuprinde în cadrul adecuat al individualității, căutarea este exclusă și insul nu-și pune preocuparea lucrului ce-i aparține. Tigrul nici pînă-n ziua de azi nu știe cît e de frumos, pentru că nu citește publicațiile ilustrate. El umblă după oi și capre cu învierșunarea epocii splendide, cînd a împărățit, propriu și figurat, peste turmele tumultoase ale junglei.

La universitate, și chiar din primii ani de liceu, tapirul și elefantul află, ca și coropijnița, de exigența individualității artistice și, neîncrezîndu-se în determinările obscure ale ființei, și le afectează prin determinări programatice. Todeauna proștii au profesat artificial ifosul și au fabricat principii și dogme, ca să baricadeze lumea într-un mușuroi și într-o găoace.

M-am întîlnit cu Mòpsi și mi-a arătat întinderea universului pînă-n dosul magaziilor, oprit în garduri. Mòpsi credea că pămîntul ia sfîrșit lîngă vecinul din capătul grădinii, pentru că se născuse în cotețul de lîngă curtea cu găini. Naivul mi-a declarat că pînă la el n-au mai fost cîini. Dar el ridica piciorul ca toate generațiile și mirosea stîlpii gardului ca toți înnaintașii lui, de care nu aflase din aceeaș pricină a lipsei de tipografie și reviste.

Dacă s-a extras din dezordine ordinea cutare, a fost pentru că natura intelectuală, slabă, trebuie să se miște pe un așezămînt. Ceasornicul, un cadran cu douăsprezece ore și două limbi, e un criteriu

imuabil prin care se strecoară timpul mare și timpul mic, în expresie și durată. Căci secunda nu e niciuna la fel cu secunda precedentă și cu se-cunda următoare. Meteorologia, mai capricioasă decît varietatea impresiilor și fantezia senzației, încape toată în conținutul unei secunde uniforme. Ceasornicul e un alfabet, e un vocabular, o schemă convențională, care neîncetat se împlinește cu valori, independente de vehiculul de transportat vremea, întocmai ca în regimul ideilor. Dar nici vremea nu e tipografică și se menține indiferentă, ca și individualitatea, la existența pendulei și a ornicului de turn și de buzunar.

Individualitatea artistică n-are nevoie de mai mult de șapte note: vocabular mai elementar și totuș suficient pentru toate armoniile, în concret și abstract, nu poate să fie. Toate instrumentele vechi și noi au numai singure șapte voci, și saxo-fonul modern, invenția extravagantă și admirabilă, foarte veche, a unui sacson, care a murit, în timpul lui, de foame.

Cine simte nevoia de altceva, e gol ca și gama și ca și instrumentul inert, neanimat; gol ca alfabetul pur și gol ca vocabularul pur. Aceluia îi trebuiește o gamă inexistentă pentru că el însuș e inexistent, o limbă inexistentă, un material fals, care abia trebuie creat. Și preocuparea de mate-riale și nu în primul rînd de însuflețirile inedite date materialelor vechi, măsurate, unice și inva-riabile, în chimie, în fizică, mineralogie și lexic, trădează absența esențială: de personalitate și inteligență.

1931

NOTE LA O CONFERINȚĂ

Domnilor din
« Comitetul național al laptelui »
dascălii gospodăriei românești.

De cele mai multe ori, cultura nu are însemnarea ce i se atribuiește în scrisul și în vorbirea curentă. Speriat de cărțile, pe care nu le citește, și înfricoșat de prestigiul tiparului și al cuvintelor fără înțeles sau cu înțelesul îngropat în silabele vocabularului cu zorzoane, publicul mare și-a închipuit întot-deauna că numitul om cult este mai mult decît un om și că numita cultură este făcută pentru puțini. De pildă, cetățeanului intimidat nu-i vine să creadă că un popor întreg se poate folosi de cultură și că această cultură poate să treacă de marginile unei grupări de indivizi. Simplul cetă-țean, care nu știe carte sau care a învățat numai atît cît i-a trebuit ca să se iscălească, socotește cultura ca un privilegiu, așa cum și era odinioară, cînd mandarinii scris-cititului păstrau abecedarul numai pentru odrasle. Dacă am cuteza să-i spunem acestuia că și un analfabet poate să fie un om cult, fără să învețe carte, el ar putea să creadă că glumim.

De obicei, și clasele zise culte, actuale, adoptă o atitudine de mandarini față de grosul lumii, plăcîndu-le să fie confundate în prestigiul de care se bucură în totalitatea ei mișcarea culturală, care-i altceva decît cultura. Fie că nu doresc, fie că nu vor să poată, ele nu lămuresc grosului, exact, ce este numita cultură. Se pomenește cuvîntul cultură ca o datorie penală și cu un accent de tunet, care contribuie să amplifice sperietoarea și

să descurajeze pe omul de rînd, adică pe omul normal, de a se apropia de cultură. Clasele cultivate beneficiază de vecinătatea fără împrejmuire precisă, a culturii cu puterea de creație, de care cultura poate să fie tot atît de străină ca și ignoranța. Catedra dascălului, laboratorul farmacistului și personalul de scenă al unui teatru, n-au nimic comun cu locomotiva, cu Pasteur și cu Molière, însă dau înțelesul că fac parte, laolaltă, din aceeaș asociație a cunoștinței și a realizării și că sînt un monopol. Sau așa înțelege omul, care le contemplează amestecate, ca orele pe un ceasornic, unde nu sînt indicate ora luminii și orele de obscuritate sau de întuneric. . .

Cultura e invențiune și creație numai accidental. În stabilirea unui tablou de cifre și exponenți cultura trebuie deosebită de ceea ce s-a chemat talent, geniu sau chiar inteligență, întrucît, ca și la pămîntul, cultivat și semănat cînd cu porumb, grîu sau ovăz, cînd cu trandafiri, lavandă și lămîiță, substanța este de mai multe compoziții, dacă nu și de mai multe calități.

Într-o vreme, aveam în serviciul nostru o femeie olteancă de vreo treizeci și cinci de ani. În timpul săptămînii, ea spăla vasele, spărgea lemne, curăța cartofii, adîncită în numeroasele îndeletniciri ale titlului de « femeie la toate ». Duminica însă, ea se arăta în portul ei gorjan cu năframă, ca o mare cucoană, născută să poruncească, și cînd zicea duminica « Sărut mîna », ne cam simțeam la nelocul nostru. Olteanca nu știa carte, avea însă darul natural de-a povesti limpede și inteligent ideile și, dictîndu-ne scrisorile pe care le trimitea în satul ei, acasă, nu era de adaos și de schimbat nimic la textul ei grăit: « cultura » noastră îi servea oltencei de mașină de scris.

— N-ai vrea să înveți să-ți scrii scrisorile singură? am întrebat-o într-o seară, pe cînd, răzimată de ușa sufrageriei și cu mîna la gură, ne spunea ce dorește să comunice unui nepot.

— Păi, s-ar putea?

— De ce să nu se poată? Uite, să începem chiar acù. (Deschiserăm o gazetă și puserăm degetul pe literile mari.) Vezi covrigul ăsta? e *O*. Vezi capra asta de tăiat lemne? e *Ix*. Vezi pe baba asta cu două burți? e *B*. Vezi lumînarea asta? e *I*. Din covrigul ăsta a mușcat cineva și s-a făcut *C*. Mușcînd din cestălalt covrig, i-a rămas covrigului o hașchie lipită de capătul lui de jos, ca o țăcălie: ăsta e *G*. Uite o ulucă ruptă: e *H*.

Olteanca rămase turburată.

— Va să zică, zise olteanca emoționată, astea sînt vorbele cum vorbim.

Făcuse o descoperire. Pîn-atunci, femeia crezuse că scrisul e cu totul altceva decît vorbirea și că învățătura nu era de nasul ei: ea nu se simțea îndreptățită la cultură, convinsă că știutorii de carte erau aleși de prefectură sau de Dumnezeu. Dar odată cu descoperirea ei, descopeream și noi ceva; că Abecedarul avea și el nevoie, ca și Chimia și ca Matematicile, de o introducere făcută copiilor și care să explice rostul studiului semnelor scrise.

Dacă scrisul este trecerea cuvintelor în semne, nici cultura nu este altceva. Cultura trece viața în judecată, luînd și pipăind cu o regulă lucrurile, pe care le știm și nu le-am băgat de seamă. Cu gîndul într-altă parte decît la lucrurile ce ne trec pe dinainte și pe care le vedem fără să ne uităm la ele, cultura ne ajută ca după ce le-am văzut și le-am uitat, să ne mai uităm o dată la ele, cum sînt și cum erau cînd nu le-am analizat.

Pînă la vîrsta de cinci-șase ani copilul strînge o cantitate imensă de materiale de grai, de văz și de impresii, în stare de incultură. Tot ce-i dau studiile timp de cincisprezece ani mai tîrziu, în școala primară, în liceu și în universitate, decolorîndu-i

noțiunile, reprezintă mai puțin decît știe el din primii lui cinci ani, din care un an îl ocupă suptul și din care cel puțin trei ani întregi copilul i-a dormit. La cinci ani, incultura lui e o stare de cultură înnaintată. Școala, care-i atît de utilă din punctul de vedere didactic, nu e todeauna tot atît de lămuritoare din punctul de vedere al culturii.

Admițînd drept bună definiția noastră că subt cuvîntul cultură se înțelege continua confruntare a vieții cu inteligența, așezate succesiv într-un raport de verificări, și că pura și simpla cultură înseamnează pur și simplu digerarea conștientă a noțiunilor căpătate inconștient — vom admite și consecința acestei definițiuni, că studiile care introduc în viața trăită noțiuni netrăite sau trăite numai în intelect, trec dincolo de cultura utilă și falsifică viața.

Este o pornire a imitației de bună-credință către falsificarea din copilărie a vieții poruncită de natură și ea ne face inatenți la fenomenul direct al vieții, increduli în materialitatea momentului, duși cu gîndul la un timp mai mare, în care momentul și secunda, unitățile de măsură ale capacității noastre de viață, se pierd. Această poziție intelectuală sfîrșește prin a ne face orgolioși, disprețuind ca niște preocupări inferioare acele preocupări care au zidit temelia morală a popoarelor culte, popor cult fiind nu poporul producător de poeți și romancieri, ci poporul în stare să citească și să înțeleagă, pentru aplicare la viață, o carte de creștere a copiilor, de salubritate, de producție și economie.

Sînt filosofi și mari cărturari care n-au auzit cîntînd cocoșul. Dacă se duc o dată la țară, ei rămîn stupefiați de spectacolul vieții adevărate, de viața trăită între pămînt, lemne, vite și cer. La vîrsta de patruzeci de ani, unii cărturari descoperă guițatul purcelului, ca acel mare savant închis în

biblioteca lui, care a inventat dopul, după ce slujise tidvei și urciorului, astupate cu un cocean, cîteva sute și poate că mii de ani. Ei află din întîmplare, cînd se întîmplă să le coacă o unghie, că aveau cîte cinci la un picior; căci mai-nainte, tăindu-le cu foarfece, ei se gîndeau într-altă parte, la o problemă de intelectualitate.

Cultura este tendința de simplificare a unei vieți de civilizație cerebralizată, care dă greș de cîte două ori în fiecare veac; tendința de a descurca firul naturii mereu încîlcit sau rupt. La vîrsta de cincizeci de ani, cînd i s-au stricat toți dinții, îi cade cărturarului în mînă un articol de ziar, care dă sfaturi cum trebuiesc îngrijiți: e prea tîrziu. La popoarele cultivate, și savanții și lăcătușii au dinții îngrijiți, din pricină că poporul a știut din vreme ce-i un dinte, cum se păstrează și cum îl pierzi. Din punctul de vedere al bibliotecii, savanții cu dinții stricați sînt admirabili, însă punctul de vedere național și social preferă plugarii cu dinții sănătoși. Un savant se face mai des decît o măsea și o voință înseamnează mai mult decît o abstracție.

Din cînd în cînd se ivește un elvețian, care ne atrage atenția că nu știm să ne instruim copiii și că în loc să le facem studiul plăcut îi supunem unei munci didactice de ocnași. Sau se ivește un american, care ne spune că nu știm să mîncăm și ne învață să mestecăm. Desigur că observațiile supără sau fac apel la ironia noastră fină, de artiști. Alții ne-au spus că nu știm să respirăm și că am uitat să umblăm, descoperindu-ne cîntatul cocoșului la maturitate.

Oamenii care distribuiesc cultura în popor nu sînt numai cărturarii de latinește, de greacă și de sanscrită. Aceștia împart cultura textelor și a monumentelor, făcute de alți oameni fără această cultură. Cultura dreaptă sporește vigoarea și optimismul

și. . . avuția. Românii sînt un popor de milionari timizi, slăbănogi și goi lîngă un tezaur. Profesorii cei mai buni ai românilor, dascălii chemați de tim- puri, cu sau fără catedră, sînt aceia care îi învață să se îmbogățească, mișcîndu-se ager și muncind cu socoteală, alături cu pămîntul, cu vitele, cu găinile; și cu pomii; în așa fel, ca ostenelile împle- tite cu meșteșug să dea cel mai mare rod și cel mai bun.

Acum douăzeci și cinci de ani, un om politic, care era și un om cuminte, a propus în Parlament obligația, aparent minusculă și anodină, pentru fie- care locuitor să puie în bătătura casei un nuc. De- putații au rîs de s-au prăpădit: ei socoteau că fericirile naționale se capătă cu diploma de licență, cu discursuri, cu teze și principii călcate, cu legi- ferări întortochiate și cu buget de Stat. Dacă acum douăzeci și cinci de ani am fi plantat nucul în ogradă, astăzi România ar exporta fără cazně marfa disprețuită în valoare de mai multe miliarde pe an— și cărturarii nu s-ar mai da cu capul de păreți ca să găsească dezlegări la o problemă fără soluții.

Dacă sîngele s-a ieftinit, prețul nucilor în schimb se găsește în mare valoare. . .

1932

PANA DE AUR

Pană de aur, cu tine rup din caierul nopții cîte un fir de nimic, întortochiat în patru, în opt și în șaisprezece, după desenul petalelor simple de muse- țel ale orelor, înflorite în dreptul stelelor albe. Ești de aur pentru că așa te voiește fabricantul, făcător altădată de pene de pană. . .

Ești unealta de buzunar a fiecăruia. Pintenul tău mărginaș licărește la piept, alături de colțul alb al batistei de olandă, cochetăria bărbatului curat, ras la deșteptare și certificatul soțului iubit, sărutat la ușă. Pestriță sau sobră ca o baghetă neagră, tu nu-i mai lipsești cărturarului pe drum și tot ce-ți trebu- iește, grosime, estetică și cerneală — pe dinăuntru. Cu ochelarii și un carnet voi sînteți laolaltă atelierul portativ al poetului, care-și poate deschide cancela- ria pe genunchi, într-un parc, și în dreptul nasului pe bulevardele aglomerate. Cel care te-a născocit, gîndindu-se la trestie, ca Pascal, murdărit de negrea- la lichidă și de fulgul jerpelit al condeiului stră- bunicilor sîcîiți de o idee și scoși din sărite de un subiect, nu are nicăieri în lumea modernă, populată cu momîi și socluri, monumentul lui de ebonit, rezervat anțărț canulelor emoliente.

De dragul tău, poetul care nu scrie, și-a cumpă- rat vreo cinci duzini din aspectele tale, păstrîn- du-le în colecția de pipe, autor al unui număr mai mic de poeme decît amator de panoplii nume- roase de tocuri cu rezervor. Unele sînt pentru arta dramatică, dramă și comedie, flautele mari; altele

au destinația capodoperelor în proză voluminoasă — oboaie și clarinete; altele în sfîrșit, vor țipa cu finețe, ca fluierul și țevile subțiri ale naiului, suflate cu buza mustății. Și pe cele mai scumpe și mai decorative, artistic *rastacuer*, tot cel care nu scrie nici atît și care numai iscălește, le are.

— Iubite Penkala, poți tu să spui cititorului meu cum se cheamă acele mari personagii culturale sau tehnice, care în serviciile Statului sau ale comunei, primesc șase milioane pe an, pentru patru semnături realizate? Șovăi: te-am înțeles.

La mine în buzunar ești opera lui Adolf, negustorul de pene de aur. Am voit să cumpăr din vitrina lui cu seringi de cerneală, un condei ca lumea.

— Dați-mi voie, mi-a spus Adolf, pe care nu-l cunoșteam, să vă ofer pana mea de buzunar. E mai bună decît tot ce cumpărați; să o stăpîniți sănătos. Mi-a plăcut odată povestirea, pe care ați făcut-o unui împachetator. Poate că din condeiul ăsta, care stă degeaba în jiletca mea, să sară din întîmplare povestirea unui vînzător de tocuri și pene de aur.

Dragă Adolf, cu condeiul dumitale, într-adevăr, cred că am scris de cîteva milioane de ori pe *a*, cu care ți se începe numele. Condeiul continuă să scrie și o dată la două zile, cum mi-ai recomandat, îl alimentez. . . Să-ți mai mulțumesc o dată de un tovarăș pe care mi l-ai dat, de cauciuc vulcanizat, și care nu simte curgerea vremii și nu ostenește, intact la cioc, cu inima invariabilă și todeauna gata, virtute ideală și niciodată ajunsă, a omului cu degetul bătut la falangă. Ai auzit și dumneata de inspirația, care vine ca fulgerul și face dintr-un individ de carne și oase o vioară sunătoare. Nu-i adevărat, domnule Adolf, cerneala vine mai iute și curge mai lin. Condeiul dumitale suge un poloboc, înnainte ca pagina, aproximativ isprăvită, să poată suporta două lecturi. Condeiele dumitale sînt todeauna de aur, pe cînd manuscrisul meu e rareori bun de tipar, o împrejurare tot atît de nefericită ca și improvizarea lui pe hîrtie. Nu-ți închipui cît te pizmuiesc, dragă Adolf, că poți vinde trei mii de condeie pe lună, fără să te împingă Diavolul să încaleci gardul vecinătății. Cuminte și liniștit, te-am văzut cu admirație la dulapurile de cristal, oferind clientului care ține să te priceapă, cel mai bun *stylò* la prețul marcat, redus pentru clientul director, subdirector sau secretar general, cu zece la sută.

Ai condeie cu bășică absorbantă, care înghit automatic din sticla, prezintată de-a dreptul, cuminecătura culturală, de sînge vînăt, preparat la Londra, la New York și Berlin. Demonstrația se face pe loc, în fața clientului, ispitit de sute de condeie, nesigur și bănuitor. Dar pentru numeroșii cumpărători, care te împresoară ca pe un dentist de iarmaroc, dumneata ai și condeie fără bășică. Un simplu șurub desface aparatul în două; într-o mînă arăți penița desfăcută de țeavă. Acesta e rezervoriul, zici dumneata. Cu o pipetă de sticlă introducem, zici dumneata, cerneală în rezervoriu: înșurubăm la loc, strîngem, ștergem bine — mai ales ștergem bine — și scrim. Dumneata zici «scriem » pentru că ți se pare mai academic și mai concordant cu marile așteptări ale limbii. Preferați subțire sau gros? întrebi dumneata și uneori clientul rămîne confuz, neștiind dacă scrie gros ori subțire, ca atunci cînd îl întreabă negustorul de gulere: ce număr purtați? Noi, dragă Adolf, noi clienții, dacă ne-ai lua de scurt, nu știm numerele la nici o marfă.

Dar dumneata crezi că noi ne pricepem nu numai în mărfurile dumitale, dar și în mărfurile noastre. De aceea mi-ai dăruit tocul dumitale personal. Mărfurile noastre au pentru dumneata prestigiul, obținut ca toate marile prestigii, din inexistența

lor. Ți se pare că dacă scrie altcineva cu condeiul dumitale, cuvintele capătă licăriri din metalele autorului. Vrei să-ți spui ceva la ureche, dragă Adolf? Să nu te mai potrivești cu asemenea povești. Autorul habar nu are de ce scrie și dacă iese ceva, asta e din vina penei de aur a dumitale și poetul are în conducerea lui rolul dactilografei. Dacă uneori, în legănarea vorbelor, poetul bărbat are înșelăciunea că i se schimbă sexul și că devine feminin sau neutru, acelaș lucru i se întîmplă și domnișoarei de la mașina de scris, simțindu-se că i se îngroașe vocea odată cu degetul pus brusc pe un accent și că se transformă esențele ei subtile în măduve osoase de flăcău.

A! mi se pare totuș că te-a îmbrîncit și pe dumneata, dragă domnule Adolf, Demonul, să te faci autor. . . Bag de seamă din voce, din tărăgănirea surîsului, din insistența cititului, că seara te dai și dumneata pradă stricăciunii care face din oamenii cumsecade scriitori și călăreți pe cai închipuiți și de multe ori ismenești făptura onestă, simplă și dreaptă a bietului băiat vărsat în literatură. Dacă e adevărat, ai tot ce-ți trebuiește și peste măsură mai mult: zece mii de pene de aur, cu și fără vîrf de iridium, cu și fără pompă interioară, groase, mijlocii și subțiri.

1932

O LEGE A PRESEI

În pauzele unei activități fără rod și care mai anemiază cîte puțin rădăcinile, guvernele se arată uneori preocupate de literatură. E o pauză anuală, un acces — și trece; un astru al inteligenței. Și cel mai onorabil fost Don Juan devenit dirigent de moravuri, se surprinde scoborînd o scară mai repede decît o suie, că fredonează un cîntec de vechi ștrengar și că sparge un bec de lampă din părete, ca să încerce rezistența unei nuiele de bambus.

Literatura care interesează într-un fel în opoziție, ține la guvern chiar de rărunchii omului politic titular de portofoliu. Să ne grăbim să spunem că e vorba mai mult de literatura ziaristică, decît de a bibliotecii, adică de lucrul tocmai cel mai util debutului în carieră și cel mai supărător cînd cariera s-a organizat. Ucenicia politicii are nevoie de o presă zgomotoasă și de o lansare în marele văzduh al micilor coriști parlamentari, în momentul cînd vocea ezită, între soprano și alto. După îngroșarea timbrului, tenorul renegă, atribuind meritului propriu parvenirea la o situație acceptată.

Exemplarele se petrec după un tipar invariabil. Toate noile formații și fracțiuni în crisalidă, critică vehement tot ce s-a făcut la ivirea lor și expun principii destinate să zguduie și să răstoarne. Nicio cerneală nu-i destul de veninoasă și de vezicantă, niciun accent nu-i destul de săgetător,

niciun epitet nu-i prea tare, ca să exprime jalnica opiniune a candidaților la guvernare în ceea ce privește guvernul ultim, penultim, și antepenultim. Partidele recente țipă cu puritatea răcnitoare a tuturor vertebratelor în fașe, dau din picioare, aruncă biberonul în capul doicii, îmbălează moașa, și e nevoie de un mare număr de cîrpe cotidiane murdărite, pentru ca pruncia să iasă curată, pînă la vîrsta umbletului pe picioare.

Îndată ce s-au ridicat pe brînci și pe șezut, dansatorii votului universal doresc să se afle că ei s-au născut de-a dreptul în frac și redingotă încheiată și că nu s-au cufurit niciodată în scutecul presei. Un guvern trecut, care zi de zi avea trebuință de bunăvoința ziarelor ce le slujiseră de clocitori, vă aduceți aminte că în prima lui oră de funcționare luase măsura expulzării din minister a ziariștilor linși pînă în ajun. Ba, una din caricaturile tehnice mediocre care participau la guvern își asumase neobrăzarea de a dicta ziarelor atitudini și eleganțe.

Din ceasul în care un demagog sau însuș omul politic cu bune intenții a intrat în centrifugul cu sateliți, el se simte criticabil și eventual detestabil, prin fatalitate. Oricum se înfățișează împrejurările, între dorința de a guverna și guvernarea materială se petrece un *écart*, și ministrul în scaun începe să vadă, puțin cam tîrziu, e adevărat, că răspunderea nu era o fantezie a precedenților, ci o suferință de actualitate, căreia nu-i poate nimeni scăpa. Și, cu sinceritățile de azi, el ar voi să alunge sinceritățile de altădată, ca un om cumsecade, căsătorit bine, neliniștit însă de prezența în tinerețea lui a unei dansatoare, care păstrează scrisori primejdioase și declarații afară din cale de ridicule și împovărătoare. În plan vulgar, balerina ar trebui asasinată, aruncată accidental din automobil de un șofer plătit, sau incendiată. . .

E ceea ce încearcă să facă fiecare șir de nuntași ai Puterii, un asasinat al condeiului care i-a scos din neant și i-a propus cîrmuirii trupului și sufletului obiectiv. Ce nume mai urît suportă această ingratitudine de țigani, cunoscută zicalelor românești încă din timpul cînd țăranii nu votau și nu se tipărea o presă, rămîne de căutat atunci cînd amenințările repetate se vor putea transforma într-o lege primită cu pîntecul la pămînt de orice fel de parlament.

Nu este totuș inutil să li se aducă aminte oamenilor politici, incapabili să accepte critica, zeflemeaua și controversa și chiar calomnia, nu dragostea de odinioară, dar jocul de pericole în care ar putea să fie silită să intre o stare intelectuală tolerantă și sufletească blajină, la un popor, cel mai comod din lume dar obișnuit cu libertăți depline. Instituțiile cele mai vechi ale românilor au orientat pe cărturarii lor mai mici sau mai mari, să scrie, greșind sau just, cum au crezut și cum au văzut. Că optica politică și socială trebuie să admită un singur aspect încremenit, și anume acela care îi place guvernului să rămîie povestit, poate, să fie confortabil și să procure agrement. Dar lumina zilei însăș, atît de fugară, pe cît e de clară, în toate secundele peizajului schimbă tabloul: cine s-ar încumeta din oamenii ridicați pe două cîrji, pe două buchi, să decreteze că viața trebuie să înghețe definitiv la zero guvernamental?

Poporul nostru a părut adeseori amoral și nu era decît libertin și liber, refuzînd să ridice piatra împotriva fetei care a păcătuit, dar mîngîindu-i bastardul în răsfățul copilului din flori. Poporul românesc urăște pedeapsa cu moartea, pe care unii justițiari cu sînge importat vor să i-o arunce în spinare. El n-a ucis decît la dragoste și la beție — și încă nu și-a făcut o profesiune

de asasinat — ceea ce, fie zis în treacăt, îi tăgăduiește orice urme de origine exotică. În niciun caz, niciodată poporul românesc, scrutat ca o cireadă de la ghișeul politic, nu a cunoscut crima politică, în floare la toți vecinii noștri. [. . .]

Se comit două soiuri de excese în organizațiile noastre politice, unele de la putere și altele din opoziție sau din opoziție încă depărtată. În vreme ce guvernele vor să suprime libertatea presei, o intenție numai de început, fracțiunile politice extreme făgăduiesc să spînzure, să tragă în țeapă și să decapiteze. . . Echilibrul românesc, nedesmințit *niciodată*, se precizează între aceste două puncte cardinale: nici crimă, nici ipocrizie. Oamenii politici se bucură de un simț de inteligență atît de confuz, încît nu pot să vadă categorica deosebire a poporului lor de toate celelalte popoare și o indicație de cultură personală și un stil de individualitate, cum vor să-l facă actorii lui, nici aventurier cum l-ar crede în stare să devie niște oameni politici cu busola pierdută pe scara bucătăriei, pe unde au fost măturați din saloane într-o seară cînd dansau mai elastic?

Partizanii constrîngerilor și siluirii să nu uite că regatul primului rege cu o domnie de durata domniei lui Ștefan, a dat o presă de zeflemele și calomnii, care, pusă alături de presa de azi, prezintă păcatul major, de cele mai multe ori, al absenței talentului justificator. Deși regele Carol I avea mistica originei regale divine netăgăduită, și venea cu turnul minții lui frumoase și dure tocmai din peșterile mari ale lui Wotan, el a lăsat presa să-și distribuie fierea și pituita, interzicînd miniștrilor prea zeloși să cheme la răspundere pe autori. Cei șaptezeci de ani de viață politică și socială ai regatului pot spune guvernelor că totuș nu s-a schimbat nimic. Redactorul scrie și cititorul rîde: consecință artistică civilizată. O lege de opreliști se va dizolva evident de la sine, ca toate legiuirile de sens străin, automatic anulate de indiferența cuminte a unui popor ironic și statornic.

Dar tentativa e mai caracteristică pentru inițiatori decît funestă pentru cuvîntul scris. Acești oameni de carte ar dori să sece inspirația și geniul expresiv, rezultatele opintirilor culturale constante de o sută de ani. Ei opresc ceea ce ne învață toți ceilalți exercițiul gîndirii: care-i creație și o rugăciune. O propovăduiește școala și o ar interzice legea. . . Legea ar voi să suprime satira, caricatura, culoarea, încovoierea elastică și subtilă a ideilor și nuanța și semitonul, care dau descreșterea lor catifelată și suavă în literaturile frumoase. Legea ar pedepsi oftatul și surîsul și ar suprima dintr-un condei, care seamănă cu un tîrn, esențialul din cîteva mii de ani de clasicism. Dar a fost desigur o glumă de Crăciun, o snoavă de gura sobei, textul legii apărut în ziarele distribuite din sacul cu jucării de Moș Crăciun. . .

1933

ROMANCIERI, POFTIȚI...

Odinioară critica românească suspina că literatura noastră este săracă și inferioară, după ce i se sfîșiase inima de o sărăcie mai gravă, a limbii. Se povestea de pe catedră și de la tribuna de hîrtie a publicațiilor epocii, că nu se poate scri în românește afară de locurile comune ale cîntecelor de dor, cuprinse în trei-patru situații, mai nimic. Cartea științifică și filosofică era interzisă, cartea tehnică depășea putința noastră de expresie, nuanța, filigranul, transparența, aproximația, fracția de idee, și sentiment de asemenea conținuturi măsurate și eterice cuvîntul românesc era declarat definitiv incapabil.

Sînt vreo treizeci de ani de atunci. În atît de puțin timp instrumentul de lucru și noțiunile au fost complectamente, remaniate. Cînd Racine și-a scris cum se zice, opera numai cu două mii de cuvinte, atît cît trebuiesc unei dactilografe ca să umple cîteva ore de lucru de biurou, era artificial să se decreteze incapacitatea de expresie a unei limbi vii, suculentă de muzică și de culoare, vorbită în pilde, în judecăți și în povești de toată frumusețea.

Cu certitudinea și conștiința că nu se poate mai mult, autorii sămănătoriști, însărcinați de erorile lor să facă literatură cuminte, pentru proștii de români, s-au organizat cu mese de brad cu condeie și călimări, de jurîmprejurul cotețului cu găini și al mormanelor de coceni

reținînd pentru sine căciula, vaca și cojocul, cu variantele de zile mari, lumina lunii, floarea-soarelui și lacul. O epocă întreagă în poezie a cîntat singure fluierul și broasca. Cărturarii care și-au luat drept punct de plecare, de sosire țăranul au desonorat întodeauna valoarea acestui meșter de lucruri frumoase și inteligente, particular de simțitor mai ales la semi-ton și nuanță. Ei l-au tîrît o dată la dreapta și o dată la stînga, consacrîndu-l cînd naționalist feroce cînd « comunist », în vreme ce săteanul nostru își vedea liniștit de drumul lui istoric, neinfluențat dar impunînd culturii și sensibilității românești culte stilul lui de scepticism, învățat de la viață, prietenos, tolerant și adversar al excesului sufletesc și fizic.

Literatura noastră suferea, după critică, de lipsa romanului. De vreme ce francezii, englezii și germanii și înșiși rușii aveau roman, adică volume compacte consacrate unui subiect epuizat și de cele mai multe ori tras de păr, *Dan* al lui Alexandru Vlahuță, de pildă, nu constituia măcar o schiță a unui gen. Duiliu Zamfirescu, Ion Adam etc., nu erau romancieri, și toate romanele cititorului aparțineau fabricilor de fascicule, nevasta editorului Hertz, o nemțoaică traducînd un roman pe tijghea și soțul tipărindu-l în atelierul din spatele prăvăliei. Cîtă simțire, hîrtie și limbă stricată au provocat campaniile de editură ale paraziților cititului, din fericire nu se mai cunoaște azi, cînd romanele originale românești se înmulțesc în fiece zi. Domnii Ionel Teodoreanu și Liviu Rebreanu, singurii primi romancieri recunoscuți ai literaturii noastre au dat naștere în vreo doi, trei ani unei triple duzini de autori, din care cîțiva au parvenit la fertilitatea normală. Unul din acești romancieri s-a legat cu un editor să livreze un roman în șapte zile și s-a ținut de cuvînt.

Oricît ar deprecia povestirea aceste repetate rezultate, ele reprezintă un cîştig serios faţă de literatura tradusă, chiar cînd ar fi pur şi simplu furată unei limbi străine. Munca lucrătorului e todeauna mai valoroasă decît a transportorului; autorul lucrează, se împiedică, se scoală şi neteszeşte: activează direct. În orice caz romanul românesc cinsteşte cît de cît limba în care este scris, oricum ar putea să fie scris.

Dar cel mai bun roman al unui romancier, ca să întrebuinţăm limbajul tehnic, e din zece sau din douăzeci unul, cel mai apropiat de el, trăit întrucîtva şi cît mai trăit pe lungimile lui. Sînt poeţi care au rămas cu un singur cîntec, cu o singură poezie, poezia trăită: e încă mult să poţi da o floare nouă, o singură floare nouă. Schema în care a vieţuit un individ e mai trainică şi mai tare decît orice urzeală intelectuală.

Aş face o propunere cititorilor de romane, o propunere strict personală, menită, poate, să provoace ieşirea la lumină a cîtorva povestiri mai bune decît romanele compuse în vederea bibliografiei şi librăriei. Le-aş propune să-şi scrie fiecare romanul lui personal, cu simplicitate, cinstit şi indiferent de impresia ce ar trebui să facă. Unii cititori, natural, şi le-au şi scris; alţii le vor scrie de-aci înnainte — intimidaţi, poate şi unii şi alţii de cruzimea nejustificată a cenzorilor fanatici sau imbecili de pe la foile literare. Lese-şi sfiala de o parte.

Subsemnatul primeşte, adresate pe numele lui, la portar, toate manuscrisele *dactilografiate*, ale tuturor scriitorilor necunoscuţi şi persoanelor care cred că au de scris altceva cu intenţia de a înlesni tipărirea celor mai bune. . .

1933

ZIUA CĂRŢII ROMÂNEŞTI

Ziua cărţii noastre, româneşti, inaugurează o coincidenţă bizară cu arderea cărţilor în Germania. Noi avem prea puţini cititori, şi germanii au prea multe cărţi, şi în vreme ce noi trebuie să vîrîm cu de-a sila cartea pe gîtul cărturarului necititor, germanul o varsă şi o scuipă. Unde-i adevărul? La noi, care făgăduim cititorului o fericire din lectura lui, sau la germani, actualmente în criza de indigestie a fericirii?

Ca să ne intoxicăm cu otrăvurile contrasensurilor, ale analizelor şi contradicţiilor, trebuie deocamdată să citim, să aflăm că de fiecare lucru gîndit sînt cel puţin o sută de controverse, şi de doctrine, care se bat cap în cap, acest mădular excelînd în putinţa atitudinilor noi şi contrarii. Pînă la un timp, părea mai aşezată la interpretarea oficială a creştinismului: de la Reformă încoace, cîteva mii de secte şi de interpretări s-au ivit, fiecare cu aderenţii ei. Numai Rusia avea patru sute.

Se pare că ceea ce se cheamă cultură tinde spre perfecţiunea schismei individuale, atîtea credinţe cîţi oameni. Atunci, în acest moment ideal, care nu s-a petrecut întreg niciodată, întrerupt de cîte un cataclism lateral, un eveniment de nimic dă cu pumnul pe dedesubtul mesei, jocul de şah se dezechilibrează, piesele se răstoarnă amestecate, Calul mănîncă Turnul, Regele se luptă cu Nebunul. Şi începe o cultură nouă. . .

Carte a fost și este pentru o elită, intelectualmente ornamentată. Marcu Aureliu a rămas într-o carte; fără cartea lui am avea un prieten mai puțin și un motiv mai puțin ca să trăim. Cultura ne-a construit un univers de papirus, și nici nu mai putem dura fără el. Golul permanent dintre două acte și îndeletniciri îl umple de sus pînă jos cartea, pe care am cumpărat-o și a căreia numai simpla tăiere orizontală a paginilor întocmite constituie o foarte dulce plăcere.

A citi este însă și a respecta gîndirea și a te împiedica în devinațiile, intuițiile și certitudinile tale, de părerea cuiva care este cartea. Această stare de intelectualizare a vieții și a orgoliului animal presupune o îndelungată macerație și filtrare. Cititorul își rezervă inspirațiile, controlate cu părerile scrise și angrenate cu ele; ceea ce analfabetul nu știe să facă. Acest minunat animal, analfabetul, are un stil de siguranță personală, un ifos cerebral, politic și social fără putință de combătut. Analfabetul, dacă putem zice, cărturar, adică acel cărturar care nu citește niciodată nimic, e cel mai primejdios analfabet, el fiind și țanțoș și obraznic.

De cincisprezece ani încoace, în toată lumea prestigiul intelectului a scăzut; mîna și piciorul au luat-o minții înnainte. Învățatul își ascunde cît poate capul subsuoară, ca lebăda; mădularul a devenit suspect. Nu mai zicem: Jos laba! zicem: Capul jos!

Incendierea cărților în Germania poate să dea un argument pasivității cititorilor români pentru trezirea cărora n-au fost de ajuns forțările miilor de generații, strecurate de cînd se scrie pînă azi, printre imperii, dictaturi, obscurantisme, cenzuri și revoluții — și nașterea unui mare număr de talente din mijlocul lor, i-a lăsat aproape indiferenți, ca mama cu patru gemeni și vițelul cu două cozi. Unii și-au cheltuit viața ca să înfrumusețeze graiul de-acasă și să-l silească să accepte forma cîtorva monumente. Alții s-au sleit în povețe și îndemnuri. Ceea ce se semnalează grav pentru starea noastră culturală nu e lipsa intelectualului din păturile societății noastre, ci absența lui din bibliotecă. Tinerii ieșiți din școlile mari nu mai citesc a doua zi după examene, și cititorul nostru continuă să fie, în majoritate, semicărturarul din negustorii și copilul din licee.

În polemica de presă se utilizează și azi locul comun că o carte bună se vinde întodeauna. Pentru supărarea unui confrate, ale căruia cărți nu se vînd, un anunț disprețuitor are efect. În realitate, sînt cărți bune care se vînd, și cărți bune care nu se vînd, calitatea nu implică soluție comercială. Dar ce vexează nu e că nu se vinde cartea, dar că nu trebuiește, că lipsește interesul pentru gîndire și opinie. Și se potrivește că nesimțirea la carte și la indice corespunde cu nesimțirea politică și socială, corespunde cu unanimitatea voturilor în folosul partidului care face alegerile, cu neîncetata potecă a oilor, cu frica individuală, cu lepădarea de orice acțiune independentă. La vîrsta noastră națională, care nu-i vîrsta germană, cartea nu aduce numai leac la suflet, dar și vindecare de lene și lașitate.

Inițiativa Societății Scriitorilor Români, de-a înființa o Zi a cărții nu poate să fie, măcar o dată într-un an, decît bine venită. Zgomotul de presă și de stradă la care ea dă loc, contribuie să se înceapă credința că existența cărții nu constituie o rușine și că scriitorii pot fi asimilați, poate, cu oamenii de treabă, tolerați pentru oarecare utilitate. Dintre toate categoriile de artiști, cei mai admiși de publicul nostru sînt

actorii și cu deosebire actorii de reviste. Poate că în al zecilea rînd după măscărici să fie acceptați și artiștii cuvîntului scris, analogi în judecata oamenilor așezați, dacă nu cu escrocii, cu derbedeii și cu oamenii fără căpătîi, incapabili să se fixeze la o tarabă cu firmă.

Societatea Scriitorilor Români este obligată să ia și alte inițiative de propagandă continuă în toată țara, pentru ca raftul cu cărți să se instaleze în fiecare casă românească.

1933

EPISTOLA DE FLĂCĂU

Desigur, dragă Prietene, că atunci cînd te arunci în cerneală, e pe toată viața, ca în marină: trebuie să înveți înnotul. Unii înnoată numaidecît, ca gîsca, nu-i pizmui. Tot ce ți-aș dori înnainte de toate e o totală absență de precocitate: mă îngrozește capul de bătrîn al unui copil rahitic și omniștiința lui de mai tîrziu, obraznică e pedantă și timidă e sfîșietoare.

În copilărie, camarazii mei de școală înnaintați, credeau că sînt în tratamentul unui medic de boli venerice... Era un punct de onoare și un fel de-a fi orgolios, să sugerezi că ești bărbat. Dintre porcii primari și secundari cu care a trebuit să trăiesc paralel, mi-a rămas figura de pupon rumen a unui copil integral. Încolțit odată, pentru că era sfiios și curat de acasă, de chiotele și pumnii repetenților, el a voit să înjure și nu a putut, așezînd verbul într-o formă neuzitată și după opinia adversarilor lui, negramaticală... Salva de hohote care au primit injuria caricaturală trebuia să-l facă pe autor de rușine și, într-adevăr camaradul nostru plîngea că nu izbutise să dea mîniei un grai înțeles.

Dacă vreau să vestejesc precocitatea celorlalți, îți recomand în schimb originalitatea lui. A doua zi, el și-a ales dintre atacatori pe cel mai vechi în clasă și mai zdravăn, un găligan care cînd nu știa lecția trîntea ușa profesorului în nas și pleca la plimbare. Păros la netimp, ca un uran-

gutan și buzat ca un abdomen înjunghiat cu o lopadă, insul sta jos pe o treaptă de scară, în-conjurat de auditor de recreație. Candidatul găsise un bolovan de granit în curte și venind cu povara de piatră, greu transportată, pînă în dreptul uriașului școlii, se opinti și i-o trînti în cap. Se făcuse dreptate.

Autoritatea copilandrului se stabili deodată în toate clasele și în corpul profesoral și i-a fost de-ajuns pînă la doctorat. Fostul prunc e un mare învățat matematician, necunoscut aici în lumea specialității și ascuns în gradele superioare ale unei inginerii de Stat. Știe poezia veche greacă, franceză și germană pe dinafară și o recitează urcînd încet în prăjina lui de alpinist, cu vîrful de fier, piscurile lungi ale Carpaților de cîteva ori pe an.

A fost prietenul meu, cum vei fi și dumneata, într-o zi, cînd ne vom gîndi unul la altul, din depărtările vieții...

Dumneata vrei să scrii, nu vrei să fii mate-matician și inginer, cu toate că un inginer ar putea să fie un foarte bun scriitor pe liniile disci-plinei lui. Și ai voi să cunoști, ca la solfegiu, « principiile ». Sînt principii și la scriitori? ai întrebat. De bună seamă, îți răspund. Numai că fiecare, presupun, are de ale lui, personale, și pentru că e vorba, cum spuserăm, nu de un capriciu dar de o viață întreagă, fiecare și le definește clar, după ce i se pare că și le-ar fi desco-perit. Așa că nu ți-aș putea preciza ceva decît în marginile preferințelor și regulilor personale, bune sau rele: asta nu mă privește.

Ți-aș mărturisi o crîncenă slăbiciune. Nu-mi place scrisul spălăcit în idei și diluat în ceea ce privește vocabularul. Nu-mi place lucrul scris în douăzeci de pagini, care poate fi strîns în patru cuvinte. Îmi displace limbuția și trăncă-

neala. Vreau cuvîntul dur, ca să mi se împiedice pana de el și socotesc succes dacă nu mă lasă cuvîntul să trec și-mi rupe în asprimile lui penița. Ca să-l întăresc mai bine, m-am uitat cum fac pietrarii care își cunosc meseria și lucrează într-un genunchi: dedesubt nisip și subt nisip trei degete groase de beton. Îmi place să nu intre ciubota în pavajul meu și să șchioapăte armăsarul, care s-ar încumeta să-l spargă cu potcoava.

Și mai vreau, nu știu dacă am putut ajunge la ce vreau, dar este vreme și o să ajung negreșit cu multă răbdare: vreau ca fraza, cum i se zice — și te asigur că nu e frază, că e altceva — să fie articulată ca un animal elastic și voinic în acelaș timp, să stea bine în patru picioare, să nu se tîrască moliie în zmîrcuri de negreală și să umble, ageră, zveltă sau grea pe cuvinte împietrite. Și mai trebuie să nu semene nici toată literatura dumitale nici pagina desprinsă din ea cu nimic. Scriitorul nu poate să fie numai scriitor: nu mă împacă decît scriitorul artist, răzvrătit împotriva monotoniei și însetat perpetuu de lucrul nerostit și nou. Dacă ne-am asemăna unii cu alții, conce-sivi, comunicanți și drepți în front, n-am avea niciun soi de rost pe lumea asta și nu am răs-punde la nici o trebuință. Vrei să spui, poate, că nimic nu e nou și că nu poate să fie nou: te înșeli grozav, totul e nou, ca și cum niciuna din frumu-sețile lui nu s-ar fi cheltuit în cîteva mii de ani pînă azi. Suprema datorie, bagă de seamă este să fii desangrenat și desaderent și să fii unic.

Asta nu pentru vanitatea dumitale: urît ți-ar sta! Așa cîntă Pan. La naiul lui cu șapte țevi, fiecare dansator, dacă vrea să danseze și să nu adoarmă, trebuie să vie cu figura unei mișcări proprii, întrucît Pan detestează horele, valsurile și cadrilul și este cîntărețul dansului individual, cu sine însuți.

Va să zică, numai născocire. Îţi lipseşte motivul, îl născoceşti. Născoceşti cuvintele, născoceşti culoarea. Şi născoceşti şi genul. . . E un meşteşug ticălos, dar cine te sileşte să ţi-l iei şi apoi să rămîi în el, dacă nu te poţi rupe de isonul corului, în care vocile se pierd? Şi nu seamănă cu niciunul altul, dintre meşteşugurile, care dau stofa, foarfeca şi tiparul de-a gata, pentru zece tipuri de corpolenţe. M-ai întrebat şi nu te pot minţi: toate preferinţele şi sensibilităţile corespondentului dumitale sînt consacrate singurului lucru valabil, unicului pur.

Ai auzit cuvintele viaţă, construcţie, logică, analiză, cu care se verifică o copie fidelă şi un vulg prezent. Dacă literatura ar fi numai atît, ea ar fi numai tipografică, editorială, de librărie şi chioşc, şi n-ar comporta zbucium, suferinţă şi asceză — gentilă şi de agrement. Dumneata trebuie să porţi oglinda minusculă cu reflexele mari ale luminii, ca o lună personală printre sensuri şi sentimente, ca să sileşti ochii cititorului să tremure şi să clipească — şi inima lui abstractă să tresară. Animalul verbal citat, are două luni în privirile lui de argint. Dacă nu înţelegi nu pierzi nimic; mai repede cîştigi ceva, sfiiala de-a pune piciorul pe taluze. Numai Christ şi poetul au putut fi răbdaţi să calce pe mare. . .

Dar să ştii, dacă începi să scrii şi nu te lasă inima să arunci de 999 de ori dintr-o mie manuscrisul în foc, e de prisos.

1933

PÂTÉ DE FOIE GRAS

Chestiunea e todeauna actuală — şi provoacă două opinii opuse. Avuţia şi sărăcia. Producţia artistică e mai valoroasă în mizerie sau în belşug? Oamenii bogaţi, care pot contribui la viaţa mai bună a unui artist — pictor, muzicant, scriitor — şi nu o fac, sînt reţinuţi de un sentiment. Principiul lor facilitează în largă măsură producţia de calitate, refuzînd să sprijine direct sau indirect, sănătatea şi răgazul moral al artistului. Se tem atît de mult să nu facă un rău serviciu culturii generale, limbii şi pinacotecii, încît îi lasă să moară de foame, pîndind însă cu mare grijă culturală momentul decesului, cînd apar printre cei dintîi subscriitori la un monument. Aşteaptă el, artistul, o viaţă întreagă o pîine, dar acum nu i se mai dă nici cu cartofi, ci de-a dreptul un cozonac şi de bronz de-a dreptul, ca să ţie cît lumea cealaltă.

Nu numai atît. Artistul e urmărit, ca nu cumva să capete de undeva o putinţă de a trăi decent, adică neconform. Singura formă în care şi-ar putea împăca şi arta şi gura, există negreşit: de valet — dar un artist e un individ stupid. El îşi închipuie că are drepturi la viaţă, egale cu ale stăpînului mai prost decît el şi care ar consimţi să-i ofere un salariu şi un loc lîngă scuipătoare.

Sînt încă vreo cîţiva oameni în ţară care au alte vederi culturale condamnabile, şi, cu discre-

ție, ei pun deoparte din veniturile lor, ceva pentru artiștii preferați. Ei profesează opinia curioasă că artistul trebuie sprijinit pentru onoarea și viața artelor și pentru obrazul epocii. Se pare că ei admit principiul eronat că artistul are mare trebuință de o existență civilizată și de un confort moral care se presupune că a însoțit viața multor mari artiști plastici, compozitori și literați, în vremea Împăraților, a Papilor, și a Prinților, rămași împreună legați de istoria geniului și intelectului. Numai că numărul excepționalilor prieteni reali ai artiștilor e foarte mic în proporție cu marele număr de oameni avuți, ale căror averi slujesc la beatitudinea personală, absentă din marea activitate, înnainte de orice intelectuală. Tinerețea lor se trece în localurile cu domnișoare, și maturitatea în căutarea pastilelor celor mai garantate pentru o răscolire de juventuți fără atac subit al cordului slăbit.

Poetul — tot artistul e poet, ca și tot omul de creație, indiferent de material — nu are drept la tratament social, la camaraderie și cu atît mai mult la milă: personalitatea lui e înnafară de condițiile minore ale traiului comun, bun pentru mediocri. El e breaz și picat din cer. Să respectăm cu îndîrjire unanimă legile care l-au determinat singuratec și singular. Nu-l atingeți. Se supără și nu e bine să supărăm legile și sintezele. Asta aparține lucrului mai presus de înțeles.

E fericita concepție a oamenilor de gust rafinat. Ficatul de gîscă cel mai suculent se obține din hipertrofia lui prin îngrășare. Inversul e pentru poeți.

1933

CARTE ȘI CULTURĂ

« Cine adună învățătură, amărăciune adună. » Vorba e a cărturarului Miron Costin. Pe vremea lui cartea era numai învățătură și după o altă vorbă, latinească, era și artă. Cartea nu a devenit un divertisment, care poate să fie lipsit și de artă și de învățătură, decît mai tîrziu. Costin nu cunoștea cartea cu care pleci la drum în geamantan, lectura zisă ușoară, potrivită cu călătoria și fără bătaie de cap. Costin cerea cărților puține, din timpuri, ceea ce mai cere astăzi numai o elită de la carte. Îi ceri cărții amărăciune și atunci cînd nu ceri știință de la ea, căci amărăciunea vine orișicum, și amărăciunea cărții este, dintre amărăciuni, cea mai dulce.

Amărăciunea și a învățăturii și a cărții vine de acolo că niciuna din ele nu dezleagă panglicile cu căpătîiele în lumină și cu nodul lor strîns în întuneric. Erau pe vremea lui Costin destui oameni fericiți, mult mai numeroși decît în zilele noastre, cărora nici cartea, nici învățătura nu le aduceau amărăciune, sau pentru că nu știau să citească sau pentru că gîndirea nu trecea dincolo de tîlcuirea oficială a cărților, în mare parte sfinte. După vorba lui, pe care a lăsat-o scrisă frumos, Miron Costin se vădește a fi aparținut mai puțin epocii lui și mai mult epocilor mai apropiate de noi, înrudit cu o sensibilitate de mare cultură și de mare delicatețe — izvoare, dacă putem utiliza un cuvînt anti-

patic însă clasificator, ale stilului de cugetare modern.

Esențialmente, cartea n-a făcut progrese mari, de la Miron Costin încoace, dar nici de la data cînd o carte era un manuscris, reprodus în cîteva exemplare copiate cu pana infidelă sau talentată a unui scrib. Unele învățături și cele mai multe și-au întins cîmpul de cercetare, și-au precizat limitele și scopul, altele sînt noi și cu totul necunoscute timpului în care învățătura dădea numai amărăciune. Dar și Ferdinand Brunetière, catolicul și contimporan cu noi, pînă mai deunăzi, are o vorbă semnificativă: « Pe măsură cu știința noastră sporește ignoranța noastră ». Tehnicește și din punctul de vedere artistic, cartea, după născocirea literilor mișcătoare și utilizînd materialele fine ale tiparului și legătorului, a atins o dezvoltare nebănuită de copistul, aplecat cu pana lui crestată și înmuiată în apă de funingine, pe o bucată de pergament. Gutenberg a dat putința reproducerii în zeci, în sute, în mii și zeci de mii de exemplare fără greș, a unui text; ceea ce face că astăzi bijuteria cărții, se răspîndește pretutindeni. Carte lîngă carte, în rafturi, și vrafurile de rafturi constituiesc în casă o comoară și o frumusețe.

Cartea de azi pune în acțiune o cantitate nouă de forțe și ține în activitate milioane de oameni instruiți în gradul tehnicității lor. Singură transformarea unui manuscris și întocmirea unei cărți dau naștere unei serii de industrii, pe care cititorul, plătind trei lei o gazetă, e departe să și le reprezinte: metalurgie, fabrici de mașini, de hîrtie, de cerneală, turnătorii de plumb, fotogravură — și unei munci intelectuale și artistice de redactare. Dar cartea și ziarul sînt numai mijloacele de transport ale ideilor și metodelor de lucru variate, de la autor la cititor, din laborator la școală, din școală în lumea toată — și în acelaș timp mijloacele de conservare, din generație în generație ale noțiunilor, experimentelor și sugestiilor din ce în ce mai amplificate.

La vechile industrii și munci, perfecționate prin mașinismul care face obiectul vast al mecanicii, s-au adăogat științele recente și aplicările lor practice, fără care știința pură e o curiozitate de bibliotecă și muzeu. Dar și bacteorologia și electricitatea și chirurgia și materiile colorante și parfumele sintetice și motorul, lansat pe pămînt și în văzduh, și radiofonia, care ne permite să vorbim cu sute de mii de oameni, pe întinderi de milioane de kilometri pătrați de continent — n-au clătinat simțitor amărăciunea lui Miron Costin. . . Lumea viețuiește mai confortabil, sănătatea e relativ mai asigurată. În tratamentul medical a intrat asepsia, care garantează pînă la un punct operația unui bolnav și nașterea unui prunc: ca să fie satisfăcută sugestia de higienă; căci în natura incultă, atît la om cît și la dobitoace, evenimentul se petrece fără agenți antiseptici. Învățătura și cartea — cultura — au folosit practic ca să se poată hrăni și civiliza un mare număr de oameni și ca să se nască și să dureze mulți. În schimb, tuberculoza și bolile de nutriție care ucid zilnic omenirea sînt maladii de civilizație și războiul cel mai mare din toată istoria a fost un produs de civilizație. Cartea, pe care o iubim, a înlesnit circulația ideilor și difuzarea lor, din cîteva minți critice și științifice în milioane de capete, mai bune sau mai puțin bune pentru germinare. Democratizarea statelor, care-i un ideal de cultură, a grămădit populațiile în centre, le-a depărtat de pămînt, le-a masat în uzină, a provocat un proletariat și aceasta făcîndu-și o doctrină, a dat asalt cetății și a cucerit-o.

Făcînd cinstita socoteală a vremurilor de sute de veacuri fără carte și a unei epoci scurte de cultură, amărăciunea lui Miron Costin sporește amărăciunea sufletului primind un exponent din partea trupului pe care îl tîrăște. . .

Nu trebuie să cerem vieții mai mult decît poate să dea, cum se bizuie oamenii rău orientați, însă nici cărții. În trecut, clasele conducătoare credeau că o formulă de fericire obștească o dă ignoranța: fără să primim formula pe de-a-ntregul nu putem nici tăgădui complectamente ceea ce această formulă pretinde că ar conține. Concepția ignoranței sistematice a dus la analfabetism: nu acest rezultat ar fi consecința normală a concepției. Dacă ar fi posibilă limitarea cunoștințelor, omul ideal ar fi omul mulțumit, ar fi omul regelui Henri IV de Bourbon; omul care ar putea să mănînce ciorbă de găină o dată pe săptămînă, duminica. Se înțelege că un cetățean care mănîncă pui, poate în toate zilele săptămînii să mănînce bine. Acest fericit om cumsecade nu este obligat să fie retor — legile pot să fie făcute și fără luminatul lui concurs și regatul nu se va simți mai rău; este de ajuns să știe să facă o socoteală, ca să nu fie înșelat la grăunțe, și să știe citi un almanah și chiar, dacă preferați, un ziar. De la Henri de Bourbon, care s-a suit pe tronul francez în 1589, sînt pînă azi exact trei sute patruzeci și patru de ani. . . În aceste patru veacuri, nici neînsemnatul ideal al regelui, o ciorbă de găină duminicală, nu a putut să fie atins — și în patru veacuri nu se poate spune că lumea a stat pe loc și că n-a realizat progrese culturale imense.

Astăzi, cerem cărții fericirea pe care nu i-a putut-o procura omului ignoranța. Fericirea, pe un plan situat mai sus decît satisfacția instinctului de dominație și vanitate personală, este de

sensul amărăciunii lui Miron Costin, însă această amărăciune este salutară. Pe celălalt plan, pe planul de jos, cartea, școala, a dat, într-o epocă de împingere forțată către universități, rezultatul cunoscut subt denumirea de proletariat intelectual. Cartea românească are aici o imputare de făcut absolvenților, diplomaților și intelectualilor ieșiți din școli: că nu citesc, că nu le place, cum probabil nu le-a plăcut nici în școală, parcursă în vederea unei căpătuiri departe de brazdă și de sănătatea pămîntului.

Ce este cartea? Definiția ei greșește dacă spune numai ce a spus săteanul jinduit după ea, că: « Ai carte, ai parte ». Nu. Cartea nu trebuie să implice parte, neapărat. Parte, da, atunci cînd cartea e clădită pe individualitate, dar parte pentru carte și carte pentru parte acest negoț nu slujește nici omul nici cartea.

În aproape o sută de ani de școală independentă românească și în ultimii cincizeci de ani de carte sistematizată, pedagogii noștri au administrat toate științele și disciplinele, inspirați aproape exclusiv de la dictonul carte cu parte. Credem că în interesul și al copilului cultivabil și al cărții începe să vie ceasul unei despărțiri: cartea și profesiunea. Că o mare parte de profesiuni sînt cărturărești, este înțeles de la sine, dar raportate la populație, la națiune, ele reprezintă o fracțiune utilă, indispensabilă, însă neglijabilă. Temelia țării este omul care rareori va fi medic, advocat, profesor, inginer, arhitect, artist plastic sau romancier; dar care se dorește funcționar, măcar servitor de biurou. Majoritatea oamenilor care slugăresc în București la autorități, și-au lăsat vetrele, cîmpul și grădinile: între ei și carte nu e nicio coincidență: cu atît mai rău. Dar dascălului îi rămîne în școala primară și în liceu, și chiar în universitate, un curs

introductiv încă nefăcut și care va trebui făcut. Dascălul va trebui să lămurească pe elevul lui că școala nu-i dă niciun drept, pe care nu va putea să și-l instituie singur prin valoare personală. Certificatul, diploma și chiar licența vor putea face un bun cetățean viitor, informat și nesurprins de conținutul unui text, dar nu vor echivala decît prin coincidențe cu dreptul la existență. Învățătura, care lui Miron Costin îi aducea amărăciune, e pentru sufletescul omului și mai puțin pentru asigurarea unui salariu.

Cu stricta limitare a individului la valoarea personală, se poate întreprinde un gen de școală practică, paralelă cu o profesiune manuală, agricultură, grădinărie, mecanică, toate meseriile. Ucenicul ar căpăta noțiunile științifice, bine stăpînite, în concordanță cu meșteșugul lui, și pe deasupra noțiunile artistice generale, plus o limbă, două, străine. Cînd acest învățăcel va obține odată cu cărțulia de meșter o diplomă de școală bună, el va fi și un bun meșteșugar și un cetățean demn și un intelectual, de care cărțile au nevoie, ca să fie citite. Mai trebuie să recunoaștem că școlii secundare îi lipsesc cîteva cursuri, care odată cu un număr de bacalaureați, să poată da și un număr egal, *de pildă*, de conducători de automobile, cunoscători profunzi ai mecanicei speciale; de buni agenți sanitari, de ajutori de medici, de ingineri, de arhitecți, de chimiști — situații ocupate actualmente de analfabeți și de slugi. I-ar sta rău, unui intelectual să fie tipograf, legător de cărți, librar, electrician, instalator?... Zeci de mii de situații independente și lucrative așteaptă pe un tineret, amăgit de funcția la Stat și fermecat de perspectiva salariului fix și a impersonalității.

Cartea de literatură are un rost înțeles de foarte puțini. Cititorii noștri și ai crizei de carte, cum se cheamă indiferența intelectualizării pentru biblioteca, sînt absenți și din librăria noastră. Funcționarii nu dau cititori: grosul cititorilor noștri se recrutează din meseriile libere și din personalul comercial, viu și luptător în profesiune. Ce este cartea? O trebuință de singurătate a omului neliniștit și curios, însușirile insului militant. Înainte de a deveni o filosofică amărăciune, cartea e o făgăduință, o bucurie, o călătorie prin suflete, gînduri și frumuseți...

1933

POEZIA

Ce este poezia?

Odinioară, mai mult de treizeci de ani, Léo Tolstoi a publicat în franțuzește un opuscul, care trebuia să răspundă la întrebarea: « Ce este arta? » (*Qu'est-ce que l'art?*). Patriarhul de la Iasnaia Poliana cunoștea din glorie, coama cea mai de sus. Cărțile lui, traduse în toate limbile, erau așteptate ca niște capitole noi de adaos la Sfintele Scripturi, și o epocă lipsită de idealismul, antrenat de materialitatea industrială și bancară a marilor afaceri, vedea în Tolstoi pe marele fabricant al unei sensibilități, bună de adoptat pentru trecerea mării furtunoase pe uscat. Unii prinți ai conser-velor alimentare și ai petrolului, profesau doctri-nele supraomului, socotindu-se pe drept cuvînt supraoameni, proporțional cu importanța bene-ficiilor realizate într-un an. Într-adevăr, chiar azi, după un război istovitor și după o criză care ridiculizează capacitățile creatoare ale oamenilor de Stat actuali, contimporanii noștri din trusturi și carteluri sînt atît de emoționați de cifra benefi-ciilor personale, încît refuză să le recunoască origina adevărată, acordîndu-le, cu misticismul natural omului de la cinci milioane venit în sus, o prove-niență de imperialism filosofic.

Alți aristocrați ai acțiunilor și ai dividentelor din epoca supraomului — sau mai inteligenți sau mai puțin înfumurați, oameni de oarecare nuanță — se simțeau sfioși să-și aroge drepturile prometeice

și căutau în Tolstoi leacurile sufletești și mentale, pe care numai stăpînirea pieții și a materiilor prime și transformate nu era în stare să li le procure. Parisul lansa scriitori ruși inferiori scriito-rilor francezi și traduși în limba lui Rabelais modernizată, iar Tolstoi devenise nu numai un mare autor dar și o mare călăuză. Portretul lui iconografic, cu o sută de încrețituri pe centimetru pătrat, devenise un fetiș, construit în toate mate-rialele plastice, de la ipsos pînă la *papier-mâché*. Europenii nu vedeau ce se petrece în sufletul și mintea oamenilor din țările lor, cu ochii fixați la mirajul din Iasnaia Poliana.

Însă bătrînul patriarh vedea mai bine de dina-fară. El observase, inexplicabil de nervos, că în literatura occidentului se manifesta un fenomen, care libera scrisul de condiția fabulei și deosebea două lucruri împletite în clasicism; dacă le putem numi așa: expresia și subiectul. Curentul, numit poate că din pricina asta simbolist, amenința, fără să ucidă nimic, rigiditatea compoziției și anula formularul de rețete artistice. În locul obiectului, — cu dezvoltările lui succesive: dintr-un dulap un cufăr, din cufăr o cutie, din cutie un ou, din ou un bumb ori o măslină — se auto-riza să existe exclusiv culoarea și atmosfera, fără dibăciile de bîlci, revenite cu romanul, ale presti-digitației literare.

Anton Bacalbașa, care a fost un om de spirit, dar căruia îi plăceau mai cu seamă aplauzele unanime, a batjocorit, ca să gîdile coarda, tendin-țele presupuse simboliste din vremea lui. Era un haz la cafenea indescriptibil, de cîte ori apărea *Moș Teacă*, și revista lui apărea săptămînal. Dar Anton Bacalbașa era un tuberculos — a și închis ochii din pricina boalei lui de piept. Și era un poet — și un poet delicat — și un poet care aparținea însăș sensibilității pe care o batjoco-

rea... În antologia românească a picat din condeiul lui perla unei poezii minuscule, din care să cităm pentru orientarea suficientă a cititorului un singur vers:

« *La Rosmersholm e frig, e ceață...* »

Se vede cît de colo, ce drum făcuse poezia românească, de la *Rodica* lui Vasile Alecsandri pînă la Anton Bacalbașa. Să cităm patru versuri din *Rodica:*

« *Purtînd cofița cu apă rece*
Pe ai săi umeri albi, rotunjori...
Juna Rodică voioasă trece
Printre junii semănători. »

În Franța, Paul Verlaine scria versuri ca Anton Bacalbașa:

« *Les sanglots longs*
Des violons
De l'automne
Blessent mon cœur
D'une langueur
Monotonne. »

Tolstoi, care admitea substanțele lui Beethoven, s-a supărat de mirodeniile noi și a ținut să administreze o corecțiune memorabilă poeților cu alte orientări decît ale generațiilor convenit clasice și academice. Atunci a scris el, în franțuzește, pomenitul pamflet, hotărît să explice el, rafinamentului occidental, ce este arta.

Arta ar consista în imitarea la infinit a lucrărilor, recunoscute bune și care au plăcut, prin calitatea lor sau prin snobismul admiratorilor, mai multor generații. Arta ar fi ceva care nu se face actualmente, ci care s-a făcut exclusiv în trecut; fără proba cîtorva rînduri de bătrîni și de morți, nu poate să fie artă. Intruziunea didactică a lui Tolstoi

într-o materie în care el era mare meșter, a rămas ca o dovadă de nepricepere barbară a poeziei.

A explica de ce îți place dumitale un lucru de artă și de ce trebuie să placă tuturora numai ce-ți place dumitale, este din capul locului o violență și o legiferare cu greș. Căutarea acestui lucru inefabil și subtil este o brutalizare. Problema se dezleagă pe latura practică: chestia de a plăcea sau a displăcea fără discuție, ca dragostea. Ce ridiculă devine acea estetică monumentală care ar impune construirea statuilor cu capul mare și cu picioarele scurte, cum ar fi fost legiferată de un judeţ la imortalizarea unui prefect. Ce e arta? Ce e poezia? Artă și poezie: atît.

Acum treizeci și cîțiva ani, cînd și-a scris contele Tolstoi lecția europeană, în care nu a putut să demonstreze nimic, circula noțiunea « înțelesului », oricare ar fi fost materia unde putea să fie aplicată. Criticii de literatură, de artă se deprinseseră din cursuri repetate și din examene aglomerate, să înțeleagă — și ei aveau mîndria să înțeleagă totul și să arbitreze. Au înțeles ei? merge; n-au înțeles ei? nu există. Și niciodată nu erau de vină nici dovleacul nici tărtăcuța analistului. E adevărat că în ultimii treizeci de ani intelectul s-a obișnuit să nu mai caute să reducă cifrele pînă la comensura și înțelesul lui. Intelectul a progresat în acest ultim scurt interval și a renunțat să mai înțeleagă. Există, într-adevăr, o cantitate mare chiar de materialitate strictă, pe care nu o înțelegem. În loc de infatuarea de-a înțelege, inteligența preferă să primească: primește sau nu poate primi. Nimeni nu este obligat neapărat să-și mute preferințele de la Dimitrie Bolintineanu, încoace de pildă, sau de la François Coppée. Alimentele coriace rămîn pentru gustul și măselele celor ce le pot mesteca, fără să însemne, obiectiv vorbind, nici că recentul e mai bun decît precedentul,

numit grație cronologiei. Nu. Calitatea esențială a artei este să fie sprijinită pe un inefabil din seria ei: talentul. Certitudinea sigură în poezie și în toată arta este că fără personalitate nu se poate vorbi despre semnele pe care le face cu materialele lui artistul.

Nu este defel ușor să dăm o definiție *ne varietur* a poeziei și nici măcar *varietur*. Oricît de amabil s-ar face spiritul pedagogic, el se scrîntește în definiții, și cu Brunetière, și cu Emile Faguet. Faguet, care a fost un om de gust și o inteligență extrem de fină, a renunțat la definiții în toată cariera lui de profesor sorbonian și de publicist, măsurîndu-se să dea tîrcoale cît mai multe poeziei și să surîdă, știind că și surîsul e o limbă de expresie corectă pentru aproximații și imponderi. Ce e poezia? E ceva care nu e nimic. Poate că s-ar putea stabili *sensul* poeziei prin examinarea unei infinite serii de lucruri lipsite de poezie, dacă atari lucruri există cu adevărat, căci în afară de literatură totul e poezie și poate deveni poezie și în literatură: atîrnă! De ce atîrnă? De personalitate.

Pe vremea lui Molière era reputată poetică păstorița, un loc comun al epocii, și care consista la apariția pe scenă a unei cucoane teatrale, costumată după un model *monden* de băciță. Oaia și mai ales mielul au făcut parte din motivele academice ale artei oficiale. Însă oaia epocilor pastorale oficiale era o oaie parfumată și pudrată și cu coarnele făcute cu mașina de frizat scîrlionții, numai că nu purta pantofi de mătase: Oaie convențională cu cioban convențional! Ciobanul poetic convențional îl avem și noi, în pictura dinaintea războiului, cum avem și pe țăranca fals poetică. Singurul lor defect este că nu seamănă cu originalul. Originalul e mult mai poetic; adică, oaia cu părul încîlcit în scaieți, ciobanul neprimenit un an. Gradul și

calitatea poeziei sînt în funcțiune de epocă: epoci care simt mai mult sau mai puțin.

Poezia e însăș viața; e umbra și lumina care catifelează natura și dă omului senzația că trăiește cu planeta lui în cer. Pretutindeni și în toate este poezie, ca și cum omul și-ar purta capul cuprins într-o aureolă de icoană. Toate lucrurile naturii și ale omului și toate vietățile poartă țandăra lor de aureolă, pe dinafară sau pe dinăuntru. Poezia nu e numai în dragoste; poezia e în atelier, în uzină, în chinul omului de a realiza, în muncile, în invențiile lui — ea trebuie numai găsită. Fiecare om are emoția poeziei, dar se pare că poeții au și harul expresiei; găsesc poezia, o pun deoparte și fac cu putință existența ei esențială, pentru a fi distribuită în flacoane. Este prin urmare firesc ca nivelul poeziei, complexiunea și nuanța ei să se schimbe de la om la om și de la timp la timp. O poezie înghețată într-un calîp definitiv abdică de la sensul chiar al poeziei, continuu variabilă.

Românii, adică țăranii, acești aristocrați ai brazdei, au un har poetic, trebuie să nu uităm, particular. Poezia cultă a limbii noastre n-a atins încă valoarea poeziei țărănești, de la care poeții au încă mult de învățat. Ceea ce se înțelege însă mai greu este calificativul « populară » al poeziei țăranului. De ce poezie populară? Poezia e numai românească.

Ce-i poezia?

O stare religioasă a sufletului nostru; sentimentul care indiferent de credință și indiferent dacă sau crezi sau nu crezi, și pe deasupra dogmelor și mărginirilor și variațiilor de credință, afirmă blînd și primește dulce prezența lui Dumnezeu în frumusețile suave ale existenței. Natura, lumea, omul, viața sînt niște poeme care comunică între ele, fără sfîrșit, împrumutîndu-și taina din lumină și melancoliile obscure. Între Poezie și

Dumnezeu este o legătură ca între formă și culoare.

Omul nu-și poate pierde în cărți și în știință sentimentul poeziei, din care iese toată știința, oricîtă materialitate fără vibrație au încercat unii savanți uscați și mărginiți să puie la capătul victoriilor științifice ale omului. Și științele și artele întăresc, rafinîndu-l, sentimentul poeziei.

Poezia are în sîmburele ei o divină naivitate, care se întîlnește în floare, în pasăre, în bucurie, în entuziasm. Poezia e copilul care rămîne în sufletul adolescentului, al omului matur și al bătrînilor, peste durere, dezamăgire și suferință.

Păstrați pe copilul vostru, din sufletul vostru; păstrați-l ager și curat. Duceți-vă în fiecare zi la perdeaua leagănului în care copilul din sufletul vostru surîde... Și jucați-vă cu el în fiecare zi...

1933

POETUL

Oamenii cu adevărat practici păreau să fie bancherii. Facilitatea beneficiilor și gloata deponenților la ghișeu contribuiseră la formarea deformantă în sensibilitățile lor, a unui imperialism vital. Pentru stabilirea valorii acestuia părea că se născuse într-adins Nietzsche, autorul scuzelor necesare dinaintea Eternului, ale potentaților fără justificări. Inginerii, constructorii pe tărîmurile materiei, nu prezintau nicio seriozitate față de oamenii ghișeului și cînd au putut fi luați în considerare și apreciați, inginerii, mai puțin tehnici decît miraculoși, își adăogiseră àripa lui Mercur la compas, improvizîndu-se bancheri. Bancă la București și Bancă în provincie, toate competințele veneau de la ea.

Unii din bancheri își descompuneau rolurile providențiale, care intimidau și făceau respectuoși chiar pe oamenii politici, deprinși cu suspectarea și a valorilor înțelese. Ei îndrumau, cum se scrie, toate activitățile, și avizul lor era căutat. Conștiința de sine venind după prestigiu, bancherii nu șovăiau să răspundă în limbaj mistic hermetic și fatal invitației de a spune un cuvînt.

Cînd un scriitor, de pildă, folosindu-se de o prietenie sau de o legătură, se prezinta unui om de ghișeu ca să se împrumute la o mare nevoie, dacă bancherul avea în stilul lui o formă de literatură, îl felicita de talent și-l ruga să mai treacă joi sau luna viitoare... Scriitorul putea

să joace numai un rol de chibiț decorativ la masa lui și dacă știa să facă epigrame, de la un colț al ospățului, scriitorul dădea replica lăutarilor, cînd se oprea să se odihnească muscalagiul. Masa și tărîțele erau plătite scump.

Scriitorul nu era cum îi mergea vorba « practic ». Ba mai era și poet, iar poetul fiind individ de idei, era tarifat cu fracțiuni zecimale. Un zîmbet de generozitate moral pe care îl ai cînd vorbești cu un nebun, primea pe intelectuali între oamenii practici. Sistematic, oamenii din ghișeu s-au ferit de activitatea în biurourile lor a intelectualilor propriu-zis.

Era un gen de distanță, moștenit din vremea cînd calitatea de artist constituia degradarea unei familii bine situate. Opiniunea s-a cam isprăvit. Falimentul oamenilor practici a fost gigantic. Ei credeau cu fanatism că omului de afaceri îi trebuiesc bani și nu idei. Dar ideile și poezia cea mai înverșunată animează mai cu seamă de la război încoace, efortul industrial, comercial și politic al popoarelor. Creatorii au nevoie de ideile, pe care le germinează poezia. Fără poezie nu se mai poate construi un șurub. Poezia e starea de levitație și prometeică a omului modern — de astădată cuvîntul modern are sens.

N-aș putea să comunic impresia zguduitoare, pe care am avut-o cînd după un mare faliment, unul din oamenii practici și formidabili, obișnuit să brutalizeze pe oamenii bine crescuți și delicați într-un biurou de marmoră și oglinzi, cu covoare moi ca niște sofale, mi s-a prezintat pe neașteptate acasă, jerpelit și neras, cerîndu-mi cu o sfială exagerată, o scrisoare de recomandație... Cu un an înnainte el îmi oferise o laborioasă anticameră de cincizeci de zile. Nefericitul nietzschean nu avea literalmente nici ce să fumeze și a îmbucat o țigaretă ieftină, dintr-ale poeților, ca un muzicant pasionat de clarinet. Dintr-o lungă carieră de Bancă nu izbutise să-și asigure, nu un devotament, dar nici elementara recunoștință a flămîndului săturat o singură dată la ghișeul lui.

Dar m-a impresionat tot atît, dacă nu mai mult, și înfățișarea unui alt fost mare director de Bancă, apărut într-o dimineață pe trotuar. Părul lui sărăcăcios de vîrstă îi da aspectul vîlvoi al unui mare liric romantic demodat. Spiritul lui rămăsese, după ce a dispărut și ghișeul, la epoca lavalierei mari, apropiată de crinolină, și la macferlan. Aveam dinaintea umilinței mele un fost puternic al capitalului, care n-a împrumutat niciodată una mie lei unui intelectual, necum să i-o dăruiască.

Strîngîndu-mi cu multă ciudată camaraderie mîinile, fostul bancher s-a despuiat subit. « Scot un volum de sonete... Am la mine cîteva. Nu vrei să intrăm undeva să-ți citesc? »

Omul practic nu știa nici atît, că versurile trebuiau scrise cu treizeci de ani mai devreme și că în niciun caz ele nu puteau fi citite pe stradă.

1933

CRITICA

Din cîteva feluri de a face critică profesională, genul felurilor e, întîi, în întregime destestabil, întrucît profesia de tîlmaci, pur și simplu, e o profesie de chelner, care transportă pe tavă, de la bucătar la client. Al doilea, felul de gustător e cel mai puțin recomandabil în literatură. Să-ți faci un meșteșug din a scoate cu lingura sau cu paharul și din a freca pe limbă! Dacă, din întîmplare, criticul are în ascendența lui un cîine, ceea ce nu pare cu totul exclus în stadiul cunoștințelor actuale, vedeți cît de colo ce preferă estetica limbii lui.

E o critică asemănătoare cu fascinația pe care o produce muzica militară, urmată de popor pe delăturile trombonului și tobelor mari — cînd e admirativă și de aceeaș calitate cu veselia copiilor din mahala urmărind un cocoșat sau un dement, cu pocnitori și pietre. Sinistră profesie și lamentabil intelect de ceea ce se cheamă la Freud refulare.

Panaiot, vechiul coleg de copilărie și școală, adusese din satul lui în București o vergea prelungită cu spirală și care servea tatălui acestui copil bestial, pădurar, la curățit o pușcă. Duminica, Panaiot se deda plăcerii lui din ziua a șaptea. Ațîța cîinii din cartier prin zăbrele, și cînd animalul îndîrjit punea gura pe vîrful vergelei, Panaiot, cu o mișcare de spadasin, i-o vîra adînc, zmucind-o cu sînge și cu beregăți. El n-a mîncat niciodată o bătaie în toată puterea cuvîntului, căci și-ar fi îngropat în sine pasiunea de hingher, și

cine știe ce se întîmpla dacă ajungea director general de contabilitate, sau critic literar. Se poate închipui orice.

Există personagii palide, intelectualizate, și a căror copilărie supravegheată și nobil derivată către preocupările de minte, a lăsat un oftat în viața sufletului sau o cruzime latentă. Am văzut unul care, mușcînd cu convingere dintr-un cartof crud, pretindea, subt stăpînirea unui medic hipnotizator, că savurează o pară bergamotă, debarasîndu-și buzele pînă și de niște sîmburi imaginari. Era destul de copt — personagiul nu cartoful — căci avea vreo patruzeci de ani.

Spectacolul e de ordinul masturbării. Criticul în luptă cu o foaie de hîrtie și cu o carte — și al magiei: *envoûtement*. În mînăstirile medievale călugării inițiați înfigeau un ac în efigia personajului ce nu putea fi arestat de tribunalele inchiziției, cu credința că ochiul străpuns în portret corespundea în natură cu pierderea lui, și medicina timpului nu găsea alte origini junghiului intercostal decît practica de la distanță a unei vrăjitorii bine administrată.

Evident că a lua sugestii gata făcute din mîna unui autor nu e mult onorabil și nu demonstrează în tabela de valori a Demonului, decît sterilitate personală.

Ori atunci, în cazul criticei de zonă ușoară, i se cere condeiului care o exercită puteri de strălucire, de elasticitate și de vigoare, în stare să înlocuiască absența obiectivului cu ceremonia parcursului. De obicei puterile acestea nu se pot asocia cu preocupările minore, și critica rămîne numai acră și ca o tendință la un efect imposibil. Critica de această categorie are intenții care nu fac doi bani, și rezultate, în ceea ce privește culoarea și lumina, terne și coriace.

Căci oricum s-ar plasa în cercul soarelui, critica e operă de artă, și fără geniu opera de artă de orice natură e tipografică, hebdomadară, dar nulă. Efortul livresc și cerebral savant adaogă copiei criticului virguli, pauze, nazuri simili-stilistice, ștersături, clarități de peniță, dar nu o scoate din emfatica ei nulitate. Ce greu izbutește o asemenea critică să surîdă cînd o caută, și cît de incolor sceptică este aluzia cînd vrea să ne facă să gustăm dintr-un scepticism care decorează o imensă insignifianță.

Critica trebuie citită ca o poemă de inteligență și supusă transparențelor și conturelor care regen-tează toată poezia, indiferent de sensul ei laudativ sau injurios, străin substanței. Această critică nu e o dorință, e o realitate și lectura ei constituie în sine o foarte delicată și suavă petrecere intelectuală.

1933

SOVIET ŞI INTELECT

Reluarea legăturilor cu Continentul Sovietic, întrerupte de realitatea socialistă, echivalează cu descoperirea unui imperiu necunoscut. În șaispre-zece ani, lumea rusă, strămutată pe un plan de viață, abstract și scufundată în atmosfera unui astru nou, și-a pierdut și consistența și dimensiunile comune, evoluate către o stare matematică și către un tip de societate a filosofiei. O experiență încă neîncercată a fost parcursă neturburat, și șaisprezece generații au văzut lumina zilei altfel decît copiii noștri și s-au adaptat naturii fizice și intelectuale cu organe modificate.

Faza controverselor și a polemicii a trecut, Europa a înțeles că faptul îndeplinit e incontestabil și că situația expectativă începe să fie supărătoare pentru un spectator care obosește în așteptarea sfîrșitului unui act de viață hotărît. Nimeni nu-și poate ascunde, imperialiști sau burghezi, sentimen-tul de satisfacție că o mare parte din omenire, baricadată între cetățile de gheață ale nordului și munții din miazăzi și interzisă chiar privirilor furișate peste aceste ziduri, se întoarce în familia numeroasă a lui Adam și poate să fie cercetată de-a dreptul, pipăită de-aproape și analizată în patria ei. Înnainte de orice concepții și reguli, oamenii sînt oameni de carne, de simțire și de nădejdi.

Subt raportul de cultură, de la sută-n sută aproape de analfabeți, rușii au trecut aproape la suta

știutorilor de carte. Cum s-a putut petrece acest miracol numai în șaisprezece ani de sforțări fără precedent și istovitoare în toate domeniile, politice și sociale, paralele cu învățatul literii, al expresiei și al cărții? Este el adevărat? În acelaș spațiu de timp alte State au degenerat și alte popoare au căzut în ineluctabila mediocritate.

Cărțile de literatură, de pildă, originale și traduceri din toate limbile, au putut apărea în milioane de exemplare și în ediții, cum au putut fi văzute din cînd în cînd, de un gust aristocratic. Volumele Rusiei comuniste nu se tipăresc nici pe orice fel de hîrtie, chiar de ambalaj, nici cu orice soi de cerneală, chiar de catran. A fost o epocă în istoria încă tînără a Sovietelor, cînd s-a vorbit în Europa de mizeria intenționat administrată intelectualilor în scopul de a fi desființați ca niște buruieni otrăvite, cu toate că Lenin a fost un mare intelectual și cu toate că Litvinov, remarcabil prin subtile elasticități și clarități de idei clasice, este un intelectual de calitate fină pentru toată Europa, nu numai pentru Rusia. Cine a scos atîtea cărți și cine a răspîndit atîta știință de carte, dacă intelectualitatea a fost sistematic suprimată? Nu seamănă informația pretinsă obiectivă cu o tendință de basm?

Curiozitatea scriitorului e chemată mai ales către raporturile dintre scriitori și Stat, în Republica Sovietică. Se pare, într-adevăr că scriitorii și artiștii ruși sînt angrenați ca o putere recunoscută utilă în mecanismul general, că ei pot să lucreze armonic, intercalați în logica muncii, materialele delicate ale minții, și că Statul nu exclude din activitatea ritmată pe o idee și un vis niciun condei și niciun temperament, deopotrivă de bune pentru dezrobirea omului, sufletească și materială, de încleștarea pămîntului brut și a vanităților financiare.

Toate aceste lucruri trebuiesc văzute și verificate în mediul lor, căci valoarea experienței are totdeauna primul și ultimul cuvînt. Patriile noastre, nesocialiste se dispensează cu atîta ușurință de organizarea și folosirea sistematică a scriitorilor, reduși la o robie fără stăpîn și constrînși la o abdicare fără autoritate; însușirile cărturarilor, simple talente sau înzestrări excepționale le sînt atît de indiferente, încît ele pot fi determinate de o pildă demonstrativă să utilizeze mușița de aur zvîrlită la gunoi.

1934

BILET LITERAR

Repetat fără măsură, cuvîntul « stil » izbutește să fie antipatic ca și « democrația ». Poți să fii și democrat și bun român, fără să afirmi prea des: în lucrurile delicate bunacuviință a discreției împiedică emfaza declamatorie. Ostentația face parte din brutalitate și este zestrea enervantă a copiștilor și a samsarilor de idei și sentimente, îmbulziți după ce creatorii umili de operă și vitejii triști au trecut. Ceva imens de tragic și melodramatic, cultura a devenit o profesiune cu gorniști și tărăboi, în care nimeni nu se pricepe decît la vocablu și cabotinaj.

Constatarea stilului e un gest verbal și vag, care îmbrățișează orizontul perspectivelor inexprimabile. De cîte ori nu poți defini, miști mîna din două încheieturi și dai sentința: admirabil!

De la stil se ajunge la stiliști... Întrebată, între două romanțe insipide tocate pe un pian, cum i se pare Flaubert, în lipsă de subiect, o coconiță frumoasă a lansat răspunsul că scrie curățel... Doamna era conștientă de frumusețea perlelor ce-i îmbobоceau ca două boabe de lemnul cîinelui lobii trandafirii ai urechii, și zarzavatul prețios al valansienei, despicată jos, în dreptul cutei voluptoase dintre sîni, îi oferea prestigiul și îndrăzneala unui răspuns idiot.

Literatorii neinformați prin experiența emoțiilor proprii au luat cu oarecare justificare cuvîntul întreg și l-au pus pe ei, gata făcut, ca o gînganie, ca să-l poată alunga de pe manșetă cu bobîrnacul.

Ploșnița stilului e ardeiată și puturoasă. Ei își închipuie, după cum au apucat să citească și să reție, că stilul e ceva deosebit de conținut; un flacon gol de o parte, cu parfum dincolo de el. Există credința că se poate porni din stil, din nimic, că poți să scrii cu penița uscată, sau că pornești de la cerneală și de la dop. Două categorii, una proastă, zgîrie hîrtia, și alta mai bună se mînjește pe degete. Ar fi o materie de alienație mintală, repetînd de o mie de ori bing! bang! și variind înțelesul personal și confidențial al monosilabei. Cretini de tot sau inteligenți de tot: niciun intermediu. Sînt băieți cu butonieră fixați în aceste două criterii, o înviere a formei și a fondului. Vezi forma fără fond și fondul fără formă... La ce pot sluji cîteodată biblioteca și universitatea!

Din constrîngerea uceniciei nu scapă însă nimeni ușor, și dacă nu ești rîcîit de maximum de substanță în minimum de proză, ce scriitor ai putea să fii? Cu mătura toată n-a scris încă nimeni: trebuie paiul! Eh! desigur nu este niciun meșteșug prea primar și dacă ar fi ca o țeavă fără nicio strictură, ca o macaroană lină, dreaptă și nerotită, literatura s-ar dovedi mai agreabilă.

Poate că stil vrea să zică limbă. E adevărat că din limba lui fiecare își face o limbă personală, fără să bage de seamă. El poate extrage numai atît din oxigen și carbon cît îi trebuiește, ca plantele cu mii de mirosuri, divizate dintr-unul și acelaș văzduh ambiant de particularitatea unei semințe. Și au și cuvintele hormoni și secreții, mai sensibile pentru un om anumit. Expresia cristalizează în tot felul: a și-o alege pe cea relativ mai geometrică nu e stil, e ținută, e higienă — dar trebuie să alegi, ca să păstrezi mai mult material interior decît mai puțin, dintr-un sens. Este stil simpla nevoie destul de obligatorie pentru artistul care nu vrea să se ia la întrecere cu gura de apă, a corec-

țării? Te poți detesta atît de mult, sau iubi atît de mult, încît să vrei să ți se pară bună, exactă și recomandabilă fiecare pagină scrisă pe care să nu o poți arunca satisfăcut în foc?

Din manuscrisele artiștilor, fie biologi, fie poeți de proză sau versuri, cititorul vede că todeauna expresia ștearsă este mai slabă decît cuvîntul adăogat peste ștersătură, și din cîte șase-șapte anulări consecutive textul unui Flaubert sau Chateaubriand se apropie de sens și precizie treptat, căci lucrul mai bun nu iese dintr-o dată. Desigur, dacă ești împiedicat să te rezolvi în lapoviță și în borhot de scrupulul decenței.

În desen și chiar în portret, unde controlul poate fi mai simplu, severitățile au fost evadate cu termenul învățat, al viziunii proprii. Poftim un artist autorizat să se aprecieze, argumentînd despre sine că vede așa! Domnul are vreme să analizeze cum vede. De penibilele dificultăți ale manuscrisului care nu admite surogat, impertinență, tranzacție și lichelism, cine se poate desface?

1934

AUTORII DE OPINII

Rușii cu care mă întîlneam la masa restaurantului din Geneva, (mă gîndesc uneori la ei, dacă au fost împușcați ori și-au acomodat anarhismele aventuriere), derivau, cu multă frumusețe toate problemele din Dumnezeu și din absența lui. Pentru că visau o societate ipotetică, ei se simțeau obligați să o înceapă, ca în Simbolul Credinței, de la început. Frica de Cel-de-Sus emoționa pe acești primitivi, care studiau fiziologia și reacțiile chimice, obsedați să-l tăgăduiască sau să-l recunoască. Dumnezeu sfîrșea întodeauna să fie eliminat cu argumente, totuș rămînînd insolubil în conștiința speculativă a tinerilor savanți.

Cu cîteva sute de ani de inteligență mai filtrată decît a sclavilor albi, Claude Bernard ar fi repetat, la restaurantul din Geneva, răspunsul dat odată cuiva care-l întrebase ce credea despre Dumnezeu: nume ce nu l-a găsit interpus între cuțit și cadavru niciodată. Aparent impertinentă, observația învățatului francez limitează în realitate orgoliul de a ști de toate și chiar ceva mai mult, și fragmentează materia priceperii. Sînt chestiuni care nu se mai pot pune vieții și la care sensibilitățile trăite au renunțat. Ca să poți lucra în voia Domnului este necesar să faci abstracție de el și să nu te pierzi în ceremonialul vizitelor lungi la conacul lui.

O chestiune mereu purtată și pusă în cui, e a « romanului » românesc. Românii nu au avut niciodată roman, nici după Filimon, nici după

Sărmanul Dionis, nici după *Dan*. Nu l-au avut nici cu Ion Adam, nici cu Duiliu Zamfirescu. Nu-l au nici azi.

La orice vîrstă, romanul nostru este și nu este: este pentru cititorii de rînd, și nu este pentru autorii de opinii. O atitudine, mă rog, este de rigoare pentru cine începe să publice și să-și facă o justificare fără operă proprie, pripit să licărească înnainte de a se aprinde și consuma pe sineș. E un proces care vrea să explice umbletul, de pe scaun și din pat, pentru trebuințele paraliziei.

Îndoielile și exigențele în ce privește romanul s-au întins odată la toată literatura. Cititorii aproximativi de limbi străine au tăgăduit, și după probele lui Eminescu, existența unei literaturi românești. Exista Dubut De Laforest și nu exista în românește nimic de citit. A fost un om, un fel de burduf de carte, cu mulți purici pe burduf, care s-a răzbunat chiar în scris de nenoroacele personale, afirmînd subt iscălitură că nu există nicio literatură românească pînă la prietenul Panait Istrati, scriitor admirabil al unei limbi pe care nu o poate vorbi.

Ce-o fi cu acest gen al romanului, imposibil pentru scriitorul român și posibil de identificat în absența lui, totuș, de spiritul autorului de opinii? Să lipsească atît de mult sensul romanului de la scriitor încît el să se aglomereze concentrat exclusiv în inteligența critică românească?

Am conversat cu mai mulți editori români, care mi-au cerut romane, despre ce este un roman. Trebuie să recunosc că unii editori sînt tot atît de rău situați intelectualmente cît și scriitorii: ei cer romane și tipăresc cărți care cred că sînt romane, cu aceeaș volubilitate cu care le scriu autorii, deopotrivă de naivi. Am căutat o definiție a romanului, împreună. Fără să prea știm ce-i un scriitor, noi țineam să aflăm ce este un roman. Doi

romancieri, care se aflau de față, și-au luat pălăriile și, cu o politețe scuzabilă, numai de surîsuri, s-au strecurat pe ușe. Un al treilea romancier sosit la editor, ne-a reprodus definiția unui francez, că romanul e-o oglindă de buzunar: te plimbi cu ea în palmă pe dinaintea unui drum lung — și oglinda înghite. De comun acord cu editorul a definit romanul ca o carte de la trei sute de pagini în sus, în care trebuie cel puțin să mocnească o dragoste și să se petreacă o moarte de om. Însă coperta trebuie să cuprindă negreșit, cu un tipar vizibil, cuvîntul *roman*.

Din cîteva sute și mii de romancieri, va să zică, englezi, francezi și germani, niciunul nu știe ce-i un roman, de vreme ce cărțile didactice și vocabularele, scrise de cărturari informați, n-au aflat-o încă. Toți au scris romane, fără să știe de personagiul adeseori citat. Dacă nu știi ce-i un roman, poți în schimb să știi exact pe cît se pare ce nu este roman.

Ca să nu mai mă expun severităților și replicilor decapitante ale editorului, opinia adevărată mi-am păstrat-o însă pentru mine. Mi-a fost teamă de o sinceritate groasă și m-am ferit. Roman ar fi tot ce se scrie: poezie, proză, poveste și romanul cu cheie și broască. Închide ochii și cască gura. Este roman? Este! Ca să nu mai zici literatură și carte, ai să zici roman. Pleacă-ți capul să-ți spui ceva la ureche. Ai auzit? Era roman? Era roman!

Romanul a făcut un drum lung de la ceea ce era pe vremuri, dar subtilitatea critică nedumerită a rămas locului, nemaiputînd înțelege dezordinea literară. Că pe vremuri era ceva romanul, ceva deosebit și demontabil, e adevărat. Aproape că nici nu trebuia scris, un roman; era de ajuns să fie umplut. E o rețetă care n-a dat niciodată greș, copiată de zeci de mii de ori. Metoda de lucru a lui Zola e explicită. Autorul *Rougon-Macquart-*

ilor aduna documente, cîteva mape și în arhiva desfăcută construia un schelet logic. De cîte ori a reușit să intercaleze în manuscrisul lui cîteva pagini izvorîte fără socoteală, cum ies deobicei paginile bune, fără socoteală, autorul e emoționat, nu prin echilibrul interior al sîrmelor, care se face cu mîna. Interesează, cumva, mai mult dulghe-ria într-o carte decît neașteptata tresărire de lu-mină într-o grindă, mai mult sau mai puțin ispră-vită? Afară de senzație, de culoare, de lucru nou și de puterea cuvîntului, ce mai poate fi bun în literatură?

Arbitrara și pedanta distribuire în genuri și compartimente are o importantă justificare tipo-grafică și școlară, fără să creeze nimic. Autorii de opinii trebuiesc invitați să devie autori artistici și autori de obiecte.

1934

VARIAȚII

M-am hotărît odată pentru todeauna și pînă acum nu am transgresat, să nu mă amestec nici în conflictele nici în împăcările dintre manuscrisele mele date la tipar și cititorul, critic, notator sau simplu particular, al manuscriselor tipărite. Este a ieși din casă de cîte ori îți trece o pasăre portocalie sau un gărgăune pe la fereastră și a te ține după zborul lor înnalt, cu gura căscată, sau pitic. E un sport de-a berbeleaca și o acțiune interzisă. Con-știința nudă a meșteșugului de graiuri și vorbe e încleștată pe mai utile preocupări, care impun lepădarea de un amor propriu imbecil și asceza, în ceea ce privește insignifianta persoană a ucenicu-lui. Dacă s-ar fi certat pe încovoieli și noduri ori ar fi căzut în extaz dinaintea fiecărei volute de fier, ieșită elastică de sub ciocane, lăcătușii de la Curtea-de-Argeș n-ar fi acoperit nici pînă azi intervalele goale din ferestrele mînăstirii cu zigzaguri și curbe.

Dar trebuie să relev nu atît pentru autor cît pentru o regulă de bun simț, care precizată poate folosi, ținutei secrete sufletești a unor învățăcei, apropiați de surîsurile hîrtiei cu prea multă sfială sau prea multă feminitate, o stupiditate, pe care am văzut-o tipărită de cîteva ori.

E vorba de o carte, pe care încerc să o scriu, *Ochii Maicii Domnului*, și care mi-am propus să fie o carte gingașă și aș voi, bineînțeles, să pot să o reușesc. Ura de monotonie, de mucegai, nimic altceva, m-a determinat ca în fiece așa-zis volum

pe care l-am întocmit, să dezleg pentru onoarea profesională, pentru nimic altceva, o chestiune nouă. Să ne-nțelegem; nu e o chestiune de aceea mare și eternă, din vastele probleme adunate într-o concepție, știi, cu răspîntii în definitivele direcții și care fac din scriitorul întunecat și berbant cu sine un dascăl al usturimilor universale; una mică de tot, relativă la petecul de hîrtie mîzgălit și la mîzgăliciul de peniță, atît de mică încît nici nu poate încăpea într-un enunț. Chestiune de ordinul aproape anodin, în orice caz de strictă intimitate, ca nasturii de la cămașă.

Un confrate destul de simplist sau destul de răzbunat cu un cuvînt strecurat într-o frază elogioasă, cîrpită, a lansat, de dragul rubricii informația, reprodusă în termenul ei principal aiurea, cum că s-ar fi făcut o prinsoare dacă autorul este « capabil » de a scri un «roman». Termenul « capabil » nu vine din acțiune, ci din tarif și e anticipat pentru un efect.

Ce însemnează aia că un scriitor e « capabil » să scrie un lucru și « incapabil » să scrie altul, dacă activitatea lui, neconfinată exclusiv în metrică și prozodie, utilizează curent materialul plastic al prozei? Diferența de la capacitate și incapacitate privește însușirile și aplicarea lor azi cu succes și mîine nulă. Cine poate scri un munte poate scri și o luptă cu tauri, căci condeiul face în toate cazurile un reportaj, cu substanță interioară mai multă sau mai puțină. Un pictor poate să aibă o pensulă bună însă o voce detestabilă; se poate spune despre el numai în *canto* că e incapabil, pentru că iese din materialele lui. Baudelaire știa ce spune cînd a scris că el cunoștea șaptezeci de feluri de a fi original și că din toate și-a ales unul și s-a ținut de el. Dacă socotim că nouă sute nouăzeci și nouă la mie literatura este lectură și că, literatul maimuțărește cu voie, și mai ales fără voie

autorii care i-au plăcut mai mult, a scri nu însemnează așa de mare lucru încît să comporte acel suprasimț de pură superficialitate îndreptățit să evalueze potențele pe un centimetru de lungime și subdiviziunile sau multiplii lui zero întreg.

Cît privește « romanul », chimia secrețiilor unor confrați care obișnuiesc să primească semnificările în gură, abuzează. Poți să scrii admirabil, afirmă cu un secret misticism, dar nu poți să scrii un roman. . . Am mai întrebat o dată pe confrații în stare să răspundă ce este un roman, dacă el constituie o noțiune atît de personală, încît și cei care pot să exprime o idee cît și cei care o pelticăresc se bucură de harul că o conțin în stare nativă — și nu mi-a răspuns niciunul. Dacă *Adevărul Literar* ar voi să întreprindă o anchetă și să puie această chestiune la punct, o delicată panică ar cuprinde pe toți experții acestei noțiuni loviți cu nasul de ea și numărul gugumăniilor imprudenților ispitiți să dea o definiție restrictivă ar fi sută la sută. Dar am isprăvi cu un secret, care speculat în teren închis permite atitudini dogmatice și înființări de ridicule autorități. Pentru că în toate epocile cu idei obscure și de rostiri incomplecte, circulă cîteva vocale de refugiu, bune pentru escamotarea personalității, definițiile care se vor bizui pe o poziție sigură a cotului mînei drepte răzimat pe manuscris vor include cuvîntul « epic », un derivativ tot atît de nefericit ca și cuvîntul indus.

Romanul a fost cîndva, păstrînd proporțiile, ceva analog cu versificarea sonetului sau cu strofa în patru, de rime încrucișate, masculine și feminine, reprezintînd poezia academică, oficială și administrativă și încadrată între ortografie și ordonanța comunală — și cu omiletica. Instinctul mecanic al oamenilor de mai mult sau mai puțin prost gust organiza singurele materiale de care dispunea, sufletul, intelectul și limbajul în schelete articulate

după un patron. Dacă te desmecanizai și nu erai nici bun catolic, nici gînditor conform unui model autorizat, te făceai de rușine. Precedenții noștri de pînă acum o sută de ani nu aveau nici locomotiva nici automobilul ca să fie satisfăcuți mecanicește, emancipați de o obsesie și de o fobie în intelect și psihologie. Astăzi nu mai e acelaș lucru și în dezordinea talentului tumultoasă poezia poate fi proză și invers — nu mai e obligatoriu ca poezia să țăcăne ca un motor, și noțiunea de roman se suprapune noțiunii de literatură și de proză — și de versuri: de ce nu? cu care se confundă.

Capabil să scrie o carte este orice om care și-a orînduit o tablă de materii sau un subiect: greutatea pentru el consistă în a scri o pagină și o frază — aci se lichidează capacitatea — și e foarte greu de scris o pagină și o frază. Teatrul, unde autorul nu scrie ci împletește, refugiat în tehnica, așa-zisă, comună tuturor meșteșugurilor mai mult sau mai puțin intelectualizate, utilizate în arta constructorului, prezintă terenul integral al compatibilităților neobligatorii.

Cunosc, desigur, atitudinea care vrea să spuie și spune că nu interesează condeiul mai mult decît viața, și sînt nu numai de acord cu această realitate ironică față de scrisul insignifiant, dar și în practica vieții dau preferință unui fir de usturoi viu, față de o carte mediocră — o carte bine scrisă, adică scrisă, nu mi-e dimpotrivă indiferentă și o așez lîngă firul cu pricina; căci o carte bine scrisă izbutește să realizeze în sensul ei ceea ce realizează în sensul lui firul de iarbă, un maximum, scrisul fiind obligat să transforme materialele admirabile ale vieții în admirabil propriu.

1934

FURT, PLAGIAT, REMINISCENȚĂ, INSPIRAȚIE ȘI INFLUENȚĂ

Cîte un acces de puritate și de candoare turbură cîteodată liniștitele ape literare. Un pescuitor în unda clară numai că-și scoate undița din helești și se apucă să bată cu ea oglinda leneșe și să o biciuiască. Un vecin de mal și de traistă pune în cîrligul de prins pește rîmele altuia și dovedit cu mîna în viermii confratelui el se supără și face gălăgie.

Apropò, în cîte feluri se petrece furtul literar? Căci dacă ar fi unul singur, un singur fel, jaful, chestiunea s-ar putea simplifica și nu s-ar mai putea scri niciun comentariu.

Se știe ce este jaful. Un autor ia pe alt autor, fără să-i modifice decît limba — e tot o muncă orișicum, dacă verbul a munci trebuie să fie inseparabil de literatură — și-l pune într-una din cărțile lui sau în mai multe, întreg sau parțial. Această ispravă s-a făcut *plus d'une fois* și n-a murit nimeni din asta și toată lumea s-a ales cu un cîștig, autorul (al doilea autor), editorul și cititorul. Batoza tipografică cere să treiere.

Furtul e mai delicat: abați textul original de la destinul lui și îi croiești o altă soartă. Colaborezi cu originalul, atît cît poate să fie și el original, dacă face parte dintr-o despărțitură a vastei noțiuni treptate a tranzitivului a fura. Evident că în literatură toate lucrurile se nasc și mor într-altfel decît pe teren vulgar: cînd cotoiul nostru Grișa, grandios ca o panteră și evoluat în portret pînă la

fizionomia lutrei, ne fură un cotlet, noi zicem pur și simplu, că el a furat — și nu-i dăm bătaie pentru că friptura de care ne lipsește dă luciu fenomenalei lui blăni cenușii albastre. Ronțăim fără supărare un colțuc de pîine. În furt, autorul al doilea pune una proastă de la el, lîngă una bună de la autorul întîi și amîndouă din ceva, așa și-așa, destul de lizibil, observat numai de ochiul blajinului confrate, care îl răsfoiește și care nu face poliție literară. Dacă ai întreprinde o cotidiană inspecție literară, și ți-ai acorda acest rol într-o literatură, e inimaginabil cît furt ar trebui să denunți în fiecare oră și minut.

Plagiatul nu respectă nimic, voind să-și însușească toată arhitectura și toată umplutura cu modificări de materiale mici. El trece în teritoriul lui construcția pe rotile și-i dă o bidinea nouă. Ierarhia subiectului e păstrată în ordine răsturnată și în interiorul familiei de idei care umple o carte, rubedeniile își schimbă raporturile, unchiul devenind nepot și bunicul verișor. E cel mai detestabil mijloc de furt. Autorul plagiant nu respectă nimic și buzunărindu-și confratele îl mai și depravează, pîngărindu-l în detaliu. El ar fi analogia unui hoț care furînd o prăjitură scuipă în ea, în văzul public, asigurat că nimeni nu o să i-o mai dispute spurcată.

A! reminiscența, duioasa reminiscență. Înnainte de difuziunea electricității, poeții erau mai onești subt lumînare sau lampă cu petrol. Ei scriau titlul « Idilă » și dedesubt reminiscență, furt sufletesc, furt cultural, duhovnicie. De la cine ai reminiscentat nu era nevoie să spui și nu interesa pe nimeni, întîmplarea voind ca reminiscențele să fie proaste și tot atît de proaste ca și opera care și le aducea aminte vag. Aceste timpuri naive au trecut. Titlul nu mai comportă obligații nici iscălitura. E o demonstrație todeauna posibilă și autorul își organizează argumentele încă din momentul conștiinței reminiscenței lui.

Totul se lichidează onorabil însă prin influență. Autorii care nu admit în ruptul capului neologismul au numit influența înrîurire, infect cuvînt, perfect didactic. Influența e permisă ca o atracție universală și în mediul mecanic în care trăim de cîteva zeci de ani încoace nu există putință să te sustragi unei structuri moleculare și atomice și nucleului ei electronic. Nici nu-ți trece prin cap în ce bombardament de influențe ultra-microscopice trăiești. Aproape că nu mai poți ajunge tu și deveni cineva, trăind exclusiv în zodia lui oarecare. Influența e pe zone, pe timpuri și pe școli — și constituie cea mai valabilă realitate literară și pentru critica pe secole o curbă confortabilă. E permis să-ți placă un scriitor, pe care l-ai citit și să te ții după el pînă te identifici cu umbra lui. Nu furi ci te influențezi. Bei autorul și ți-l asimilezi nu prin pipăit ci prin apa pe care ți-o lasă în gură, prin respirație, prin porii creierului dumitale (fie vorba la ureche: să-ți păstrezi creierul la mulți ani și nu te lași să nu profiți).

O grămadă de autori citiți s-au descoperit așa, plăcîndu-i foarte mult altul. Sînt profesori de creație literară care recomandă ucenicilor docili să imiteze: a imita nu e a fura, ferească Dumnezeu! E a face așa cînd ăla face așa. A începe cu stîngul! dreptul! pentru a putea păși oricum, invers ori cu călcîiele înnainte. O mare bucată de vreme ai imitat pe greci și pe latini și cînd n-au mai prins vechii te și învățaseși să maimuțărești, fără să afirmi, pe moderni și pe contimporani.

E cît se poate de moral să citești o carte, pentru că din ea iese o altă carte, pe care o poți iscăli fără mîhnire. Un om cult e un om citit, și un om citit e pe trei sferturi un autor, dacă vrea să rămîie acolo. Dar cîți oameni cultivați vor să rămîie acolo? Odată și odată tot te muncește temperamentul și te trezești scriind la minister o poezie, o epigramă

— mai știu și eu? — un roman. E vîrsta cerebrală a anumitelor amintiri, care te scutură, cînd începi să crezi că erai fericit la patru ani și frumos la optsprezece. Pe vremea cînd nu te voia nicio fată și te aranjai cum puteai și acum etc., etc.

Acum, ce-o fi mai bine din toate astea, să furi, să plagiezi, să te inspiri, să subisezi, cum zicea Bonifaciu Florescu, profesor de literatură franceză, o influență? Parcă-i mai bine să fii original, dacă vrei să-ți spun drept. Dar, uite, costumul ăsta nu se poartă și nici nu stă bine în ansamblu.

1934

CONDIȚII

Înnainte de alte foloase pe care le-ar aduce un sindicat profesional scriitoricesc membrilor lui, trebuie pus folosul de educație și continuitate.

Nimeni nu scrie nici pentru un veac nici pentru sfertul lui. Varietatea e atît de utilă vieții intelectuale încît se poate justifica și necredința: varietate în indivizi și varietate în ansamblul epocii, epoci de cîte zece și de cinci ani horticoli. . . Singurul lucru pe care-l tolerează nevoia permanentă de schimbare este persistența personalității bine marcată, dacă și această avere este o bogăție. Cam toată lumea scrie pentru ceasul în care a scris. Poate că se mai găsesc cîțiva beatificați, dintre camarazii cu adevărat mediocri și inteligenți, în boema eternității, încredințați că atunci cînd ei repetă de trei ori Vai! vai! vai!. . . spun altceva decît cuvîntul și că și sensului lăuntric al silabei goale îi asigură vecia o carieră.

Desigur că după ce ți s-au vîndut bine cîteva volume, te pui în situația filosofică a negustorului care a strîns capital și dorește un loc de senator. Te intercalezi într-o teorie, intri în orba culturală, candidezi la un apostolat atunci cînd în realitate ai făcut față unui contract, ca să iei niște gologani. Specia sporește, autorii se produc în serie, gustul literaturii aduce gustul editurii. Nefericiți editori! în treacăt fie zis.

Situația este, fără înconjur, detestabilă. Purtătorii unei pălării vechi socotesc industrializarea și

profesionalizarea literaturii și a presei ca o prostituare. Nu știi ce loc precis își alege sensibilitatea virginală ca să se înfioreze, dar ei țin la fecioria locală, chit să utilizeze pentru nevoile practice regiuni sufletești mai brute pentru a căpăta gologani, fie chiar de la un post de agent acoperit. Sensibilitate și sensibilitate.

Profesionalizarea are meritul că pune pe individ într-o categorie socialmente exprimată, în care el poate să dea un randament salariat, cu atît mai agreabil bine înțeles cu cît meritul individualității îi multiplică fațetele. Strict obligatoriu nu este să ai ceea ce se cheamă talent, în toate literaturile lumii aflîndu-se o uriașă cantitate de borhot acceptabil. Nimeni nu are să afirme că scrisul obligator este mai prost decît cel de inspirație. Lăsat la inspirația lui, artistul își schimbă automatic toate ideile, găsindu-și-le proaste, dacă e inteligent, dat fiindcă dulcea otravă atacă toate substanțele menite să răsune în pielea tăbăcită a tobei, împiedicînd pe scriitor să vocifereze măcar cu cerneală. Dar cînd ziua și ora precisă implică manuscris, deci salariu, manuscrisul trebuie făcut — și experiența afirmă că asemenea manuscris e mai bun decît articolul clocit săptămînal și ani întregi.

Ați văzut ce infect își frazează o idee mare cîte un profesor universitar, învățat și nicidecît imbecil, pe care a purtat-o în cap douăzeci de ani. De multe ori, firește, el descoperă așteptînd, dopul de la sticlă, și studiul lui, în sfîrșit publicat, e și amuzant. Dar în general el e salvat numai de prietenia unui băiat de la o gazetă, care mult mai puțin erudit decît savantul, cîștigă din harța cotidiană cu manuscrisul expresia profesională, care nu se învață nici de la șaizeci de ani, nici de la șaizeci de lei apuntament lunar în plus.

Beneficiul moral al inginerului rezidă în conștiința profesională. Cînd i-ai spune că e mai mare

sau mai mic inginer decît altul și că dacă e mic trebuie să moară de foame, el înțelege măsurile verbale în raport cu volumul de fabricație. Noțiunea de inginer talentat nu intră în mijloacele lui. Inginerii, fiindcă vorbim de ei, au în România organizația socială poate că cea mai puternică din punctul de vedere profesional. Ei nu se scuipă nici de jos în sus nici de sus în jos și nu se văd amenințați cu suprimarea, după fiecare nouă promoție a Școlii Politehnice. Noii ingineri se înscriu lîngă inginerii vechi și gospodăria profesională nu șomează. Că unii au construit cisterne și conducte și clădiri de stil grec nu-i împiedică pe ceilalți să se cantoneze în cubism. E un moment în dezvoltarea de ansamblu cînd devin cubiști și negustorii de ciorbă de burtă, care doresc să-și edifice un domiciliu.

La un Sindicat al scriitorilor criteriul e de profesie strictă și necesitatea apărării intereselor în bloc impune o conduită și o solidaritate. Experiențele variate converg într-un efort și suma rezultatelor e avantajoasă. Sînt societăți care vor să-și îngroape membrii cu steag și cu prezența membrilor în viață, indiferent de culoarea lor de mustață și de faza intelectuală. Un sindicat scriitoricesc ar putea să rîvnească pentru membrii lui, măcar la un salariu bine plătit, și dacă se poate, cu atît mai bine, la un confort. Această vorbă englezească, aș explica pentru colegii care nu-i cunosc pedanteria, că nu înseamnează cinematograf.

Este nevoie însă de o preparare catihetică. Întîi, scriitorul, dacă e vechi, bătrîn — cu toate că nu există scriitor bătrîn — să nu-și închipuie că a făcut gaură în cer cu o carte sau cu douăzeci, sau cu două sute cîte a scris. Dacă nu le scria totuna era, dar mai bine că le-a scris, cu toate că. . . Dumnezeu să mă ierte. . . Al doilea, dacă e tînăr — ciudată tinerețe: cîți ani ai? — să nu-și închipuie că va face el vreodată ceva simțitor mai bun și mai dura-

bil decît precedentul. De cele mai multe ori sub acest raport e tot atît de stupid infatuat ca și scriitorul bătrîn și cu atît mai enervant cu cît el nici n-a fost în stare să facă încă nimic în ceasul monumentalizării unui ifos de june cretin. Ca și mulți dintre bătrîni.

1935

HRISTOS ÎNVIE

Mișcarea literară se găsește într-o fază, care dă colectiv prea puțin și individual se castrează: îi lipsește tiparul gratuit. Limba cu mult mai vioaie și mai elastică decît acum cincizeci de ani, cînd locul comun fundamental stabilea solemn că în românește nu se poate scri decît limitat în sfera ideilor — permite activități literare neîncercate. Există o facilitate, o cursivitate, o culanță și trebuie să afirmăm că tovarășii care au spart clișeele și au desnăclăit limbajul, principal obiectiv acum vreo douăzeci și cinci, treizeci de ani, au satisfacția să constate că inițiativele lor au rodit. Ideile-stafide și sentimentele-roșcove au dispărut.

Presa nu are celule îndeajuns pentru mierea nouă: a fost întodeauna caracteristica ei. Presa promovează sedentarismul intelectual și arterele îngroșate se apără prin facultatea statuară de încremenire. E un moment în vîrste cînd ceea ce nu poate deveni marmură sau bronz ia consistența osului și înlemnește. Pentru că o factură standard a banalității și o formă a unui minimum de efort sau de efort mijlociu au prins într-o împrejurare, presa se teme de împrospătările pe care primăvara le aduce anual.

Așa încît mișcarea literară curentă și fluentă este abandonată și adeseori inteligența și subtilitatea merg în răspăr cu tiparul. Tiparul rămîne ceva, și seva cu totul altceva. Presa rămîne aceeaș zilnic, după un calapod, nu e zilnic alta, zilnic nouă și

zilnic întinerită — și spiritul, vivace ca lăcustele, sare puricește, agreabil, pe de lături și dezordonat.

Se vorbește de realități precise: generații și tineretturi: n-aș putea pune un punct într-un loc, unde ar înceta unele și unde ar începe celelalte. Dar acestor generații de tinereți le lipsește ceva care nu se cunoaște nici la bătrînetul sălbătecit: o solidaritate de la om la om viguroasă. În transă idilică selenară, ele concep personalitatea de unul singur, după himeneu și fiecare se linge cu beatitudine și gelozie. E o școală care condensează genialitatea la optsprezece ani, fenomenul la douăzeci și doi, excepționalul și formidabilul la douăzeci și cinci. Sfîrșitul sesiunii e trentenar: pe la treizeci de ani proprietarul de piscuri succesive se retrage în marele ramolisment. Se permite și cacofonia. Ca ce năzdrăvan la pubertate și nul peste zece ani?

Ai vrea, vezi bine, să-i găsești pe toți băieții, mai imberbi sau mai capiloși, adunați ferm laolaltă pentru renovarea continuă a presei. Ziarul nu e numai știre, telegramă, articol de fond, reportaj, numai politică și informație. Ziarul nu e nici democrație sau burghezie, nici tradiție sau revoluție. Ziarul e. . . o stare sufletească, un aspect, un sumum, o văpaie a personalității complecte, o văpaie pe zi sau o scînteie.

Trebuie să încercați. Umăr la umăr, inimă lîngă inimă, laolaltă.

Hai, scoală-te și umblă, fricosule! Și: Hristos a înviat!

1935

ABECEDARUL CITITORULUI

Acum cînd editurile fac o întinsă publicitate literaturii școlare și propun publicului didactic noi liste de cărți și autori, iată-l apropiindu-se de vitrine și de chioșcul cu ziare, Analfabetul.

Mă lovește în toate zilele cu cotul, îmbrăcat nemțește și cu surtuc și mă uit cu simpatie în gura lui, căscată la geamurile splendide și la proaspetele afișe înnădite la un ghișeu. Ochii lui se joacă fermecați cu foile și copertele pestrițe și ar căuta o pereche de ochelari cu care să vadă și să-și explice totul. Dar opticianul Spinoza e absent și doctorii cărții nu se gîndesc la infirmitatea lui de analfabet.

Dacă veneai cînd erai mic ți-aș fi potrivit, cu chiu cu vai, niște sticle. Dar așa, catîr bătrîn, o să te lăsăm înțepenit, zice doctorul. Căci noi tratăm orbirea ta sistematic, începînd cu transformarea nu numai a ochiului dar a capului și animalului întreg. Dacă te-aș lua în tratament acum o să dea metoda greș, n-am numărul dioptriilor trebuincios.

Ascultă, băiatule, și ține minte. . . Ca să înveți carte, trebuie neapărat să fii mic, să te sperii de mine în fiecare zi și relația noastră, ca să capete autoritate pentru bunul prestigiu al cărții și al culturii, trebuie să fie de la bancă la catedră, cu tablă, cu burete, cu tibișir, catalog, direcție și cancelarie cu secretar. Altfel, te străduiești în deșert. Apoi trebuie listă de cărți, caiete și călimări. E nevoie să te încurc și să te încîlcesc vreo cincisprezece ani și după ce mi-am dat seamă că nu te

mai poți dezmetici anarhic, ca un analfabet îți iscălesc un bilet de voie. Asta e metoda.

Ai băgat de seamă ce trebuie: trebuie tirajul dumitale decolorat. Persoana dumitale nu mă interesează: singură copia, obținută pe bucată rectangulară de hîrtie, privește învățămîntul. Cînd încă nu eram un om învățat și mă străduiam și eu, cu ajutorul dascălului meu de atunci, să mă divid, să mă transform, și să mă alambichez, în ceasurile urîtului din clasă, o muscă ireverențioasă se muta din ograda găinilor în clasă și de pe nasul profesorului pe nasul meu. O ușoară strategie îmi permitea s-o prind ca în capcană în mijlocul unei cărți deschise, care nu-mi fusese de mult folos. Pac! musca era strivită în Istoria universală. O deschideam din nou, ca să admir frumusețea lucrului transformat în autogravură, și instinctiv simțeam în mine vocația pedagogică căpătînd o formă și un scop. Dacă nu-ți apuc măcar un picior nu am făcut nimic. Frumusețea e compromisă.

Învățămîntul are o estetică și o metodă. Eu știu ce vrei Dumneata, Domnule Analfabet, vrei să citești fără să fi învățat să scrii. Mută-ți gîndul, asta nu se poate. Ți-ai băgat în cap că dacă există mașina de scris este de ajuns să știi să citești ca să scrii mai frumos, cu degetele oarbe. Dumneata n-ai auzit, pesemne, de caligrafie; bineînțeles, dacă ești un analfabet. Ai să pornești întîi cu degetul, pe care îl vei băga în cerneală pînă la cot. Pe urmă, pînă la Crăciun, înveți cîteva litere obeze și cîteva slabe. La Paști mai știi cîteva, la iunie dai examen și după patru ani ai învățat să scrii. Îți mai rămîn cîțiva ani, ca să înveți să citești. Nu merge așa, cum vrei dumneata.

Și la urma urmelor, tirajul *hors-texte*. Ai devenit certificat. Exact momentul în care nu te mai trage inima să te zgîiești la vitrine și chioșcuri, și în care, bravul meu semen, nu mai citești nimic. Căci dumneata știi tot și nu te mai lovești de niciun secret.

1935

TABLETA TABLETELOR

Adevărată din tot timpul care fuge e secunda. Socoteala vîrstelor pe ani e artificială: nimic nu durează un an, afară de suprafață și nu durează măcar o secundă întreagă la fel. Știu, desigur, lungirea silită a timpului e practicată și corespunde tristei nevoi de perenitate. Ofensat de secunda care îl ucide, omul socotește cu veacul, cu jumătatea veacului, cu sfertul și cu decada lui. Au lucrat la o piramidă și la o catedrală cîteva generații, ca să înlăture timpul din secunda lui și ca să încapă în lingurița terapeutică marea și nisipul. Secunda e mai adevărată decît veacul și mai proaspătă; aroma ei poate să treacă prin toate celelalte secunde, fără să se complice și să se îngroașe. Secunda e o sămînță în stare să dea un pom, pe care nu trebuie să-l dea. Ea rămîne integral fertilă sau livada piere într-o grăunță de un centimiligram, înnainte de a fi încolțit. Viermele, omida și putregaiul n-au loc într-o mărgică de viață.

Secunda e sensibilă în adevărul ei pictorului de plin aer, care începe stînca eternă în pirostrii dar fugitivă în aspecte: într-a doua secundă nu mai este ceea ce fusese în secunda precedentă. Într-o jumătate de oră schița pensulei variază de cîteva sute de ori, dacă trebuie calculată sinceritatea și făcut abstracție de un convenționalism, pe temeiul căruia se realizează tablourile istorice și compozițiile muncite.

S-a spus că munca și disciplina ei, într-adevăr salvatoare într-un mediu convențional, dau în artă rezultatul care imobilizează timpul și întărește inspirația sălbatecă. Dacă n-ar fi acumularea secundelor topite în lucru — opera — cum se cheamă, n-ar comporta emoția, adică ceea ce este permis de transpus din viață pe material cu un instrument.

Fals. Între emoție și muncă e incompatibilitatea. Cea mai mare emoție o exprimă rugăciunea, nici chiar poezia. Ai văzut tu rugăciuni, a cărora vocală să depășească secunda cu mult? *Tatăl Nostru* e mai substanțial decît toate molitvele, la care s-a muncit, evident, pentru înlănțuire logică și concepție, multă vreme. Mirajul invocației a pierit. Fraza incidentală dintr-un text de povestire și de rugă, aparține secundei nu muncii.

De altfel literatura anului nu poate avea niciodată puritatea literaturii secundei și este, cinstit vorbind, și mai ușoară, de vreme ce ne găsim încă la Esop, în ceea ce privește fabula și înțelesul rapid. Într-o singură pagină și este foarte greu de păstrat nivelul tonului și al frazei, în celula cărora scade substanța, necum într-o carte. În afară de povestirea episodică, organizată pentru singura peripeție, și care-i o literatură consacrată de domeniul mai curînd al istoriei decît al artei, restul literaturii este impresie, secundă, umbră care dă lucrurilor ocol și culoare. Căci totul trebuie redus la emoție și la vibrarea neașteptată a sentimentului dormitiv.

E și un fel de datorie să utilizezi materialele conform unui aspect de contemplare, și să le întorci către secunda vie și adevărată, ca la un rafinament.

1935

REGIMUL LUI « CARE »

Incontestabil se scrie în general mai bine, mai frumos și mai substanțial — mai ales, după război. Însă frazeologia care vine de la superstiția volumi-nosului, domină cu deosebire cartea: conținutul unei singure pagini bătut cu nuiaua face clăbucul necesar pentru măcar un capitol. Se cere — și au-torul trebuie să trăiască, nădăjduind răgazuri și cărți mai bune. Nu trebuie să fim excesiv de pre-tențioși cu scriitorii, care experimentează pe limbă, pe un material nesimțitor, dacă facem concesii nelimitate miniștrilor, primarilor, inginerilor, ex-perimentatori pe materie costisitoare și pe carne vie.

Subtitlul de roman se acordă de minune cu fa-cultatea într-adevăr stupefiantă a unora de a în-mulți fărîma de săpun monstruos, fără să se fi căpătat conștiința dacă e o indicație de belșug sau de patologie. Se spune, de pildă, despre cancer că e un elan de prolificare al celulei, excitată de dorința de a fi, într-un moment de pierdere a vita-lității reale. Unui bolnav atins de o maladie in-explicabilă, cunoscut nouă, i se întîmplă să-i crească un deget pe care și-l rănise în apă, cu cîte un centi-metru săptămînal. Un material mort, de felul celu-lozei îi lungea continuu falanga ungulară și bol-navul și-o tăia cu foarfeca mare în fiece duminică, fiind o zi mai liberă pentru împlinirea acestui ceremonial. Te doare? Nicidecum. Autochirurgul nu simțea nici atîta durere cît ar fi simțit dacă și-ar fi retezat piciorul de la scaun — și mai găsea în el o stare morală care-i permitea să glumească și să rîdă.

În literatură nu prea știi dacă obezitatea textului se poate chema producție sau degenerare — și pînă una-alta sîntem siliți să răbdăm: todeauna va fi pînă una-alta, viața dovedindu-se mai scurtă decît tirada și noțiunile dizolvîndu-se odată cu intelectul care le agonisește. (S-ar putea face un joc de cuvinte suportabile, apropiind epigramatic *agoni-sire* și *agonie.*)

E curios de constatat cu cîtă înlesnire se achită de rolul de scriitor oamenii taciturni și gîngavi. Împleticiți la toată vorba, nimerind cu greu în conversația cursivă cuvîntul propriu și învîrtin-du-se de jurîmprejurul unei idei din cap, facili-tatea lor de a scrie o sută de pagini în loc de cinci se desface ca un ghem de sfoară, pe dată ce s-au așezat la masa de lucru și scriu. Ceea ce făcea noduri și gogoloaie devine neted și alunecă lin, ca firul undiței pe unde. N-avem o stimă personală remarcabilă pentru asemenea dexterități, din pri-cina unei preferințe bolnăvicioase a lucrului răs-colit, țepos și aspru și a unei aparente dezordine a peizagiului intelectual scăpat de monotonie. Și sîntem încredințați că tot metoda strîngerii copa-cului întreg într-o sămînță minusculă, desprinsă toamna dintre frunzele pierdute, e mai artistică și mai compatibilă cu varietatea înțelesului. Stilul rămîne încă, împotriva prozei descriptive, analitice și construite, expresie firească a gîndului dezlipit de lume.

Dar numai nevoia de a lungi o redactare, ca un exemplu despre cele afirmate mai sus, ne-a deter-minat să ajungem aici. Chestiunea, ca întodeauna e mai simplă. Se scrie mai bine scurt decît lung și se scrie mai bine după război acest scurt decît lungul acesta.

Autorii își acordă însă comoditățile interzise pe vremuri, vrem să spunem interzise loruși prin actul de disciplină. Ca să nu se împiedice de nicio dificultate, ei le suprimă cu o candoare augustă. Ceea ce s-a numit cacofonie pare, afară de excepții tot mai rare, definitiv înlăturat. Era o rămășiță a unui timp de om în plenitudine, care, rîgîindu-i gîtlejul după masă și stomacul dîndu-se în vorbă prin ventrilocie, cu prelungirile lui, răspundea cînd se ivea accidentul, că este ceva al firii omenești și constituie una din condițiile sănătății. Ciocnirea silabei *că* și *ca* terminală de silaba întîia *ca* și *că* următoare, era — orice s-ar spune, trivială. Are și cuvîntarea nasturi care trebuiesc încheiați de sus pînă jos și auzul e tot atît de decent cît și ochiul.

Ne-am jucat cîtva timp să numărăm în frazele unor foarte respectați scriitori, de cîte ori relativul *care* le cade între două puncte de text, subt condei. E probabil o manie din familia obsesiei numerale: cînd îți este cu neputință să te gîndești la ceva, ți se pomenește conștiința numărînd pașii, pietrele, oamenii, automobilele și arabescurile din zugrăveală. A repeta un cuvînt de două ori într-o pagină e deja nițeluș cam plictisitor. Ce naiba! dacă practici meșteșugul caracterizării ideilor prin expresii, parcă se cuvine și grija respectivă de cititor, care nu e mai imbecil decît scriitorul. Odată ce și utilitarele industrii de balamale, cuie și motoare, își fac o regulă din căutarea stilului și lustruiesc fierul brut, îl alămesc și îl nichelează, cum să ne placă oare ca scriitorul să-și toarne fonta cum se nimerește?

Dar să repeți pe *care* nu de două ori ci de patru și de cinci ori nu într-o pagină, dar într-o frază, cu niște amabilități față de tine pline de o bunăvoință fericită, e aproape intolerabil. Mai ales că acest *care* nu e independent ca vorba *tutun*, și nu începe el, decît într-un singur caz, foarte special, nici propoziția nici ideia. De cinci ori *care* într-o singură frază e obligat să stea în raport cu un obiect unic și nu cu cinci substantive bătute cap în cap. E adevărat că atunci nu mai poți să scrii atît de lesne și de iute. E nevoie să dai tîrcoale sensului, acordat cu o frază gătită.

Licența nu e făcută desigur pentru pisici: oamenii au găsit-o ca să o întrebuințeze și să fie emancipați de constrîngeri. Dar fără o severă inspecție a propriului său vocabular și a căilor de comunicație ale unui text, pe care îți face plăcerea să-l semnezi cu majusculele groase, a scri nu mai însemnează atît de mult a scri și seamănă mai repede cu a te afla în treabă pe albul inefabil al hîrtiei.

1935

IEFTINIREA ELOGIULUI

Cel care a putut afirma întîia oară imensele foloase ale presei trebuie să fi fost tipograf. Trebuie să fi avut o mare imprimerie și o clientelă importantă și, evident, satisfacția că a contribuit cu plumbul și cu negreala lui la civilizarea sentimentelor de mare tiraj. Și desigur, acest eveniment nu se petrecea în timpul tipăririi *Psaltirei* la Mînăstirea Neamțului, ci mai încoace, probabil că mult mai încoace.

Folosul e incontestabil și dacă cel dintîi observator al proporțiilor lui a fost cum se mai spune azi, tipograf-editor, înseamnează că tipograful a văzut just. Situația generală s-a îmbunătățit foarte simțitor, progresul simțămintelor, al părerilor din ce în ce mai exacte și al respectului de aproape și de sine merge mai bine, din ce în ce.

Fără o mare răspîndire a presei nu am putea cunoaște nestînjenita revărsare de valori, de capacități, de caracter, de omenie și de talente. E un belșug de asemenea produse, de care nu ne putem felicita de ajuns și o legitimă mîndrie ne cuprinde că nu le mai putem număra decît în serii și cantități. Închidem ochii și vedem numai individualități, personalități și creatori: masse compacte. Nu mai poți să distingi. Se povestea că nemaipricepîndu-se să aleagă din cele trei sute saizeci și cinci de femei frumoase cîte îi trebuiau într-un an, Padișahul își arunca în fiece seară batista în sus și

odalisca aceea care o prindea își cîștiga dreptul să fie sclava și stăpîna lui de o noapte întreagă.

Numai zarul, capriciul bobilor sau tragerea cu ochii legați a unui bilet dintr-o mare căciulă, ar putea să hotărască ce anume genialitate trebuiește într-o împrejurare anumită, din cîte cincizeci-șaizeci de exemplare. Ca să enumerăm numai oamenii providențiali ar fi nevoie, de cinci-șase căciuli pe specialitate: unanimitatea lor e pur și simplu zdrobitoare: fiecare cartier intelectual are cel puțin zece bărbați providențiali de felurite vîrste și profesii, însă toți transfigurați în profeți și în descălicători înflăcărați de idealul unic, să dea legi noi, benevol sau cu de-a sila, indiferent. Gradul de așa numită cultură este el și indiferent: oamenii mari n-au nevoie de asta, ei sînt sau nu sînt, diploma, certificatul, actul de naștere, buletinul de vaccin sau un bilet de tramvai se echivalează.

Dacă n-ar exista o presă nu s-ar putea ști că toate interesele sînt în mîini bune, în mult mai multe mîini decît cere trebuința vulgară și tocmai de aceea îmbucurătoare. Sînt cel puțin treizeci de formule generale pentru a ferici pe toată viața un popor și încă trei sute de sub-formule cel puțin.

Avem prin urmare mari reformatori, mari gînditori, mari economiști, mari financiari, mari politici, dar mari așa cum se cade, nu mari ca orișicine. Avem mari de tot și din toate, cu o prisosință care ne obligă să reîncepem toate, și alfabetul, de la ei. Sîntem atît de mari încît obligația unui nou vocabular se impunea neapărat. Sîntem extraordinari, fenomenali, structurali, nemaivăzuți, nemaiînchipuiți. Abescu a descoperit mătasea de tăiat mămăliga, Becescu al patrulea picior mobil de la scaun, Cedescu unghia mare de la suflet, Defescu nodul

în papură japoneză, caii verzui, frunza cîinilor dogi, nuielile diafane ale celui care îngrădeşte, scîrţîitul muzical şi praful consistent. Sîntem, fie-care în gen, unici.

Dar aşteptăm să începem odată toţi.

1935

ZIUA CĂRŢII

A fost acum patru ani o Zi a cărţii, ivită putem zice, din nimic. Niciun precedent nu o făgăduise. Se îndătinase o situaţie, reprodusă şi multiplicată cu fiecare carte şi scriitor, mare sau mic sau mijlociu. Cartea îşi trăia viaţa ei de librărie, vitrină, aluneca nebăgată în seamă pe marginile ziarelor, în zilele de vacanţă intelectuală, şi era înmormîntată în cimitirul bibliotecii. Autorul poet şi prozator, nu se bucura măcar de trecerea lăutarului, care avea ceasurile lui de contact cu auzul legănat al clientului din localul de noapte. Atîta muzică şi atîta poezie puteau să mişte inima unui personaj.

Pînă la Eminescu şi după Eminescu scriitorului îi sta bine să mănînce prost şi să stea pe datorie. Socotelile se încheiau de preferinţă la spital, o instituţie făcută, din mila oamenilor cu suflet şi cu dare de mînă, parcă într-adins pentru autori, cărora li se oferea în sfîrşit patul agoniei, ca osîn-diţilor la moarte un supeu.

Ceea ce se cheamă societate nu avea nicio par-ticipare la viaţa, nici a cărţii nici a făcătorilor ei, şi scriitorilor nu li se poate aduce învinuirea că nu au respectat-o. Adevărul este că nu se întîlneau cu ea nicăieri, ca să o jignească. Poporul de jos se găsea în cîrciumă şi elitele se aflau la club — iar ei îndeei, scriitorii, ruşinaţi de nişte apucături făcute să-i declaseze, se ignorau agresiv, ascuns fiecare în cîte o mare individualitate exclusivă.

Sculptorul Brâncuși n-a fost tocmai un scriitor, pentru că în loc să mîzgăle cu pana zgîrie cu dalta, dar a fost cam tot așa ceva — el închipuiește precis viața celor de teapa lui. Toată lumea știe că acest meșter, răsfățat după ce a fugit în streinătăți, de engleji și americani, a spălat vasele în bucătăria unui birt din strada Cîmpineanu, ca să-și poată păstra viața între cele două mese de la prînz și de seară. Numai oltenii sînt în stare de asemenea împăcări cu existența, biruită cu o luptă de zi la zi. Ne-ar părea bine să știm că acest mare însuflețitor de bolovani, care a știut să nu-și dea dălțile din mînă, a venit de pe la Jii.

Ia, niște « artiști » — și scriitorii și prietrarii și zugravii, ca și cei de sîcîie harpa și vioara. Lamentabilă trăire și dumnezeiască încăpățînare, acești oameni, au ținut să piară pe limba lor. Mizeră dar stăpînitoare atitudine, pe care omul brazdei și al pămîntului o cunoaște, de vreme ce nu se mișcă din bătătură, ca să slugărească dincolo de ulucile lui. S-a făcut potcovar, omul înțelege să fie potcovar, chiar dacă nu sînt cai de potcovit prin partea locului; căci întîi și întîi lui îi place potcoava și el trebuie să încovoaie bine fierul și pe măsură și să-l subțieze frumos. Orice fierar care face potcoavele cu mîinile lui și nu le vinde făcute la alții, poate să spuie că nu-i așa de lesne să nimerești potcoava bună.

Pe scriitor într-un timp nu l-a iubit nimeni, poate că și din pricina vorbelor lui goale, care cînd se împlineau bine, cam dădeau pe dinafară — și din pricină poate, că ele nu se umpleau todeauna numai cu apă: mai scăpa în ele cîte puțină sudoare sau cîte nițel sînge uneori. Dacă vorbele cîntate ajută la chef, vorbele cele care plîng sînt grele și nesuferite și, scrise, vorbele plîng mai mult decît cîntă. Auzul unui om care a mîncat și a băut, nu trebuie necăjit cu vorbele scrise, ci mîngîiat cu vorbele cîntate, cu vorbele mari, cu lauda goală. În timpurile cînd fitecine mînca bine, peste tot locul, unii, cîțiva, foarte puțini, nu mîncau aproape deloc și puneau și treaba asta în vorbe scrise și plictiseau urechea trandafirie, pe bună dreptate. În sfîrșit, pe temeiuri de abdomen, de suflet, de simțire sau pe nici atîta temei, cartea și robul ei n-aveau trecere în niciun fel.

S-a născut Ziua cărții, acum, nu mai mult, acum patru ani, ziua cărții oficială, ziua carte sfințește cartea. Existau și cartea și scriitorul ei, dar atît; cum existau și creștinismul și creștinii pe timpuri, de trei sute de ani, bătuți, chinuiți, liturghisind în beciuri și gropi — și a fost nevoie de împăratul Constantin, pentru ca răstignirea să poată fi permisă în amintire și crucea scoasă din ascunzători și pusă pe un altar în vederea lumii. Desigur că s-au împotrivit căpeteniile în cugetul lor și preoții mari, dar n-au avut ce face dinaintea voinței împărătești. De obicei, se petrece acestă faptă ciudată, că preoții sînt vrăjmașii cei mai învierșunați ai preoților. Din ei ies vînzătorii, defăimătorii și călăii. Dar acest lucru prost nu se poate schimba ușor, cînd celor vechi li s-au dat așezări, scaune și podoabe de păstrat și apărat.

S-a vorbit de cusururile acestei zile a cărții, care s-a făcut săptămîna cărții și luna cărții, în cele din urmă — uitîdu-se însemnătatea ridicării cărții în calendarul sărbătorilor recunoscute. Mai murmurînd, mai scîncind, mai împleticindu-se în graiuri, toată mulțimea ceea strălucită care nu se poate lipsi în zilele sorocite de o cuvîntare, e de față. E de față și cîte un martor mut într-adins, căruia nu-i place deloc ce se face fără el. În al patrulea an, deprinderea prin repetire s-a cam închegat. Or să mai fie cîțiva ani de multe și mărunte necazuri

oficiale dar vor trece. Poticnirea de carte va da loc la o stare de intelect primitor și, treptat, cartea moartă de odinioară se face cartea vie, care a început să trăiască dimpreună cu scriitorul ei și să capete avînt.

1936

DISCIPLINA

Impresiile, pe măsură cu viața, sînt instructive și împărtășite. Ele pot să capete un înțeles. Vreau să aduc un omagiu scriitorului cotidian, redacto-rului care scrie zilnic și încape succesiv într-un spațiu fixat, fără să-l depășească, fără să fie depășit: înscrierea unei idei într-o frază și a unui complex într-un capitol centimetrat. E o problemă aproape de fizică: intercalarea exactă a unui balon, care se umflă mereu, de la sine și dă pe dinafară, într-o cutie cub cu laturile fixe. Rotundul nu trebuie să sporească nici să se dezumfle și trebuie făcut pătrat.

Mi s-a dat la ziar un spațiu de patruzeci de rînduri și rîndul de șaizeci de slove: costum inva-riabil pe toate zilele și calibrele de subiect. Tre-buie îmbrăcată cu el orice corpolență, și piticul, ca să nu cadă hainele de pe el, și uriașul, ca să-l cuprindă exact pantalonii și vesta — decent.

M-am dezobișnuit... N-am mai făcut această interesantă croitorie de douăzeci și cinci de ani, cînd ajunsesem la facilitate. Tipografului îi lip-seau cincisprezece rînduri: i le făceam. Asta era condiția lui, la care se adăoga și condiția redacto-rului, să nu fie banale și indiferente. Nu e atît de necesar să scrii frumos cît e să nu fii incolor. Altă dată, tipograful cerea să i se taie cincisprezece rînduri. Operația era mai grea, era ca o emasculare și se descumpănea balanța. I le tăiai.

Am uitat de tot și nu mai știu cum se poate umbla în ghete strîmte și în corset pînă la gît.

Călcam desculț, mai larg, mai deșelat, mai strîns, mai repede sau mai încet, după teren și cum vecineau, valea sau dealul. Nu mai știam să scobesc, să bag un clin să răscroiesc. Gîndul fuge mereu din condei ca o ață din ac.

Articolul de ziar, cu împărțeala paginii precisă, e un mobilier, care trebuie să intre neapărat într-o anumită odaie. Nu merge mașina de gătit în camera de dormit nici perdeaua de catifea în bucătărie, și un covor de douăzeci de metri pătrați nu-l poți vîrî într-o încăpere de doisprezece, nici invers, cînd scîndurile rămîn goale și se văd arsurile dușumelei.

În loc de patruzeci de rînduri, mi-au ieșit șaptezeci: prea multe — sau douăzeci și opt: prea puține. A doua zi, mi-au ieșit cincizeci. A treia, m-am apropiat, la patruzeci și cinci. . . Din ștofa textului nu trebuia pierdut niciun rînd prin eliminare. Scădeam: rămînea gaură. Mutam gaura mai sus: ieșeau două găuri în loc de una și gaura mînca textul și ajungeam la definiția covrigului: nimic înconjurat de ceva.

După patruzeci și cinci de ani de meserie a întinderii și a cîrpelii, sînt iarăș debutant. Mi se pare că secretul ca să-ți rămîie condeiul tînăr, e să debutezi toată viața și în toate zilele. Te școlărești, și de la catedră te întorci în clasa întîia primară: b, o:bo; b, i:bi; două ori zece: douăzeci. Exercițiu de elasticitate, gimnastică de celulă.

Apucă-te de numărat, ca să intre ce vrei să spui într-o fărîmă de literă de plumb: două, patru, șase, opt, din două-n două. Nu te mai poți da peste cap pe cîmpia întreagă: într-un coridor îngust, trebuie să joci tot atletismul. Mai puțin ca un coridor, o baratcă de sentinelă. Ori cu sabia scoasă, ori cu ea în teacă, ori chircit de frig la fund, încălzindu-te la o țigare și la un chibrit. Și te reobișnuiești. . .

Din foile de experiență am scos de cîteva ori cîte un rînd. Scrisul e o împletitură pe ochiuri: ai tras un fir și se deșiră ciorapul. Învață-te să faci nodul pe dedesubt, să nu se bage de seamă. În patru zile, am învățat.

Morală optimistă: nimic imposibil.

1943

ŢIGĂNIE LITERARĂ

Un destin bizar comandă raporturile dintre acei « făuritori de limbă » cum au fost numiți, cam pe meșterește, așa-numiții pe românește scriitori. Dacă unul din zece are niscai talent, se supără nouă, mai împăcați cu mediocritatea egalitară, dar supărați și unul pe altul, dacă regula suprapunerilor și asemuirilor e satisfăcută. Cei zece se grupează în cîteva extaze, jigniți pe celelalte grupe, din care se desface rînd pe rînd cîte unul, grupat cu alți desfăcuți, și zece indivizi, reformați continuu, reîntocmesc de nenumărate ori grupele, desfăcute în sfîrșit în zece singurătăți antagoniste și continuînd să se regrupeze și după aceea.

Ei nu sînt chiar scriitorii care au izbutit să-și fixeze numele pe un logaritm, aceștia ies din cursă și circulă izolați pe cîte un pogon, salutîndu-se prin ceața din depărtare ca niște sentinele de fruntarii. Și întrei se găsește cîte un țigan, dar atunci e țigan autentic și se caracterizează de la mamă, nu de la meserie. Meseria țigăniei vine de la lipsa de meserie literară.

Dacă la examenul de tipograf aș fi fost întrebat ce-i un scriitor cred că inginerul și dascălul ar fi știut mai bine ca mine, care mi se pare că sînt; nu-s prea sigur, dar parcă s-ar zice. În principiu știam că scriitorul e un animal care și-a pus pe o carte semnul lui, copita, cornul, măselele sau inima: trei organe admise. Mai sînt și celelalte,

francezul le numește *tripes*: nu știu cum se cheamă pe țigănește. O carte care a rezistat o generație, în succesiunea neîntreruptă a recrutării și a contingentului, e un lucru construit, un pod: mergi pe el și treci dintr-un mal pe celălalt. Este!

Între cărți și între scriitori mișună sateliții simpli și compuși. Ei doresc să fie fără să se poată realiza, feroci în intenții, neputincioși în faptă, individualități de împeticări și cîrpeală. Toate generațiile aglomerate de erzațuri se leapădă de ele progresiv: drumul biruinței trece printre cruci, de-o parte și de alta. Unii însă din morți nu primesc să moară la timp și șchioapătă răniți cu intestinele și fierea tîrîș, între șanțuri și între noii veniți, veniți și ei cu avortonii lor. Ei întîrziază într-o viață care-i refuză. Viața e frumoasă dar disprețuitoare ca orice frumusețe. Te agăți de ea fără să-i placi, insiști și rîde, strînsă de braț cu unul mai voinic. Protestezi: e ridicul. Tu vrei dragoste cu de-a sila și dacă nu izbutești scuipi sau, mai brav, vitriolezi. Ţiganul e și hingher: pe vremea lui Mihai a fost și călău. Dar i-a tremurat mîna, a îngălbenit, spune povestea, și i-a căzut săcurea: își pierduse stilul, a vrut și n-a putut: i s-a bîlbîit personalitatea. El nu putea să taie domni, decapitase găini. Între țigani, gîdele era numai haham.

Puterea multor condeie merge la articol, articolul cenușiu, al permanentului deziderat, repetat. Ca vechi alipinist al marilor coaste de granit și marmoră ale continentului aș putea spune că li-i respirația defectă. Plecam, și împotriva povîrnișului de piatră, ca în literatură, o sută, și ajungeam pe creastă sus puțini de tot: unul, doi. Cei mai mulți rămîneau îndărăt. Unii speriați de gigantismul lespezii abrupte se cumințeau decum puneau bocancul pe linia temeliei, alții erau semănați. pe suiș. Ei nu-și urmăreau tovarășii cu pietre: mun-

tele e impropice pentru țigănie. Dacă scuipau cîte unii, nu scuipau a ocară ci a suferință, că tușeau cu sînge. În schimb, în alpinism există un plagiat cu echivalență de act imposibil în literatură: funicularul. Poți afirma că ai pus talpa pe Righi cu document: o mizeră fotografie de amator.

Articolul, înmulțit cu sineș, articolul de opinii, e ceva dar nu-i nimic: niște praf pe o carte: îl șterge pămătuful. Trec zece, douăzeci de ani în această zadarnică activitate. La vîrsta de patruzeci începe să încărunțească tîmpla și tu ești tot la primul tău articol, variat de cîteva sute de ori: o pelticărie a cîntecului nerostit. Și te cutremură panica. N-ai avut curajul să fugi din circonferința vîrtejului vrăjit: ai vrut să te răstignești în ea. Ce faci atunci?

Ah! ce faci atunci... Vrei să dobori pe idoli și n-ai cel puțin o furcă, un trident: ai un băț, un moale băț. Și ai și conștiința că nuiaua ți-atîrnă moliie. Cuvîntul ți-e palid, ideea clorotică, fraza incoloră. Cu asemenea scule opintirea împotriva scriitorului din Piatra Craiului e deșartă. El e și tu nu ești.

1943

PRO DOMO

A fost o vreme, care se poate crede că s-a isprăvit. Presa întreagă era făcută de o mare majoritate de secunzi și terți și de tot felul de redactori, derivați din profesiile din piață. Un mare antreprenor de ziare fusese plasator de bilete de loterie și achizitor de clienți pentru societățile de asigurare. L-am văzut în două ipostaze opuse: întîi, vîrîndu-și o jumătate de figură pe ușe și un surîs antipatic și, mai tîrziu, peste douăzeci de ani, cu picioarele încălecate la un biurou de director general, al unei uzine de presă. Devenise și estet, căpătase concepții, afecta puncte de vedere și gusturi.

În orice caz, presa, cuvîntul scris în foaie, evita specia calificată, scriitorii, făcînd abstracție de ea trei sute șaizeci de zile din trei sute șaizeci. Că ar fi sau că ar fi fost o deosebire între scriitor și ziarist asta cădea în competința scriitorilor să hotărască, nu a unui lipitor de timbre. Aproape probabil, cu toate că făcînd apel la aceleași două unelte, imaginația și condeiul, ale scriitorului, ziaristul ar fi cam ceea ce-i un advocat comparativ cu magistratul. Scriitorul ar fi mai mult un artist iar ziaristul mai mult un istoriograf, deși nu se prea exclud unul pe altul. Presa la care mă gîndesc, numai excepțional îi utiliza, fiind rezervată unei categorii, care n-avea nimic comun nici cu scriitorii, uneori excelenți ziariști, nici cu ziariștii, cîteodată foarte buni scriitori. Eminescu a fost un poet dar și un gazetar,

și lucrul mi se pare normal. Bun scriitor și prost ziarist, adică prost cu adevărat, nu se poate.

Dar și ziaristica are subdiviziuni pe aptitudini și unora din ele nu le poate face onoare orișicine și nu aparțin în primul rînd condeiului, care dacă e prezent, amplifică și rafinează aptitudinea specială. Reporterul are nevoie în primul rînd de observația rapidă, deductivă și sintetică. Faptul divers și relatările judiciare se mulțumesc cu un notar inteligent. În condeiul reporterului de talent faptul divers poate ajunge o capodoperă de douăzeci și patru de ore.

Meșteșugul ziaristului este să dea faptului insignifiant proporții și substanță. Animatorul foii cotidiane pe lîngă un director, înzestrat, ceea ce nu s-a dovedit obligatoriu, e mai cu seamă secretarul de redacție, cu o funcție extrem de variată. Îți dai seama de valoarea acestui regizor, de obicei invizibil cititorului, prin comparația ziarelor între ele. Iată o gazetă voluminoasă și neutră, incoloră, plată. Evenimentele trec prin ea turtite și moarte: fierul, ajuns prin laminare tinichea. Tăria lor se risipește dincolo și de foaie și de cititor: dispar aromele, pe care altă foaie le prinde și le reține. Cititorul nu vrea mai mult de o emoție și emoția e lucrul delicat, de o secundă. Ea stă în mîna secretarului, o nimica toată esențială.

Ziarul nu trebuie să semene cu mersul trenurilor și cu o mișcare în corpul funcționăresc. Oricîte fotografii ar tipări, pentru eludarea dificultăților de meșteșug, o sută de clișee nu fac cît un titlu și cît un text. Am povestit, odată, vizitînd redacția unui mare cotidian din Paris, așteptat în fiece dimineață cu neastîmpăr de două milioane de cititori, importanța atribuită de direcție unui gen de redactori, plătiți foarte scump pentru o singură însărcinare: a unui titlu dinamic. Erau vreo cincisprezece titrieri, retrași fiecare în cîte un cabinet dintr-o aripă a monumentalei redacții, în fierbere permanentă și agitați, plecînd și întorcîndu-se, apucînd-o pe Sena, alergînd cu metropolitanul sau cu taxiul pe bulevarde. Titlul fericit venea cîteodată de la treizeci de kilometri, prin telefon. Din zece, douăzeci era ales cel mai suculent.

Toate acestea cad la noi în sarcina secretariatului, însărcinat și cu arhitectura paginei, mai cu seamă, întîia, figura, la majoritatea ziarelor, inexpresivă. A rupe și stratificarea tehnică a unui text și a-i da un zigzag viu și un relief vibrant, e un meșteșug. Mîna unui singur om stîrnește vîrtejul de fiecare zi al tabloului unei pagini și omul ăsta se naște, ca un artist, în fiecare zi o dată și din nou.

1943

LUCRUL DRACULUI

Nu e o regulă că trebuie să scrii în ce privește conținutul într-un fel anumit. Fiecare scriitor de meserie sau nu, fiecare om, scrie în felul lui, după cum vede și înțelege. Zărești în lume sau în capul dumitale aspectele sau gîndul, după propria putință.

Recomandările didactice de compoziție sînt numai materie de examene, de încărcat programul: profesorii cu înțelegerea bună le aruncă la coș, înlocuind principiile, trecute din manual în manual, ca oțelul din boloboc în sticle, și din profesor mărginit în profesor mărginit, cu lectura. Umbletul se învață sculîndu-te pe talpă, nu așteptînd un manual care să-ți facă teoria ridicării de jos, potrivit cu paralizia. Profesorul inteligent procedează ca medicul inteligent, de-a dreptul pe pacient. Și ca în medicină, unde sînt atîtea boli cîți și bolnavi, scrisul e deosebit pentru fiecare condei, ca tratamentul.

Unul o ia de la început, dacă nu-i și începutul o vorbă de obsesie școlară, altul de pe la mijloc, altul de-a-ndăratele, și todeauna iese. Oricum s-ar suci o idee, pînă jos cade în picioare și pleacă. Desigur că uneori se turtește și rămîne pe loc, dar de așa întîmplare nu e răspunzătoare ideia, ci scriitorul. El poate să fie, într-adevăr, *plat* sau *în sus*. Scrisul lui sare. Sau zace, și toate încercările îi rămîn ca baligile după cireadă, late. Te mînjești și pe degete cînd citești.

Alternanțele de contrast sînt numeroase și ele ar putea să devie și obiectul didactic al unui studiu, menit să te învețe nu ce și cum trebuie să faci dar *de ce* să te ferești. Pelteaua, atît de gustată în cofetărie, în scris e odioasă; prezența ei în literatură și proză a fost identificată de mult de bunul-simț al cititorului, care i-a dat numele vulgar meritat. Unii scriu, vreau să zic, lung și alții scurt. Nu atîrnă de subiect, dar de autor. Unul se întinde și altul se strînge. Unul e sfoară și altul nod. În general, lung e mai lesne. Și scoicile fac mai multe bale decît mărgăritare și todeauna scrii mai repede un cearceaf decît o batistă. Regretatul critic literar Mihail Dragomirescu a scris de vreo zece mii de ori mai mult ca Pascal și nimeni n-a fost invidios. Unul face foc, altul face fum.

Un dascăl, care știe ce vrea, le-ar da celor cincizeci de candidați la bacalaureat, din seria lui, tema următoare: « Scrieți ce-ați văzut de-acasă pînă la școală, azi, pe o singură pagină de caiet ». Dascălul care știe ce vrea ar fi însă un examinator feroce: tema e prea grea pentru bacalaureat. El ar putea să facă o probă mai concludentă: să adune cincizeci de scriitori de profesie, care tipăresc și se scarpină cu o iscălitură mare și cu cel mai gros corp de literă din tipografie, și să-i roage, după o lectură făcută în auz, să scrie o singură pagină cu subiectul citit.

Unii vor acoperi pagina onorabil, concentrînd ideile, vîrînd idee în idee, făcînd cuvîntul să absoarbă alte douăzeci și prezintînd în pagină o figură deplină, din care nu se mai poate scoate nimic. Cu firele de păr din care altul a întocmit o bidinea moliie și flocoasă, unul alege, aruncînd firele, o mie la una, o pensulă sprintenă. El reduce la unic. Pădurea, care-i codru numai de la distanță, e, de aproape, o singură frunză repetată. În vegetal,

în animal, în mineral, creația cunoaște o singură expresie definitivă: sămînța, cristalul.

Concurenții de rînd vor bălăci pe loc și vor umplea caietul. După zece coli de hîrtie vor mai cere altele. Pe nici o foaie n-au prins ideea, care fuge pe alte foi, mereu reluată și mereu întinsă și mereu inaccesibilă. Scriitorul a intrat într-o butie de clei și de cîte ori vrea să iasă din el alunecă înnapoi. Scriitorul a diluat un miligram de albastru în patruzeci de hîrdaie și încă nu l-a topit. Îi trebuie o gîrlă. Cu apă de gîrlă nu se scrie literatură.

După o vorbă, pe care o iau din gura unui coleg, incapabil să se realizeze, e « lucrul dracului » scrisul.

1943

O REȚETĂ

Un confrate, cu care stam de vorbă la vitrina unei librării, m-a întrebat:

— Dragă Cocò, cum se face un bilet de-al tău? Îl scrii mai repede sau mai încet? Eu cred că e o jucărie. Te sucești de două ori și e gata. Am scris și eu așa ceva și ți-aș mărturisi că nu mi-a prea ieșit: lipsea ceva. Ce dracu lipsea? Eu nu pot să scriu cu conștiința împăcată mai puțin de o testea, cînd mă apuc, și scriu mai lesne decît o singură pagină, un volum. Trebuie să ai o rețetă. Dă-mi-o și mie.

— Bucuros! am răspuns.

Confratele știind că aveam într-adevăr cîteva rețete bune, pe care le răspîndeam de cîte ori era nevoie, moștenite de la călugări, cum ar fi pentru gălbinare, cozonaci și gîlci, și de la un moș o rețetă de cănirea bărbii, bănuia că mi-a lăsat careva vreo rețetă de scriitor. I-am spus confratelui că trebuie numai să mi-aduc aminte și că-i voi trimite secretul biletelor cu unul din papagalii redacției din colivie. Aveam unul în tunică verde la ușe și cuier.

Îți dau rețeta, dragă, cu toată inima și cu dorința să-ți iasă bine și ție. Nici nu se poate ceva mai simplu.

1. — Iei o foaie de hîrtie, un colț de masă și un creion. Dacă nu ți-e colțul de masă la îndemînă, iei din genunchii dumitale unul și un scăunel, pe care să stai. Dacă n-ai scăunel, te instalează turcește, pe jos.

2. — Aprinzi o țigare sau o lulea. Se presupune că ai tutun. Condiția esențială e tutunul. Regia dă odată cu mahorca și ideile. Dacă n-ai ce fuma nu te mai pune să scrii sau scrie altceva, considerații asupra Premiilor naționale, ale Academiei — sau fă un curs de hipnotism. De obicei, fără tutun se scrie despre virtuți.

3. — Ia-ți un papagal, neapărat. Te înștiințez că fără papagal nu poți nimic scri, în nicio materie: el e salvarea și a savanților, necum a scriitorilor. A mers Bufnița Minervei cît a mers: acum e în splendoarea lui Papagalul, părintele științei și al literaturii.

4. — O foarfecă e necesară todeauna, la operele mari (cinci sute pagini), indispensabilă, nu ca să te tai pe tine, ci ca să tai din confrați. Așezi tăieturile de-a-ndaratele ori de la mijloc încoa și-ncolo: principiul e să te organizezi anapoda, ca să nu se cunoască. Dacă se simte ceva, poți fi acuzat de plagiat. Atît să te doară pe dumneata: fă-te că ești surd, cînd s-ar face o aluzie în conversație și orb cînd ai citit-o. Cu două, trei plagiate, nu vei mai ambiționa să scrii un bilet, căci te va preocupa opera completă, cu care poți ajunge mult mai departe decît în redacția unui ziar. E mai bine director sau administrator-delegat.

5. — Articolul foarfecă implică un borcan cu gumă de lipit, care contribuie și la sporirea inspirației prin mirosul ei de migdale amare.

6. — Cred că nu mai lipsește nimic.

Dar mi se pare că foaia tot albă ți-a rămas. Așa se întîmplă cu foile astea de zece pe cincisprezece cm.: rămîn albe. Crezi că le acoperi numaidecît și cînd colo nu vor să te ajute deloc. Ingratitudinea hîrtiei e cu atît mai mare cu cît formatul e mai mic. Ea nu vrea să colaboreze ca sticla de cerneală darnică și generoasă cu conținutul ei, distribuit pe degete pînă la coate și pînă la nas.

Asta e și deosebirea, colega: unii ultilizează cerneala și ceilalți hîrtia.

1943

FIERARUL

E cu neputință, Cocò, să nu răspundem inteligentului muncitor, care ne-a trimis o scrisoare atît de frumoasă: « Sînt un biet fierar. Dragi îmi sînt nicovala și ciocanul, că după urma lor trăiesc și încă vreo patru ființe pe lîngă mine dar dragă mi-a fost și cartea literară ».

Dacă am citit de două ori scrisoarea lui, neobișnuit de lungă și cu o destul de aproximativă ortografie, este că ne-au interesat claritatea și desimea ideilor ei. Tocmai citeam într-o revistă voluminoasă și studiul unui profesor cu veleități de îndrumător și potrivindu-l cu textul fierarului, a trebuit să ne dăm seama cît i-a luat-o înnaintea catedrei ciocanul. Unul vorbea din mucava și celălalt din viață. Cîtă cojire și mătreață la cel dintîi, față de cîtă exuberanță clocotitoare!

Fierarul, căruia o să-i cerem să-ți facă o colivie de iarnă, are, Cocò, talent. Duce fără șchioptare fraza pînă la capăt și suferința și-o mărturisește bine. Nu-i ajunge să sfîrșească o carte, două, trei, după ce și-a făcut în atelier datoria lui. Îl împinge Naiba, ca și pe noi, ca pe toți cîți mînjim hîrtia cu semne, să cadă pe gînduri. Căzătorul pe gînduri obișnuit duce paharul, sticla, damigeana, la gură și alungă turburarea. Cîteodată nu-i de ajuns: setea gîndului o stinge numai picătura de spirt afurisit a condeiului. Cel puțin o amețește, că de stins de tot e cu neputință. Cititorul nostru de la nicovală face și el ca noi, pe un colț de masă, manuscrise — și nu e mulțumit. Naiba nu se lasă de om, cu una, cu două, ca să nu fie omul niciodată liniștit. Îl întreabă dacă ce a scris el e bun ori e prost și începe altă turburare. De unde să afle el că manuscrisul « merge »?

Nu e nici o școală pentru treaba asta, ne spune lăcătușul, și ar trebui să fie. Unii-l îndeamnă să scrie nainte, dar ce siguranță poate să aibă el că se pricep? Oricum, îndoiala rămîne todeauna mai tare ca mîngîierea. Faceți o școală pentru începători, ne sfătuiește el, că sîntem mulți cu acest cusur, al scrisului după lucru, nici nu bănuiești ce mulți. Scoateți o revistă de sfaturi, citiți mîzgăliturile noastre și spuneți-ne, face să stăruim sau ba? că ne pierdem vremea în frămîntare.

Va să zică, să reîncepem, Cocò. Să ne holbăm în sute și mii de manuscrise, ca pe vremuri, ca să dăm de cîte o floare vie la zece care de paie. Îți aduci aminte că doi ani și jumătate am depănat asemenea uscături și că, într-adevăr, am scos din coceni și teancuri vreo douăsprezece fărîme de salcie cu cîte un spic în vîrf de catifea. Nu știu însă dacă răsplata s-a putut legăna în cumpănă cu istovitoarea oboseală. Bucuria nu ne-a fost mică, mărturisesc, dar și decepțiile au venit la rîndul lor. Cei mai buni s-au pierdut: n-am dat de numele lor nicăieri, sfioși, desigur în lupta cu viața. Au biruit în schimb, în sectorul lor, cei mai slabi înzestrați, aceia care mai tîrziu le-au drămuit chiar dascălilor lumina zilei și i-au împiedicat, galeși, de bună seamă, politicoși grecește și însuflețiți de amintiri, ca ouăle de Paște, rămase din anii trecuți încondeiate frumos pe dinafară. Am spart odată, din greșeală, unul și m-a năpădit o duhoare că m-a leșinat.

Meșteșugul ăsta e singurul, dragă Fierarule, fără meșter și dascăl. N-ai ce învăța, dacă nu te pomenești pe neînvățate. Bucata de cărare, pentru ieși-

rea din buruieni și bălărie, mai mult pe brînci, trebuie singur să ți-o despici — și pe urmă citești mai mult, scrii mai puțin și te deprinzi să arunci, fără milă de tine. Cînd ai priceput ce trebuie să lepezi ești învățat gata, fără să fii drept vorbind niciodată de tot. Începe fiecare și nu isprăvește niciunul și toată lumea o ia neîntrerupt de la început. . .

Rabdă, rabdă și iar rabdă.

1943

TEZAURE MUTE

Poate că e nevoie uneori să mutăm punctul de vedere al însemnărilor noastre ceva mai departe, și asta nu pentru a pune pe gînduri anume cititori ci pentru a le cîștiga o luare aminte utilă.

Am trăit o epocă lungă de totală desconsiderare a însușirilor proprii românești. Noi, între noi, nu ne-am acordat prea multă cuviință. Un duh de pizmă a prezidat raporturile dintre oamenii de aceeaș meserie, la oamenii, cu deosebire, ai păturii intelectualizate. A fost o anulare continuă a celor mai legitime așteptări ale familiei naționale.

Fenomenul este constant în clasa suprapusă, în care politicienii și mai mari și mai mici, s-au păruit unii pe alții într-o luptă sterilă, disprețuind în acelaș timp veleitățile și realitatea meritului, la un tineret, altădată inert dar dovedit a fi în stare de toate virtuțile clasice. Examenul actual de pe fronturi e concludent atît pentru bătrîni cît și pentru tineret.

Un singur contact putea să existe în trecut între oamenii făcuți și solicitanți: al îngenunchierii. Sentimentul onoarei evoluat prin experiență, studiu și meditație, îl repudiază. Altădată utilizat de oportunismul politic în certurile dintre categorii, tineretul a înțeles să ia față de înaintașii lui o atitudine de eliminare, constituit în categorie independentă. Rezultatul a fost o dezbinare; căci dacă tineretul vine cu o claritate nouă, generațiile mai vechi aduc într-o colaborare un sigur capital de temeinicie.

Nu putem acuza buna societate, societatea trecută, că și-a făcut datoria, cînd selecțiunea s-a operat pe de-a-ndoasele, prin promovarea slugărniciei, dar nici n-ar fi drept să ascundem ceea ce nu trăiește ascuns, că ori de cîte ori s-a ivit din fierberea sufletului românesc o valoare, concurenții s-au străduit să o paralizeze. Ne-ar fi de ajuns exemplul lui Eminescu, ca să concretizăm o situație morală de indiferență agresivă. Dar cîte exemple, variat caracteristice, nu se pot alege?

Cel mai neluat în seamă a fost tot poporul, cauza cauzelor și justificarea elitelor succesive, care și-au tras viața din el. Faimoasa « Talpa Țării » din discursivitatea parlamentară și anexa ei, muncitorimea, un termen mai recent în vocabularul de mîngîieri abstracte, nu s-au bucurat de nicio atenție deplină. După ce și-a lepădat grîul, ouăle lui de furnică, în sacul magaziei, săteanul nu mai avea ce căuta între noi și muncitorul nu se folosea numai atîta vreme de o îndreptățire la prezență, cît ne construia confortul, de care nazurile noastre plagiate aveau nevoie să-și scalde în el trîndăvia.

Revizuirea a început.

Poporul nostru, producător fără întrerupere de individualități, în tăcere și resemnare, a intrat în fază creatoare. Mai bine înzestrat decît alte popoare chiar de cultură veche, el trebuie energic stimulat, ca să nu pierdem prin lenea ideilor ceea ce s-a cîștigat.

S-a citat adeseori pilda în războaie a oștenilor noștri țărani, puși dinaintea unor arme nemaivăzute și învățîndu-le pe de rost mai repede ca soldații care le născociseră și le fabricau. Adevărul este că în popasurile de călătorie găsești în străinătățile culte, pe lîngă proștii răzleți și de la noi, făuritori de civilizație prin încăpățînare și disciplină. Nu vreau să par ireverențios dar vioiciunea intelectuală și ușurința de a înțelege a poporului nostru umilesc orgoliile cele mai înnalte.

În stadiul inteligenței românești trebuie să reflectăm serios că țara, destinată să joace cîndva un rol motor pe continent, așteaptă să se consacre, cu pămîntul ei darnic și cu un climat complect, care îl scutesc de mizeria multor altor țări, operelor de inteligență de toată natura. Străinătatea care ne-a cunoscut clienți buni, începe să-și dea socoteală, cam tîrziu, nu e vorba, că sîntem și buni creatori. Interpretați o sută de ani în pierderea noastră de propaganda popoarelor antagoniste, personalitatea de-abia ni se deslușește.

România e plină de tezaure mute și mocnite. Să le dăm drumul să iasă. . .

1943

ŞCOLĂRIME, DĂSCĂLIME

Se pare că omului nu-i ajung harurile nici mari nici minore şi că, atunci mai ales cînd îi lipsesc el vrea să se afirme în puţina lui semnificare animat de o eroare sau de un adevăr de categorie. Piatra îşi păstrează caracterul şi necioplită, dar imitaţiile ei, de ipsos, se vor înzorzonate la mulaj, şi ape de marmoră plagiată irizează suprafeţele de ştuc.

Au revenit discuţiile sterile, care permit celor neînzestraţi să trăiască o ipoteză şi să-şi aroge drepturi, dînd şchiopătărilor personale un atribut. Vreo cincisprezece ani criteriul a fost numai tinereţea, ca o replică la criteriul, tot atît de inconsistent, al părului alb ori al mustăţilor cănite, vîrstele extreme fiind, ca manifestare colectivă, egale între ele: douăzeci egal cu şaizeci şi amîndouă cu zero. Pusă pe mustăcioară şi barbişon, pe tuleie şi pleşuvie, pe neted şi zbîrcit, pe violenţa zvîcnelii şi a încetinirii arteriale, valoarea literară şi artistică, despre care vine vorba, rămîne, şi după gîlcevirea critică, ceea ce se obişnuieşte la cîini şi la pisici în epoci, şi orice vîrstă e mai tînără şi mai trecută în acelaş timp faţă de vîrstele dimprejur.

Alteori, calitatea e raportată la o filosofie, mai practică şi mai imediată sau mai spirituală şi mai dezinteresată, politică sau religioasă, fanatică sau de cinism practic. Avem pe ziua de azi tot soiul de învăţători şi de profeţi ai unei imitaţii de doctrină, cînd mai universitari şi cînd mai agramaţi, întocmiţi pe bulibăşii şi care elimină sau îşi atribuiesc din viaţa literară şi numai din ea, firele de fier amestecate cu pilitura de aramă, nesupusă la o atracţie de potcoavă cu poli. Magnetizarea se comportă epidemic sau accidental, ca şi doctrina, prin frecarea vîrfurilor unele de altele. Deocamdată, din proorocirile curente s-au realizat pentru cultură situaţii, prestigii false, de sezon, şi milioane: valorile nici n-au crescut în număr, nici nu s-au împuţinat. Dar că păturile de confuzie n-au putut să determine decît o frenetică întunecare sufletească, asta e cert şi vizibil. Ici eroare, dincolo minciună şi făţărnicie, opinia în sine, mai mult în pierdere, nu a cîştigat nimic: noi pricini de gîlceavă, şi atît, şi cîte un ţigan împărat.

Se caută adevăr, acolo unde chiar dacă este, caracterul lui e secundar şi de prisos, şi adevărul suprem trebuind nu numai emis dar şi păzit şi militat, se face şcoală, cu lucru închis şcoală literară, o compartimentare, bună pentru mnemotehnica pedagogică şi pentru o tablă de materii de-a-ndaratele, dar sterilă, în trufiile ei, cînd încearcă să fie reţetă. Esteticul în răspăr cu tradiţionalismul prezintă două capete de ale uneia şi aceleaş prăjini, refuzînd de dragul ridigităţii să se încovoaie şi să se atingă, şi divizînd aceeaş poziţie în două. Modernism, semănătorism: cînd îşi vor da seama teoreticii acestor două fortăreţe cu proiectilele frămîntate din aceeaş mămăligă, că e vorba înnainte de toate de limba românească, şi de onoarea meşteşugului de a scri frumos?

În acest caz, şi e singurul caz de avut în vedere diferenţele ivite prin satelizarea condeielor, împrejurul unui talent anumit, ţin de organicitatea şi puterea individualităţii, care nu aşteaptă deciziile unui conclav de revistă, mai mult sau mai puţin subvenţionată, tocmai pentru absenţa caracteristicii valabile, ca să se rostească, dar care a fost întodeauna stingherită în bătaia razelor ei proprii,

de un abajur, construit din mucava sau rogojină. Tocmai înmulțirea liberă a individualității dă spor și asigură literaturii frumusețea și valoarea diversității, pîndită de îngălata monotonie. Peste școli, dascăli și paracliseri singură individualitatea cu nuanțarea ei indefinitivă regenerează literatura și altceva nu durează, nu rămîne și nu satisface. Se căznesc, desigur, din răsputeri, profesioniștii clișeului să înlăture lucrul nou, transparent, neînțeles și misterios, ca să domine corcitura lor, dar lespezile nu sînt mișcate din loc cu coarnele, cu măselele sau cu coada și sforțarea de a le deplasa zadarnică a fost întodeauna. Opintirile mîndriei minore, mai înțepenite la vîrsta recrutării și mai molîi la pensionare, sînt numai meschine și derizorii.

1943

ARTICOLUL

Un gen literar, al căruia merit îi revine în totul presei, silită să dea pe spațiu măsurat fabula unei secunde, poezia unui crîmpei, romanul complect al unui amănunt, e articolul, așa-zis. Articolul nu se aseamănă și nu poate fi comparat decît cu el însuș. Condiția lui o cunoștea limbajul popular încă dinainte de a fi realizat: scurt și îndesat. Un articol lung e todeauna prea lung, chiar interesant în unele privințe; — ghiveci de flori, de dimensiunile unui boloboc. Trebuie urnit cu patru oameni și cal și nu poate fi mutat din fereastră-n fereastră după bătaia luminii.

Un curs util despre cum trebuie scris un articol și-l poate întocmi cititorul, pentru ucenicia sau edificarea lui, urmărind aceeaș temă tratată de mai multe ziare. Nu e rar ca un ziar să spuie pe patru coloane ceea ce altul strînge într-o jumătate de una: la unul ideea se face conferință. În patru coloane condeiul izbutește să rămîie înnafară chiar de subiect, sau l-a diluat pînă ce-și pierde substanța. Nimic nu-i mai susceptibil de pedanterie deslînată ca un articol croit pe o idee informă.

Ziarul întreg urmează acelaș tipic; scurt și îndesat, și ăsta e ziarul: o foaie. De la două foi în sus, trei, patru, cinci și cîteodată douăsprezece, ziarul încetează să fie gazetă și tinde spre volum. Volumul cotidian e inutil, neputînd să fie nici ziar nici carte; el e de singura competință a librăriei. Chioșcul cere cu totul altceva și, desigur, acest ceva

implică o particularitate, pe care nu e de ajuns să fii membru al unei societăţi de presă, ca să o ai. Se întîmplă că preferinţele publicului coincid cu principiul, care, iarăş, nu e numai o chestiune de: aşa vreau, aşa fac. Chestiunea este: să şi pot.

La scurt şi îndesat, limbajul răspunde cu mare şi prost, săgeata şi parul, mărgăritarul şi clondirul. Articolul e sonetul prozei, cu mai puţine reguli fixe ca sonetul, dar cu mai multe aderenţe şi afi- nităţi la toate gradele lui de expresie. Se vede clar din lectura ziarelor, pline de articole de consistenţă mijlocie, că între articol şi umplutură e mai mult decît o diferenţă şi că foaia cere aptitudini. Publi- cul, pe care Zgîrie-brînză îl socoteşte neghiob, îşi dă precis seama dacă Zgîrie-brînză e un cretin amplificat şi un imbecil sonor: iaca şi el, o umplu- tură. Umplutura cultivată e o vomitură atît a bibliotecii cît şi a stupidităţii.

Problema e mai gravă. Aci genul se despică franc: în realitatea şi imitaţia ei: iniţiativă şi pasi- vitate. În modul pasiv articolul scris ori bîjbîit se ţine după iniţiatorul activ, ca o pulbere după un cal care aleargă. Cele mai multe articole sînt fătate de pretextele unui articol activ şi se prezintă avor- tate; fracţiuni de lepădătură; şi cei mai mulţi autori de articole rămîn o viaţă întreagă clienţii moşitu- lui înnainte de termen. Nici o tagmă de slugi nu-i mai proastă ca aceea a servilismului intelectual, remarcat mai ales în polemică, unde « răspunzînd », cum e vorba, te faci interpretul, de la portar, al domnului care sună şi comandă.

Slugile acestui moment de faţă literar, ridicule şi grandilocvente, sînt cele mai proaste de todea- una. Nu ştiu să înceapă şi se pricep de-abia să continue. Ca în toate celea, unii se nasc stăpîni şi alţii slugoi: trecerea dintr-o categorie într-alta e cu neputinţă, natura pune sigilii definitive, de plumb. Poţi cumpăra un pantalon cu dungă şi un fund de sticlă la ochi: slugoiul nu înşeală nici pe sluga onorabilă, autentică, pusă pe scara de intrare ca să-l dea înnapoi.

1943

STILUL INDIRECT

Desigur că înnainte de preferințe și definiții, colegul Buffon, care a scris atît de frumos (și despre papagali), are enunțiul general cel mai just, că « stilul e însuș omul ». Adică, scrii cum ești. Naturalistul francez, nițel cam solemn, nițel cam rigid, în discursul lui de academician, rostit în 1753, se gîndea, definind stilul, la marea posteritate, pe care, preocupat de admirație o numea, marmorean, pentru sine, cu dalta, nemurire. Se pare că Buffon nu prea greșea în excelenta-i opinie despre opera proprie, dacă trebuie să ne documentăm, cu el, și după două sute de ani.

Dar sînt în discursul lui și alte afirmări adevărate, chiar mai bune ca definiția plastică a stilului literar. Zice undeva, oarecum, că scriitorul nu trebuie să se încreadă în prima lui pornire, principiu valabil întodeauna și pentru fiecare. Și mai spune că « toate frumusețile de intelect ale stilului, toate raporturile dintre ele (dau textului original cea mai liberă tîlmăcire) sînt niște expresii de adevăr tot atît de utile și poate că mai utile decît chiar subiectul tratat ».

Buffon anticipase dezlegînd-o în acelaș timp ce o enunța problema fondului și a formei, discutată mai tîrziu contradictoriu de un număr de grămătici ai fondului fără formă. « Stilul e omul » însemnează pauperismul ideii inexpresive, care atîrnă de meșter nu de subiect.

Aș vrea să-i spui lui Cocò, căruia îi place uneori să-i zici și Bébé, că subiectul e de cele mai multe ori un fapt divers, lipsit de interes, dar care poate să fie altoit, pentru ca lucrul vulgar să capete noblețe prin felul cum crește de la altoi în sus. Între fapt sau om și interpretarea lor, condeiul, căutînd și satisfacții arhitectonice, pune o distanță și un drum trasat cu flori. Subiectul dezgustător e înfășurat cu draperia verbală, și dacă durata lui nu devine egală cu nemurirea și cu eternitatea academică, el poate trăi un loc de un ceas o săptămînă, fie și ca în cadavru îmbălsămat. În piramide, hoiturile auguste, după o viață de treizeci de ani mai trăiesc și șaizeci de veacuri intacte.

Stilul indirect începe acolo unde, refuzînd ca inestetică preciziunea materiei și meschinăria obiectului, le ridică la nivelul liniei de plutire și le generalizează. Nici vorbă, nu poate să fie, Bébé; e numai stil indirect. E stilizare. Ramura, bradului e stilizată de-a gata, căci și stilizarea e reducerea întortochierii la geometrie. Obiectul trebuie stilizat, ca să fie cel puțin prezintarea lui frumoasă, lucrată ca un vitrou din petice de cristal plumbuite. Cînd pute subiectul îl pulverizezi cu parfum, și condeiul poate să dea atît parfum, transparență opacității. În chirurgie stilul indirect se cheamă anestezie.

Dacă dintr-un text vrei să faci o ghicitoare, un joc de societate, o « problemă de rezolvat »: unde-i dihorul sau vînătorul? — asta te privește. E ca și cum te scarpini citind o poemă. Căutarea în interiorul desenului poate să fie iritantă, dacă un cititor de gust cedează interesului minor de dezlegător. Eu știu ce te supără, că ai ghicit exact, dar e numai o supărare de galerie. Îmi place că te-ai supărat elegant: în realitatea secretă nu ești nemulțumit. Nu se poate spune că eleganța ta împacă

și pe alții, care te-ar fi dorit fioros și trivial. Și tu ești poet, Bébé.

Pe războiul de covoare trebuie să dai figurile după fibră și încrucișeri.

1943

VORBE DE PRISOS

E simptomatică pripeala tinerilor scriitori, ca și cum tinerețea li s-ar teme de moarte.

Desigur că găsind o limbă gata făcută, ca un horticultor, care își cumpără sculele de grădină uzinate, fără să mai trebuiască să le inventeze, ai o superioritate: expresia. Dacă nu le aparține și n-a fost cîștigată prin eroism, ei o folosesc, izbutind să obție o cursivitate grafică ușoară. Dar unde se atinge nivelul acolo începe și golul. Producția, literară e mai mult lizibilă și corectă decît neașteptată și asta e inferioritate. Tinerii de azi scriu mai ușor ca tinerii de acum treizeci de ani, se citesc mai iute dar sînt mai puțin compacți. Rareori versul și proza lor pot să fie citite de două ori, fără inconvenient și mi se pare că o condiție a calității e posibilitatea lecturii repetate, cu interes egal și uneori nou la fiece nouă lectură, a scrisului literar. Cartea care nu obosește e carte bună: nu sînt prea multe definiții.

În perfectă obiectivitate, volumele, plachete și broșurile pe care le primesc — și vin multe — sînt răsfoite pe măsură ce vin, din obicei și cu nerăbdarea de a găsi lucrul nou, rămas pe dinafara copertei, ca o făgăduială de viitor, mereu amînată. Mai ales numele cu totul necunoscute sînt căutate subt cusătură. Înnainte de a se împlini, noii confrați, răspîndiți, unii în presa cotidiană cu un aport extrem de slăbănog și în invectivă, alții în caiete, cu titluri mai elaborate decît conținutul,

se grăbesc afară din cale de mult să epuizeze stocul insignifiant de care dispun și să intre într-o fază de autori clasați. Dificultățile de-abia apar, le cer să se ia la trîntă cu ele și-i biruiesc.

E o viață pe dinafară și o viață interioară. Satisfacțiile de suprafață, false, trec repede, și cînd scriitorul rămîne-n patru ochi cu sine și se scrutează peste elogiile mărunte recoltate în prietenie, vede vid. Nici elogiul mare și răspunzător cu o semnătură nu trebuie să turbure și să-l răpească. Întrebarea trebuie să-ți fie nu de umilință dar de ținută: elogiul poate că se înșeală. Preocuparea e să-l meriți cîndva măcar pe jumătate, căci întreg e mai puțin meritat decît îndoiala. Dacă nu-ți capeți singur, din întîrzierile fără termen, dintr-o activitate nedistrată, din stăruința continuă un fel de conștiință, nu că ești un victorios, dar că te-ai luptat cu diavolul tău din răsputeri, că ai făcut ceea ce crezi că ți-e datoria, lauda nu măgulește. Mai repede vei primi-o cu îngrijorare, îndoindu-ți hotărîrea.

De ce nu-ți iei tovarăș timpul, ca să ajungi la rostirea limpede a tainelor tale, care îmi place să cred că nu-ți lipsesc? Ce sînt anii și ce-i chiar o viață pierdută într-un efort? Tu știi mai bine ca oricine că eludezi deficiența și te contrafaci. Nu-i mai cinstit să aștepți, frămîntîndu-ți aluatul în tăcere?

Înnainte de orice metodă de lucru, desigur că ai o intuiție. Ți se pare că ai putea să realizezi ceva. Ajunge ceva, nu-i nevoie de mai mult, că nimeni nu-i mai mult ca foarte puțin. Cu această quasi-atitudine intră în atelierul tău și nu mai ieși din el niciodată. Știi ce-i atelierul: viața și moartea, contractul tău de obligat la toate clauzele severe — și nu te mai uita la degete că ți le strivești, la ochi că ți-i arzi, la viață că trece. Ai apucat-o pe, drumul cel drept al lepădării de sine. Căci meșteșugul acela, care îți poruncește să zmulgi din tine cuvîntul care nu s-a mai spus, vine cu o bucurie dar și cu o amărăciune; bucuria că te-ai devotat și amărăciunea că niciodată nu ajungi să întocmești exact ce-ai hotărît.

Mîndria că ai realizat din multul tău un crîmpei derizoriu, trebuie rînd pe rînd eliminată, fiindcă tot e mai bine să fii un om întreg, decît un artist neisprăvit.

1943

PENTRU BILANȚ

Evenimentele ultimilor vreo cincisprezece ani pot să fie strînse într-un bilanț și examinate ca rezultatele unei culturi.

Cultură în acest caz nu e certificatul de studii, diploma, doctoratul, cincisprezece ani de școală, sute de cursuri învățate și de profesori, ajunși în mare parte niște mașini de examene, ca distribuitoarele automate de bomboane și farse. Acest fragment de cultură dă ce poate să dea pe propriul teren al școalei programe, remaniate de la o sesiune la alta, instabilitatea criteriilor, o animozitate progresivă între corpul profesoral și lumea elevilor, priviți ca niște delicvenți și adversari, și, din cînd în cînd o statuie, a căreia glorie aparține partidului în care era înscris personajul. N-au trecut nici treizeci de ani și lumea din bulevard se și întreabă la ce noțiune mare răspunde prezența într-o stație de automobile a unuia din cele mai insignifiante monumente din București, care nuș-i salvează, în rînd cu Mihai Viteazul, anonimatul, măcar cu prestigiul unei lucrări de artă.

Cultura pare să fie suma tuturor activităților, indiferent, oficiale sau particulare, zbuciumul, inițiativele, luptele și polemicile de idei, caracterizate printr-o atitudine de intelectualitate. Viața politică e un factor însemnat de cultură și viața religioasă de asemeni. Pe lîngă nu știu cîte mii de dascăli de catedră, sînt cel puțin zece mii de preoți în toată țara și sumedenii de biserici, din care cele mai

vechi și mai frumoase, suma culturii căpătată pînă azi le uită și le lasă cu bună știință să se degradeze. Vezi mînăstirile bucovinești.

Alt agent de cultură, pe lîngă teatru, e presa, această cea de-a patra putere derizorie în Stat. Cu cît a contribuit presa la formarea unei culturi, care se traduce în acte cetățenești? căci în ceea ce privește parvenirea personală, a șefilor de presă, ea e certă, constantă și vizibilă în tot felul de somptuozități

Opinia publică e mai confuză și mai nehotărîtă decît acum o sută de ani, cînd nu intrase în jocul politic, în care au introdus-o, prin plagiat după streinătate, partidele organizate. Poporul în neștiință de carte, fără școli și universități și numai cu popii lui de odinioară, din care s-au desprins cîteva figuri fără statuie, avea o cultură proprie; întîi, o limbă frumoasă și clară, făcută de el, instituții morale dovedite, o poezie orală și o muzică, amîndouă originale; țesături afirmînd o facultate de contemplare adîncă, pictura și desenul lui. Țăranul nostru nu apucase să învețe nici vanitatea inocentă care determină pe artist să-și deosibească opera lui printr-o iscălitură sau un semn.

Se iscă un eveniment neașteptat? Opinia dă din colț în colț și se improvizează, se face, se desface, se deslînează, și convingerile fluctuante țin pe oamenii de cultură, mai mult decît pe omul din cîmp și de la plug, într-o stare morală de provizorat, consternați. Datele unei credințe invariabile și concrete lipsesc.

Singură activitatea literară din toți factorii de cultură n-are să-și reproșeze nimic, o activitate care păstrează punctele de sprijin morale, cu gratuitate permanentă.

1943

IDEI NORMALE

— De cînd scriu, mi se plîngea un coleg de manuscris, au trecut vreo patruzeci de ani: vezi că nu sînt de ieri de-alaltăieri pe lumea asta — și tot n-am învățat ce-i un subiect și cum îi un manuscris normal, adică nici prea dincoace, nici prea dincolo, cam pe la mijloc.

Subiectul vine de la sine, fără să-l cauți, și de vreme ce vine nesilit îl primesc, așa cum aș primi pe fereastră o rîndunică, de care te pitești, pentru ca ieșind din odaie, în publicul ei, frunzele, florile, vrăbiile, să nu nimerească în geamul închis, care ar amăgi-o cu un cer artificial, să-și frîngă ciocul și să cadă moartă în străini.

Nu-mi aduc imputarea că l-am ales, nu-i fac subiectului nicio violență, nu mă amestec în ivirea lui cîtuș de puțin: de-abia după ce mi-a luat condeiul de moț îi mai dau și eu un brînci, cîte puțin, ca să acopere pagina și să se isprăvească. Așa fac de o viață întreagă, și acum sînt încurcat. Ajută-mă să întocmesc o listă de subiecte, ca să nu mai îmi spuie unul și altul că îmi sînt subiectele anormale.

— Cred că n-o să-ți pot fi de niciun folos, i-am răspuns colegului meu de meserie. În ce mă privește, eu scriu fără subiect. O iau anapoda pe hîrtie și merg pînă la sfîrșit. Știi unde-i sfîrșitul meu? Acolo umde am pus punct și după punct iscălitura. Eu iscălesc cu inițialele vărului meu Tutmes. Numai că mă țin în eleganțele strict gramaticale. Viitorul meu întîi e întodeauna cu *voi, vei, va*. . . și întrebuințez toate formele didactice corect. *Voi fi fost, merseserăm* și scriu întodeauna *ieșeam* și *haine nouă;* așa că articolul meu se citește cu un aer de aristocratică pedanterie, și dacă zic *pentru a ne*. . . în loc de vulgarul *ca să*. . ., îți vine să te scoli în picioare, ca la tribună.

— Să luăm cîteva exemple. E normal dacă scriu despre raci? despre chinoroz? despre etimologie?

— Cum îți vine să scrii tocmai despre raci? Eu aș scri despre pește. Racul e rar, un fel de crocodil. Chinorozul? Nu m-aș fi gîndit: parcă e mai bine să scrii despre țincvais, cu toate că vais e cam evocator. La urma urmei merge, fiindcă se compensează cu ținc. Știi că în breasla noastră avem un excelent cititor, Țincul . . . Cît despre etimologie, aș fi de părere să nu te atingi de ea: e ceva nedeterminat. Poți indispune o mulțime de somități. De ce te uiți la mine ca un prost?

— Din admirație, colega, mi-a răspuns colegul. Vorbești ca un mare inițiat. Dar, te rog, cum trebuie început un subiect? De-a dreptul sau de-a ocolul? Să fie întîi subiectul ori să rămîie la urmă?

— E o problemă, într-adevăr. Eu încep cu *dat fiind* și sfîrșesc cu *așadar*. Dacă aș începe cu *căci* nu poate merge, iar *adică* mi se pare suspect, întrucît începi cu o deducție dintr-o idee inexprimată și care neputînd să fie controlată, conține ceva . . . Înțelegi.

— Sînt cu totul nelămurit în privința expunerii de pe la mijloc. Ce faci cînd ai ajuns la jumătatea articolului în manuscris? O iei de-a-ndăratele? Continui? Faci o parte a doua? Spui o snoavă? Utilizezi un proverb citat din latinește? Am scris odată *alea jacta est* și am căzut în pornografie.

— Știi ce să faci? Lasă-te de meserie. Cumpără-ți un măgăruș cu faeton și vinde cartofi în mahala. Vei

avea (viitorul întîi) satisfacția că acolo, dacă dai cu degetul la cîntar nu te ține nimeni de rău, și clientul e todeauna satisfăcut.

1943

LIMBA FRANCEZĂ

Sînt, mai des decît mă lasă cugetul, vexat.

Intelectualul din București-Noi traduce (hm!) și citează (hm!) și analizează (hm!) pe Mallarmé, pe François Villon sau pe însuș Rabelais, ca și cum n-ar avea pe unii de-ai lui mai la îndemîna și a potențelor labiale și a unui oareșcare nivel de a pricepe.

E o cochetărie literară de băiat frumos cu zulufi, implicată cu văzul exotic și generatoare pe suprafețe de mii de kilometri patrați. Autorul capricios, de vederi și principii, își fabrică iluzia că se căpătuiește cu o autoritate și se comportă ca în medicina cu colportaj, oferind un săpun de toate petele, de la pantaloni pînă la figură, și o unsoare pentru toate bătăturile, bună și pentru calozitățile cerebrale. Literatul, mai naiv, dar și mai superb decît grădinarul, nu știe că un pom cultivat la Versailles nu poate prinde și dă la Buzău pere pădurețe și că dovlecelul nostru nu poate căpăta, cu nicio îngrășăminte artificială proporțiile unui dovleac de Midi, nici cînd sămînța acestuia ar fi transportată într-o căptușeală de catifea. Pe lîngă bunul simț comun, nelegiferat de nicio gramatică, e o chestiune de climat și pămînt.

Ori de cîte ori își prinde împărăția ifosului de o rădăcină străină, fie că indică elogios o valoare imitată sau plagiată, fie că o distruge de la distanța București-Paris *(anch'io son pittore)* cu un pușcoci de cerneală, comentatorul de București trebuie con-

siderat suspect și examinat în ce fază de extaz de sine, de vanitate sau deficiență se află și ce anume punct, de ridicol sau de patologie, ocupă în sec-torul respectiv.

Criticii, unii în special, obișnuiesc preferințe să-și ia pildele de peste șapte țări, ca să dea pahider-mului național lecții de mișcat din coadă și de ra-finament, arătînd proștilor noștri, în teorii nici în clin nici în mîneci cu ei, cum se cugetă el per-sonal, francez pe linia Tîrgoviște-Gara de Nord. Oare Marghiloman nu-și spăla rufele cu lustru la Viena? Doamnele din aristocrația sacalei de gaz, nici ele nu puteau să facă baie fără *savon trèfle incarnat* și suportau cu greu, înnainte de război care le-a derivat idealurile către tripouri, barbaria capitalei Județului Ilfov. Era *difisil*.

Exemplificarea pe autorii străini și prea puțin citiți și în țara de origină, unde sînt frecventați mult mai slab decît în sud-estul parizianizat, e tot pe atît de suspectă pe cît și delicios bufonă, cînd criticul, copiind după manuale versuri și proză, ar fi constrîns să facă lectură cu glas. El nu știe să dea pe franțuzește *Bonjour* și se încurcă la *Bon apétit*. Dar se întinde la considerații villoniene și la judecăți totalitare patetice, cu o bravură de pro-curor general robot, care exclude și limbile fran-ceze suprapuse de la cei doi Francisci încoa. Ba, mă rog, și frumoasa Domnișoară Gîscă spunea că-i vine mult mai ușor să scrie ca Jules Laforgue, făcîndu-mă atent, *cher maître*, că meningea domniei-sale « gîndește » pe franțuzește.

Caragiale, om de mare bunătate, putea să fie crud la trebuință, în carne vie. Se afla odată în salo-nul unei doamne din București, unde, ca pe tim-puri, măcar într-o lume, se prefera conversația li-terară în loc de poker și bridge. Cred că episodul nu e prea cunoscut. Scriitorul căzuse acolo, fără să știe, peste un domn, care se numea Pătrașcu, afec-

tînd specialități solemne de expert stilistic, ascultat de o burghezie restrînsă, a grîului plătit în aur, a-matoare, ca mai tîrziu, elita țițeiului și a meta-lurgiei, exprimată în acțiuni, dividente și puncte, de tablouri luate pe ieftin la Sfîntul Gheorghe sau la Sfîntul Dumitru, în ziua mutării șasielor și șevaletelor cu camionul, și de cărți legate scump pentru cotoarele bibliotecii.

Domnul se găsea în plină expansiune de critică de artă, făcînd un curs, de pe fotoliu, de o insig-nifianță savantă. Cam palid la ivirea vizitatorului, el a trebuit să continue ideea începută, mai pre-cipitat. Citatele din franțuzește făceau să tremure de o strîmbătură ochelarii de nas ai lui Caragiale. În timpul ceaiului cu fursecuri, gazda discuta cu Pătrașcul jenat, despre o carte senzațională de direc-tive de artă mondială, pregătită de către acesta din urmă în franțuzește și încă în stare de manus-cris. Acest volum avea să fie în sfîrșit o contri-buție radicală la luminarea lumii și a francezilor asupra chestiunilor îngăimate între pictură și lite-ratură. Autorul tocmai primea de la gazdă și mosafiri, cu surîs nițeluș albastru, felicitările pentru marea operă viitoare, cînd Caragiale, sărind de pe scaun, făcu o afirmație neașteptată:

— Cucoană, domnul ăsta habar n-are de limba franceză!

Ceaiul căpătă brusc în cești o pojghiță de gheață. Venită de la Caragiale, impertinența nu putea să fie taxată de obrăznicie.

— Să facem numai dovada cea mai copilărească, ceru Caragiale, de ortografie. Ca să nu mai pierdem vremea dați-ne, dumnealui și mie, cîte o foaie de hîrtie și dumneavoastră citiți-ne din orice autor francez o jumătate de pagină. Vom scri amîndoi după dicteu și veți examina. Dumnealui nu o să poată scri nici ca la școală nimic, necum să scrie propriu-zis o carte de-a dreptul în franțuzește.

Caragiale care propunea examenul avea o sin-gură diplomă, de patru clase primare. Pătrașcu s-a sculat și a plecat, salvîndu-și penibil prin dis-pariție o similitudine de prestigiu desumflat, în-junghiat cu un briceag de cinci parale, înfipt în orgoliul unui amor propriu de eminență recunos-cută pe întuneric. În manuscris, el ar fi căpătat zero notă la franțuzește.

Aveam în străinătate un camarad peninsular. Mă înțelegeam destul de aproximativ cu franțu-zeasca lui. Sta de cincisprezece ani în canton și limbajul i se apropiase de graiul unui alt cona-țional peninsular, care trăind în acelaș loc, două-zeci de ani, și dorind să se facă medic, servea de chelner luat în derîdere de clienți într-un restau-rant oriental. În douăzeci de ani uitase de tot limba natală și nu învățase franțuzește ioc.

Camaradul mă invita să asist la teza lui de doc-torat. Era un subiect de *pîrtîcologi* (psychologie) și candidatul orator trebuia să vorbească două ore despre Păl Bârget (a se citi cum e scris apăsînd pe â). Păl Bârget nu era altul decît Paul Bourget, pe atunci la modă, între coconet și reputat exeget al firului de păr despicat în patru. Citind, revistele și elegantele studii literare din Capitală, îmi evocă peninsularul intact.

Dar ce-i această limbă franceză, vorbită de toată lumea din cofetărie, și citită cu atît profund înțeles în Parisul de lîngă Cișmigiu? Grăită de toate personajele cu cravată și pandantiv, nu o știe nici-unul. Cele care o știu se sfiesc să paradeze. Luxul textelor străine intercalate aparține ignoranțelor fine, fudule.

Limba franceză nici nu e o limbă. Ea nu sea-mănă cu nimic cunoscut. Vocabularul nu răs-punde nicăieri. Nu e o haină cu număr, în stoc. Substantivul nu-i un substantiv, verbul e altceva, prepoziția e un fir de păianjen. Conjugarea nu-i

conjugare. *Avoir* și *être* nu e a avea și a fi. Adverbul e un *pianissimo*. Limba franceză nici nu se grăiește: e o ciocîrlie: cîntă. Poezia franceză e o violă și un clavecin. Ai dat de dracu, domnule profesor: iată un *verbe irregulier*. Limba franceză nu se tra-duce (*quelle horreur !*) nu se poate traduce.

O limbă oarecare, oricare, se conduce ca o locomotivă, ca un autobus. Te sui pe capră, pe catedră. Limbile normale se descompun, se recom-pun, cu piese de schimb, cu accesorii. Un prefix, un sufix — și gata! Poți construi în orice limbă, ca din dreptunghiuri de domino, șase negre pe fond alb. Orice limbă academică e un joc de *puzzle*. În franțuzește nu poți construi. În loc de materiale, ai imateriale . . . Ceața violetă din Paris atîrnă de toate cuvintele și glicinele din Franța, de toate coșurile. Peisaj diafan, vorbire de libe-lule, un cuvînt are cîteva transparențe și luat din dicționar el nu însemnează nimic în nicio altă limbă. Degeaba *Larousse*.

Cuvintele franțuzești, limitate la cîteva sute, de ordin practic, pentru exprimarea unui lucru sau a unei mișcări, corespund cuvintelor brute străine. De-abia de aci începe limba franceză. Frazele, ideile, sentimentele nu mai sună în expresia lor cu nimic străin. Cînd s-a spus că limba franceză e caracterizată prin claritate, această aserțiune nu însemnează de pildă că aceeaș idee capătă o lim-pezime mai clară decît într-alte limbi — și s-a spus numai un detaliu. Ideea e franceză, numai franceză. Ideea engleză sau germană nu e aceeaș idee, chiar dacă ar cuprinde acelaș obiect.

Îndată ce trece de cotidianul strict, limba fran-ceză e ceva deosebit de o limbă. Cuvintele se luminează unele pe altele printr-o acțiune analogă cu scăpărarea scînteii dintre poli opuși. Se inter-calează sensuri neașteptate într-un vers și reac-țiuni a căror regulă e necunoscută. Francezii tra-

tează vocabularul ca paleta, meşteri neîntrecuţi în obţinerea derivatului pictural.

Da. Franţuzeasca de biurou, de contabilitate, darea de seamă, raportul, memoriul, da, astea se învaţă, dar asta nu e limba franceză. Limba franceză e altceva, întodeauna altceva. O auzi şi te duce gîndul la întîia frază a Bibliei: La început era cuvîntul. Da, la început era limba franceză, spiritul care se purta peste ape . . .

Nu te juca, domnule vizitiu de catedră. Păzește-te!

Nu. Limba franceză nu e o limbă. Limba franceză e o mistică şi o estetică.

1945

FEMININ, MASCULIN

Profesorul la Universitatea din Cluj, italianul domnul Cianciolo, care-i şi un filolog şi un poet, dar şi un om de spirit cu ghimpi, mi-a făcut într-o seară o remarcă, aflată şi în schiţele observaţiilor personale, că toate vorbele de ocară sînt feminine . . .

Am verificat împreună pe limba românească. Canalie: feminin. Bestie: feminin. Paciaură, putoare, tîrîtură, başordină, ţoală, fleoarţă: feminine. Însăş licheaua, ale cărei specialităţi şi atribute sînt eminamente masculine, e feminină.

S-ar părea că numai stilul injurios şi polemic e de sex tare şi că idila, poezia, muzica şi pictura, deşi nu contenesc în exaltarea celui contrariu şi cu toată că Maica Domnului e o femeie, ba ceva mai mult, o de-a pururea Fecioară, aleasă de însuş Dumnezeu mireasă, parcă într-adins pentru sporirea prestigiului surorii noastre Eva şi reabilitarea ei — n-au contribuit cu nimic la îmblînzirea ferocităţii urmaşilor în linie, ai lui Adam.

Domnul cu mustaţa rasă e bănuitor şi trivial faţă de imberba lui pǎreche, cîntată în poem. Este ea, fără nicio îndoială, fiinţa lui cea mai perfectă din toate punctele de vedere, frumuseţe, gingăşie, dezinteres şi fidelitate, şi el o va iubi, desigur, pînă la moarte, cu un amor exclusiv. Dar vezi dumneata, îndrăgostitul e bănuitor, temîndu-se probabil neîncetat de un rival mai frumos decît el, mai sedu-

cător și poate că și mai inteligent ceea ce i se întîmplă și celui mai fierbinte platonician.

În italiană și românească bună, injuriile se echivalează. *Porco la Madona* circulă într-un fel și în România, unde, ca să înjuri un bărbat, e neapărat necesar să evoci pe maică-sa. Masculinii respectă masculinitatea și lovesc în feminin. În proză, ar fi ceva cam ca stilul indirect, exprimat la o persoană a treia.

Trebuie să fie un ce nedeterminat și misterios în toate aceste poziții masculine în univers, de vreme ce și anumite detalii anatomice, considerate că păstrează în perpetuitate nobila specie umană sînt, atît la masculi cît și la femele numai de gen feminin.

Un filolog artist ar putea să lungească analiza și luînd în parte organele din punct de vedere gramatical și lingvistic să le definească genul pentru obținerea unei concepții generale a sentimentului în competința căruia cade regia mobilierului verbal. De pildă cuvîntul *burtă* e în limba sinceră feminin, pe cînd în terminologia științifică el se face *abdomen* masculin. E și aci o oarecare ezitare căci cuvîntul ia la plural, femininul, constituind un așa-zis gen neutru, nici masculin, nici feminin, sau și una și alta, minus cu plus.

De ce *nasul*, masculin și neutru în acelaș timp sau ambigen, e la singular masculin, iar găurile lui, *nările*, sînt feminine? *Urechea* posesoare și ea de gaură, e feminină. De-așijderi și *gura: o gură, două guri*. Totuș cuvîntul care designează funcțiunea cea mai tristă a făpturii omenești e fixat atît în limbajul savant, cît și în cel vulgar, la masculin. Orgoliul masculin, de la Cruciați pînă la mușchetarul d'Artagnan n-are cuvînt să fie prea satisfăcut.

Palma, feminină cît stă deschisă, se face masculină îndată ce se închide hermetic și pornește înnainte, un pumn, un ghiont. De ce mustața și barba sînt feminine, ca și alunița, dacă reducerile lor ciocul și negul sînt masculine?

Bolile ar deschide un capitol de filosofie filologică, și el interesant. Chiar cuvîntul general boală e feminin, ca și durerea și suferința. Ciuma e feminină, buba e feminină, ca umflătura și gîlca. Feminine sînt holera, apendicita, diareea, numită vulgar cufureală. Dar sînt masculine cel puțin la singular: buboiul (o bubă mai mare), cancerul, spirochetul. Are și bărbatul partea lui de glorie incontestabilă în răspunderile patologiei. Morbul, tatăl maladiilor infecțioase, revendică masculinitatea.

Dar Eva s-a răzbunat într-un domeniu, care demonstrează originea ei divină și prezența ei în grădina de odinioară a parfumatului Paradis: floarea e femeie.

1946

HÎRTIA

Cuiva, mi se pare că întîi unui chinez, i-a venit ideea, cum s-o fi numind ideea pe chinezește, să amestece mătasea cu apă putredă și a căpătat un material neașteptat, pe care născocitorii Egiptului o scoteau, panglici și șuvițe, din frunzele mi se pare ale palmierilor sau din fluierele trestiei de bambùs. La scribii de pe Nil și dintre Piramide, asemenea stofă se numea, dacă nu mă înșel, papirus, aproape la fel ca pe nemțește și franțuzește.

Altcuiva, unui european, i-a venit și lui o asemenea idee, și a descoperit hîrtia din zdrențe de in și bumbac, iar mai tîrziu din paie și lemn. Tot ce crește și dă rod se poate face coală albă, după cum tot ce se petrece în lume și tot ce gîndești se face literă și cuvînt: afinitatea unui material pentru celălalt se cheamă cînd hrisov, cînd document, cînd presă și ziar.

Strămoșii noștri inventaseră și scrisul, înnaintea unui vehicul definitiv: semnul, litera, cifra, și probabil că socotelile negustorești au precedat fixarea zborului gîndirii dezinteresate. Dar că au scris ei pe scoici, că au scobit în lemn, că au săpat în piatră sau că și-au pus hotărîrile cu cerneala de funingine pe pielea dinlăuntru a blănii iepurilor vînați, ca semnătura voievozilor, întorși din războaie cu moșnenii și răzeșii lor viteji împroprietăriți, împreunarea graiului cu materia păstrătoare e veche.

De la burtă, omul a trecut la intelect, pe o potecă de pergament și hîrtie, de-a lungul căreia și-a scris durerile și destinul, mai deseori cu sînge decît cu negreală. Biblia, cu două așezăminte, a ținut loc de cîteva mii de ani și dintr-însa ieșind alte cărți și multe credințe, gustul depășirii de sine s-a întins, omul a cîștigat noul suprasimț, al viețuirii dincolo de stomac și de intestin, cu divinul dar al inspirației și judecății.

Hîrtia ajută omului la cunoașterea lui și a semenilor, a timpurilor, a învățămintelor; la îmbunătățirea lui personală și, dacă se poate, la cercetarea celor mai bune mijloace de mîngîiere sufletească. Se pretinde că acest lucru echivalează fericirea. Poate că e adevărat. Orișicum, foaia asta de hîrtie, ușoară ca fulgul și slabă tot ca el, a schimbat fața lumii, a dărîmat puterile reale, a risipit silnicia, a legănat visul de perfecțiune întodeauna prea înceată și mereu întreruptă, al omului în luptă cu viața, care se leapădă de el, îl înfrînge și-l aruncă fără nicio părere de rău la gunoi.

Dar lupta cea mai frumoasă a dus-o hîrtia împotriva omului chiar, a omului îngîmfat și mărginit, strîns în clici, pătimașe să sfarme împotrivirile prin apăsare. Ea s-a chemat academic cultură și toate închegările omenești și-au pus în fruntea decalogului lor acest cuvînt: cultura, care face pe om slobod și stăpîn. Pe cine supără litera, condeiul, gîndul, credința și ridicarea cît mai sus a omului cu aripi? Supără pe cineva? Întodeauna a fost cîtecineva supărat — și mai mulți cîtecineva s-au strîns laolaltă și au poruncit să nu mai scrie pana, să nu mai cerceteze gîndul, să nu mai înțeleagă mintea, sufletul să nu mai plutească și fiecare om să rămîie ceea ce nu mai este el de mai multe mii de ani, o rînză negînditoare.

Impalpabil, preacurat și efemer, dar permanent, sensibil și fremătat, fluturele de hîrtie cu două litere pe fruntea lui, Alfa și Omega, începutul și sfîrșitul, a biruit, delicat, feciorelnic, întodeauna.

1946

SPINI DE HÎRTIE

1930—1946

POEȚII

Ne pare rău că sîntem nevoiți, de două ori pe rînd, să vorbim de domnul Liviu Rebreanu, directorul *Culturii Poporului* și din proprie inițiativă să cădem în monotonie. Dar un ziar politic, în numărul lui din seara de luni, repetă și el, împotriva romancierului premiat de Academie și consacrat oficialmente cu un « premiu național », o listă de acuzații grave. Totul e grav într-o gazetă cu principii de anticameră și însuș portarul e influențat de gravitatea locală.

E de observat, întîi, sentimentul de camaraderie special care poate împinge un scriitor să acuze alt scriitor, deopotrivă de flămînzi amîndoi și mai ales deopotrivă de disprețuiți pentru precara lor situațiune de solicitatori și de figuranți. Studiul e van, reflecțiunea deșartă; înțelegerea abstractă, pe deasupra contingențelor și în afară de stăpînii care plătesc statul și consimt la concedii, încă nu s-a făcut, Camaradul s-a identificat cu Domnii și nu se dă înnapoi de la acțiunea care mînjind un prieten subt anonimat, probează tema politică a clubului de unde, la figurat, purcede.

Am mai pomenit, ni se pare, acel caz absurd al unui profesor eminent, băiat de preot de țară și posedat de visul de-a construi pentru partidul boierilor conservatori o doctrină și o justificare istorică. Ocupați la Paris cu fetele și la București cu femeile măritate și cu tripoul, boierii nu avuseseră vreme să caute teoria de emanație necesară.

Teoreticianul boieriei s-a tuberculizat și era pe moarte, de care a și murit. Șeful grupării, rugat în timpul unui banchet să ajute pe filosof, a refuzat să plătească o rețetă de douăzeci de lei și a trimis pe bolnav acolo unde se trimit, în limbaj oral românesc, toți oamenii sănătoși.

Oricum s-ar prezinta împrejurările, boierii sînt întodeauna la banchet, chiar de regim, și intelectualul, scribul, scriitorul, artistul se simt solidari cu tuberculizatul defunct și nu cu stăpînii lui. Afară, desigur, de un sentiment iremediabil de brutal servilism.

Dar acuzările ce se aduc domnului Rebreanu, i-au mai fost aduse de cîteva ori, la intervale psihologice. Penițele care îl înnegresc n-au apărut niciodată afară din călimară — și toți agresorii lui, iviți în frumosul moment al lașității, laolaltă, n-au suferit de subtilele complicații morale actuale, ci s-au acomodat cu un punct de vedere mai omenesc. Poate că dacă se va căuta mai de aproape, motivele fostei solidarități cu un camarad, se vor putea ticlui și într-altfel decît cu o concepție de cavalerism.

Ceea ce deosibește pe domnul Rebreanu de grosul scriitorilor este tocmai un sentiment de reală camaraderie, de care s-a folosit cine a binevoit. Un singur alt scriitor din cîteva sute, cîte cuprinde Societatea lor, a rămas bun camarad și după ce a parvenit la o situație politică, domnul Octavian Goga, fără să punem la socoteală pe domnii Val-jean și Periețeanu, care n-au fost încă miniștri, nici subt forma subsecretariatului de Stat. Încolo, camaraderia poate fi căutată oriunde, la chelneri, la geamgii, la gîndaci.

Să nu-și închipuiască cineva că, numit alt scriitor în locul domnului Rebreanu, la direcția *Culturii Poporului*, situația s-ar fi schimbat. Persoanele erau altele, procedeele aceleași. Un ziar ar fi avut tendința să propuie în concurență cu domnul Rebreanu numele unui alt romancier și numaidecît s-a citat existența unui « dosar » . . . Decadența, în pofida celui mai covîrșitor optimism, e categorică și evidentă. Dosar, denunțuri, fișe; sînt scriitori care se complac în această literatură și, funcționînd în pagina a șasea a cîte unei gazete politice, au sensația că acționează cu un partid întreg și că slăbesc guvernul, mîzgălind cu cerneală de tipar pe literatul ales la un post de încredere, fără avizul eventualilor contracandidați.

O gazetă își consacră cîteva coloane pe zi aducerii din lumea ungurească a unui scriitor, se pare de mare talent, și cu obîrșii românești, în mijlocul scriitorilor noștri. Poate că n-ar fi de prisos, acum cînd viitorul scriitor român învață limba nouă și asimilează principii, să i se procure o colecție din ceea ce se scrie zilnic despre domnul Rebreanu, ca să știe omul la ce s-ar putea aștepta.

1930

UN EPILOG

Duminica trecută, adunarea Societății Scriitorilor Români a reales președinte pe domnul Liviu Rebreanu, demisionat în urma unei răscoale în dependințe. Personalul de corvezi literare al Societății se mișcase acum vreo trei săptămîni și intrînd cu gălețile pline în ședință, le-a vărsat în capul președintelui. Sala fiind pardosită cu parchet lustruit și biblioteca ocupată de cărțile unor foști confrați europeni, obișnuiți cu moravuri în stil indirect, estetica grajdului și bucătăriei a supărat.

Acest atac din subsolurile Societății corespundea cu dorințele personalului unor dependințe mai bine situate. Domesticitățile mai înnalte erau jignite că domnul Rebreanu fusese numit Directorul unei organizații de cultură a Poporului, fără aprobarea Marilor Slugi ale ministerului cultural, monopolizat. În gingășia lui, guvernul a cutezat pentru întîia oară în istoria literaturii românești, să numească la noile posturi exclusiv literați, ceea ce strica armonia monopolului, dînd scriitorilor, care au făcut numai o biată limbă românească, putința de-a lucra ca niște dascăli, minus recreația și catalogul.

Prin urmare, trebuia diminuat domnul Rebreanu. Mijlocul cel mai rapid îl oferea Societatea, unde se formase personagiul administrativ al directorului Educației. Huiduit de ai lui, președintele pierdea terenul întreg. Direcția putea să fie evacuată de literați și dată în primirea învățămîntului, care trebuie scris cu Î mare și salutat cu o sculare dezlipită de pe scaun, ori de cîte ori se întîlnește tipărit la gazetă. Sînt și în învățămînt literați, însă literați serioși, a cărora îndeletnicire literară cade pe rîndul al patrulea, al momentelor libere. Acești literați au și facultăți de specialitate, care-i fac să vadă ce n-au trăit și să scrie ce n-au văzut, foarte documentat. Ceva mai mult, o asemenea activitate, paralelă cu o activitate de canapea, permite unor personalități didactice să obție și maximum de simț moral, în virtutea căruia se poate osîndi o scriere, o atitudine și un temperament.

Se obținuse o diminuare doar teoretică a domnului Rebreanu, și cîteva gazete, asociate efortului de regenerare și reintegrare, conduse de gazetari fără pată și de mari onestități, intraseră pe calea marilor probleme de vitalitate națională.

Atunci s-a ivit un mesager subit al intereselor superioare, în formă de înger. E nițeluș turtit în cap și întrucîtva negricios, dar situația de înger l-a prins minunat. « Scumpe domnule Rebreanu, șoptiră buzele vinete și violete. N-ai vrea să te sinucizi? Îmi dai mie prezidenția și scapi de grije — și pe urmă te scap eu și de Direcția Culturii. Încrede-te în mine, rămîn sluga dumitale, dă-mi voie să te sărut oriunde vrei, de cîte ori vrei. Așa am tratat eu toate chestiunile mele, în patru ochi și cordialmente. Ai văzut ce bine a ieșit cu Goldiș, cu Goga, cu Manoilescu, cu D.R. Ioanițescu? Aș putea să-ți exprim în comparații literare, cu ce seamănă gustul fiecăruia din ei. Lasă-mă să adaog limbii mele gustul dumitale. Și, știi, n-am să te înjur de Paștile mă-ti, vorba vine, decît a treia zi, ca după Scripturi. »

Domnul Rebreanu a preferat să tacă și îngerul s-a pregătit de luptă. Pentru întîia oară renunța el la rețeta care-i reușise de cîteva ori și nu s-ar fi riscat nici de data asta, dacă nu căpăta sigu-

ranța că adversarul e slab. E un înger degenerat. Și atunci îngerul a strigat . . . A tipărit un manifest ostil președintelui și își puse candidatura într-un comitet, compus din candidați care, unii n-au știut că li se făgăduia o mireasă încă nedivorțată, pînă la ședință și alții, mai naivi, s-au încrezut în steaua sau în asteriscul lui. Cînd vorbește de stele, îngerul niciodată nu le lasă, în imaginația lui bogată, fără fustă, zicîndu-le « stelele mă-ti ». Așa e genul lui, sufletesc, și însuș sufletul devine al « mă-si » în graiul lui abstract. Dar pe cînd manifestul era aruncat valuri în adunare și citit, îngerul nu înceta să mai tocmească la urechea domnului Rebreanu. Mai sînt zece minute! uite! adunarea te decapitează: trece-mi prezidenția. Au mai rămas două minute! Sună ultimul minut! . . . Un candidat din lista îngerului propuse adunării după trecerea ultimului moment, o corcitură de « aranjament »: să mai rămîie cîteva săptămîni președinte domnul Rebreanu, pentru ca, în răstimp, să continue . . . tratativele. Mezatul făcu de rușine pe candidat, care-i un profesor inteligent.

Lupta nici nu s-a schițat . . . A fost un joc de mărgele negre și albe. Fiecare mărgică a căzut în urnă ca o lacrimă de asfalt din ochii îngerului: lacrima neagră cădea din lumina ochiului, lacrima albă din albul lui. Un hohot mare de rîs puse o încheiere semnificativă numărătorii mărgelelor răsturnate din două potire de lemn. Îngerul căzuse. Și, speriate de panica dezamăgirii, slugile răzvrătite se apropiau acum, pocăite pe patru labe, de picioarele mesii domnului Rebreanu . . .

— N-ați văzut un înger, întreba cineva?

— Ba da!

Un cățel ciufulit se strecura prin lume, cu coada între picioare.

1930

SCRISOARE PARLAMENTARĂ [1]

Domnule Director,

Sînt stiluri diverse de a constrînge o autoritate să verse parale.

Domnul profesor secundar Vasile V. Haneș, utilizează metoda parlamentară. Luna trecută atacul domniei-sale din Camera Deputaților împotriva direcției Educației Poporului, în persoana domnului Rebreanu, era urmat de o cerere de fonduri, semnată tot de domnia-sa, subt aspectul plasării unei lucrări cu titlul lung: « Formarea opiniunii francez asupra Românieei în secolul al XIX-lea » — și cu un preț cochet: trei sute de lei.

Directorul ar fi putut să rezolve, intimidat, personal cazul domnului Vasile V. Haneș; mai ales că, meșteșugită psihologicește și neînsoțită de cuvenitul exemplar, petiția putea să fie scutită de referat: domnul Haneș a fost nevoit să anexeze ulterior exemplarul reclamat. Actualmente, cartea se găsea pe masa mea de referent, care nu și-a făcut nici el încă datoria. Alaltăieri, în Cameră a fost atacat și referentul. Domnul Haneș s-a bizuit desi-

[1] Se știe că în ședințele de luni domnul profesor V. V. Haneș, deputat, a interpelat pe domnul Răducanu, ministrul muncii, asupra unei conferințe a domnului Tudor Arghezi, în care—susținea interpelatorul—corpul didactic ar fi fost ofensat.

Primim acum, din partea domnului Tudor Arghezi răspunsul la această interpelare. Desigur că domnul Răducanu n-ar fi răspuns la fel, dar vom înregistra la timp și părerea domniei-sale.

gur pe secretul hîrtiilor și pe cel profesional, care dă unora dreptul să fie obraznici și altora obligația să tacă.

Domnul Vasile V. Haneș putea să-mi acorde răgazul să-i citesc literatura, nefiind măcar un autor care slăbește de foame. Afară de veniturile de ghiozdan și din ghiozdan, domnia-sa se bucură de o diurnă de deputat de treizeci de mii de lei pe lună și de o gratuitate din partea Primăriei Capitalei de treizeci și cinci de mii de lei pe lună, pentru motivul probabil că-l cheamă de două ori Vasile. Văduvii lui Coșbuc, care s-a chemat o singură dată Gheorghe, i s-a votat o subvenție de șase mii de lei pe lună, abia acum.

Atacul domnului Vasile V. Haneș falsificînd intenționat împrejurările, a pornit de la o conferință recentă, citită la Societatea de Radiodifuziune. Sînt acuzat:

1. Că aș fi ținut o conferință din însărcinarea Direcției Educației Poporului.

2. Că m-aș fi sustras hoțește controlului Direcțiunii Postului, neprezintîndu-i conferința în manuscris.

3. Că aș fi insultat corpul profesoral.

Să-mi dea voie inteligența domnului profesor secundar să o ajut să se dezmeticească.

1. — Am conferențiat în calitate de conferențiar al postului de emisiune, invitat de la înființarea lui și de atunci neîncetat să vorbesc săptămînal, pentru un onorariu derizoriu față de munca și bunăvoința necesară. Din proprie inițiativă, clar învederată de la începutul conferinței, am căutat să deslușesc rosturile intelectuale, așa cum le-am închipuit, ale unei Direcții, calomniată pe temeiul unui buget fantezist — după cum într-alte zeci de conferințe am exprimat aprecieri și judecăți în chestiunile de actualitate.

2. — Condițiile exprese cu care am primit o sarcină săptămînală împovărătoare, au fost: libertatea complectă și indiscutabilă și refuz categoric de a prezinta manuscrisele conferințelor. Această situație a durat aproape un an și jumătate și a fost constant respectată.

Ei bine! totuș, în mod cu totul excepțional, manuscrisul conferinței acuzate i l-am dat directorului general al postului de emisiune să-l citească, o jumătate de ceas înnainte de a fi citit de mine la microfon — și acest domn l-a citit. Mă temeam intuitiv să nu găsesc un mare prost în spațiul microfonic, care să nu vrea să înțeleagă conferința, și am căutat o verificare. Dar nu făcusem corpului didactic injuria să cred că proștii funcționează în sfera lui.

3. — Insulta profesorilor e o simplă stupiditate. Am definit, după înțelesul meu, noțiunea de cultură, afirmînd că sensul ei de creație trebuie deosebit de sensul ei de învățămînt. Poporul romănesc — mi-am permis să afirm — a creeat fără să fi învățat carte un folclor, încă inegalat în literatura zisă cultă, și sentimente, ce nu se găsesc cu aceeaș temperatură în clasele zise cultivate. Simțul creației nu este prin urmare, anormal să poată fi stimulat mai intens de scriitori și artiști, decît de doctorii în literatură.

La aceste opinii mă autoriza nu leafa de referent, pe care la rigoare i-o pot ceda, cu dărnicia nevoiașului, domnului Vasile V. Haneș, dacă mai are nevoie de suplimente — ci faptul că eram în profesiunea mea, că nu-mi tăiasem limba nici condeiul primind o însărcinare profesională și că nu

înțelegeam o activitate pentru Stat deghizată în ipocrizie și ca o renunțare la iubirea unei idei și a unei năzuințe.

Primiți vă rog, domnule director, viile mele mulțumiri.

Tudor Arghezi

1930

O SCRISOARE

Stimate domnule profesor C. Rădulescu-Motru,

Mi-ați făcut cinstea să-mi trimiteți cu data de 27 februar o scrisoare care m-a găsit la 2 martie abia. Regret că am devenit proprietarul unui autograf al dumneavoastră cu trei zile întîrziere. Mă voi consola, dacă se poate, cu întîrzierea răspunsului meu. Vi-l dau la tipar căci am ghicit gîndul dumneavoastră. Vă place publicitatea. Și aveți dreptate. Ce frumos vine tipărit și plin: « Profesor C. Rădulescu-Motru ». Dacă m-ar chema așa, toată ziua n-aș face decît să mă iscălesc. Are și « Rădulescu », necontestat, aroma lui, dar cînd îi adaogi « Motru », este ca și cum i-ai pune ciorapi de *fil d'Ecosse* și tocuri dedesubt *Louis Quinze*. Șapte silabe, ca șapte mărgăritare; cum să nu se asorteze cu a șaptea coloană de ziar?

Să nu vă întristați că nu mă lasă grav și studios scrisoarea dumneavoastră, menită să deslușească spiritului meu simplist și obscur noțiunile de cultură. Sînt foarte neserios de felul meu cu sentințele și cu al șaselea simț al posomorîrei universitare. Născut incomplect, într-o fază provizorie și inferioară a marelui atavism și a metempsicozei, îmi vine să fluier și să troznesc din degete și cînd nu fluier casc. Mi s-a întîmplat să am această atitudine involuntar ireverențioasă în momentele cele mai solemne și m-am cocoșat de un rîs inexplicabil dinnaintea cîte unui personagiu important,

care trata în discurs cîte o problemă, cum îi ziceți dumneavoastră.

Ca o boare temperată de auroră m-a cuprins o curată frăgezime citind autograful dumneavoastră. Și nu pot să stăpînesc în sufletul meu primitiva lui crisalidă, din vremea serafică a pruncului fără picioare și cu ochii deschiși în fulgii din àripi. Mi-a venit, după ce v-am citit, să mă duc în Cișmigiu cu cercul, să dau cu coinacul, să mă joc de-a țurca și de-a leapșa. Dacă vă întîlneam pe Bulevard Domnule Profesor, îi trăgeam amîndoi o fugă pînă la Cotroceni și nu ne opream pînă la bragagiu.

De altfel toată natura primăvăratecă a lunilor din urmă a transformat aspectul lucrurilor grave și înseși Corpurile Legiuitoare, foarte reputate din pricina legilor cu caracter universal, zămislite odinioară de cîte trei ori pe zi de către facultatea lor generatrice spontanee, au ajuns niște grădini. De o lună încoace aproape în fiecare zi se suie un profesor în pom, ca să-l vadă trecătorul de dincolo de uluci. Două zile ați stat și dumneavoastră într-un corcoduș, împușcînd în cele patru orizonturi cu sîmburi de portocală. Dracul de copil persistă, oricare ar fi regulamentul și programul analitic, și-n inima dascălului de universitate, mișcat de un reflex. În pom, avusesem o singură grijă, pe aceste momente de criză: să nu vă rupeți pantalonii. Slavă Domnului, nu s-a întîmplat nimic.

Iată de ce sînt adus, în luna ghioceilor, să consider scrisoarea dumneavoastră ca un zmeu turcesc. E adevărat că nici nu prezintați în rîndurile dumneavoastră trasate cu o literă vioaie și cu o pană nervoasă, mohorîrea unora dintre colegii dumneavoastră, care, căzîndu-le dinții, visează tenacitate la măselele tinere de bronz ale posterității, coclite cu o amărăciune precoce a gurii, înnainte de a fi devenit basoreliefuri, inscripții și busturi, formele de reincarnare metalică a marilor învățați. Fără-ndoială, tehnica zmeului turcesc vă este familiară. Rup o foaie de caiet, o îndoiesc de două-trei ori, pui ață și coadă și o iau la fugă cu ața după mine. Cît alergi zmeul zboară. Zmeul dumneavoastră, Domnule Profesor, stă numai în văzduh; dați-mi voie să felicit vîna din ceafa genunchiului și călcîiul elastic. Pîn-acum niște zmee mai mici de-ale dumneavoastră mi-au trecut cu vîrful pe la nas și mi l-au gîdilat. Pe ăsta l-ați făcut pentru mine: o să mă joc toată vara cu el și dacă ne mai găsim pe vre un maidan, o să facem și la încurcare.

Dar, vedeți, și trandafirii trebuie să aibă niște ghimpi. Frăgezimea dumneavoastră își dă puțin în petic și încearcă ironia și nu-i din cel mai nobil gust. Sarcasmul dumneavoastră lasă calitativ de dorit, în paguba stilului și a substanței. Ironia nu pare forma dumneavoastră de cugetare cea mai izbutită și parcă tot mai bine v-ar prinde coiful de hîrtie, sabia de cocă și armăsarul de mușama.

Pa, Domnule Profesor, pa...

Tudor Arghezi

4 martie 1930

MATERIALITATEA LITERARĂ

Trecînd pe la librăriile de dincolo de primele centre, am întrebat pe patronii prăvăliilor de cărți, caiete și creioane, cum se mai prezintă vînzarea și ce cărți mai ales se vînd. Urmărim această anchetă personală, de vreo doi ani de zile, ca să ne facem o credință despre preferințele publicului sufragiului universal.

Sîntem aduși să facem o mărturisire, care poate să aparție sau unui punct de vedere sau vîrstei. Pînă la un timp, am crezut că publicul trebuie dus la scriitor; cîte un cititor, cîte doi, trei; cîte opt, nouă cititori. În cinci sute de ani, numărul cititorilor de literatură tocmai ar fi atins un apogeu, din care trebuia să tragă foloase o formă de după o jumătate de mileniu de slovă românească.

Epoca ni se păru, nu îndeajuns de apropiată și am început să credem că dacă publicul nu vrea să vie la scriitor, lăsîndu-și superbiile și atitudinile hermetice deoparte, lîngă umbrelă și galoși, lîngă coturni și picioroangele de fildeș, să apuce scriitorul drumul către cititor. În definitiv, ce-ți place dumitale, Domnule Public? Oricît m-aș căzni să te constrîng să-ți vie bine obrazul spălat cu apă de ploaie, în care au fulgerat luminile lui april, dumneata preferi pudra care se lipește și rumenelile din cutie. De două mii de ani un oarecare Iisus Hristos ți-a indicat ce trebuie să faci ca să te mîntui, și dumneata refuzi sistematic, supărat cu virtuțile și cu răbdarea și amabil cu păcatul mic

și cu fărădelegea mare. Naivitatea mea n-aș fi dorit să ți se pară dobitocie și, drept vorbind, de vreme ce mi-am ales ticăloasa și frumoasa meserie de încondeietor de vorbe, trebuie să și trăiesc din ea. Nu? Căci de ce m-aș face zugrav, dacă sfinții mei nu seamănă cu niciunul și nimănui și dumneata refuzi sistematic, supărat cu virtuțile și vezi dumneata, vremile au trecut și s-au schimbat. A muri de foame sau de nebunie literară a început să fie un lucru de rușine: nu se mai cere! Scriitorul trebuie să fie un om în rîndul lumii, dator ca din talentul lui, cum i se zice acelui nu știu ce, care parcă este ceva, să-și facă o meserie — să se bucure și el de puținele bunuri ale vieții, fără să ofteze ca salcia și păpușoiul.

Să vedem, nu se poate face între ce vreau eu, scriitor inteligent, și ce vrei dumneata, Domnule Public, un contract, o tranzacție, un compromis? Dacă le practică statele, națiile, etica și politica, noi să nu le putem încerca?

Librarul cu pricina, ca și librarii consultați înaintea lui, ne-a arătat ce se vinde poporului, din căruță și de lîngă marfă și cetățeanului din vechea și noua periferie. Să nu-l mai acuzăm că nu citește: bietul cititor citește, dar uite ce citește, în afară de clasicii haiduci, *Visul*, *Cilibi Moise* și *Varvara*, căci nu are ce citi.

Librarii mi-au scos din rafturi vreo treizeci de cărți subțiri, foarte prost tipărite pe foarte proastă hîrtie. O așa-numită « colecție », pe care ai căuta-o zadarnic la librăriile din centru și rezervată exclusiv orașului de la doi kilometri în sus, de jurîmprejurul punctului Sf. Gheorghe, în direcțiile Obor, Dudești, Bragadiru, Ghencea, Moși. Această colecție constituie un strict banditism, care nu se poate confunda nici cu delictul de presă, sau măcar cu plagiatul, brusc reabilitat. E o strămutare de titluri de pe cărți cunoscute și marcate

cu o reputație cîștigată, pe coperta unor tipărituri odioase. Un nume născocit, fără nume, se încîrligă pe undeva, în litere desinate dedesubtul sau deasupra titlului. . . cărții. E carte, mă rog! Dacă s-ar aduna hîrtia utilizată în dosul gărilor și în fundul curților și s-ar întocmi subt o copertă, tot o carte ar fi și nu mai rea decît în colecția în chestie. De pildă, unul din. . . volume e consacrat lui Păcală și poartă titulatura întreagă, fără nici o omisiune, a volumului în versuri al domnului P. Dulfu: și coperta este imitată după original. Ba ceea ce-i mai grav și contrafacerea e. . . în versuri. Versuri, întrucît economisesc culesul tipografic, textul prezintîndu-se în rînduri scurte. E ceva nemaipomenit. Un găinar, compus cu un idiot, a dat la tipar litere puse unele după altele și rînduri suprapuse, cu intenția precisă a scotocirii pungii cumpărătorului. Oroarea pe care ne-a provocat-o răsfoirea paginilor nu se poate concepe. Librarul dă detalii:

— *Păcală* de Dulfu e scump: șaptezeci și cinci de lei; ăsta e cu prețul pe jumătate. Dacă Eminescu e scump, îl concurăm pe Eminescu, fabricînd o copertă Eminescu și tescuind între coperte plicuri aruncate și pungi.

Într-un alt volum, am găsit numai deschizîndu-l în două, o bucată de material tipografic cu titlul: *Kira Kiralina*. Escrocul imbecil care scoate asemenea puturoșii utilizează în « colecția » lui, într-un fel sau altul, tot ce mișună pe afișele editurilor. Un titlu furat și dedesubt o listă de prețuri sau ordonanțele primăriei.

O altă fraudă vine din preț, acesta fiind tipărit pe copertă: șaizeci de lei și cincizeci de lei.

— Îți dă cineva șaizeci de lei pe porcăria asta?

— Depinde, răspunse librarul. Eu am un rabat de cincizeci la sută: mă costă treizeci de lei. Și o vînd cum se nimerește. Dacă-mi dă cineva cinci

lei cîștig, nu-l las să plece: vînd volumul cu treizeci și cinci de lei. Pe « editor » îl costă zece lei volumul și mai cîștigă și el douăzeci.

Prin urmare, publicul caută ieftin. Dar ieftinul e prost. Dacă ieftinul ar fi de calitate bună, ar mai fi loc pentru prost și pentru faptul divers scelerat, repetat de douăzeci de ori pe an, de către un bandit, destinat prin natură spînzurătorii? Și, dacă la ieftin s-ar adăoga și un fel de a scri literatura pentru tot publicul și nu numai pentru cinci-șase mii cititori, nu ar fi tot publicul asigurat literaturii literare? Întrebarea implică o noțiune de păstrat. Domnilor literați, o datorie trebuie împlinită de urgență. Cititorul e clientul și negustorul e obligat să vîndă cumpărătorului viu, nu strigoilor din posteritate.

Dar să ne ierte principiile de libertate, există o presă care seamănă ca două picături de apă cu isprava din cîmpul Calimachi, minus amputarea sexului său *y compris:* presa cărților crimei de cultură. Nicio scuză de niciun soi nu poate fi chemată în ajutorul ei. Reflexul comandă imediata încarcerare cu bătaie și nici scoaterea ochilor, nici retezarea limbii sau opărirea legală cu vitriol, nu sînt pedepse exagerate pentru jaful practicat cu instrumentul de spargere al tipografiei.

Într-o țară unde elasticitățile fraudei și prădăciunii cunosc toate lungimile și dimensiunile, de la microscopic la imens și uimitor, se impune o cenzură a cărților din punctul de vedere al calificării brute a tiparului. Un scriitor e todeauna un scriitor, independent de felul simpatic sau antipatic în care scrie. Cenzura utilă privește, natural, nu genul, stilul, categoria, decentul sau indecentul, moralul sau imoralul — ci pur și simplu gramaticalul, agramaticalul, stupiditatea formei pu-

să în serviciul tîlharilor, înfricoșați de exercitarea meșteșugului în tramvaie, trenuri și restaurante și refugiați comod în asasinatul prin editură.

1931

A FI NEGUSTOR ȘI A NU FI

Un negustor era un fost tijghetar, care cu economiile lui și cu ce mai cădea din tijghea, deschidea o prăvălie pe proprie socoteală. Din cincisprezece-douăzeci la sută beneficiu asupra mărfii cumpărate de la angrosist și din cincisprezece-douăzeci la sută lipsă la cîntar, se iveau rînd pe rînd, o casă, un petec de pămînt, o moșie și ceva milioane în acțiuni și la bancă.

A fi negustor implică mai tîrziu un rafinament de tijghea, un cîntar, abstract, un deget teoretic. Nu era de ajuns să cumperi și să revinzi în prăvălie. A fi negustor este a nu avea marfă și a avea numai în cap: a o avea în cap, ca limba într-un dicționar, în buzunar. Cu reprezintări mentale de marfă și cu iscusința, să le prezinți și negociezi ca mărfuri reale, să creezi beneficii. E beneficiul de sută la sută, care economicește era imposibil — și de o mie la sută; mai exact, de o mie de lei la suta de nimic. Acțiunile și depunerile la bănci, economisite de fostul tijghetar din lipsa la cîntar, veneau acum în cîntarul omului, care era negustor mental, și dibăcia acestuia consista în a pune la cîntar degetul escrocheriei.

S-a întîmplat ca poetul să viziteze pe bancher, care bancher citea și literatură. Bancherul îi asculta proiectele cu un surîs de dincolo de bine și de rău lingînd o țigară de foi. Ești poet! îi reproșa bancherul. Și a fi poet este contrariul lui a fi negustor. Ești nepractic! practic

fiind numai un om care este negustor, care are talentul deosebit de-a ști să nu cumpere nimic și să vîndă foarte scump. Și, între ghișeu și biuroul Directorului General sau Marelui Acționar, se construiau tertipurile, se strecura pișicherlîcul, se stiliza marca, și se obținea corciul enciclopedic al bancherului prost.

Bancherul invita pe poet. Am organizat o sărbătoare. Vreau să fiu nu numai negustor dar și intelectual, și artistic, spunea. Vino și ține o conferință la noi. — Și bancherul nu pomenea nimic de onorariu, pentru că era negustor, dar încasa dobînda cea mai mare de la poet, din acelaș motiv. Cînd se ducea poetul la sărbătoare, trebuia să-și plătească trăsura sau să se întoarcă pe jos cîțiva kilometri. Aplauzele erau dăruite cu o gratuită îmbelșugare. Așa sînt poeții, nu sînt negustori. Ei trebuie să plătească pe bancheri și să rămîie neplătiți. Ce-ți trebuiesc dumitale, bani? Ești un om fericit. Dumnezeu (bancherul are și simțul divinului) te-a distins cu un mare talent. Ah! dacă aș avea talentul dumitale! — Bancherul s-a ostenit cîteodată să facă și literatură și pentru că nu i-a mers a dedus că a fi negustor e altceva decît a fi poet.

Negustorul celălalt nu era bancher: el era un mare angrosist de stofe. Depozitul lui era construit ca un castel. Sute de vagoane de mărfuri soseau în antrepozitele lui și de la fiece cot de stambă, metru de postav, nasture și mosorel cîștiga un « mic » beneficiu, care pe la Crăciun se făcea gogoloi. În interese comerciale călătorea de cîteva ori pe an, vedea Lipsca, Londra, Parisul și la Lyon i se zicea *homme d'affaires*. Și nu plătea fiscul: îl plătea numai poetul și vistieria Statului era goală.

În ziua în care începe să-i meargă prost, vrea să cunoască pe poet, tot în interes comercial. I-ar trebui ceva, așa, ca o reclamă inteligentă, pe care ar putea-o face și el, dar nu are timp. Era un negustor absorbit de specialitatea lui. Vorbea cinci limbi ca apa, era elegant și cochet, îi erau unghiile opaline și rozacee, îl masa un profesor, îi decongestiona prostata un medic, care venea la domiciliu odată cu bărbierul, dar vroia o reclamă inteligentă; ar fi putut face-o el, dar n-avea timp. A făcut-o și el de cîteva ori pe tăcute, dar în loc să iasă inteligentă a ieșit idioată. Toți negustorii, care sînt negustori, își fac textele singuri și toate textele ies așa, idioate.

Te-am citit și te citesc cu admirație. Ce frumos scrii, domnule poet! Ce noroc! Cămășile mele se vînd în mai multe zeci de mii de exemplare, mai mult decît cărțile dumitale, dar, vezi, eu ca negustor n-am nicio senzație cînd în cămașa mea știu că se încălzesc intimele particularități ale clienților mei și cînd chiloții mei se mulează splendid pe mușchiulaturile lui. Vrei să-i vezi? Uite-i: numai cinci sute de lei bucata; cînd vei avea nevoie de șase părechi, să știi că-ți fac rabat, însă numai pentru dumneata. Să nu se afle că vînd în detaliu, că-mi aprind paie-n cap. Excepțional! cu totul excepțional, pentru dumneata, pentru că te admir. Dar poeziile dumitale pătrund în suflete, emoționează, zguduie: sînt sigur că simți și dumneata cînd un cititor și mai ales o cititoare îți răsfoiește volumele seara. O întrebare: primești multe scrisori de dragoste? Vezi, noi negustorii de stofe și de cămăși nu primim decît extrase de conturi, polițe și plata la nouăzeci de zile.

Negustorul, care e negustor, vrea ca și bancherul serviciile poetului gratuite. Este a fi negustor.

Dar toți acești negustori care cred că inteligența nu e poezie ci negustorie, că negustoria nu trebuie să aibă imaginație, zbor și artă, au dat un uriaș faliment. Băncile au mîncat economiile

la cîntar și au tras obloanele. A fi negustor și a fi nul.

Negustoria e poezie, industria e poezie. Ford e un negustor pentru că gîndește și îi este palpabilă reveria. Toți negustorii, care au plecat din Fenicia, din Genua, din Veneția, din Rotterdam, din Hamburg, din Portsmouth, au avut geniul homeric, absent din banca bancherului și din magazia cu cîrpe a negustorului de stofe. A specula în intelect și în parale e o singură operație. Dacă Voltaire a furnizat pentru trupă încălțăminte de mucava, Arthur Rimbaud a trimis Negusului cereale autentice, muniții și gloanțe care au ajuns la țintă. Cine ne-a învățat, afară de negustorii proști și de politicianii mediocri, că negustorul poate izbuti să dureze o faptă și să întemeieze o firmă, fără să aibă nimic din Goethe sau din Rodin?

Pe de altă parte, snobismul boem, pe care-l combat actualmente cu succes, ringul, alpinismul, viteza, baia, săpunul, lama de ras și orientarea manuală a profesiilor anemic intelectuale, snobismul sărăciei și al disperării uscate, resemnarea pentru ca să te biruie negustorii proști și proștii negustoroși, poete, aparțin unui timp de sălbăticie. Tu vei împreuna vioara cu marfa, harpa cu uneltele celelalte, inteligența cu materia, cu plugul, cu ciocanul și cu taraba. Căci pînă la urmă nu vor stăpîni puterea mărfurilor și a capitalului numai imbecilii și stîrpiturile experimentului la ghișeu și tijghele.

1932

NOTE DE RADIO DINTR-O CRONICĂ A SĂRACILOR

O cronică mai tristă ca deobicei. Ne-am putea folosi de tragedia unui scriitor, ca să ne gîndim la toți oamenii care suferă mai mult decît noi. Pe aceștia avem datoria să-i ajutăm, și nu izbutim niciodată îndeajuns.

Între scriitorii generației care au trecut de cincizeci de ani, unii se găsesc în plină celebritate, dacă celebritate se numește împrejurarea că sînt citiți, lăudați și înjurați — pe cînd celebritatea celorlalți a trecut: ei nu mai sînt înjurați de confrați și concurenți, și au de purtat pînă la capăt numai injuriile vieții și ale naturii. Unul dintr-înșii este domnul Vasile Pop, care contemplînd prima zăpadă albă, a orbit.

Publicul mare a citit în zeci de mii de exemplare cartea lui *Cum iubește o fată*, și o sumedenie de alte romane și cărți destinate cu totul marelui public. Acum douăzeci-douăzeci și cinci de ani, Vasile Pop era cel mai citit dintre toți scriitorii români, și edițiile cărților lui se repetau la intervale scurte, fără să rămîie mai mult de cîteva luni în dulapurile librăriei. Editorii sălbatici, de pe vremuri, au tras toate foloasele strădaniilor lui.

Asaltat de nevoi, săgetat de suferințe neîncetat multiplicate, activitatea lui Vasile Pop, care aparținea inspirației, îndeosebi populare, a încetinat, după război, micșorată și de un sentiment de

descurajare. Nefericitul nostru confrate, chiar în mijlocul succeselor lui, a suferit efectele unei lipse de noroc, tenace. Se cheamă, poate, noroc, putinţa de a izbuti să nu cazi în fiecare zi o dată şi în ziua din urmă definitiv, ci să stai în picioare în toate orele vijelioase ale existenţei. Organizaţia vieţii face cu putinţă norocul şi nenorocul, din pricină că fiecare ins trebuind să se căpătuiască singur şi să reziste singur, tot singur trebuie să se ridice, să biruie şi să şi cadă. În contractul neconsimţit, cu anarhia socială, nemoderată de nicio putere mai mare decît a individului nostru şi de niciun girant, singurătatea fiecăruia din noi constituie o ipotecă şi o vînzare forţată gratuită.

Vasile Pop este nu numai un caz clinic care poate să fie tratat într-un sanatoriu şi vindecat sau nu. Orbirea lui capătă un caracter deosebit pentru că s-au închis ochii unuia care a scris ca să-şi mulţumească cititorii, nu nişte ochi nesimţitori. Şi încă şi acest eveniment de mare tragedie — dispariţia lumii şi a luminii dinaintea văzului — ar putea să fie literarizat, dacă ar fi numai atît. Dar Vasile Pop a orbit sărac; încins de o mizerie cumplită, care îl înfăşoară demult. Mizeria lui e aceeaş care apucă pe toţi semenii noştri la o răspîntie neagră şi-i doboară. Peste ei trec semenii grăbiţi, nesocotiţi, aşteptaţi şi ei pe la alte răspîntii. E mizeria, care povestesc zilnic gazetele că izbucneşte mai pretutindeni în jurul nostru şi pe care noi refuzăm să o cercetăm. Într-o stradă, o femeie cu opt copii, îi asistă neputincioasă bolind de foame şi murind de boală. Alături, unui copil pribeag i-a decedat mama. Societatea noastră creştină este o societate care nu-şi cunoaşte chemarea nicidecum. Cazul scriitorului Vasile Pop este din nefericire pilduitor, nu pentru inimile caritabile, dar pentru toţi cetăţenii în privinţa unor suferinţe de prisos, care tabără pe mii de oameni şi pe mii de copii şi compun ruşinea noastră socială.

Pentru Vasile Pop, măcar o tîrzie solidaritate profesională va putea să mişte pe scriitori şi pe ziarişti şi să-i determine să scoată pe unul dintr-ai lor din groapa în care a lunecat, tîrîndu-şi familia în fundul ei. Sîntem obligaţi să contribuim fiecare din noi în fiecare lună cu o sumă fixă pentru sprijinirea unui coleg. Sîntem cel puţin trei sute de scriitori şi ziarişti în stare să punem o dată pe lună într-o pălărie, preţul unui pachet de tutun, şi vom putea să asigurăm unei familii greu încercate o existenţă decentă şi unui literat îngrijirea medicală. E cel mai mic lucru pe care putem să-l facem, şi din concursul colectiv al unei bresle de camarazi, copiii lui Vasile Pop vor putea să simtă societatea ca o realitate şi însufleţirea mai mult decît o vorbă de conferinţă şi literatură. Intenţia constituie un îndemn şi un apel. Mîine dimineaţă fiecare din auditorii noştri, literatori sau gazetari, va trimite Societăţii Scriitorilor Români, la sediul ei din strada General Berthelot, cel puţin o sută de lei şi va repeta un mandat poştal egal în fiecare lună, în ziua de zece, cu menţiunea: « Pentru Vasile Pop ». Un comitet compus din domnii Octavian Goga, Liviu Rebreanu şi Gala Galaction va lua toate iniţiativele pentru provocarea unei afluenţe de subscrieri de la autorităţi şi cititori.

Ar fi o dovadă de lèse-umanitate şi de prost-gust să se ridice o stavilă la elementara noastră datorie profesională din chiar opera abundentă a scriitorului şi să se argumenteze împotriva sentimentului de camaraderie cu principii şi dogme. Această tendinţă ar fi încolţit în rînjetul vulgar al înfumurării de sine. Genialitatea mai mică sau mai mare nu intră în socoteală şi măsurătoarea ei pentru justificarea solidarităţii dintre oameni,

care se nasc goi şi tot goi dispar, implică în cazurile cînd singur sensul vieţii trebuie să comande o singură atitudine, ipocrizie. Din romantismul unui trecut în dezordine, a mai rămas prejudecata care scuteşte de obligaţii, că un scriitor trebuie să trăiască în spital şi să moară la balamuc; şi oamenii avuţi din întîmplare, ca să evite constrîngerea unui minimum de generozitate, au născocit belşugul pizmuit al beneficiilor imateriale, menite să compenseze şi să sature pe poeţi şi să-i îmbrace, după normele unei figuri de stil în Evanghelie, unde Dumnezeu a înveşmîntat crinii cu stihare împărăteşti de aer şi a nutrit vulturii cu miezuri de azur.

De altfel, bogaţii cu judecata leneşă, dau în grija Celui-de-Sus, împlinirea datoriilor personale, încredinţaţi că din nimic se poate face mai mult decît din cîte ceva. S-a spus că ţara noastră poate hrăni, chiar în starea de azi, cînd se munceşte şi se produce puţin faţă de epoca dorită, a opintirilor cot la cot şi umăr la umăr generală, de trei ori mai mult popor decît o locuieşte. Am cuteza să afirmăm că toată lumea ar putea să trăiască mai bine şi mai confortabil, dacă viaţa ar fi mai bine orînduită şi oamenii cu dare de mînă mai cuminţi. Fără să fie vorba de pomeni şi de adunarea resturilor, printre căţei, pe subt mese; dacă mesele ar fi echilibrate de o preocupare, şi casa ar fi mărginită de o justă concepţie a existenţei şi de măsura gîndirii; dacă în loc de opt costume cetăţeanul s-ar mulţumi cu două; dacă în loc de zece chefuri s-ar opri la unul, educaţia mărginirilor voite ar da rod material şi moral. Creşterea onestă a copiilor, sprijinul eficace, la domiciliu, al bătrînilor şi al muncitorilor fără lucru ar fi o simplă consecinţă a unei ticluiri de gospodărie curată. Nu e nevoie de nicio demagogie

pentru a înţelege şi adopta ca ale sale proprii, durerile între care trăieşti.

Dacă o societate nu ajunge să-şi însuşească acest rol, cultura, civilizaţia şi chiar Statul devin opere abstracte, care răspund numai unei scheme de pergament şi rămîn fără scop colectiv şi naţional. Locul simţului de datorie îl iau luptele sociale, popoarele se descompun în clase, clasele se atacă, şi societatea creştină, pe care ne-au făgăduit-o zadarnic învăţăturile inspirate din tîlcul util al ierarhiilor, rămîne cadrul mort, în spaţiul interior al căruia se vor desfăşura cruzimile, nedreptăţile şi crimele revoluţiilor; alte cruzimi, alte nedreptăţi şi alte crime. . .

Avuţiile s-au dovedit rău educatoare, izolînd pe om într-o convenţie şi într-un exclusivism imoral. La mari averi se adaogă alte mari averi, şi la orgoliu un sentiment de suveranitate care duce la împărăţia insului şi la acel supraom cu dreptul material de a zdrobi pe oameni subt simpla lui păreche de picioare, cu cîte cinci simple degete ungulate de fiece simplu picior încălţat. Supraomul filosofic al lui Nietzsche a devenit un pretext al supraomului cămătar, în funcţiune de avuţie brutală. Supraoamenii se recrutează din comerţul de parale, de petrol şi de stambă; alţi supraoameni epoca noastră nu cunoaşte. Îi putem vedea la teatru, unde rîd cînd trebuie să gîndească şi aplaudă cînd trebuie să tacă.

Aceşti nefericiţi proprietari ai timpului vor trebui să reflecteze că ei nu stăpînesc din timp decît o secundă, care, şi aceea, e împărţită fără voie cu sute de milioane de oameni. Ei nu pot nici respira oxigen mai mult decît un cerşetor nici nu-şi pot prelungi viaţa peste existenţa unui fluture de lampă. O învîrtitură greşită şi s-au fript, un zbor mai lung şi au ameţit — şi stînd şi pe loc, în fotoliul adînc, ei nu pot fi cruţaţi nici de cancer,

nici de tuberculoză, nici de putrezirea oaselor, nici de moarte. A-i chema la răspundere față de o judecată viitoare e inutil. Să-i poftim la spectacolul realităților adevărate.

De altfel, ei sînt mai puțin vinovați decît par, și mai mult o indisciplină a spiritului de observație decît o indiferență voluntar intenționată îi determină să rămîie absenți din solidaritatea cu epoca lor. Cercul vieții lor e închis, și valeții intelectuali și economici care păzesc marginile cercului lor politic și financiar le falsifică ecourile orizontului și gemetele de dincolo de parcuri și castele, vin în interior în ritmuri de cîntece dulci. Plugarii șchioapătă, și supraomul crede că ei dansează. . .

1932

TINERETURILE

Se întîmplă mai deseori decît este de dorit ca o publicație de tineri, cotizați cu greutate și pentru scoaterea unei foi să ceară colaborarea camarazilor aparent mai bătrîni.

Tineretul, care părea situat odinioară prinprejurul vîrstei de treizeci de ani, și-a mutat în fiece an mai îndărăt meridianul: ceea ce face că actualmente sînt mai multe tinereturi, din care unele mai puțin tinere decît celelalte. Care-i adevăratul tineret actual, din februar 1933, cel de douăzeci și cinci, de douăzeci și patru, de douăzeci și trei, de douăzeci sau de cincisprezece ani? Baruțu, numai de șapte ani și două luni, pretinde că e mai tînăr decît toți. Este adevărat că nu a scos pîn-acum nicio revistă, n-a scris nicio critică, niciun eseu și niciun roman și nu are un sistem propriu de cugetare. Un lucru mă întristează, Baruțu, fiind mai bătrîn decît cei mai mulți viitori autori din vecinătate. Nicu are șapte ani, Mirică patru, Năstase trei: și dacă mă uit la fustele balonate din cartier, nu e greu să constat că tineretului cu plus îi urmează de aproape un tineret de ordinul semnului minus, neieșit încă din crisalide dar care poate că și-a gîndit opera complectă, în proză și versuri.

Personal am avut întodeauna slăbiciunea debuturilor fragede și puerile. Un băiat care, mingii de piele, împunsă cu capul și aruncată cu bocancul, îi preferă hîrtia și condeiul de sub lampă,

povestea unei idei și scînteierile unei constelații, ivită în obscuritatea speranței, mă emoționează ca o făgăduință, ținută sau nu: cu toate că aș re-comanda și o gleznă sportivă dedesubtul arti-culației de intelect. Ba, bănuiesc că în presa romă-nească am fost primul editor al unei foi zilnice, emancipată de condiția volumului și care a și provocat revoluția actuală, zeci și sute de ziare minuscule, în toate orașele și tîrgurile, prin pu-terea exemplului și a faptului împlinit.

O cantitate de tineri, neglijați de publicațiile solemne, au găsit loc și tipar în paginile *Biletelor de Papagal* — unde miile de nerozii și de stupidi-tăți veneau săptămînal pe masa camaradului Aderca și pe a subsemnatului, însoțite de cîteva pagini cu transparențe certe. O regulă, păzită cu stric-tețe la noi, a fost că îndrăzneala de a se măsura cu lumina și strădania corespondenților noștri, nu au fost luate în deșert. Niciodată foaia noastră nu și-a permis să ironizeze începutul și să batjo-corească sentimentul unui copil, care păștea pen-tru întîia oară cu turma lui, un ied și o mia, albul hîrtiei. Natural că la ivirea cornului pronunțat sub pălărie, unii din micii noștri bolnavi de inspi-rație ospitalizați, ne-au apucat de bățul umbrelei sau a scuipat după noi; au luat de la nas și au aruncat. N-avem nici dragoste de sine, nici or-golii, nici situații false ca să ne supere cățelandrul care-și ridică uscat piciorul, dacă nici ura idioată, și inexplicabilă, pe care ne-o consacră cîte un tîmpit adult sau venerabil, muncit de mucegaiurile cerebrale și împăduchiat intelectualmente nu izbu-tește să ne scoată din temperament.

Dar se remarcă în mișcarea diverselor tinereturi o grabă nejustificată și o concepție pe generație. Graba în literatură lasă gol, ca și în pictură; indi-vidul se face glorios înainte de a ști să desineze. Alfabetul formei trebuie cunoscut cu deamănun-tul și el nu se capătă ușor. Cine refuză să creioneze o mîță în momentul săriturii, nu știe — și dacă, acceptînd, realizează un animal penibil necaracte-ristic și încremenit, pretextînd că « așa vede », nu știe nici atît și poate fi clasat, fără apel.

Un tînăr care acum treizeci și cinci de ani pro-mitea foarte mult, a fost așa-zisul caricaturist N.S. Petrescu, o individualitate satirică neparcursă în desen și rămasă în cămașa naturii, dar de cea mai reală calitate. Cîțiva Stăncești și Arioni relativ apropiați de textul naturii, i-au creat tînărului Pe-trescu o celebritate, de care nici unul din semenii lui actuali nu se bucură în acelaș grad. În loc să fugă însă de succes, el l-a căutat și a intrat în socie-tatea politică, din București, elegant, ciocoi, crava-tat scump, încălțat cu fine piei exotice și mătase.

Era momentul cînd N.S. Petrescu, după ce își încercase creionul, trebuia să se izoleze în zece, douăzeci de ani de studiu. Caricaturistul era cele-bru dar nu știa să croiască un picior, nu refăcuse după viață jocul genunchiului și al șoldului, surîsul, încovoierea, saltul și toată anatomia statică și mo-bilă a crochiului viu. Desenul lui era compus cu o metodă de samsarlîc, din *Jugend* un ochi în profil acomodat cu o atitudine scoasă din *Rire* și complectată cu *The Graphic*. Și bietul caricaturist al biologiei vizuale cuteza să desineze cai, nuduri, populații. Viciat de un succes, de care n-a știut să scape, Petrescu a trăit bine, foarte bine și n-a putut realiza nimic.

E dificil de dus la capăt o pagină bună. E greu de scris corect o frază. Scriitorul preocupat de condensarea sensurilor și ideilor și care nu preferă cristalului limonada, nu caută succes, caută să se împlinească, indiferent de rezultatul sonorității pu-blice. E atît de greu de scris încît cei mai mulți scriitori actuali au evadat dogma esențială a litera-turii, și fabrică volume dactilografiate. Tineretul

se păcălește dacă e ispitit de vanitatea notorietății și dacă va cultiva generația și nu individualitatea, singura formă în care interesează meșteșugul artistic.

În orice caz, tineretul, ca și bătrînetul, atunci cînd se încumetă să tipărească o publicație, trebuie să-i facă onoare integral, din prima pagină pînă la ultimul rînd și numai solicitate, să introducă în sumar colaborarea străină. A cere sprijinul literar al altora în foaia dumitale, cu care vrei să demonstrezi realitatea unei vigori și a unei personalități, e o acțiune parazitară. Căci individul care prin imitație de atitudini și de iluzii, își închipuie să mintă panta, să sofistice urcușul și să anexeze prăpastia, trebuie să-și primească pedeapsa că a urmărit să iasă din mediocritate precisă pe cale falsificată și pedeapsa stă în conținutul exponentului propriu. La zero — feriți-vă de zero! — pericol de moarte.

Nu se poate împinge limba orologiului înnainte, cu idealul că timpul se ia după ceasornic, după cum nu poate crește barbișonul la cerere politică sau literară. Și nici nu e neapărată nevoie ca un tînăr să fie numaidecît poet sau dramaturg: dulgherul cu care mi-am construit bordeiele, avea o conversație variată, documentată și frumoasă, un sens al formelor și materialelor filosofic și toată personalitatea lui, ajutată de o teslă și o cuțitoaie, bătea trei poeți și cinci romancieri. . .

1933

LUMILE DIN LUME

Vechiul Testament nu a băgat de seamă că în Cartea Facerii, Creatorul, care pornise să facă o singură lume, a nimerit mai multe și, fără să se gîndească la început, a făcut lucrînd șase zile și felicitîndu-se într-a șaptea, și săptămîna, instituție azi oficială cu repaos duminical.

— Parcă a fost ieri, zice Păcală, inaugurînd pălăria de paie. Trebuie să fi fost primăvara, după zintîi mai. Și, lăsat satisfacțiilor intelectuale, Păcală iese la plimbare, la braț cu soția lui, Păcălița.

A făcut cerul, luna și stelele: o lume. A făcut dobitoacele: o lume. Pomii și verdeața, o lume. A făcut pe om: o lume. Geneza se mai înșeală într-un loc, la facerea femeii din Adam. Nici vorbă: Eva e și ea o lume, și ce lume! Și cînd au început și amîndoi să facă ceva, Abeli și Caini, lucrurile omenești au curs și s-au multiplicat: slabi și grași, cu media intercalară; blonzi și bruni, spălăciți și roșcovani; pitici și uriași — albi, galbeni, negri, havanezi. . . Domnul care se uită la noi are un ochi gri-fer și altul căprui. Șchioapa lui Baudelaire era ca o corabie pe talaze. Pe vremuri, s-a născut și modelul prietenului cocoșilă, omul cufăr sau geamantan, care ar fi fost creat în apă, crud, și învățat să înnoate ca un broscoi și să se fecundeze la rece.

Evoluția intervine la timp. Evei i s-a dezvoltat pictural basinul, ca în Boticelli, și broscoiului i-a

crescut păr frontal și genital pentru mascarea și întreruperea filiației, și sprincene.

Cocoșatul mușcă otrăvit ca șarpele și blondul, în compoziția căruia intră șaptezeci și cinci la sută scuipat și numai douăzeci și cinci sînge, lasă din el o zeamă ce se întinde în natură și în literatură. O lumișoară din lumea blondului face mușiță la pleoape și urdori; limfă cu o picătură de puroi, cinci la mie.

Păcală se înțelege cu Eva tot atît de aproximativ ca vișinul cu omida, două lumi cu genealogiile rupte. Nu știe dacă omul a slujit la ceva. Și-a înmulțit demîncarea, strîngîndu-și pe stomac toate creațiile, ca Bebi, cîinele nostru cîrn, care doarme în brațe cu un ciolan și o mătură, mătura semnificînd probabil un idol personal adorat al instinctului moral. De două ori pe an Bebi nu mai doarme, pradă agitată instinctului al treilea, pe nemîncate, pe nedormite și pe neadorate. . . Dar femeia a folosit la crearea feminismului și săptămîna la înființarea săptămînilor educative, culturale și ale laptelui. Cine bea lapte o săptămînă o să mai bea, și cine citește poezii o săptămînă, va citi toată viața.

Pentru ziua cărții e de ajuns o singură zi de mai, nu trebuie o săptămînă întreagă: viața nu e de patru sute de ani. O singură zi, dar ce zi! cu congres. Dumneata nu te uita că volumul de două sute cincizeci de pagini, cumpărat cu o sută douăzeci de lei, e cusut, pentru ieftinire, cu două piedici de fier. Copcile se înlătură ușor cu cleștele și dalta, și poți să citești. Apucă numai ziua din calendar. Cumperi o carte și primești o diplomă a învățămîntului simplificat.

Lumea omului a observat că accesul e bun și pentru minte, nu numai în fibră și la motoarele cu explozie. Exploatînd pandalia se poate organiza un rezultat al săriturii. Cronometrizarea kilometrajului ar putea să ne spuie că lumea puricilor, com-

plect dezorganizată în starea actuală, se poate transporta prin armonizarea saltului brusc, înlănțuit cu el însuș la infinit, în patru zile la Paris. Nici locomotiva nu ia timp mai puțin.

Cine bănuie că există o lume a învățămîntului integral? Cu prilejul cîtorva întîlniri în cantitate, s-a aflat că în lumea învățămîntului sînt chiar două și trei lumi, primară, secundară, profesională. Una singură lume, din două, numără cincizeci de mii de personagii, care a cîte patru guri de cap, numără nu mai puțin de două sute de mii de inteligențe și guri. Că e lume și nu numai o porțiune de omenire, este că se mișcă după norme de buletin, convocată cu ștampilă și iscălituri.

Tîrziu a putut și Păcală să deceleze în domnul care trecea de pe un trotuar pe cel de peste drum, cu umbrelă și galoși, că el face parte din lumea petrolieră: există o lume petrolieră. Societăți, produse, transporturi, tantieme petroliere, literatură petrolieră. Ca să căutăm cîtă parafină conține un țiței, în scopul de a descoperi o parafină fără păcură și un petrol fără parafină, a trebuit să intrăm în enciclopedia uleiului de piatră, tratată în șaptesprezece volume groase de cîte două kilograme fiecare și să ne încredințăm că acest vagon cu cărți se referă la un crîmpei din lumea petrolului, la motorină. Ca și în lumea ideilor, în lumea naftei poți recompune derivatele obținute prin distilare, prin cultură, la temperaturi variate, amestecîndu-le, după ce au fost separate și aruncîndu-le înnapoi în cazan, unde se petrece miracolul de reintegrare, benzina rafinată redevenind noroi gras, va să zică țiței.

Alte lumi se prezintă, îndată ce o lume te-a făcut atent că nu te mai poți amăgi cu o singură lume, una pură și simplă, însemnată în pagina întîia a scripturilor sfinte. Lumea poștală, telegrafo-poștală și telefonică, aceasta din urmă deosebită

într-o lume intens individuală printr-un fenomen de americanizare, care a făcut să nu mai răspundă centrala și să plătești un abonament anual, la o bijuterie neagră, cochetă pe biurou și tot atît de impecabilă ca tiara lui *Saitafarnes*. Lumi din lumi se desfac, pături de lume ies de subt păturile întoarse.

În tihna peizajului și în monotonia bucolică a orarului, există o lume a căilor ferate. Exact. Credeai că trenul merge singur, vreau să zic fără lume, vreau să zic fără să faci parte dintr-o lume, cum ar fi universul lui Neptun. Ți-ai dat numaidecît seama de eroare, cu prilejul unei greve care într-un singur atelier închis pe dinăuntru cu drugi, a strîns cinci mii de reformatori și de profeți, în stare să îndrumeze nu numai vagoanele de marfă după o semnalizare cu două culori pe o lampă, roșie și verde, dar fără șine, fără poduri, fără terasamente, o țară întreagă și genul omenesc întreg peste cîmpii și dealuri, către fericirea ei. Adică mii de lumi val-vîrtej, ca în eternitate, unde acul se defectează la fiece pas și catastrofele astronomice sînt curente.

Lumi, continente, fără sfîrșit, oameni de tot voltajul și amperajul, viori care sună fiecare cu nazala, cu guturala și cerebrala ei. Celule de ceară, topite lesne, dar celule hermetice, care se topesc și pier odată cu conținutul. Puzderii, roiuri, vîrtejuri, nebuloze, haosuri și prafuri.

— N-ar fi momentul, domnule Păcală, să oferi doamnei Păcală o înghețată cu biscuit?

1933

O LECȚIE DE GRAMER...

Cititorul care vrea să se afle în treabă, ia hîrtie și condei, ca redactorul și-ți trimite un manuscris poștal.

Un asemenea amator de circulație în geanta curierului, poliglot, ne dă o amabilă lecție de limbă turcă, relativ la o însemnare trecută. Dacă am fi știut ceva mai bine turcește, adică dincolo de utilizarea cuvintelor strict alimentare, tuslamà, capamà și halvà (rahat e masculin) și cunoștințele noastre s-ar fi recoltat și în afară de o cultură de restaurant, nu puneam într-un text onorabil cuvîntul mai complicat, de *puști*. Pe turcește « puștiul » nu e un băiat, ca *piccolo* italianul, lift de hotel sau taxator de autobuze; e altceva. Întrebați, mă îndeamnă cititorul, pe domnul Batzaria, care în calitate de fost ministru musulman, nu se poate să nu fi apucat sensul adevărat al cuvîntului ieniceresc.

Doamne! o fi vrut să spună ceva cititorul, al căruia vocabular decent s-a oprit tocmai cînd ațîța mai mult curiozitatea. Dar el deschide o problemă vastă. Dacă pe turcește este ceea ce știe cititorul, ce o fi însemnînd *puștiul* în portugheză, la Filipine sau în Africa meridională? Dar ce e *grătar*, ce e *țîr*, ce-o fi *ciclop*, *țigaret* și *țiglă* în traducerile libere ale unui poliglot universal? Limba românească trebuie cît mai e timp remaniată, înnainte de apariția în librărie a Marelui Dicționar al Academiei.

Rămîi perplex și omni-dubitativ cînd, pe neașteptate și tocmai cînd ți-e lumea mai dragă, vine un cititor și-ți bagă bățul în roată. Cuvîntul *unt* încetează automatic să mai fie un produs solidificat al laptelui de vacă, devenind, extras din nemțește, conjuncția banală. Dar numai pe românește, dacă vrei să freci puțin cuvintele și să le scoți lustrul la iveală, intri în confuzia oarbă. Pînă la scrisoarea cititorului, i-am spus cîinelui meu: *vino-n coace* și el venea. Acum nu mai pot nici să-l chem, căci de cîteva zile « vino-n coace » însemnează: « intră în cuptor ». A coace coacere nu însemnează direcția în care mă aflu, adică peste drum de-a-ndaratelea. . . Cine știe dacă *bronz*, n-are rădăcina *brînză* și ce garantează, după cele ce am aflat, origina onestă a cuvîntului *curiculum* în legătură cu o biografie? *Te tai* trebuie să însemneze oarece detestabil în limba chineză.

Dar stăm foarte mizerabil din punctul de vedere limbistic, ca să zic așa, francez. Fiindcă e vorba de turci, te rog să zici *fes* la Paris. Dar strigă numai *buric*, pe românește la Palais Bourbon, și vezi ce pățești.

Ce-i mai nevinovat ca un *cui*? La Paris el nu e nici de fier și nu e bătut nici cu ciocanul. Strigă « cui » în Champs Elisées, la trecerea unui splendid automobil. Dimpotrivă, franțuzescul *boche*, care însemnează teuton, nu e tot una la București. Îți dă mîna să-l rostești, măcar așa la singular, la un banchet al domnului Titulescu?

O doamnă română, din literatură, a tălmăcit, odată *pierre à fusil* cu pușcă de piatră: n-a căpătat încă marele premiu național dar nu e timpul trecut.

N-ar fi de mirare ca poliglotul nostru în ce privește limba turcă, să se încurce la limba franceză și să traducă *bec d'oiseau* cu lampa rățoiului

și expresia: *j'ai la chair de poule* cu cine știe ce.

Adevărul este că asemenea probleme nu te mai lasă să dormi. Ele nu trebuiesc relevate.

1933

BACALAUREATUL

Un foarte simpatic domn între cele două vîrste, care scoboară pînă la patruzeci de ani și suie pînă la cincizeci, m-a oprit în drum. Se vedea foarte abătut, ca de o amărăciune cerească.

— Domnul?... am întrebat, ca să dau cursivitate cuvintelor lui oprite într-un înnec.

— N-are a face, răspunse domnul, eliberat cum se zice administrativ, în mișcările limbii. Constantinescu!

Înnainte însă de a răspunde că îmi pare bine și că sînt vesel, mă întristai încremenit. El mi-a retezat dialogul și plăcerea prezintării, cu un oftat stupefiant:

— Mi-ai trîntit băiatul la bacalaureat! zise domnul.

— Eu?... am întrebat.

— Dumneata!

— Mă confundați. Nu sînt profesor și cred că n-aș fi bun nici de elev. Mă asemuiți...

Și încercai să-i dezvolt o teorie, învățată prin Argeș, după care dealul și mai cu seamă jumătatea de deal, începînd de pe la Găești, fac pe oamenii născuți cam prin partea locului scundaci și groși, cu mustața scurtă și deasă, să semene de aproape între ei.

— Lucrul acesta poate să fie verificat pe teren i-am adăugat, între Chitila și Pitești. Toți oamenii îndesați, cu cămașa afară sau pe dinăuntru, surîd unii la alții bucuroși, de la distanță... « Te cunosc » spune privirea fiecăruia, « ești de la Picior de Munte și ești podgorean ». Se prea poate ca din această spiță independentă de oameni să fi ieșit și vreun profesor de liceu; cu toate că mă îndoiesc. Agurida coaptă e mai gustoasă decît universitatea. Dar știi și dumneata, se găsesc ticăloși în toate meseriile... Dacă totuș domnul Mihalache e învățător, asta să nu te mire: am înțeles obiecția ochilor dumitale: te referi la cămașe. Domnul Mihalache nu e om de jumătate deal, pentru că e slab țîr, ci fecior de munte întreg, ca hultanii. Caută-l numai la înghițitoare și ai să i-o vezi cu nod. Dar chiar dac-ar fi de-ai noștri, el nu era sortit să fie dascăl, fiind în natura lui să fie ministru. Că, miniștri, nu pot să zic, i-am precizat domnului cu care vorbeam, am dat și noi...

Domnul Constantinescu aștepta, politicos, să se isprăvească teoria.

— Ați terminat? a întrebat el, oarecum neliniștit.

— Știu eu ce să zic? O teorie e greu pînă începe. Ea e ca arta — ați auzit de această mîncare de vînt? — nu sfîrșește niciodată. Dar pot să zic că deocamdată am terminat.

— Mi-ai trîntit băiatul la bacalaureat! repetă domnul Constantinescu, dînd cuvîntului « bacalaureat » o rărime silabică superstițioasă, care arăta că titlul îi impune și că, personal, s-ar fi simțit orgolios să-l cuprindă în sînul familiei sale.

— Nu m-ai lăsat să mă prezint, iubite domnule. Eu sînt ăla care iscălesc așa... Va să zică, n-am nici în clin, nici în mînecă, îți jur, cu bacalaureatul...

— Las' că te știu eu cine ești, zise domnul Constantinescu. Nu faci și poezie?

— Drept să-ți spun am făcut...

— Păi tocmai de-aia ai trîntit pe fi-miu. Dacă nu făceai poezii, nu era să-l întrebe Onorata Comisie, zise domnul Constantinescu, plecîndu-se nițeluș

din abdomen, despre poeziile dumitale.

— Te rog să mă ierți, nu mai fac. . .

— Dacă mi-ai fi spus că faci poezii și că ai scos, cum am auzit, și cărți, aş fi cumpărat toate cărțile dumitale și le-ar fi citit și fi-miu.

— Nu te cunoșteam, păcatele mele, domnule Constantinescu. . .

— Asta e drept, zise domnul Constantinescu: m-am zăpăcit de la bacalaureat. Dar ce mă-nveți acum să fac? Să le cumpăr?

— Nu le mai cumpăra, domnule Constantinescu. Cine știe de ce comisii dai la toamnă și poate că o să-l întrebe de Corneliu Moldovanu, și iar nu o să știe; ăla, e mare de tot. Eu în locul dumitale i-aş cumpăra băiatului o bicicletă.

1933

O LITERATURĂ

Acum un an mi se pare, încă nu știai ce-i un roman, și l-ai întrebat pe un editor, să te lămurească. De vreme ce editorii cer colaboratorilor din listele lor, exclusiv romane, nu se putea, să nu știe cu toată preciziunea ceea ce un ignorant de scriitor, preocupat de fraza strînsă și de cuvîntul înnodat înăuntru și plastic pe dinafară, nu a putut să afle. Căci în ceea ce privește pe romancier el face cîteodată și destul de des romane fără să știe.

Editorul nu părea să știe mai mult decît afirma catalogul și lansat într-o dezvoltare de idee bănuită, improviza un discurs evident plicticos pentru spiritul lui critic. Aproape căzuserăm de acord că înnainte de toate romanul trebuie să fie ceva gros la cotor și cu coperți și că în orice caz cuvîntul « roman » nu era voie să lipsească de pe copertă. Dar fiind om inteligent și isprăvindu-și discursul înnainte de a-l fi terminat, cam pe la jumătate, editorul rîse. . . Nu mai știa nimic și avea o mîță-n sac.

— Cum vrei dumneata, l-am întrebat, să-ți fac un roman, fără rețetă? Zici că am ce-mi trebuie în spițeria mea și pretinzi că boala cititorului ți-e cunoscută. Dacă iese, nici mai mult nici mai puțin decît un purgativ pentru o afecțiune a gîtlejului?

— Descurcă-te cum te pricepi, zise editorul. Publicul cere romane și sînt dator să-i dau romane. Mă rog, îmi ajung două sute cincizeci de

pagini: un roman trebuie să aibă două sute cinci‑zeci de pagini. Întreabă‑l și pe tipograf.

— Nu ți‑a făcut niciodată publicul observația că romanele pe care i le‑ai vîndut nu erau romane?

— Slavă Domnului, nu, zise editorul, și am scos pînă acum șapte sute patruzeci și șase, care s‑au vîn‑dut toate. Crezi dumneata că un roman poate să fie altceva decît un roman? De unde îți vine îndoiala?

— Mai știu și eu, zisei. Zic. Timp de patruzeci de ani nimeni n‑a știut ce‑i un roman și acum face toată lumea. Auzeam de niște condiții ideale, pe care avea să le implinească romanul ca să fie roman și mă învățasem cu gîndul că francezii sînt singurii romancieri. Pe vremuri toți erau romancieri, încă din al treilea an de liceu. Unul singur s‑a lăsat mai greu, un oarecare Gustave Flaubert, care se încăpățînase să creadă că un roman se scrie zece ani și se corectează alți cinci, rezervîndu‑și alți cinci pentru o antepenultimă revizuire.

— Eu l‑am tradus într‑o lună și jumătate, nu mi‑a trebuit mai mult, răspunse editorul. Dar am și autori de‑ai mei, care îmi scriu într‑o lună și jumătate un roman original. Alte timpuri: Flaubert scria la lumînare și călătorea cu diligența.

Simțind oarecare confuzie în presentimentele editorului, am lăsat problema romanului nere‑zolvată. Interlocutorul meu părea că i‑ar fi atribuit bucuros lui Flaubert și paternitatea puștii zise de salon, cu care tinerii aspiranți la vînătoare trag prin grădină după pisici și pui de găină, ca să se obișnuiască din vreme cu vînatul fioros.

Ca să mă instruiesc, de la editori am trecut la înșiși autorii de romane, și de la aceștia la critici, care drept vorbind exprimă sinceritățile editorilor cu un vocabular abstract și esențial. Ca să pipăi pe departe înțelesul acestor personagii, deprinse să disece pînă și firul de cîlți tras dintr‑o încîlcire, simți că facultățile strict animale sînt insuficiente,

dacă n‑au fost modificate de cel puțin un doctorat. Substanța transmutată într‑un vocabular destinat să separe în detaliu un atom de umbra ce‑o închide, dă naștere sensurilor noi, unor ecouri pe de o parte degradate ale sunetului primitiv barbar și pe de altă parte contrase și ridicate pînă la chintesență. E o chimie a intelectului, o prelungire a chimiei, care desfăcînd cărbunele, păcura și alte excre‑mente, mai puțin anorganice în principii, rapor‑tează vibrațiile materiei compuse pentru anumite expresii olfactive, la floare și la parfumul ei. Dacă vreodată teologia va deveni incapabilă să dove‑dească existența lui Dumnezeu, în ziua acestui eveniment imposibil, argumentele de supranatură și impalpabilitate demonstrativă vor fi oferite gra‑tuit sectelor viitoare, derivate dintr‑o atentă lec‑tură din nou a Vechiului și Noului Așezămînt, de către critica literară.

Să aibă literatura un rost, deoarece se face, altul decît să amuze? Chestiunea se simplifică mult și este de ajuns să povestești, ca grecii, ca arabii, ca țăranii și păstorii, să dansezi și să cînți. Dificultatea pare să fie în geniul de invențiune, care cedează iute și nu e unanim. Invențiune, desigur, înfier‑bîntată de o fantezie, unde se identifică omul pe tiparele imaginației. Don Chijote, Sarah oprită‑n drum pentru că își întoarce capul, de împletirea ei, Josua care ține soarele‑n loc... Într‑un punct se face o stea de o secundă sau lovește cerul un talaz. Pe harpă sau din vioară un sunet a fulgerat odată o sută de mii de ani. Povestea place și vulgului și unui lector rafinat iar saltul și accentul intuiției aparțin necesităților acestuia din urmă. Dincoace de geniu e literatura.

Cărturarul nu e obligat să aibă ceea ce și păstori‑lor le lipsește de cele mai multe ori. El are cărți, citește cărți și face cărți. Ne găsim jos, jos de tot,

în minor și în aproximativ și ne mulțumim cu relatările studiate, amplificate, întinse, cu anecdota. Aici creem, analizăm, facem psihologie: cu o boabă de scrobeală albastră punem azur într-o gîrlă întreagă. E o îndeletnicire și un artificiu care trebuie să ție loc de singurul lucru adevărat, al geniului curat. Dintr-o carte ies o sută și dintr-un roman o sută de romane. Aranjamentul se menține, numai calitatea nu mai e loc să fie discutată.

Dacă stăm de vorbă cu editura nici nu e nevoie de mai mult: cartea se vinde. Și tot așa dacă stăm de vorbă cu autorii, care și ei au ieșit și ies unii dintr-alții. Dar dacă stăm de vorbă cu alte personagii, cu pămîntul, cu marea, cu pădurea care păstrează tablele intacte ale legii, concesiile pier și acomodările sînt respinse. Acolo, publicitatea contractele, transacțiile, pîlcurile, generațiile, interesele, vanitățile reprezintă zborul scurt, circulația moale, elanul insignifiant.

Mi se pare, dragă Editore, că în sfîrșit m-am luminat și o să cădem de acord. Ca să nu mai zicem proză zicem « roman », era timpul să schimbăm o terminologie îmbătrînită. Și romanul nu o să mai aibă două sute cincizeci de pagini, poate să aibă opt sute șaptezeci și cinci, fără să înceteze să fie roman, și poate să aibă numai zece și numai o singură pagină de tipar. Scriitorul e romancier. Știi că nu este deloc urît cuvîntul dumitale, imprimat pe copertă? Să-l anexăm definitiv și să scrim romane diluate și romane concentrate, dînd marginilor drumul sau strîngîndu-le pe centru — și vom introduce și versurile în roman, ca să avem un singur material pentru toată tehnicitatea, ca în industria siderurgică, fontă, fier, și oțel, cubic pentru vagoane și pelicular pentru cuțite și brici.

1933

ZMEUL TURCESC

Doamna sau Domnișoara își face un zmeu turcesc: o revistă, o gazetă. Se joacă o dată pe săptămînă și trei zile întregi, din șapte, și încă patru jumătăți de zi se ostenește să-l înnalțe. Ah, Doamne, Dumnezeule, cîtă activitate și bătaie de cap dedesubtul cosiței alternate între roșcovan și negru. Doamna nu mai poate de muncă, și duminica e literalmente zdrobită. Penițele lucrează, foarfeca taie, guma lipește. Al dracului meșteșug! vrei să spui ceva și nu apare, te străduiești o săptămînă și de-abia cade-n palmă o coacăză neagră caprină. Credeai că tiparul vine orișicui, ca un șoșon. Ce-i de făcut?

De mătură ești dezgustată, bucătăria... *quelle horreur !* Educația cornului îmbucat pe o felie de salam a stabilit un regim de gospodărie pe un colț de masă și jurnal. Rufele nu aduc supărare, pentru că se poartă bine și patru săptămîni, și nu supără nici exteriorul, salvat de un ghiozdan cu acte. Ca doamnă emancipată, trebuie să te afli în treabă, într-o treabă cu acte, cu ghiozdan și cu zmeu turcesc, cu gazetă.

Foaia ți se pare desigur, că slujește la ceva. Faptul că iese, te aduce să crezi că faci evenimente repetate. Doamna face gazetărie, ar fi putut să facă poezie: are însă chemare pentru politic, mai mult decît pentru liric, pentru politic și social, pentru social și feminist. Cîteva grupări de cucoane nu tocmai de prima frumusețe nici de o

ireproșabilă frăgezime, s-au hotărît să nu mai ție nici căței, nici pisici de niciun gen, nici de genul cotoi; să n-aibă colivii cu canari, să nu facă aquarelă. Atunci? Să mîntuiască fetele și cucoanele frumoase scăpîndu-le de tot ce le place acestor Eve sprintene mai mult, bărbatul, amantul, baia și dansul. Să le explice preferințele vîrstelor viitoare și să le determine să devie din timp conștiente. În locul unei pălării cu zbenghi să puie o ciupercă, fusta de dedesubt să atîrne, fusta de deasupra să n-aibă nasturi și copci și să se încheie cu ace, ceafa să poarte decorative pensulări uleioase, prelungite peste guler, și mătreață: unghiile să fie înnegurate, ochiul să aibă în colțul pleoapelor puțin pilaf și toată economia înfățișării să dea dovada aderenții la lucrurile serioase ale ghiozdanului dus de ureche. Să aibă suluri subsuoară, planuri, proiecte, și în toate buzunarele hîrtii.

Babele mari mergeau odată cu babele mari și babele mici se orînduiau în cîrduri de babe mici, pe clanuri de sensibilități. Doamna era căprar într-un sistem cu babe mici, și toate se manifestau la tipar. Plină tehnicitate: manuscrise, poștă, corectură, a doua corectură, a treia corectură, bun de tipar, revizie, noțiuni de corp, corp opt, corp zece, aldin și cursiv, clișeu, colaborări, redacție, administrație: ah! ce acțiune! La nouă doamna era la tipografie, la unsprezece la redacție, la douăsprezece și jumătate vedea pagina, la patru trăgea, la șapte expedia și avea nervi. Unde e doamna? E la datorie. . .

Ideea mergea încet, însă mergea. O damă hermafrodit se făcuse birjar în California: Ce succes! O domnișoară venerabilă se alesese deputat în Irlanda: Ce jubileu! Brr! dar se produce și ceea ce e detestabil: o femeie nesimțitoare dete naștere la șase copii. Mă rog, o femelă care nu-și merită

sexul. E jignitor că mai consimt femeile să facă, după descoperirea drepturilor.

Să iei, auzi mată? un bărbat. Să te ia el acasă. Să te ducă să te ție cu el în patru ochi într-o odaie. Să nu se știe la club ce ți se întîmplă în momentul dispariției și numai să se bănuiască, să nu fie martori de la cerc, să trăiești izolată o noapte întreagă, nopți întregi. Inconștiența inconștienței! să te întîlnească doamnele babe, să te cerceteze și să audă răspunsul monstruos că a fost bine și că e din ce în ce mai bine. Femeia trebuie educată și înarmată și împotriva propriilor ei defecțiuni.

Sexul e o iluzie amară, el nu durează pînă la vîrsta drepturilor cucerite. Mai bine renunțăm și ne ocupăm de o foaie săptămînală. La urma urmei, ce este sex? Ce-i dragostea împărtășită? Eu, doamnă, nu știu. Am fost și eu tînără, negreșit, cu toate că de! nu covîrșitor de ispititoare — dar n-am făcut ce aud că se petrece. Eu discutam despre existența lui Dumnezeu și nu-mi pierdeam niciodată lîngă un animal de bărbat rațiunea și sîngele rece. Dacă un amic voia să mă inducă în hipnotism sexual, eu îl întrebam la ce croitor și-a făcut jacheta, cît a dat pe covor, cîtă chirie plătește și ce a citit din Jules Michelet. Înțelegi bine că nu era încurajator. Am văzut tineri politicoși, sculîndu-se brusc în picioare, dregîndu-și cravata și aprinzîndu-și o țigară, pentru că își aduceau aminte subit de o treabă uitată.

Bărbatul ideal nici nu pleacă, nici nu insistă și rămîne tovarăș de doamnă babă cerebrală.

Mîine iese zmeul ei turcesc. Să vezi ce gravă e doamna și iarăș ce ocupată. Trei sferturi de săptămînă nu primește pe nimeni pentru că « scrie ». Această îndeletnicire nu poate să fie ținută secret, dimpotrivă. Lumea trebuie să afle ce face doamna, ca să explice de ce-i lipsește timpul cu desăvîrșire. Face gazeta! Ai auzit? repet, face gazeta. Ce crezi,

că atît de ușor se face o gazetă? Vrei să vorbești de domnul Titulescu: feminismul îl preferă tuturor bărbaților politici, din pricina scînteietoarei sale inteligențe. Vrei să spui că domnul Titulescu s-a întors de la Paris. Să spui scris și tipărit că s-a întors. Începi de treizeci de ori și strici treizeci de foi de hîrtie și încă te găsești la a șaptesprezecea redactare, cu mîna la o frunte plină de idei mari, dar goală de cinci cuvinte din care unul a venit. Munca noastră gazetărească e grea, vorbește doamna.

Odată și odată, doamna scoțîndu-și gazeta, nu și-a explicat că, ieșite din tipografie și trecute prin poștă, pachetele se *reconstituiau* intacte, și că sublimul efort de amestecare a cernelei cu hîrtia nu avea nicio însemnătate. Adevărul merge încet, e știut, dar cîteodată el merge cu mult prea încet, și dacă te uiți bine, parcă nici nu se mișcă. Sînt adevăruri mototolite și zăcute, adevăruri, să mă ierți, plăcinți. Și nimic nu mai putea să le repare, nici roșul de buze, nici cărămiziul de pomete, nici pila de unghii, nici pantoful, nici taiorul, nimic.

O doamnă, în cele din urmă bătea cu umbrela un cățel de gen masculin, cu pardesiu:

— Na, sceleratule!

1933

BIBLIOTECA ACADEMIEI

Cazul relatat de un profesor universitar într-o scrisoare publicată deunăzi, cum că Academia Română interzice savanților români consultarea cataloagelor bibliotecii, este în principiu acelaș pe care-l relatam noi prin 1911, în revista *Facla*. Sosiți din străinătate cu deprinderea de a citi în bibliotecile, fie municipale, fie universitare, fie de Stat chiar manuscrisele marilor clasici — o deprindere de care a trebuit să ne lepădăm avînd numai alegerea dintre cafenea și dezbateri parlamentare — am dorit să ne strămutăm coatele pe pupitrele Bibliotecii Academiei. Cunoșteam pe poetul Obedenaru, unul din custozi, și ne-am adresat domniei-sale cu simplicitatea amatorului intrat din stradă într-o bibliotecă, de pildă, din Paris — și cerînd cîteva cărți. Pe vremea aceea consultarea cataloagelor Academiei Române nu era oprită; interzisă era numai intrarea în bibliotecă. . .

Am rămas nițeluș consternați de atitudinea custodelui, vizibil confuz. Șovăia să răspundă și se vedea că nu avea cea mai bună opinie asupra calității răspunsului ce-i umbla pe limbă. Ca să compenseze lipsa cuvintelor poetul ne reținea mîna în mîinile lui și stam amîndoi, așa, neînțeleși, lîngă catedra custodiei.

— Ai fost la domnul Bianu?. . . mă întreabă custodele, în sfîrșit.

Întrebarea mi s-a părut inoportună, ca și cum aș fi fost întrebat dacă m-am dus la Moși.

— Ce vorbă-i asta? am răspuns. Cine e domnul Bianu?

— Cum? nu știi cine-i domnul Bianu?!

Nu știam cine-i domnul Bianu sau puteam face abstracție de importanța domniei-sale individualitate cînd aveam numai de gînd să răsfoiesc niște cărți. Aveam vaga noțiune că domnul Bianu era unul din acele personagii, fatal istorice, ca Ion Kalinderu, Dumitru Stăncescu de odinioară, sau Madam Cuțit, și care se repetă subt nume și pălării felurite, din cincisprezece în cincisprezece ani, ca să ție unii lucrurile pe loc și să le putrezească. Dar nu înțelegeam raportul.

— Domnul Bianu este directorul nostru, și dacă nu-ți dă voie el, nu poți intra în bibliotecă... Du-te la domnul Bianu!

O negrăită rușine simțeam că-mi aprinde obrajii. I-auzi! lanțuri la cărți și lacăte la minte. E cu putință? Cine o fi acest mare dictator al unei odăi închise și a căruia autoritate trebuie suportată violent și recunoscută printr-o vizită personală? Mă dezvățasem de cultul sfinților civili în cîțiva ani de hoinăreală în Europa și am fost curios să cunosc bizara făptură. Am luat-o la dreapta, am dat la stînga, am ieșit dintr-un coridor și am bătut la o ușă, de cîteva ori și din ce în ce mai tare, fără să mi se răspundă. Aveam de-a face probabil cu un învățat, nu puteam preciza în ce fel de învățătură, dar aveam de-a face cu un om rău crescut. Intrai ca o sacà, dintr-o bucată.

— Ce vrei, domnule?! s-a îngrozit domnul de la un biurou scufundat cu pielea lui palidă într-un morman de hîrtii.

Domnul nu se poate zice că avea un cap de cărturar; dimpotrivă. Cu părul drept, tuns orizontal ca o perie, capul domnului părea turtit în creștet de o pălărie de lemn, și figura lui fără sînge, avea culoarea puțin simpatică a cărnii de melc.

— Vream să citesc în bibliotecă și am fost trimis la domnul Bianu. Caut pe domnul Bianu.

— Eu sînt domnul Bianu! vociferă cu glasul tot atît de gălbejit cît îi era și pielea, domnul de la biurou. Dar dumneata, aș vrea să știu, cine ești?

— Indiferent, onorate domnule bibliotecar, am răspuns. Sînt un om care veneam pe Calea Victoriei ca să citesc. Uitați-vă, sînt îmbrăcat curat și m-am șters pe picioare. Vreau să citesc și, dacă voi fi în stare, să țiu minte cîte ceva. De altfel, mă cheamă Theodorescu...

Domnul părea jignit de prezența unui nume vulgar în dreptul urechii domniei-sale.

— Te cunoaște cineva? zise domnul.

Întrebarea iar mi se păru ciudată.

— Nu înțeleg, am răspuns. Trebuie să mă cunoască cineva, ca să-mi vie trebuința să citesc?

— Vreau să zic: cunoști pe cineva, vre un profesor... ca să te recomande?

— Nu, nu m-am lăsat niciodată covîrșit de această onoare. Veneam să vă spui că aș citi și nimic mai mult.

— Dacă nu cunoști...

— Pardon, mi-am adus aminte. Pentru bune referințe, cunosc pe sergentul din poartă...

Domnul ar mai fi zis ceva și poate că ceva atît de special încît scena cărturarilor s-ar fi putut sfîrși neconvenabil, dacă tocmai nu trecea prin biurou Ilarie Chendi, care mă știa din văzute și cu care mă salutasem de cîteva ori. El mă apucă de braț și mă scoase fără procedură pe o ușe printre dulapuri cu cărți. Pricepui numaidecît cîtă stimă reală înconjoară persoana bibliotecarului, și pe o galerie îmi dădui seama că nu greșesc. O foarte neaoșă vorbă românească a regretatului Chendi mă lămuri.

— Du-te și citește, îmi spuse el, și o să-ți dau și un bilet de intrare.

— Bilet de intrare în bibliotecă și la biserică n-am mai auzit, zisei.

— Așa e la noi.

— Știi ceva, domnule Chendi?... Nu mai citesc. O să caut să cumpăr cărțile ce-mi trebuiesc. Pînă-n șase luni tot o să ajung să cumpăr măcar una. Și nu-mi mai da nici bilet.

Chendi mă duse pînă la ieșire, ca un bărbat politicos, și plecai odată pentru todeauna din frumoasa curte a palatului Academiei, păzit de cel mai retrograd și obscur belfer, din cîți au putut să producă matricolul, creta și buretele școlar.

Din 1911 pînă azi sînt tocmai douăzeci și doi de ani... Au căzut în Europa trei imperii, au fost cinci, șase revoluții și s-au bătut pentru felul de carte și de minte cincizeci de milioane de oameni, dar la Academia Română nu s-a schimbat nimic. Probabil că tot domnul Bianu, înghesuit în hîrțoage și defunct spiritualicește de o jumătate de veac, domnește peste șobolanii și gîndacii unei biblioteci pustii, prin fața căreia trec, pe sus, avioanele cu trei motoare și peste asfalt și granit vocea claxoanelor de optzeci de cai putere, cu doisprezece cilindri.

N-ar fi indicat ca tot calabalîcul, cu cărți și oameni cu tot să fie transportat într-un cimitir adevărat?

1933

NESĂȚIOȘII

Din cînd în cînd, ne cade în cutie și o scrisoare de critică literară. Cîte un cititor își face cunoscută opinia, deobicei anonimă. E regretabil că după tot ce s-a publicat în cincizeci de ani de publicitate, relativ la specia omului cu păreri și fără figură se mai menține mormolocul. Opinia cititorului care semnează trebuie relevată obligatoriu. Singura șovăială vine de la tonul lui elogios: ei preferă să te aprobe indirect și să bată numai șeaua, în genere de o dărnicie care poate flata cu deosebire prostia fudulă.

Diferențele dintre contimporanii acelaș meserii nu sînt enorme. Mai fiecare duce pe menghină pila cam în acelaș sens și poartă condeiul cu minimum de dexteritate. Nu e o ispravă prea mare să dai literă și pilitură, și dacă unuia îi sare din scule și cîte o scînteie, ce-i o scînteie în lumină? Potcoava calului înhămat la povară o stîrnește din tot bolovanul, din pricina unui bici, și căruța la urcuș poate să transporte nisip sau rumeguș. Nu se înfumurează nici vizitiul, nici mînzul, și însuș faurul cuprins de constelații și ars pe pulpa brațului gol de luceferi portocalii, nu simte în potcovărie genialitate.

Meșteșugurile se învață, pana nu ocolește regula. Unde a scris unul va scrie cinci, și unde scriu cinci vor scrie cincizeci. Nouăzeci la sută scriu după citit și au luat cunoștință de tipare: nu e niciun mister. Este adevărat că

te-au agasat, cum se spune pe franțuzește, unii: fraza lor nedichisită e vulgară. Dar așa scriitori nu erau nici buni dulgheri, nici buni întocmitori de marfă, dacă începeau alte meșteșuguri. Pachetul trebuie să ție pînă acasă, spînzurat pe sfoara lui pe deget, ca și ambalajul în vorbe al unei idei.

În sfîrșit ultimul cititor care ne-a încredințat ecourile iscate în sufletul lui de literatura epocii și a periodicelor curente, e nemulțumit: asprimea lui atinge intoleranța. El nu-și explică de ce alături de lucrurile pe care le preferă apar lucrurile detestate. Fără înconjur, pe cele mai multe el le detestă cu o ferocitate pe care n-am putea să afirmăm că e totalmente antipatică. E argumentat. Am văzut, odinioară, la Paris, rămășițele unui chef sui generis, al unui mare potentat rus, care invitase două sute de persoane, ca să participe cu vasta lor ilaritate la spargerea dintr-o dată, manipulînd cu o prăjină, a unui banchet pregătit și încă neservit. Cristale, porțelanuri, argintării, caviar, pateuri, duzini de sticle de șampanie *Moët et Chandon* și *Veuve Cliquot*, candelabre, oglinzi, mobilier și instrumentele orchestrei. Prăpădul costase o avere, dar efectul era original: nimeni nu mai putea să guste o tartină, fără să-și taie limba cu țăndările de Baccarat și de fină artă chineză. Credeți că e lipsită de justificare aberația unui miliardar care ar plăti oricît plăcerea să doboare cu o scîndură zmulsă din gard un Rembrandt sau vitrourile Capelei Sixtine?

S-ar putea recomanda corespondentului nostru înverșunat, o plăcere mai higienică, băgînd de seamă că el își face spovedania artistică alert și cu volubilitate. Să demonstreze, să scrie.

Meșteșugul peniței pe hîrtie prezintă folosul, necunoscut altor îndeletniciri, că anticamera și biletul de recomandație sînt anticipat excluse și că protecția și nepotismul nu pot contribui la nașterea

poetului și al prozatorului cîtuș de puțin. Nici critica binevoitoare și amicală însăș, care se obișnuiește ca un condiment inutil la literatura în sine proastă, dar bine privită, nu poate deriva destinul. Ești ori nu ești: verbul de conjugare imediată.

Proba focului e elegant să fie neapărat făcută, cînd un cărturar cu gustul întortochiat, capricios sau confuz, rămîne prea nesatisfăcut de producția literară a epocii lui. Nimic nu-l oprește exterior individualității, să-și puie mărgăritarul bun alături de perlele false. El face naturii dreptate, și epoca e măgulită să-l înregistreze. În concurența liberă, liberă pînă la sălbăticia geniului dur, e loc pentru oricîte autorități. Cu condiția să nu fie vorbe de autopăcăleală.

Căci mai e ceva adevărat. Simpaticul Brațu, de care puțină lume își mai aduce atît de repede aminte, era un burduf de muzică, de artă și de carte. Pe cînd noi nu ieșeam din doină și din taraf, el argumenta cu Debussy, și palidelor pagini românești de literatură el le opunea rafinamentul evoluțiilor seculare. La Capșa, Brațu profesa o vervă critică nimicitoare, și masculinele fecioare și babe ale poeziei și prozei se sfiiau, smerite de de tunetele lui. Cînd s-o apuca să scrie, se gîndeau oamenii cu păr mai mult decît normal, Brațu ne prăbușește. Se aștepta opera lui literară sau muzicală, sau amîndouă odată, într-un singur lirism.

Un literat, constant estomacat de catedra subiectivă a devastatorului, era Ilarie Chendi, care scotea o revistă sîngeros analizată între două șvarțuri la cafenea. Intuiție de diavol sau hotărîre de admirator, Chendi i-a cerut nefericitului Brațu un articol de directivă artistică, pe care noul colaborator al revistei nu a refuzat să-l scrie.

Numai că Brațu nu mai scrisese niciodată. O teză de Drept și un număr de hîrrii consulare

te-au agasat, cum se spune pe franţuzeşte, unii: fraza lor nedichisită e vulgară. Dar aşa scriitori nu erau nici buni dulgheri, nici buni întocmitori de marfă, dacă începeau alte meşteşuguri. Pachetul trebuie să ţie pînă acasă, spînzurat pe sfoara lui pe deget, ca şi ambalajul în vorbe al unei idei.

În sfîrşit ultimul cititor care ne-a încredinţat ecourile iscate în sufletul lui de literatura epocii şi a periodicelor curente, e nemulţumit: asprimea lui atinge intoleranţa. El nu-şi explică de ce alături de lucrurile pe care le preferă apar lucrurile detestate. Fără înconjur, pe cele mai multe el le detestă cu o ferocitate pe care n-am putea să afirmăm că e totalmente antipatică. E argumentat. Am văzut, odinioară, la Paris, rămăşiţele unui chef sui generis, al unui mare potentat rus, care invitase două sute de persoane, ca să participe cu vasta lor ilaritate la spargerea dintr-o dată, manipulînd cu o prăjină, a unui banchet pregătit şi încă neservit. Cristale, porţelanuri, argintării, caviar, pateuri, duzini de sticle de şampanie *Moët et Chandon* şi *Veuve Cliquot*, candelabre, oglinzi, mobilier şi instrumentele orchestrei. Prăpădul costase o avere, dar efectul era original: nimeni nu mai putea să guste o tartină, fără să-şi taie limba cu ţăndările de Baccarat şi de fină artă chineză. Credeţi că e lipsită de justificare aberaţia unui miliardar care ar plăti oricît plăcerea să doboare cu o scîndură zmulsă din gard un Rembrandt sau vitrourile Capelei Sixtine?

S-ar putea recomanda corespondentului nostru înverşunat, o plăcere mai higienică, băgînd de seamă că el îşi face spovedania artistică alert şi cu volubilitate. Să demonstreze, să scrie.

Meşteşugul peniţei pe hîrtie prezintă folosul, necunoscut altor îndeletniciri, că anticamera şi biletul de recomandaţie sînt anticipat excluse şi că protecţia şi nepotismul nu pot contribui la naşterea

poetului şi al prozatorului cîtuş de puţin. Nici critica binevoitoare şi amicală însăş, care se obişnuieşte ca un condiment inutil la literatura în sine proastă, dar bine privită, nu poate deriva destinul. Eşti ori nu eşti: verbul de conjugare imediată.

Proba focului e elegant să fie neapărat făcută, cînd un cărturar cu gustul întortochiat, capricios sau confuz, rămîne prea nesatisfăcut de producţia literară a epocii lui. Nimic nu-l opreşte exterior individualităţii, să-şi puie mărgăritarul bun alături de perlele false. El face naturii dreptate, şi epoca e măgulită să-l înregistreze. În concurenţa liberă, liberă pînă la sălbăticia geniului dur, e loc pentru oricîte autorităţi. Cu condiţia să nu fie vorbe de autopăcăleală.

Căci mai e ceva adevărat. Simpaticul Braţu, de care puţină lume îşi mai aduce atît de repede aminte, era un burduf de muzică, de artă şi de carte. Pe cînd noi nu ieşeam din doină şi din taraf, el argumenta cu Debussy, şi palidelor pagini româneşti de literatură el le opunea rafinamentul evoluţiilor seculare. La Capşa, Braţu profesa o vervă critică nimicitoare, şi masculinele fecioare şi babe ale poeziei şi prozei se sfiiau, smerite de de tunetele lui. Cînd s-o apuca să scrie, se gîndeau oamenii cu păr mai mult decît normal, Braţu ne prăbuşeşte. Se aştepta opera lui literară sau muzicală, sau amîndouă odată, într-un singur lirism.

Un literat, constant estomacat de catedra subiectivă a devastatorului, era Ilarie Chendi, care scotea o revistă sîngeros analizată între două şvarţuri la cafenea. Intuiţie de diavol sau hotărîre de admirator, Chendi i-a cerut nefericitului Braţu un articol de directivă artistică, pe care noul colaborator al revistei nu a refuzat să-l scrie.

Numai că Braţu nu mai scrisese niciodată. O teză de Drept şi un număr de hîrrii consulare

pentru Ministerul de Externe, era puțin. Dinaintea golului paginei albe operația mergea cu mult mai greu decît în fața unei cești, plină de cafea. Ori-zonturile uriașe s-au strîns la volumul unei lin-gurițe. A fost o tortură. Autorul a trebuit să muncească patruzeci și cinci de zile la articol, și articolul se făcea pe măsură cu reluarea manus-crisului, mai mic. Cafeneaua deveni silnică brusc. Brațu apărea tot mai rar la șvarț, și faconda lui încetase: din torent se mai prelungea pe doaga zăcătorii o picătură de umezeală.

Articolul a fost catastrofal... În vreo cincizeci de rînduri figurau vreo patru sute de nume de celebrități, ca în lista de autori a unui catalog, și nicio idee. A mai șters vreo trei sute de nume, și tot au rămas o sută. Ilarie Chendi era mulțumit, și studiul de mari orientări esențiale al lui Brațu apăru, spre delectarea și ușurarea confraților de la cafenea. Acerbul critic n-a putut scoate din tumultul lui nimic, și lumea s-a liniștit. Jupiter fusese surprins ronțăind semințe de dovleac. Și mulți literați, numărul lor fiind, Slavă Domnului, considerabil, nefamiliarizați cu sensul precis al cuvintelor, înțeleseră automatic conținutul cuvîn-tului « ratat ».

Cititorul care ne scrie să fie atent. Nu lipsesc din romantică domnișoarele care în așteptarea unui viconte au trecut de vîrsta mariajului. Cea mai inocentă a lor pasiune poate să devie atunci o pisică sau un cățel. E gravă și dramatică o altă împrejurare, cînd Domnișoara se îndrăgostește de un vistavoi. Căci, căutînd rarul și inexistentul, gustul se poate perverti pînă la întoarcerea la cursiv și ordinar.

1933

CĂRȚILE DE ȘCOALĂ

Ținînd să-și arate ideile noi și gustul la instala-țiile bazarelor sale suprapuse, un mare librar din București, m-a luat de braț și m-a plimbat prin vas-tele sale apartamente ale cărții, o sală ca de gară, cu boxe, ghișeuri și biurouri de contabilizat.

Arhitectura, mobilierul și materialele decora-tive ale stilului celui mai recent al unei instalații comerciale, comodă, luxoasă și atractivă, nu lăsau nimic de dorit. Vitrinele, cristalele, mozaicul și electricitatea deschideau de jurîmprejurul spec-tatorului o feerie, înzecită de oglindirile repetate în păreți și panouri ale mărfurilor din paradisul industrial. Nici condeiele nu mai semănau cu ceea ce ținuserăm noi strîns între degete mînjite cu cerneală acum patruzeci de ani; în locul bățului și călimării, i se recomandă școlarului un stilograf. Tot materialul didactic datorit inginerilor și indus-triei a fost renovat, simplificat și intelectualizat. Lîngă penița de aur a cilindrului de ebonit, două mașini propun școlarului simplificarea scrisului și a socotitului, acuratețea și preciziunea lor. În patruzeci de ani librăria a parcurs un drum imens și a realizat progrese, care învățămîntului îi sînt interzise. Cîteva Direcții, Comisii și Regulamente veghează cu gelozie ca într-o sută de ani să nu cumva să se schimbe o singură dată ceva din monotonia deprinderilor moștenite.

Un raion anatomic ocupa un părete cu dulapuri de cincizeci de metri: caietele. Mai există caiete pentru școlari?

— De ce nu le desfiintați? am întrebat pe librar.

— Ce idee! răspunse librarul. Păi, domnule, caietul reprezintă hîrțoaga, dosarul și arhiva. Din fragedă copilărie, viitorul funcționar, care acum e încă inteligent și elastic și își arată nasul lui simpatic la marginea tijghelei de sticlă, trebuie obișnuit cu respectul hîrtiei cusute și al registrului incipient și cu dragostea teancului inutil. E ordinea socială inculcată de dascăl, așa cum o pricepe el. Întîi caietul, apoi caietul liniat orizontal și liniatura verticală. Totul trebuie cuprins între linii și pătrățele: nu există cultură fără patrat și celulă. Educația cere un portativ, în care să încapă silit, după o luptă de cîtiva ani cu natura impertinentă, mintea elevului Niculescu I. Ion.

Uite, să-ți arăt variantele. Caietul ăsta se cheamă de Dictando, ca în muzică Alegro. Dictando este atunci cînd domnul de pe catedră citește dintr-o carte, și băieții și fetele sînt obligați să scrie după el. Cestelalte caiete, dreptunghiulare, sînt de caligrafie, și desen.

— Cum? se mai face caligrafie, după crearea mașinii de scris? am întrebat.

— Dar pe ce lume trăiești, iubite domnule? Nimeni nu e obișnuit să scrie frumos, și toată lumea scrie cum o duce condeiul, dar elevii de școală primară din țară, vre un milion și jumătate de copii anual, sînt obligați să cumpere caietele de caligrafie. Ca să se obție un preț mare pe aceste zece foi de hîrtie ieftină, pe care le vezi, caietul poartă o semnătură de autor, semnătura unui dascăl sau a unui grup de dascăli de preferință și mai de preferință și pe a unui inspector cu trecere administrativă într-o regiune — ca un volum de poezii. Și pentru ca prețul mare al caietului să fie repetat în timpul unui an, caietul apare în cîte trei caiete deosebite, ca un roman în două și trei volume, împărțind materialul studiului pe clase, pe semestre, și pe specialități.

— Ai zis *materia* caietului...

— N-ai înțeles? Cele douăzeci și patru de litere mici și mari, pe care le-a inventat alfabetul. Atît ajunge ca să fii autor de învățămînt. Dumneata credeai mi se pare, ca în literatură, că trebuie să-ți născocești obiectul și să-ți fie personală și tratarea lui. Nu. În învățămînt e mai bine. Faci din hîrtie o carte, și din mai puțină hîrtie un caiet, ca un zmeu.

— Probabil că e de mare folos sufletesc.

— Lasă-mă să fac cu ochiul, răspunse librarul. Folosul sufletesc e la buzunar. Acest gen de opere produce mai mult decît cel autentic.

— Ce spui?

— Infinit mai mult. Uite, văzuși pe domnul care m-a salutat? E un pedagog nițel cam zaharisit și chiar foarte zaharisit. De patruzeci de ani, de cînd e profesor, a tîmpit treizeci de generații, a lăsat zece generații repetente și a încasat din manuale în ultimii cincisprezece ani cîte opt sute de mii de lei pe an.

— Face caiete de caligrafie?

— A făcut mai demult. S-a specializat însă în gramatici. O să ți le trimit.

— Aici ce este? am întrebat, dinaintea unei mari succesiuni de dulapuri și mese încărcate.

— Sala din stînga e cursul primar. Nu te mira. Sînt patru sute șaizeci și două de grupe de autori primari, patru sute șaizeci și două de serii de manuale, desvoltînd acelaș program reformat în fiece an, din patru sute șaizeci și două de puncte de vedere personale. Sînt patru sute șaizeci și două de individualități deosebite care pun bazele intelec-

tuale ale uneia și singure definiții, că « O gîndire spusă prin grai sau prin scris se numește propoziţiune. Propozițiunea se scrie cu literă mare la început. La sfîrșitul ei se pune punct. » Dumneata poate că nu știai ce-i o gîndire: o gîndire era o propozițiune. Ține și cartea asta și te rog să o răsfoiești. Dar ți le voi trimite pe toate cele patru sute șaizeci și două, care pun în lumină principiul după patru sute șaizeci și două de genialități deosebite.

— Cumpără cineva aceste opere?

— S-ar putea să nu le cumpere? E obligatoriu. N-avem o școlaritate? Și ce s-ar face cultura dacă nu s-ar vinde un caiet de caligrafie, un caiet de desen, un caiet de lucru manual, un caiet de dictando, un caiet de aritmetică, o carte de citire? Am cădea în sălbăticie.

— Bieții copii! am exclamat, fără voie, ca în gînd. Înghit de mici.

— Înghit admirabil, răspunse librarul. Dar ceea ce mi se pare că funcționează exagerat, ți-o spun în strictă confidență — adaose librarul — este înghițitoarea părinților. Au o beregată și un stomac domnii și doamnele părinți, de neînchipuit. Primesc maculatura ca un coș de redacție și plătesc ca la nicio altă marfă, fără să guste, în momentul livrării.

— Crezi că ar putea să facă altfel? am întrebat distrat de o placă de patefon, care tocmai ataca un vals în clocotul circulației din librărie.

Răspunsul librarului rămase neauzit, căci oferindu-mi în figura doua muzicală mîinile lui de dansator, schițarăm un pas împreună, pe ritmul muzicii mecanice, printre dulapuri, și mulțumindu-ne reciproc amînarăm continuarea convorbirii noastre didactice și culturale pe săptămîna viitoare. . .

1933

ROMAN, ROMAN. . .

Pînă la data cînd constatăm un rezultat pe un spațiu de timp de două săptămîni, confrații invitați să-și organizeze argumentele pentru definirea unui lucru literar ce se numește roman, n-au prea dat semne că vor să se grăbească. Numeroasele publicații, ce apar fără preocupări prea precise, dar cu o rubrică literară pot să exemplifice cum se evită o chestiune jenantă. N-aș cuteza să scriu cuvîntul: lamentabil, ca să caracterizez absența în care au căzut autorii de epitete și de opinii de vocabular, și dacă aș face-o mi-aș permite acest lucru cu singurul scop de a termina o anchetă prin ațîțare. Dar o țîră de tăcere dezorientată trebuie relevată, cel puțin pe un timp de două săptămîni: dacă și dacă înțelepciunea tardivă se va hotărî să se trezească altădată, în viitor. Trandafirii înfloresc cel puțin de două ori pe an.

Ceea ce înseamnează că polemica de substanță nu este prea mult practicată în epoca de mare producție literară actuală și că se preferă ideii semnul și atitudinii învîrtirile pe loc. Știți, ușile acelea cu pivot, descompuse în patru uși încrucișate, și pe care cînd vrei să intri se întîmplă să ieși, circulînd de-a-ndaratele în jurul tău însuți. . .

Am găsit o aluzie, este drept, o aluzie în rotogoale, unde mă așteptam mai puțin, în călimara domnului Peltz, care semnează cîteva mistice cochetării în ziarul nu știu care. Excelentul nostru

confrate nu spune ce este un roman, vrea să spuie ce este un romancier, şi izbuteşte să afirme, cu note muzicale, cine ar fi din cîteva nume şi cine nu, romancier. Ar fi putut să ia lista scriitorilor după alfabet şi să o treacă prin scara lui *Da* şi *Nu* pe toată şi tot nu ne găseam mai avansaţi cu indicaţiile unei pene, de care s-a agăţat un fir de barbă. E fără îndoială că în ceea ce-l priveşte, autorul articolului semnalat este « romancier ». Că romancierul este aşa ceva cam în felul cumva şi pe deasupra mai este încă oarece, care nu este fără niscai, constituie desigur o definiţie abstractă şi poate chiar de strîmtorare, dar asta nu duce mult şi tot nu aflăm ce este romanul.

Era vorba cam aşa, dacă romanul este un gen şi nu cumva o păcăleală sau o inocentă confuzie sau numai un dar hermetic, complect sigilat pentru unii scriitori, însă la îndemîna repede a oricărui cititor. Adică mulţi scriitori nu pot face un roman, însă toţi cititorii, indiferent dacă sînt cititori-critici ori de simple notiţe sau simpli cititori fără veleităţi, ştiu ceea ce scriitorii ignoră, ce este anume un roman. Este de la a şti să scrie la a nu putea scri, pentru unul şi acelaş individ, o diferenţă ca de la cifră plină la zero? Cum s-ar putea asta? Ori a scri un roman implică să ştii să scrii, dacă toată lumea face romane şi dacă autorii care ştiu să scrie dovedit nu sînt în stare — ăsta e înţelesul — să scrie un roman?

Ca să poţi face un roman trebuie să fii neapărat romancier. E fără pic de îndoială un ezoterism, de ordinul graţiei catolice, şi e un noroc că sînt atît de mulţi romancieri şi aşa de puţini scriitori. Într-o criză de egoism şi de poziţie s-a găsit chiar un camarad de talent, foarte torturat de ceea ce se cheamă formă, sîcîit de sensuri şi filosof de nonsensuri, care dorind să se calomnieze ca să fie, într-un fel, şi mai interesant decît este şi de

o modă nepurtată în severităţile regimului latin şi matematic, a consacrat, pentru plăcerile gintei facile şi a unui anarhism al ignoranţei, emanciparea de disciplină şi intrinsec şi invazia apei (H_2O) în alcool (C^2H^5OH).

Romancier, dacă nu roman; titlul în loc de operă. În acest panaş la pălăria mare de velur, parcă ai pune un chibirt. Scriitorul găseşte în romancier satisfacţia lui d'Artagnan în calitatea de muşchetar şi se simte tot atît de bine ca omul de la batoză în rangul de inginer. Pentru vanitatea presupusă a tresei e un cuvînt de ordine la cazarmă printre caprari, ca sublocotenentul să fie salutat cu Domnule Căpitan, căpitanul cu Domnule Colonel şi colonelul cu Domnule General. Trăiţi, Domnule Romancier!

Amicul Peltz, care a ieşit călare, e cu pelerină şi spadă. Romancier « voit » nu e romancier: vă rog să înţelegeţi că el, Peltz, e romancier şi romancier ne-voit. Pardi! te naşti, cum te naşti creol şi albinos: chestie de rînză, nu de căpăţînă, chestie de nouă şi de şapte luni, chestie de « sîngiuri »: în sfîrşit chestie intimă şi conjugală. Voinţa nu poate să facă nimic, nici simplii autori ca fraţii Goncourt, necum romancieri. Vai de capul lui Zola, trîndav congenital. El trebuie să vrea cîte patru, cinci şi opt ore în şir pe zi, şi să vrea de multe ori şi propoziţia simplă, pe care nu a nimerit-o niciodată, nici pe ea, dintr-un singur condei. Unora le curge mierea din nasul peniţei decum o pun pe hîrtie: o glicozurie.

Ori, cum ziseşi, romanul este poate egal cu literatură, mai ales după ce s-au sfărîmat calîpuri şi reţete. Un roman, de pe vremea romanului misterios, trebuie să fie compus din cel puţin doi oameni părechi, de sex contrariu, amestecaţi cu un personaj comic, plus unul tragic, cu un risipitor şi cu un avar, printre care să evolueze ceva peşti,

ceva sfinți și ceva lichele și o mare virtute. Dacă erau și doi copii orfani, genul pornea spre stînga melodramatică. În primele șaizeci de pagini se construia situația generală, prezintarea figuranților, a mobilierului și a peizajului. În treizeci de pagini se făcea o analiză psihologică, al căreia secret l-a păstrat aproape treizeci de ani intact Paul Bourget. La cîte douăzeci și cinci de pagini din patru sute se punea cîte un punct de reper. Final: sinucidere, accident, nebunie sau regrete. În orice caz, subiectul era indispensabil, un subiect unitar și care mergea crescendo. În orice caz, romanul trebuia să încurce bine ceva, ca să iasă deznodămîntul. Asta era vorba: deznodămîntul. Elocuțiunea, gradația, claritatea, împărțirea treptată a subiectului și o dragoste erau indispensabile. Adică nu poate fi roman ceva lipsit de toate astea? Ba da, ba da! Încă de mult. Citește *Estera*, citește *Ruth*, citește și pe Habakuk. Citește pe Matei, citește-l pe Ioan.

Și atunci romanul e povestire, e poezie, e gîndire, e frumusețe. Asta e literatură, și toată lumea poate să participe la misteriosul lui. Se cunoaște alt scop literaturii artistice, odată tipărită și citită, decît emoția? La emoție corespunde noțiunea talent în toate artele. E alt criteriu esențial pentru literatură, pictură, muzică, artă constructivă, decît al rugăciunii?

Căci mai este nevoie și de altceva, peste interesele mașinilor tipografice de a multiplica un manuscris. Manuscrisul să fie el însuș dur, articulat și strîns — și literatura să nu devie o supă lungă și un mucilagiu, întins de la om la om și de la condei la condei. Industria și desfacerea sînt utile și oneste pentru literat, dar proaste pentru literatură.

1934

UN MARE CONTRIBUABIL: POETUL

Fiecare așa-numit scriitor a primit din partea editorilor un avertisment însoțit de copia unei circulări ministeriale. De aci nainte, informează editorul, Ministerul de Finanțe, obligă casele de editură să-i prezinte liste de autori și de sumele plătite pentru manuscrise. Noua îndeletnicire a caselor de editură nu va fi, poate din cele mai frumoase și ar părea inutilă fără caracterul ei polițist, dacă îndatoririle fiscale au fost, fără îndoială, împlinite.

E de bănuit că editurile, care fac și comerț de librărie, papetărie, articole de biurou, de radio și de sport, plus alte cîteva afaceri mai mult sau mai puțin conexe, cu branșa, au prezintat în totalul cifrei de afaceri anuale, la fisc, și fracțiunea cheltuită sau cîștigată cu activitatea editorială. Mai era nevoie de adaos și o listă de nume?

La ce folos, dacă drepturile Statului au fost plătite și dacă domnul Slăvescu a renunțat la fostele declarații, care puneau pe drumuri milioane de oameni și încurcau biurourile și arhivele percepțiilor o lună de zile în prezența galoșilor și un an întreg cu hîrțoagele noi? Măsura actualului domn ministru de Finanțe a însemnat o importantă ușurare pentru toată lumea: impozitele percepute de la administrațiile care plătesc salarii. Onorarul de autor fiind un salariu, oricine și-a închipuit că editurile plătind cotele respective, autorii nu mai au de plătit nimic.

Nu? Ministerul nu mai vrea așa? Impozitul trebuie dat încă o dată, și de autori? În acest caz dacă sibilina circulară ministerială poate fi înțeleasă, salariul autorilor va fi socotit ca un beneficiu net, fără scăderea cheltuielilor și impus în consecință. Ai, de pildă, o mină de aur și plătești după scăderea costului zece la sută din valoarea lingourilor aflate de-a gata în tezaurul dumitale de peregrin în Condicle. Cu deosebire de salariul autorului n-ar implica absolut nicio cheltuială.

Odată, un economist demonstra pe o cantitate de exemple luate din toate domeniile negustoriei și ale industriei că beneficiul de sută la sută este o himeră a ignoranței: nimeni, cu excepția hoțului care ia direct din buzunarul altuia, nu-l poate realiza. Pardon! poetul și prozatorul român biruiește legea economică: ei cîștigă o mie de zero — și este foarte probabil că ceea ce au fost incapabile să dea Statului păcura, pădurile, țarina și apele îi vor da Bacovia și Rebreanu.

Cine a putut descoperi acest adevăr fundamental într-un guvern prezidat de domnul Tătărescu, poet și autor de teatru, îl poate verifica la sursă. Primul ministru va indica agenților fiscali cu toată preciziunea, care sînt articolele de mare lux în rentabilitate, din prăvălia scriitorului, sonetul, poema versului alb sau balada — și percepțiile vor ști cu cît vor plăti mai mult la sută scriitorii de talent față de cei mai puțin înzestrați, evaluîndu-se la rigoare și cu greutatea la cîntarul oficial ca trăsurile automobile.

Dar dacă, în sfîrșit, s-a putut găsi formula ideală cu care se vor acoperi golurile lăsate de toate personagiile corecte ale unor gestiuni monumentale; dacă omul în stare să o facă eficace este scriitorul, ținut la o penibilă carantină de toate autoritățile unde pana lui ar putea să răspundă la o trebuință, să dăm pace fiscală de sărbători tuturor banditilor, șperțarilor și escrocilor, dibaci în evitarea sancțiunilor Codului penal, să utilizăm la maximum exploatarea literaturii și să tăbărîm pe literați.

Propunem legiferarea muncii silnice pe toată viața pentru scriitori. Temnițe grele, lanțuri și biurouri. Orice scriitor să fie obligat să facă în cincisprezece zile o carte de cinci sute de pagini, cu hîrtia și cerneala furnizate de stat. Dacă de asta atîrnă Bugetul, literații ar fi bucuroși să slujească gratis și pînă la istovire Ministerul de Finanțe. Cu condiția însă, respetată odinioară de stăpînii scribilor sclavi, de Papi și de Șmpărați, ca Ministerul de Finanțe să trimită zilnic familiilor scriitorilor arestați în beneficiul vistieriei nițică pîine și nițel mălai.

Sau să le spînzure copiii.

1935

S. S. R.

Duminică Societatea Scriitorilor Români are de ales un prezident.

Prezidenția Societății nu este o dregătorie și comitetul ei e mai puțin un cabinet; cu toate acestea unii membri ai organizației au ținut ani de zile la rînd să compenseze absența unei calificări notorii cu o titulatură electorală. Lucrul nu s-a cunoscut și prezența ca și dispariția din comitet s-au echivalat.

De astădată, în vederea alegerii de duminică, li se dă prezidenției și comitetului o însemnătate nouă. De mai multe săptămîni ziarele publică sugestii și articole. Între numele citate pentru locul de președinte a fost pomenit și cel cu care este semnat comentariul de față. Autorul mulțumește camarazilor cunoscuți și necunoscuți ai acestei intenții, dar soluția prezidenției dacă ar fi adevărat că ea constituie o problemă, se găsește în candidaturile puse.

Se vorbește că scrisul profesional ar indica mai bine decît orice alt criteriu persoanele pentru comitet. Ar fi un punct de vedere, dacă S.S.R. ar fi o întocmire profesională. Cînd Emil Gârleanu, creatorul organizației, dimpreună cu poetul Anghel, St. O. Iosif, Cincinat Pavelescu și alții, printre care domnii Goga și Sadoveanu, au înființat Societatea, ei au căutat să realizeze o grupare aristocratică a generației lor și un fel de Academie de prieteni. Pe atunci, scriitorii trăiau dintr-un salariu, plătit unui

șef sau de subșef de biurou la Ministerul Instrucțiunii Publice, o copie literară fără nicio rentabilitate nici la ziare nici la editură, nu putea să fie obiectul unei bucăți de pîine, a unui angajament, a unui contract sau a unui litigiu.

Astăzi scriitorii sînt și ziariști și procuratori de manuscrise caselor de editură. Ideea onestă de industrie, a muncii fără gratuitate, a trecut în literatură. Dar raporturile dintre autor și editor sînt la bunul plac al editorului, care desigur nu supără dacă dispune de un plac plăcut; e nevoie încă, prin urmare, de sensibilitate și de încredere, condiții antiindustriale. Controlul automat e inexistent și neprimit ca necesar. Subsemnatul a scos la un editor o carte cu condiția propusă de autor nu de editor și acceptată de către editor, a inocentului control de tiraj. Ca să întărească autoritatea condiției, editorul a semnat și o scrisoare. În ziua tirajului prezintîndu-se la tipografie, i s-a refuzat autorului intrarea în atelier pe temeiul « secretului profesional ». . .

Atare litigiu nu putea să fie tranșat, S.S.R. nefiind organizație profesională. Dacă mai e nevoie, rezultatul: cartea, trasă teoretic într-un tiraj limitat, deși cumpărată în toată țara, pretutindeni, de anume categorie profesională, foarte numeroasă, interesată să ia o atitudine pentru sau contra ei, nu s-a mai isprăvit aproape în zece ani de zile. Oricine ar fi prezidentul și oricum s-ar compune comitetul, acest gen de comerț nu poate să intre în competința Societății.

Acum un an, doi, un grup de tineri, dintre care cel mai reprezintativ, domnul Romulus Dianu, s-a războit cu Societatea. În ultimă analiză acest confrate care și-a creat în presă o situație răzimată pe merite concrete a înțeles că dacă oamenii pot să fie atacați și tăgăduiți, viciul unei organizații vine de la principii nu de la oameni. La aceleași concluzii a

putut ajunge și subsemnatul, care a dat întîiul atac Societății acum douăzeci și cinci de ani, cînd morții de azi și autorii societății se găseau în scaunele comitetului. Emoția admirabilului camarad mai vîrstnic, Anghel, atinsese un diametru nemaicunoscut sentimentelor actuale în luptă. Poetul a sunat într-o seară la ușa apartamentului meu cu revolverul întins.

Disputa pentru reorganizarea unei Societăți, organizată și cristalizată, nu cred să mai fie cu sens. Comitetul se va alege duminică, odată cu prezidentul. Am făcut parte din comitet cu un prezident de care mi-aduc aminte todeauna ca de un mare personaj, Georges Diamandy. Am lucrat în tovărășia tuturor hotărîrilor lui de a realiza platforma unei situații camarazilor mai tineri și mai bătrîni. Nu s-a putut face nimic. Și acolo unde nu au izbutit oameni inteligenți este de bănuit că nu vor putea să izbutească alți oameni inteligenți. S-au comunicat însă numele cîtorva membri de o ambiguitate profesională întortochiată și cu însușiri cerebrale reduse, care și-au făcut un ideal să ocupe comitetul. Ar fi funest.

Pentru prezidenție, circulă un nume cu prestigiu în barou și cu delicate arpegii de poet. I s-a propus succesiunea. Putea să nu accepte, iluzoria demnitate neputînd să adaoge ceva nici la culorile banierei literare, nici la blazonul de jurist. E vorba de domnul I. Gr. Periețeanu. Personal m-aș fi putut teme că refuză: cîțiva confrați îl insultă pentru că a primit.

Alegere mai bună ar fi greu de făcut. Societatea, așa cum e Societatea Scriitorilor o întocmire de salon, are trebuință de un prezident ca domnul Periețeanu. Prezidentul trebuie să fie un orator și un domn, să poată primi un oaspete străin ca un boier. Prezidentul trebuie să vorbească o franțuzească franceză. El trebuie să aibă o gospodărie aleasă, o sufragerie și tacîmuri fine. Și mai trebuie obligator, ca prezidentul să aibă o figură, un portret și să știe să poarte costumul ceremoniei. Președinte n-aș putea să fiu de pildă eu, care umblu toată ziua pe cîmp cu cazmaua la spinare și care semăn la fizic cu măcelarul meu: e indecent.

Apoi, camarazii care vorbesc de profesie au mai uitat un amănunt: dreptul e o subtilitate a intelectului literar și elocința o artă creatoare în acelaș domeniu străbătut de două pîraie scăpate dintr-un singur izvor.

Părerea subsemnatului — fiindcă i-a fost numele pomenit cu oarecare repetire — este să se aleagă duminică un comitet compus în întregime din scriitori clar reprezintativi, fără posibilitate de tăgăduit cifra exponentului personal, cu domnul I. Gr. Periețeanu la prezidenție: un comitet de fizionomie, o galerie.

Pe de altă parte și cu totul independent de societatea academizantă, care nu ne stingherește, să se înființeze sindicatul strict profesional. Însă într-un singur caz bine stabilit: al unei solidarități puternice și vehemente, al unei camaraderii frățești viguroase, care să se poată învoi cu o disciplină.

1935

DEZLEGARE

Domnul Șerban Cioculescu m-a vorbit și m-a scris atît de multe ori de bine, încît ar avea dreptul să-i pară cîteodată rău. Foarte puțin obișnuit cu tratamentul metalic, am primit fumigațiile de aur, întîi cu o jumătate de consternare; m-am cam strîmbat, am tras pe nas și am înghițit, dar m-am deprins. Aș putea să afirm că atunci cînd am văzut că se repetă des medicina, nici nu mi-a displăcut. Între alții domnul Cioculescu făcuse subsemnatului reputația unui bun actor și mim al cuvintelor românești.

Știam și eu că nu-mi lipsea un fel de dibăcie în așezarea perdelelor și a draperiilor și în distribuirea scaunelor și tablourilor într-un apartament — și aveam încredințarea secretă că dacă aș fi putut învăța la un meșter cumsecade, ieșeam tapițer. Momentele pierdute nu se mai întorc. Mi-am stricat vocația căutînd materiale și instalație fără capital și ciocănind prin stihiile gratuite. Stofele care sînt fără să fie, speranțele fără substanță, catifelele mincinoase, schelete de mobilier în ipoteză învelite cu percaluri de prestidigitație. Oleacă de chembrică din mare, un țol de pe lîngă cer: iluzii. Am intrat, așa în literatură, care-i o tapițerie fără marfă și o misitie a semnelor. Obiectele sînt substituite prin măștile lor și vorbele trebuiesc dur concretizate, ca să le reprezinte pînă aproape de periferia pipăitului brut. E o evoluție printre absențe și un joc de-a surdo-muții. Dar concentrat aci îți faci un fel de ideal de magie.

Nu rîvneam mai mult și poate că nici atît. Sînt unul din oamenii care nu se iubesc și care nu-și adoră manuscrisul, creierul și fotografia. Nu mă simțeam vinovat cu nimic dacă provocam din pricina cititorului complicat o exaltare, nici dacă din pricina mea îl dezamăgeam. Mai ales, că de la război încoace, mi se părea că am murit și că făceam parte dintr-un soi de erou necunoscut. Am înviat șovăind și controlîndu-mi cu temperatura piciorului gol și cu piatra tombală, călcătura tălpilor venite din umezeală. M-am verificat, am început să cred într-o rezistență și pentru că personal nu mai aveam nevoie de nimic, toate fericitele zile trăite după moarte le-am dăruit. Fiind întemeietor de trib, am emancipat tribul de maimuță și am intercalat în zestrea lui blazonul penei încovoiate, care își mănîncă jerpelita coadă cu penița. Atîta lucru a fost realizat, atîta am căutat. Tîrăsc după mine, ca un cal orb, căruța cu gunoaie, renunțările, abnegările și uitările. Dacă niciuna din zilele supraviețuite nu-mi aparțin, am putut să mă și transfigurez. Cînd un instinct mi-a ridicat mîna ca să doboare o caricatură, în secunda precisă în care se împietrea de strîngere și trebuia să cadă, pumnul s-a desfăcut, lunecînd a mîngîiere, încruntarea s-a limpezit. Nu mai sînt măcar un brav.

Domnul Șerban Cioculescu e un brav: un brav al marelui și al micului eveniment cules cu coada ochiului și, probabil că și un mare brav al contradicției. În temperamentul care se voiește frigid și variabil al acestui intelect uneori suav, intră poate și un procent al impetuozității excitate. Cînd s-a înscris la spectacolele mele ca abonat de avantscenă, critica universitară le tăgăduia și dreptul comercial de publicitate. Lipsa de mai tîrziu a fluierelor la scena descoperită, mi se pare că l-a

cam obosit și, după ce stalurile și galeria au căzut cu lojile de acord, binevoitorul meu spectator ar vrea să fluiere el. Prin gaura cortinei l-am surprins de cîteva ori modificîndu-și ținuta buzelor cu expresia omului care-și aduce aminte un refren și-l încearcă aplecat în cot pe o balustradă de pluș. Dar tot prietenul recuzitelor mele s-a rectificat. Poate că nici el nu-i chiar excesiv de brav și mînuiește, cu o subtilă dexteritate, o lamă de nuanță.

Într-o zi pe neașteptate, prietenul meu m-a înfiorat cu o spovedanie, cum se face numai la ureche. Citise *Ochii Maicii Domnului*, despre care a scris pîn-acum numai de două ori și mărturisea că a plîns în hohote. Momentul a fost cumplit. Nu știam să mă apăr. Dacă elogiile scrise le citesc cu o amărăciune suportabilă, lauda directă și care vine din senin, pe uliță, ca un clacson, mă sperie. Articolul din *Revista Fundațiilor Regale* e mai omenesc, căci îi contestă cărții orice merit și îi ridiculizează și peizajul, preocuparea constantă și desigur absurdă — dar ce mai pot să fac? — a subsemnatului fiind, nu să scrie versuri, poeme în proză, lirică sau epică, ci să interzică asemănarea cărților lui, una cu alta și mai cu seamă cu ale tuturor celorlalți.

Desinez această proză a melancoliei dintr-un sentiment de simetrică reciprocitate. Aș voi să-i facilitez domnului Cioculescu o fază. Are, mi se pare, nevoie de ea, și se vede, poate, stingherit de antecedente și obligații. Îl dezleg. Cu mîna întinsă de bun camarad — e o calitate pe care o cinstesc și care nu-mi este străină — il voi ajuta să treacă gîrla pe un tărîm mai felice.

— Haidem, dragă domnule Cioculescu, amîndoi! Dumneata erai numai un prieten al lui Arghezi: eu sînt Arghezi întreg. Mă asociez cu dumneata împotriva lui. . .

1935

AMINTIRI DIN CAFENEA

La cafeneaua pe care o frecventam în epoca romantică a curiozității se adunau feluri de lume împrejurul unei mese lungi. Masă publică, destul de întinsă, ca să nu fie a unui singur grup sau client, venea și pleca orișicine, fără obligația să ceară un loc și să strîngă douăzeci de mîini. Distanțe de cîte trei-patru șezuturi rămîneau goale pe canapeaua de la părete.

Te pomeneai că te urmărește într-o discuție cu vecinul de cafea, cineva necunoscut, un amator, un indisctret. Un ochi lipit insistent la buzele dumitale, somnolent sau holbat dar de cele mai multe ori aprobativ, cu o picătură de frișcă la comisuri sau cu un fragment ca de nucă pisată încurcat în gene, altera cîteodată gustul și compoziția în gură a unei prăjituri cu cremă. O scuipătoare binevenită servea clientela de la masa lungă. Apoi, fumul domnului necunoscut, împletit colegial cu fumul de mai departe al țigărilor dumitale, ca o sudoare volatilă a nasului, mărturisea un contact aproape intelectual și repetarea lui ducea la mutarea șezutului peste cîteva intervale.

Raporturile se realizau adeseori numai cu ajutorul acestei alunecări tîrîș, cu carnea de sus a pantalonului pe o canapea îngustă, dar nu aveau în genere consecințe academice sau lexicale.

La masa pe care mi-o amintesc cu plăcere, se opreau actorii, pictorii, scriitorii și un însemnat număr de aspiranți. Unii din ei erau experți într-o

sumedenie de lucruri inactuale. Lîngă sfărîmătorul unui ban de zece, cum era pe vremuri, de bronz, cu dintele de la strungăreață, se afla parizianul abstract, care știa Parisul pe de rost dimpreună cu toate infimele particularități, învățate într-o bibliotecă personală de Baedeckere, de Panuri și de tarife de tramvai. El putea să-și închipuie cu facilitate și satisfacții, numai închizînd ochii în grădina Episcopiei, într-o seară, că și-a ușurat personajul într-un boschet din Luxemburg. Cineva îți prezinta un birlic de treflă care-i fugea pe mînecă pînă la subsuoară și pe care îl scotea din gulerul scrobit al cămășii, pe la ceafă. Dar clientul care făcea ca dopul de șampanie? Dar celălalt? I se lipeau printr-un simplu magnetism al degetelor arătător și mare, două piese de argint de burice și le suna ca pe niște tipsii, cu melodie și ritm.

După doi, trei ani, omul cu țăcălie, de subt oglindă, se făcea obișnuit și dacă lipsea, lipsea ceva, ca piciorul de nichel al cartelei de consumații. Unde e domnul cu țăcălie?... Care? ăla care imita suflînd contrabasul? Da!

Ți se răspundea, de pildă, că a murit... Un flegmon, un hemoroid, o gangrenă cu diabet. Se isprăvea ceva și se isprăvea cu o părere de rău necesară.

Tăcuții surîzători și clătinători din cap, tăceau de ani de zile și cînd, socotindu-se atmosferizați și căpătînd în sfîrșit autoritatea încrederii în sine, se hotărau să zică «Așa gîndesc și eu » ilaritatea se comporta ca o explozie catastrofală și verbul a gîndi lua întorsătura humoristică a unui sens trivial.

Erau la masa lungă, îmi amintesc, consumatori care purtau numele de Minulescu, Iser, Ressu, Anghel, Rebreanu, Gârleanu, dar era și Bratzu, un intelect variat și un mare geniu de cofetărie cu aperitive. El înjura fără să supere și fără să se

supere nici el, blajin și candid în fond, pentru versuri, pentru proză, pentru pictură, pentru critică, muzică și filosofie... Recita cu cartea închisă în buzunar, pe clasicii latini și greci, descifra cu gîndul sonoritățile partiturilor complicate, comentator util și documentat în toate problemele discutate. Tăcuții de colo, luați în furca diatribei, din întîmplare, amestecați cu paiele ca niște coji de pepene, erau sfecliți de admirație mută. Bratzu știa cum trebuie realizată opera de artă perfectă, indiferent de specialitate și sfida cu instinctul lui sigur și cu principiile fără greș.

Cel care l-a ghicit cel dintîi a fost Ilarie Chendi. El l-a rugat să-i scrie o serie de articole de orientări... După publicarea primului și ultimului articol, bietul Bratzu s-a găsit în situația aceluia care și-a deschis gura odată în zece ani și a provocat hohotul de rîs al tovarășilor de masă. În vreo cincizeci de rînduri de coloană al studiului publicat de Chendi, erau citate două sute de izvoare universale.

Regretatul Bratzu era un chibiț inteligent și agresiv: păcat! La masa lungă confrații lui mai puțin înzestrați, admirativi într-o muțenie teatrală bombastică, erau mulțumiți că sorb dintr-o cafea și dintr-un trabuc în societatea artistico-literară. Insignifianți pînă la totala modestie dar tocmai de aceea simpatici, peltici și gîngi pînă la splendoarea integrală a nulității și acceptați din această pricină hieratică, nimeni nu i-a jignit niciodată și fiecare i-a trecut cu vederea, sfiios să-i angajeze într-un dialog dincolo de faptul divers și de club. Îi văd dinaintea suvenirei și n-am știut decît foarte rareori cum i-a chemat. Sînt mulți și parcă toți au murit. Le mai persistă fantoma anonimă, asociată cu o porție de dulceață și cu o cafea fierbinte cu un pic de rom, în vreme ce portretul material li se dizolvă bucolic în drojdiile unui cimitir.

Mă surprinde fericit cînd văd pe cîte unul, ca domnul Pisani, că a scăpat și că mai trăiește — și sînt de două ori fermecat, și pentru că se mai găsește în viață și pentru că atunci cînd semenii lui se răscoc și se descompun, el începe să se manifeste, și debutează. E o trecere dincolo de viață, peste teluric, dincolo de bine și de rău.

N-aș fi putut crede că odată o să întîlnesc mustața de la nas a domnului Pisani și mătreața ei în călimara mea! Cu o volubilitate de alte adolescențe, acest onorabil și modest chibiț de odinioară, al mesei de subt oglindă, dă scriitorilor lecții și dictează legi.

Rămas solitar în cafenea și liber să-și mute anatomia prin toate locurile goale, domnul Pisani dorește să se știe că și-a cunoscut autorii după condicuța franceză, că *personne n'est grand homme pour son valet*.

Aș avea numai felicitări pentru un bărbat care la o vîrstă așa de înnaintată purcede să cugete, să scrie și să îndrepteze vorbirea românească. Decît să joace cărți sau să aștepte ucenicele de croitorie pe coridoarele sucite dinspre curte, tot e mai onest pentru un venerabil om de jurnal să-și potrivească vîrful șovăitor al limbii pe indurațiile cuvintelor tipărite. Și îmi place la domnul Pisani sprinteneala neaoșă de mare cărturar cu care se confundă în neamul cronicarilor și în premergători și familiaritatea domniei-sale pitorească.

Domnul Pisani îi adoptă pe toți fără discuție nici rezervă.

1935

ZIARUL IDEAL

E greu de găsit un cititor cît de puțin intelectualizat, care să nu înjure măcar o dată pe zi un ziar și totuș să nu citească ziarele toate. Nu-l mulțumește, drept vorbind, nicio foaie, fie de patru, opt, șaisprezece sau treizeci și două de pagini, pentru că o cochetărie sportivă impune să nu-ți placă nimic, fumătorului tutunul, flămîndului felul de bucate, și cititorului tipăritura pe care o plătește. La teatru aplaudă toată sala și după spectacol nu se mai găsește niciun cap de acord cu palmele atîrnate de el.

« Am divorțat sau l-am împușcat pentru că l-am iubit prea mult », povestește văduva la Jurați, înnecată de lacrimi — sau dimpotrivă: « Trăiesc cu ea de zece ani, și nu pot s-o sufăr », poate să afirme un soț onorabil care își bate nevasta și o sărută calendaristic, o dată pe zi.

Cititorul e tot atît de vicios cît și bărbatul romantic sau conjugal. Trebuie să-i fie silă de lucrul de care simte trebuință.

Oriunde, pentru un cilindru de tutun, nărăvitul iese pe ploaie, intră în noroi pînă la urechile ghetelor și merge un kilometru, ca să-l cumpere, să-l bage în gură și să-i dea foc în vîrf. Și toată viața și toată activitatea fac la urma urmelor numai o țuică și un chibrit.

O gazetă e acuzată de stînga, alta că aparține dreptei, a treia că e liberală sau țărănistă sau că a rămas de mijloc. Toate orientările spontane și gra-

tuite sau avantajos chibzuite sînt deopotrivă de înjurate și adeseori de către acelaș cititor, care între două ediții își schimbă mîna și criteriile de cîteva ori — și fiecare ziar este « plătit » de cîte cineva: nu se concepe opinii fără subvenții și ideile necomandate par cu neputință. Cititorul crede în general că omul trebuie să trăiască și refuză să accepte totuș că ziaristul e un profesionist și că poate presta un serviciu retribuit și neclandestin.

Această sensibilitate se întîlnește dusă la extrem la omul politic, și mai ales la șeful de partid, care dorește să scoată un cotidian pentru apărarea unui program, de multe ori identic cu încă douăzeci de programe de principii în circulație. Fondatorul, care va fi și directorul ziarului, a făcut toate preparativele, cu bani gata sau pe credit, după cum a știut să se descurce într-o guvernare precedentă. Evident că pe bărbatul politic, mai mare sau mai mărunt, mai bine înzestrat sau deobicei mediocru, alegătorul nu-l întreabă din ce trăiește nemuncind nimic, în opulență: bărbatul politic « găsește », el e indiscutabil ca un cîine irlandez și ca floarea de lotus. Alegătorul cere de la el program, lucru de opoziție, urmat de slujbă. Cînd și-a asigurat hîrtia, tipografia și localul, șeful rămîne uimit că are nevoie și de redactori plătiți. Auzi dumneata, să plătești! Cîtă degradare, să nu te încalți cu aripile mistice ale unui autorități salvatoare care și-a rezervat Internele, Finanțele sau Industria.

Cel mai caracteristic animal din serie e bărbatul politic abonat. El și-a constituit un drept să primească presa pe degeaba și face parte de mult din opinia publică, încît se confundă cu ființa ziarului și a ziaristului ca și cu « nația » și cu « interesele superioare ». Te rog să cauți să încasezi o sută de lei pentru serviciul făcut, de la asemenea creatură sublimă. Ba te găsești adeseori că ai în persoana ei

un confrate, un mare coleg, un fost mare publicist, autor a șapte articole fundamentale și necunoscute, semnate de el și scrise de un profesionist. Dacă trăiesc în carne și oase și în apoteoză directori de ziar, care nu știu să scrie, de ce n-ar fi permis ca marele inspirator de atitudini și idei să n-aibă habar de purtarea cu mîna dreaptă a stiloului de-a latul hîrtiei?

Dar nimic nu împiedică prezența de două ori pe zi, și cîteodată de trei ori, a momentului necesității. Dimineața, cititorul politic sau nepolitic, se scoală gol, și din pat și din conștiința lui. I s-a dat cafeaua, și-a fumat țigara și n-a venit încă « jurnalistul », care prin deosebire de redactor, are dreptul să vîndă gazeta fără să o scrie, ca și directorul. Italia, Abisinia, Liga, America, Municipiul, Pîinea, ce au mai făcut peste noapte? Nu se poate să nu fi făcut ceva. Perplexitatea în pijama e mai sinceră decît în automobil, și curiozitatea feroce. Măcar, cine a mai murit de ieri pînă azi. Ziarele, ca toate aglomerațiile organizate, au un *tout à l'egout* și un cimitir. Momentul presei există intercalat în timpul cotidian, e o tiranie; te lupți, vrei să te cotorosești: s-a isprăvit. El merge cu cafea și cu tutun, mai bine decît cu prăjiturile, dar trebuie satisfăcut orișicum: al șaselea viciu, a zecea stricăciune, dacă patimile urîte și puturoase sînt numai nouă, dar viciu radical și pe toată viața.

Ce spune un ziar? Nu spune nimic. De aceea trebuiesc două, trei, cinci, douăzeci de ziare, indiferent dacă repetă fiecare din ele acelaș text telegrafic sau reportericesc. Cititorul caută, parcurge foile accelerat și în zigzag, și dacă nu află ceva ce-i trebuie în secunda în care i se întoarce seara precedentă *în pituită*, el vrea ziarul obligat să încoroneze, să facă un pas mai mult, în plin sau în gol, însă înnainte în chestie. Ca și deponentul, cititorul dorește să fie păcălit, păcălit cu procedeu, cu

pagini, cu clișee, cu litere mari, cu titluri și subtitluri, chiar cu fotografie falsă. Desigur că el nu e niciodată — ferească Dumnezeu! — amăgit cu intenție, dar asta îi trebuie lui, ziarul ideal.

Cine vrea să-i dea drumul ziarului ideal, face operă de mare bărbat de Stat și miluește pe cititorul de la cafea.

1935

AIA DE-ATUNCI

În numărul de Paști, directorul unui ziar face o constatare exactă: au dispărut entuziasmul și pasiunea din presă. Unul e căldicel și cealaltă încropită. Nu se mai aude spada izbită de scut și fierul sună a paie. Termometrul spart al condeiului nu mai arată nicio temperatură: unde-i argintul viu? Prin urmare, ideile nu mai au apărători, și albul cîmp de onoare al scrisului nostru e pătat cu altă mînjire decît aceea de sînge.

E vorba, bineînțeles, de atitudinea presei în fața evenimentelor, căci, pe de altă parte, lipsindu-le bărbăția de cuget și fricoși în a-și trăi părerea proprie, chibzuită într-ascuns, unii confrați îngăimează idealuri derivate, cheltuindu-se în războiul de-a scuipații și de-a gogoloiul de maculatură; ceea ce le păzește curajul și de front. O piesă de teatru a stîrnit vitejiile latente ale unui întreg contingent de bravi zăcuți, destul de tineri și de voinici pentru o ispravă de energie primejdioasă și perfect sănătoși, cel puțin la fizic, fără să fie indispensabili, raportați la geniul civil, pe care și-l tîrăsc din berărie în berărie, menținerii eroismului din zona interioară. Domnul de colea, cu umerii de bivol, stinghereşte în redacția din București silueta transparentă a poetului, întors, fără ostentație, de peste patru rîuri, cu cîteva insigne excepționale pe tunică și una păstrată subt cămașă, în pansament.

Eludarea situațiilor dificile a făcut și altădată parte din abilitățile confortabile ale prudenței de

Arlechin, dar în răspîntie se mai zărea guelful încrucișînd sabia cu ghibelinul. Uneori, întîlnirea era necruțătoare și adversarul continua să atace zmulgîndu-și din pieptar săgețile înfipte, cu care fusese străpuns, fără să-și întrerupă lupta. Nu se măsurau niște gazetari, ci niște credințe.

Directorul gazetei la care mă refer, comparînd momentul de acum cu epoca neutralității din 1914—1916, afirmă că s-au prăvălit atunci prietenii înnalte și s-au rupt legături definitive. Și acest lucru e adevărat. Dacă totuș n-ar fi pomenit și numele celui mai jos iscălit, mi-aș fi motivat însemnările biletului de față într-altfel. Două epoci cu două soiuri de gazetari, odată hotărîți, pe urmă șovăitori și reticenți; mai mult, deghizați, pentru a nu fi recunoscuți de vreo săgeată pribeagă și doborîți pe puntea improvizată între contradicții. Pricopsirile amăgitoare, înjghebate instantaneu și fără geamătul conștiinței, în pauza dintre două războaie, care în fond sînt unul singur și acelaș război, întrerupt de un armistițiu și un simulacru de pace, au amorțit resorturile oțărîte, din trecut. Laurii care ne-au încununat noi i-am mîncat, tăvăliți în untură. De la frunte la maxilare de-abia-i o distanță pe care se poate așterne o palmă . . .

Dar directorul dă unei constatări exacte o cauză falsă. El învinovățește cenzura. Dacă n-ar fi fost cenzura, pana ziaristului s-ar fi dovedit mai adevărată. Probabil că ar fi fost mai dezordonată. De făcut să ajungă gîndul pînă la peniță și tipar, nu e nici în regim de cenzură cu neputință, și să nu uităm că el a ezitat să ajungă curat în vîrful ei și în libertate. E o problemă mai de grabă de moral decît de regim, și în doisprezece ani, de cînd durează cenzura, mobilitatea condeiului putea să învețe un stil, un clasicism al expresiei, rămasă vulgară. Fără să știe, cenzura slujește și forma, mai

vaporoasă, mai elastică și mai indirectă, mai artistic meșteșugită în brutalitățile de odinioară.

Dragă directore, ce ne lipsește acum, e aia de-atunci . . . Avem interese și nu mai avem credință, începînd cu dumneata, care în douăzeci și cinci de ani de vals între penumbre ai evoluat la contrast . . . Atunci erai un începător sărac și muncit de suferință, azi ești proprietarul unei inexplicabile avuții. Există ceva mai rentabil decît *aia* . . . care-i gratuită!

1943

CARAGIALISMUL

Caragialismul, despre care un critic cineva spunea că nu mai e actual, gîndirea caragialistă și stilul caragialist sînt în floare, nedespărțite de altfel niciodată de viață de tot. În strategie, geografie și tehnică militară, interpretate de bravii noștri concetățeni, în tramvai și la berărie, caragialismul e în plină desfășurare și caragialiștii evenimentelor sînt despre certitudinile lor indiscutabile entuziaști.

Polonezii în războiul lor, nu se precizează cu cine, dar ce importă? au ajuns la Gibraltar și amenință Turcia . . . Vom vedea ce face Argentina . . . Mi-a spus un coleg . . .

De la un timp, s-a introdus în vocabular « cioara vopsită » care indică în politică și relații spiritul diplomatic cu pungășie, două valori pentru analiza populară egale. E fostul « șahăr-macăr » dintr-un limbaj mai vechi, echilibrul pe două luntri sau frăția cu dracul pînă la trecerea punții, formule relevînd de momentele istorice și de un optimism tradițional.

Sicilia nu e nevoie să știi unde e situată, destul că e o țară importantă. A intra în ea echivalează cu un dezastru, din pricina șesului ei mlăștinos . . . Dacă taie prin Serbia, ajunge mai repede în Franța . . . Tonul acestor intenții și sentința arată o documentare severă. Să nu intervii cu rectificări că poate să iasă bătaie. Cine afirmă în autobus nu iartă contradicția și profesează orgoliul de a ști ce

spune. În general, fiecare dispune de o « sursă » serioasă și destăinuirile sînt « confidențiale ».

Era puțină încurcătură cu capetele de pod. Confuzia venea de acolo că nu se putea concepe cap de pod fără pod. Dar cu timpul problema s-a limpezit. În războiul de azi capul de pod sosește gata construit și montat de la uzină. Armata îl așează dinaintea inamicului păcălit. El intră pe pod și cade în gol, lipsa podului fiind mascată cu o pînză, cu un peisaj cumpărat, cum ar fi din expoziția Salonului Oficial. Pe urmă, se trimite capul de pod într-altă parte — e pe rotile și umblă pe calea ferată — și așa mereu, pînă se distruge oștirea dușmană. Odată cu capul sosește bineînțeles și un rîu navigabil. Chestie de camuflaj.

În Franța, șeful guvernului e mareșalul Peta-in iar în Anglia Curchilă . . . Iran, pe turcește Irak . . . Avar, feminin: avarice . . . Vorbind de stomac, se zice pardon . . . Trimiterile cu verbele avînd sensul a introduce se întrebuințează fără acest corectiv ipocrit.

O doamnă bine, plîngîndu-se de reglementarea circulației pietone, e revoltată că nu mai poate să facă un pas, că pretutindeni e sex unic . . .

La un concert, o altă distinsă doamnă, amatoare de muzică înnaltă, așteaptă. « Acum vine Grieg » șoptește cineva din loje, răsfoind programul, pe cînd în aplauzele sălii au intrat doi tineri executanți în scenă, pianistul și violonistul.

— Care-i Grieg? întreabă doamna, cel înalt sau celălalt mai scurtul? că amîndoi sînt drăguți.

Caragialiștii gravi, ai doctrinelor cugetate profund, se manifestează cultural, scriu, țin conferințe, scot cărți și fac parte dintr-o lume care nu iese cu tramvaiul și autobusul și nu participă la spectacole și concerte, preocupată cu stăruință să fericească omenirea și să îmbogățească noțiunile. În caragialism ei reprezintă capacitatea și viitorul.

Cîteva din caragialismele recente, de ordin savant: creativitate, virtualitățile de tensiune ale situației, complex de motive, gîndirism, esența creațiunilor, istoricitatea . . .

E cu atît mai actual Caragiale, cu cît influența lui depășind mahalaua, urbea, fruntariile și geografia, începe să caragealizeze planeta. Alături de Caragiale al nostru și al satirei, acționează un Caragiale universal.

1943

VAI DE NOI!

Scriitorul occidental care ar inspecta moravurile noastre literare ar avea multe prilejuri să ia în carnetul de buzunar note urîte despre politeța confraților lui din București.

Că o solidaritate de breaslă e inexistentă, asta se pune pe spinarea unui exces de individualism, zice-se, firesc la niște traducători ai sensibilităților omenești, slujiți de aceeaș limbă, cuprinși în acelaș spațiu strîmt și supuși acelorași mizerii.

Să presupunem acest fals argument valabil și să continuăm a ne înfumura cu ceea ce în realitate e un aspect, cînd ia forma de sălbăticie, al lipsei de educație. Unii dintre scriitori sunt de-abia la prima generație ieșită din instinctul brut, cu o substanță care, nerafinată nici de natură, n-a trecut nici prin filtrul mai multor rînduri de cărturari, cum e cazul scriitorului occidental. Și mediocru și vulgar acesta are ținută și măsură. Toată individualitatea ar fi un monopol al singurilor scriitori. Inginerii de pildă, care au dat veacului opere și omului puteri de gigant, neasemănat mai însemnate ca o biată literatură, de cele mai multe ori imitată, se înfățișează și se apără în grup compact, și n-ar avea, auzi dumneata? individualitate. Hai, să ne bucurăm că atunci cînd ne comportăm ca niște canalii suntem individualități.

O solidaritate între breslași atît de inegali în ce privește nivelul personal, e, de fapt, cu neputință.

Dar la niște meșteșugari înnainte de toate ai sentimentelor se presupune admis un sentiment, mai obscur, de afinități, fără explicări practice, care catifelează în schimb chiar individualitatea rebelă. Odăjdiile au întodeauna cel puțin un fir de mătase în țesătura lor. Te simți ca scriitor, în diapazon cu toți cîți au ținut o pană de la Homer și poeții Bibliei, de la Dante, de la Descartes, de la Goethe și de la toți meșterii mai apropiați ori mai depărtați, adunați în raftul de cărți: inevitabil. Scrisul și cartea lor, cu care te apucă zorii zilei deschise pe masa ta de cetitor, se presupune că, reflectate pe fața ta, și-au dus mai departe lumina, în conștiință și că ai căpătat o eleganță, măcar cît aristocratul insignifiant trăit între portretele și armele familiei. Asta îți dă o regulă de viață și o cotă a distanțelor și apropierii. Aș cita un medic ateu, care avînd de la maică-sa o icoană în peretele camerei de culcare, se ascundea de dinaintea ei ca să nu-l vadă Fecioara gol.

Între scriitorii noștri se petrec uneori violențe echivalente cu prădarea altarelor și profanarea mormintelor. Pe cînd Biserica se roagă într-o ectenie fumoasă pentru cei bolnavi, pentru cei din temniți și pentru cei ce călătoresc pe mări, ca să-i ferească Dumnezeu de moarte, de nedreptate și de furturi, au fost scriitori de-ai noștri care au atacat pe camarazii lor închiși, poeți care i-au lovit în patul de suferință și au intrat cu bîta în spital, și care cînd trec pe dinaintea catedralelor se închină și în fața unui dric își scot pălăria. Gorilul e încă prezent în literatura cultă, care în epoca ei fără carte a creat Miorița. E de necrezut.

Mai sănătos la minte și conștiință publicul a reacționat pînă la dislocarea radicală din viață a poetului totuș de mare talent, care a insultat pe Eminescu, internat în spital. De atunci, atentatele au fost comise mai mult asupra scriitorilor valizi, de către caionii, care viermuiesc în toate epocile literare, pe lîngă atacul mai recent împotriva unui mort, a lui Maiorescu, scormonit în mormînt, desumanizat prin timpul trecut peste țărîna lui și devenit într-adevăr mai mult o noțiune decît un om.

Un poet, pe care-l cunosc personal pentru că m-a vizitat, poet cu un fir mai spălat în condei și care, odată, însoțit de copila lui, de-o seamă cu îngerii din poemele părintelui m-a mișcat ca un tînăr tată bun și ca înțeleptul modest al unui cămin curat, unde nevinovăția, candoarea și dragostea păreau să fie starea sufletească a unei familii, păzitoare a cenușii decepțiilor, într-o urnă delicată, a repetat neînchipuita faptă de acum vreo cincizeci și cîțiva ani. El a ținut să-și inaugureze intrarea în Societatea breslașilor, la care mi se pare că am contribuit și eu printr-o recunoaștere cu semnătură, dată sub un vișin înflorit, tăbărînd lăbărțat și cinic peste un scriitor crucificat, a căruia viață de învățat și de mucenic este pentru cultul slovei și al ideii relicvia cea mai semnificativă.

1943

O ARTĂ POETICĂ

În marea abstinență a scriitorilor noștri de a profesa opiniuni, prea puțini consimt, la zile mari, să dea drumul unui crîmpei de idee, extrem de avari cu silabele și perfect conștienți că dacă-și deschid buzele nițel asta-i egal cu un eveniment. Pînă la descoperirea unor valori mai concentrate, cuvîntul e aur și gîndul briliant. Opiniile de bază ale scriitorilor sînt evident întodeauna două, profesia de credință în substanță, binecunoscută și atît de sintetică încît nu mai e nevoie de a treia: buna opinie despre sine — și zic prea puțin: opinia despre sine e excepțional de excelentă. A doua opinie privește pe colegi. Desigur, ea nu poate să fie decît detestabilă.

Un poet cutare, pe care nu vreau să-l numesc, lipsește și el din presă, arătîndu-se foarte rar la cîte o fereastră a literaturii, de după perdea și printr-o crăpătură din ce în ce mai sus cu un etaj. Ultima dată face semne și idei din pod și de pe acoperiș.

Am avut plăcerea să-l am partener și să-l văd de aproape, cum nu mi se mai întîmplase de mult, la un spectacol de vorbărie și lecturi, în beneficiul Uniunii ziariștilor profesioniști. După ce un director de gazetă, flancat de doi stenografi și trei fotografi, care-i prindeau gesturile sublime, izbutise într-o oră și jumătate de inspirație oratorică să golească sala Ateneului pe trei sferturi, poetul a știut să înveselească auditoriul posomorît, cît mai rămăsese, cu cîteva figuri agreabile de panoramă, scuzat, se înțelege, de public, că dintre numerele executate a fost omisă, din pricină de vîrstă, piruleta echilibrului pe mîini cu pantofii în aer. Îl știai catalogat perfect cabotin și nu bănuiai că ar putea să fie și un sever îndrumător de generații.

Contactul cu intelectul fără figuri al poetului, ne-a fost rezervat, ca să zic așa, pentru mai tîrziu, și l-am avut zilele acestea prin mijlocirea unei pagini a doua de ziar. Deși vorbește așa de rar, Poetul gîndește, descoperă cugetări, le rotunjește și cînd le emite rămîi așa. În cîteva cuvinte stă un volum considerabil de principii literare și scapără o lume. Ți-am mai spus, Cocò, că geniul e intermitent și că tăcerea-i o cutie cu surprize.

Poetul ne-a destăinuit că trebuie să trăiești, să « ai experiență », ca să scrii — un mare adevăr inedit. Ai mai fi durat viu o sută de ani și nu-l descopereai. Cum nu te-ai gîndit, ca să i-o iei înnainte și să înceapă această dogmă esențială de la tine? Mi-e necaz. Îți trecu pe la nas și puse altul mîna pe ea. Va să zică, ești edificat exact: dacă mori nu mai trăiești — nici nu-ți vine să crezi, e lapidar. Înțelegi însă care-i tîlcul secret al principiului: lucrurile bune le scrii după ce ai trăit și cu cît ești mai aproape de termen cu atît ți-e mai bun scrisul și mai legitim. Momentul cel mai potrivit e să scrii cînd îți tremură mîna și limba — ba mai ales după ce-ai murit, momentul experienței personale întregi.

Să nu deduci cumva că e vorba să muncești, să arunci, s-o iei din nou și tot așa de zeci de ori, pînă ce merge condeiul mai ușor. Nu. Trebuie să trăiești, după actul de naștere, treizeci, patruzeci, cincizeci, șaizeci de ani și numai atunci să te faci scriitor și să fii cînd nu mai ești.

E o artă poetică și asta, pentru o tinerețe care te-ar indispune.

1943

CRITICA LITERARĂ

Raporturile dintre literatură și critică, altă literatură și uneori mai elegantă și mai puțin fardată ca bătrîna ei mătușă îmbogățită, n-au fost întotdeauna de rude apropiate. Baba s-a plîns că nepoata îi cam fură rochiile de tinerețe și că se gătește noaptea cu zorzoanele și bijuteriile-i false, fără să-i respecte măcar în schimb reumatismele și obezitatea.

E adevărat că nici răzbunările nu i-au lipsit. Venerabila persoană dispune de harul întineririi, ca în basmele din care trăiește, și în momentul de-a iscăli un testament redevine fecioară și moștenitoarea se pomenește că a rămas mai bătrînă ea.

Jocul durează de-o sumedenie de vreme și probabil că n-are sfîrșit. Un act aproape comic se intercalează în teatrul literaturii, atunci cînd poezia se face critică și critica poezie, substituindu-se una celeilalte. În pictură peizajul se înfățișează ca o cîmpie turtită, ca un car de coceni, la care trage un măgar împărechiat cu o capră. Prin adăogarea la critică a poeților care nu sînt poeți și la poezie a criticilor care nu sînt critici, bîlciul dă o larmă de balamuc, și nu se mai cunoaște din beția cu țuică sufletească.

Se poate muta imaginea în medicină și examina raporturile dintre menopauză și diaree. Literatura trăiește actualmente această medicină și acest raport. Producția e în deluviu și ocaua măsurilor s-a spart în fund. Se scrie enorm *pentru* și nu

se mai scrie *despre*. Izvoarele lăbărțate dau din ele tot felul de beteșuguri, și zăgazele s-au pitit. Impetuozitatea cacofoniei găsește un dirijor reticent. Unde sînt criticii, domnule? că nu se mai vede niciunul. Adică se mai vedea unul singur, care și el a dispărut și care mai ținea cu literatura vie de un fir de ață.

E ca o plajă în septembrie, după ce au plecat doctorii și clienții, goală, cu localurile închise, cu scaunele grămădite-n șoproane și cu cîțiva servitori, rămași să ambaleze la restaurante tacîmurile, vesela și fețele de masă în lăzi cu eticheta « Fragil ». La soarele anemic, în halatele boierilor, mai stau întinși pe nisip oamenii de serviciu, ca să nu se spuie că n-au fost și ei la Mare. A mai rămas și un fotograf, creator de documente.

Din bărăganul hîrtiei tipărite, imens, au plecat, nu știi unde, la Academie, la minister, acasă, unul cîte unul, toți criticii literari. Într-un colț, undeva, cam pe la subsol, mai mișcă unul singur dintr-un condei cu pansament și vată, ca să nu zgîrie penița: mișcă încet ca un crab și moale ca un batracian. Nici nu se aude cînd schimbă subiectul și trece de la unul la altul. Era colea și acum e cît colo, și nu s-a simțit mai mult ca o umbră frecată de păreți, strămutarea lui dintr-un cuprins în celălalt. Criticii au epoci petrecute și personalități, desigur mari însă defuncte. E mai bine, fără nicio îndoială, cu morții decît cu cei în viață, dar iată că viața dă viermilor putere să iasă, și s-au întins balele cam peste tot.

Mă rog, afară din biurouri nu se mai găsește nicio picătură de cerneală și pentru asta? Criza e atît de accentuată că regreți și oportuniștii . . .

1943

ACTIVITĂŢI BELETRISTICE

Inaugurarea celor douăsprezece busturi din grădina Cişmigiu a întrerupt numai o duminică tratamentul de care se bucură scriitorii în carne şi oase, neîmpiedicaţi de un soclu şi de un guler de marmoră să respire şi să se plimbe pe aleele de parc. În literatură competinţa începe din momentul trecerii în veşnicie, la înmormîntări şi la dezveliri de statui, şi scriitorul interesează cînd nu mai mişcă. După ce ne-am încredinţat că nu-i zvîcneşte nicio arteră, scriitorul e al societăţii, intră în patrimoniul public şi devine eminamente cultural. Fiind nevoie de un stagiu de noviciat postmortem, ca la consacrarea cuvioşilor în Biserica Romei, terminarea fazei prin evenimentul imortalităţii tocmai coincide cu degenerarea comercială a operei, cu falimentul proprietăţii literare, căderea ei în domeniul public. Memoria autorului rămîne cu laurii, desinaţi de un artist al fabricii de timbre, iar drepturile lui trec în bunurile de negustorie ale editurilor. Nivelul admiraţiei e în eternul pur: dezgustătoarea materialitate n-are ce căuta în Paradisul gloriei integrale.

Să comparăm aceste realităţi mistice cu o realitate de viaţă.

Un prieten al lui Cocò a fost solicitat de mai multe ori, din cînd în cînd, să colaboreze la cîte o revistă scoasă de cîte o administraţie cu tendinţe, mă rog, literare. Ultima intervenţie s-a petrecut chiar ieri, pentru o revistă a copiilor obscuri, cu

totul necunoscută. « N-am auzit », s-a răspuns doamnei profesoare, rugată să faciliteze contactul. « Totuşi, apare mereu, are mii şi mii de abonaţi plătiţi şi o subvenţie. » « Puteţi să-mi spuneţi ce scriitor o dirijează? » « Bucuros; niciun scriitor! O scoate un domn inspector, care nu scrie dar se pricepe admirabil să ia colaboratori. Trebuie să admiteţi că o publicitate literară poate să fie condusă de orice funcţionar, afară de un scriitor. »

Doamna profesoară a surîs. Priceperea i se părea, într-adevăr, problematică. Scriitorilor morţi li se cioplesc momîi de piatră sau li se toarnă fantoma în bronz. În viaţă, sînt înlăturaţi ca şi cum nici nu s-au născut. Ei pot cel mult să slujească de umplutură, la discreţia unui şef de biurou, ca în bucătăria marelui restaurant, unde sînt păstrate la cămară cîteva feluri de sosuri şi glazuri decorative, întrebuinţate să acopere cu o faţă atrăgătoare mixturile şi sofisticările interioare. Scriitorii dau revistelor oficiale cofeturile, boabele de vişine conservate şi peticile de poleială.

Cînd un domn sau o domnişoară fără treabă, într-un biurou cu covoare şi sonerii, cască de urît şi se plictisesc de o lene melancolică stipendiată, li se oferă o Direcţie, o Publicaţie şi o Redacţie complectă care ştie să redacteze o invitaţie la un vernisaj, cîteva săptămîni.

E un fel de a se afla cîte un personaj în treabă, risipind un buget, din care s-ar putea cumpăra mai cu folos o sticlă cu lapte pentru copiii anemici, indiferenţi la o literatură dirijată prost.

1943

BILET

Revistele ți-au refuzat colaborarea pentru că nu scrii versuri boierești. Poezia e boierească atunci cînd o îmbraci în cîlți de mătase, chiar dacă au umplut păpușa cu tărîțe. Trebuie să te ferești de motivul crud, care-i cel adevărat.

Dumneata, pe aceste timpuri, care au redus atît de mult beneficiile moșierilor, că nu mai pot vinde vagoanele pe subt mînă, ca bijuteriile de aur, fiind cam prea mari și prezintînd riscul să le apuce mîna între tampoane, dumneata vii cu versuri de astea și cu poezie de asta, de parcă ți-ar fi mers la inimă *Florile de mucigai.*

Într-o bucată cînți tăierea capului unui cocoș: De ce n-ai preferat să cînți pe Salomeea, mai la îndemîna intelectualului ornat? Ești prea de la noi și prea de pe stradă. Capul Sfîntului Ioan Botezătorul a devenit o stampă de salon, care admite covoarele, pianul, tangoul, orchideele și flirtul, și dă șampaniei și o aromă suplimentară.

« Faptul divers » pe care mi-l trimiți în versuri e moartea săracului acasă, dus cu dricul, probabil al primăriei, hodorogindu-i cadavrul în coșciug. E din cîteștrei poeziile cea mai bună. Îți atrag atenția că a patra strofă, încotro i s-a dus sufletul, ca un pisoi, realizează genul în tot ce are mai delicat:

Nu știe nimeni încotro a apucat,
Nici popii care i-au descîntat.
Poate-i aici,
Poate plutește departe,
Pe corăbii de frunze moarte.

Mi se pare că ai fi preferat să zici « Pe luntri de frunze moarte ».

Ei bine, tinere camarad, cum vrei să-ți publice revistele literare asemenea desene, ieșite din convențional? Mie, așa cum mă știi și cum mă vezi, dacă m-ai văzut vreodată, mi-a imputat o doamnă din lumea bună, foarte inteligentă, de aleasă naștere, cititoare binevoitoare a scriselor mele, de ce utilizez imagini ce trebuiau să rămînă secrete, ca toate secrețiunile fiziologice, de care totuș lumea bună se preocupă constant, cu medicul, cu eprubeta, cu laboratorul, și cuvinte fără circulație, decît la gîlceavă cu farfuriile în cap, în familiile selecte, de la cincisprezece milioane venit în sus. Doamnei i-ar fi plăcut enorm o poemă dacă un parșiv de cuvînt, *bălos,* nu i-ar fi stricat toată poezia, vorba autorului Constituției, Costică Dissescu: *Tu m'as gâté la poésie. . . .*

Evită să bați și prea departe și prea aproape cu ideea și dozează cuvintele elegant: o linguriță de apă-de-Colonia cu o linguriță de sirop, amestecate în părți egale fac gustul plăcut, al silabelor unse cu soluție dulce. Și dacă nu poți, nu mai te ține de reviste, strînge-ți manuscrisele și la timpul potrivit tipărește un volum.

1943

LITERATURA ȘI PROSTIMEA

Aflu, dragă Cocò, dintr-o notiță de ziar, că o servitoare a fost prinsă furînd din biblioteca stăpînului cărțile unor doi poeți ca să le citească « într-ascuns ». Discreția mă oprește să-i numesc pe amîndoi, și rețin un singur citat, pe Ion Barbu, poetul *Jocului Secund*. Ceeace a mirat, cu drept cuvînt oarecum, pe autorul notiței la care mă refer e calitatea sau mai bine zis categoria poeților preferați de servitoare, obișnuită în meseria ei cu alt soi de poezii, de specialitatea revistelor cu orientări mai spre Cișmigiu. Luată de scurt, afirmă notița, și « întrebată ce a înțeles din această poezie, a dat un răspuns uimitor, care dovedea că i-a simțit însuș pulsul ei cel mai adînc ». (Am reprodus textul, dragă Cocò). E de presupus, date fiind preferințele servitoarei, că Revista Scriitoarelor nu-i lipsea stăpînului din raftul cu cărți.

Uimirea nu prea surprinde. Boieria intelectuală e convinsă că publicul e mai prost ca ea și că țăranii de pildă, obîrșia servitoarei, merită numai literatura fabricată pentru ei la București, de către culturali, dar față de care norodul, poet mai vechi și mai talentat, păstrează pretutindeni semnificative rezerve. Poți fără greutate să găsești cititori de asemenea literatură fabricată între așa-numiții intelectuali: în lumea zisă de jos, mai puțin. Nu m-a viu felicitat și pe mine, odată, un mare personaj pe care nu puteam să-l corectez fără

să-l jignesc, pentru *Patima roșie* a lui Mihail Sorbul?

O să-ți amintesc o împrejurare, pe care ți-am mai povestit-o, petrecută în Argeș, acum vreo treizeci de ani, la un conac de moșie, unde se strînsese mai mulți proprietari și berbanți intelectuali din provincie, ca să petreacă. Venise vorba de ce-i lipsește țăranului. Ce putea să-i lipsească țăranului? Ce putea să-i lipsească dacă nu teatrul pentru săteni și poezie și proză pentru săteni, adică literatura cu pentru? Se mai citeau de către învățători scriitori de-alde Ion Ciocîrlan, Dragoslav și alți mici semănătoriști, însărcinați de pravila lor să deștepte pe prostul de țăran, descoperit după două mii de ani de existență. Lucrul nu părea mai puțin grotesc ca sfaturile științifice date acum cîțiva ani de higieniști, la radio, despre cum trebuie făcută mămăliga, purtată căciula și îmbrăcat cojocul.

Mi-am permis să stupefiez distinsa societate de domni și cucoane cu afirmarea că țăranului îi displace să fie dăscălit și literatura semănătoristă. Știam ce știam într-altă privință, din lungile șederi de vorbă, la ieșirea în amurg, din clopotniță, a cucuvăicii, cu țăranii împrejurul bisericii din Hîrșești. Ei dăduseră doară dintre ei pe Dobrescu-Argeș, un eminent cărturar, în ițari, și poate că un om genial, dacă nu se pierdea la netimp.

Adunarea, nu atît pentru verificare cît pentru a da peste nas, a trimis trăsurile după cîțiva țărani din vreo patru sate mai apropiate și i-a adus, era duminică, din horă la conac. Sătenii au venit, nițel aleși pentru oarecare paralelism, din cei înstăriți, au fost încadrați de feciori și de domnișoare elegante, cinstiți și așezați pe scaune și cam scîrbiți de dulceața de chitră.

Un domn judecător a citit o nuvelă. Domnul prefect a citit cu dicțiune o povestire, un profesor de limba latină din Pitești a citit cîteva poezii cu

foaie verde, decolorată la București. Trecuseră vreo trei sferturi de ceas, și sătenii, ațipind treptat, dor-meau, parcă ar fi fost înțeleși cu mine. Societa-tea începea să se supere, iritată de insensibilitatea boilor de țărani față de lucrurile care-i priveau deosebit. O cucoană a zis «*Mon Dieu!*»

Proprietarul conacului cu invitați avea o bibli-otecă aleasă și era singurul meu partizan. L-am rugat să-mi dea *Les Fleurs du Mal*. Surpriza față de scelerata intenție de-a citi din Charles Baude-laire a provocat un țipăt, care a trezit auditoriul dintr-un somn în fotoliile elastice, delicios.

— Uite, neică eu o să vă citesc altceva! le-am spus.

Am ales poemul *La Charogne*, adică pe șleau *Hoitul*. Am citit, cu opreli, cu șovăieli, textul fran-cez pe românește... Încă de la a treia strofă, să-tenii au deschis ochii. Am citit toată bucata, în-tr-o tăcere de aderență, neașteptată. La sfîrșit, uitînd unde se găseau, sătenii au admirat în gra-iul lor:

— E dat în... mă-sa! a strigat unul cu brîul roșu, parcă-l văd.

Dar ce a mirat pe boieri mai mult ca exclama-ția săteanului e că am fost rugat să mai citesc, și am citit șase bucăți, ascultate ca liturghia.

La plecare, oamenii noștri, care voiau să con-tinuie lectura, m-au rugat:

— Nu ne dai și nouă cartea împrumut?

1943

PARAZITISMUL LITERAR

În materie de muncă manuală o lege obligă pe proprietarul de atelier și fabrică, mutat din pro-fesia de om cu parale în meseriile altora, cînd nu e, de pildă inginer, să-și ia ingineri, șefi de fa-brică și meșteri calificați. Calificarea o acordă un examen, o cărțulie, o diplomă.

Literatura nu are o Cameră de muncă și cer-tificate, cu toate că devenind o profesiune s-ar fi putut încadra într-un biurou de scriitori, care da-că n-ar emite atestate, aproape cu neputință de acordat în afară de examenul prezenței continui în librărie și presă, ar putea să supravegheze și să puie ordine în raporturile dintre colaboratori, adunați, cu cîteva bancnote de necesitate, în co-perta unei publicații, « condusă » cînd de Doam-ne cînd de Domni, care nu s-au făcut cunoscuți în afară de un titlu pe o carte de vizită și pe o scoarță, prin nicio scriere personală. Ar fi normal și logic ca publicațiile să poarte neapărat în cap numele de direcție al unui scriitor sau al unei scri-itoare, cu o calificare certă.

Literatura a devenit pentru persoanele fără că-min, fără gospodărie, fără rosturi precise, o aven-tură și un joc de Dame, un clandestinism și scri-itorii și scriitoarele, mulți-puține, cîte avem, stau la remorca mătușii, a unui grup de simili-andro-gini ori a unui pur escroc. Întrebi cine îngrijește de cutare publicație, la care ți se solicită colabo-rarea și ți se răspunde că un « fost » ceva oare-

care sau niște Doamne, care se află-n treabă. Niciodată un scriitor.

Iată cum parazitează libelulele și babele literare, care preferă bineînțeles funcțiunii cu cîrpa din subsolul cu oglinzi și strachini de porțelan o Direcție de publicație literară. Revista e legată de subvenții și abonamente pe care nicio strădanie de gospodină cinstită, obligată unui soț, copiilor și căsniciei nu o poate procura nici cît unul la sută. Ciupindu-și gușa oblojită cu cataplasme și netezindu-și onorabila zbîrcitură a ochilor și a gurii, cu sulul, Madame la Vache încasează drepturi cuvenite din exploatarea manuscrisului fetelor cu talent, care mănîncă o dată pe zi, ca domnișoara Coca Farago, și scriitorilor cu geamantanul tîrîș.

Ar fi timpul venit ca puturoasa suplinire să ia sfîrșit, a patronilor de publicații fără meserie. Dacă vanitatea multora și multora se poate delecta contemplîndu-și fotografiile și activitățile de cele mai multe ori imaginare în paginile magazinelor, tipărite în unicul scop de a pricinui stipendii furate de la gura scriitorului tînăr și sărac; dacă discernămîntul acestor fericiți ai publicității le lipsește în halul de a se lăsa încornorați cu ridiculii lauri ai primului venit cu ghiozdan; dacă stupiditatea ambiantă e încă atît de întinsă încît să mai fie tolerată în presă și literatură funcțiunea de păduche, anulată în celelalte compartimente ale muncii — rămîne un singur lucru de făcut, din partea scriitorilor solicitați să-ți încurajeze existența. Domnilor și Doamnelor care cerșesc manuscrise și semnături să li se taie pofta scurt. La « Maestre » în sus și « Maestre » în jos scriitorul, politicos din lașitate, să răspundă cu o-njurătură.

1943

ACUL DE CRAVATĂ

Nevoit să nu scrie alb pentru că e alb, negru pentru că e negru și violet pentru că-i violet, condeiul servește de băț tocit cugetului invalid și ziaristul se poate socoti, între marii mutilați, un semen, care mai trăiește cu capul retezat. Mîna merge și gîndul e la spital. În legislația chinezească marii asasini sînt îngropați de vii pînă la piept și lăsați să putrezească în picioare. Un rafinament european a întrecut pedeapsa galbenului asiatic: scriitorul e îngropat cu capu-n jos pînă la șolduri.

— Ce mai face domnul coleg?

— Uite-l, dă din picioare în aer.

— Nici n-aș fi bănuit că era el.

— Dacă nu i se vede fața, face și el în groapa lui singura figură cu putință.

Pentru biletul de identitate colegul s-a dus la fotograf și maestrul trepiedului, chitindu-l cu aparatul din dreapta și stînga l-a întrebat: Cum doriți? în perspectivă, din profil sau trei sferturi?

— Fă-mi-le pe cîteștrele că poate să am nevoie la serviciul antropometric.

— Ați comis ceva?

— Desigur, multe. Sînt de meserie scriitor și ziarist, calitate perpetuu osîndită. Sînt răspunzător de tot ce se face rău. Ai auzit de borfași, de spărgători, de hoți de buzunar, de tîlhari? Eu sînt toate astea la un loc.

— De ce nu v-ați ales o meserie mai liniștită? a întrebat pe domnul coleg fotograful.

— Naiba știe ce o să vie? Mai bine mă făceam om politic fără opinie și șef de partid fără concordanță cu vremea. Nu scrii, nu gîndești, trăiești rentier surîzător și lași să se rezolve împrejurările, neinfluențate de intervenția matale. Și după ce toate necazurile au trecut, ceri puterea, fiindcă ai stat cuminte, cu steagul înfășurat în pod, faci tărăboi, viteaz intact, nerănit nici de o scrintitură căpătată în ascensor, și tragi la răspundere pe toți cîți au scăpat din pîrjol.

— Am mai făcut o fotografie unei persoane, care seamănă leit cu dumneavoastră, a observat fotograful, pe cînd îi comanda domnului coleg să se uite la mîna lui cu degetele încîrligate și să surîdă. E obligatoriu să zîmbiți, adaose fotograful. Dacă nu zîmbiți nu vă pot livra o fotografie care circulă.

— L-ai fotografiat pe băiatul meu! Îi trebuia și lui un bilet de identitate.

— Firește că-l preparați pentru aceeaș carieră, spuse maestrul de clișee, măgulitor, ca și cum cariera tatălui, domnul coleg fusese strălucită.

— Să-l păzească Dumnezeu, domnule Globus! Îi tai degetele pe prag, cu satîrul, cînd l-oi prinde cu ele mînjite de cerneală. Un singur idiot a fost în tot neamul meu de oameni cumsecade: clientul dumitale. Să nu mai văd în casa mea cărți, condeie, caiete, hîrtie, că le dau pe foc.

— Vreți să ne lipsiți de? . . . (Fotograful se pornea pe o tiradă culturală.)

— Tacă-ți gura, nenorocitule, i-a răspuns clientul. S-a prins de dumneata ceva din ce-ai citit? Ai îndrăznit cel puțin să citești vreodată ceva? Te faci că citești și dacă citești în pat moțăind, cîte o pagină, nu se lipește de dumneata nimic, numai ochii ți se lipesc.

Clișeul colegului fiind gata, clientul s-a uitat la negativ în dreptul luminii:

— Nu-mi place.

— Și totuș e cel mai scump obiectiv din lume, răspunde fotograful jignit.

— Nu-i vorba de asta. Rade toată figura și fă-mi-o numai pînă la cravată. E tot ce interesează, gulerul și acul de cravată.

1943

NOILE EDITURI

Încă o degenerare: editura. Editurile se înmulțesc enorm, tocmai cînd hîrtia se spune că e mai puțină și cînd un autor, care vrea să se tipărească singur, fără ocrotirea unui parazit, născut prin generație spontanee, nu găsește o coală.

Marile edituri, cîte erau cu prestigiul vîrstei și al originilor, sînt depășite de o sumedenie de surogate. Era normal ca depășirea să fie făcută prin valoarea personală a noilor editori, prin respectul de carte, mai mare ca lăcomia și respectul de beneficii. O Asociație de scriitori-editori ar fi avut autoritatea, absentă recentelor exerciții, și ar fi fost în logica timpului să înființeze o editură, pe care inițialele din josul notei au propus-o încă de acum treizeci de ani, o epocă, e adevărat, cu mult mai puțini cititori.

Se răspunde la această preocupare, simplă și legitimă atît în interesul autorilor, singurii proprietari propriu-zis ai unui manuscris multiplicat de un editor șapirograf, cît și în ce privește eleganța neindustrială a cărții de librărie, cu un surîs: « Trebuie să fii negustor ».

Poate că într-alte meserii, susceptibile de o tehnicitate complicată, a fi negustor nu-i o vorbă goală. Patronul unei întreprinderi de piese și accesorii are de manipulat și de ținut minte mii de firimituri metalice și articole uzinate. Ce capacități cere editura? Băiatul de prăvălie se face editor pentru că a șters cu cîrpa înmuiată și a ceruit mozaicul librăriei unde a ucenicit, între « Pelikanol » și faianța spălată a unui urinoar. Cîte unul din acești cu adevărat proști, se și înfumurează, cerînd manuscrisul de probă, ca să-l aprecieze el și să-și facă o « părere ».

Care-i tehnicitatea unei edituri? Iei manuscrisul, faci un contract de 15—20%, partea autorului plătită cu întreruperi, o dai la tipar în tiraj secret și o expediezi. Dacă un autor cere clauza contractuală de control, băiatul de prăvălie, director de editură — mă rog! — se supără, trecînd problema furtișagului comercial în domeniul moral: « Cum? n-aveți încredere în mine? ».

Trebuie să aibă încredere în el autorul care-și vede editorul adunînd milioane, împodobindu-și consoarta cu bijuterii și blănuri, conservîndu-și energiile în automobil, și la o constrîngere spălînd putina cu bare de aur în geamantan și fugind în America; sînge concentrat de scriitor. Tehnicitatea adevărată a editurii și bosa comercială consistă în mijlocul cel mai adecuat la tragerea pe sfoară.

O specialitate comică a editorului și care se bucură de credit la naivitatea unor autori, e legată de un cuvînt fără sens: a lansa. « Știe să lanseze o carte » spui despre un editor. A lansa în atare împrejurare, e a bate toba în ziare că apare cutare carte admirabilă, care-i o simplă stupiditate literară. Unii editori, la începutul carierii, cînd s-a demarcat stadiul de băiat de prăvălie de stadiul Directorului de editură, cheltuiesc, tot din spinarea autorilor, pentru publicitate. Ce bine trebuie să le meargă treaba acelor editori care nici nu anunță apariția unei cărți!

Evoluția unui băiat de prăvălie la rangul de director de editură e interesantă. După cîteva luni de afaceri prospere pe socoteala literaturii, el își face un biurou ministerial la etaj. Trebuie să ceri

audiență, să faci anticameră, să fii anunțat la tele-fon, de la parter. E unul din felurile fostului băiat de prăvălie modest, de a deveni obraznic.

Ar fi timpul ca legea proprietății literare să fie modificată în mai multe privințe, care, sugerate întodeauna guvernelor « culturale » au defavori-zat constant pe autori. Și ar fi de dorit ca dintr-o lege nouă să dispară acel articol odios, care dă dreptul să se improvizeze un gen de editori, mai abu-zivi și decît editorii aventurieri: dascălii, autorii de antologii. Aceștia au dreptul să calce toate drep-turile de proprietate literară și să exproprieze poeții și povestitorii de îndată ce au publicat cîteva pa-gini mai ca lumea. Ei n-au măcar politețea de formă, să te consulte, să te întrebe dacă primești sau nu să fii manechinul afacerilor lui personale — te pomenești tipărit și furat, fără să ți se trimi-tă măcar exemplarul de presă din așa-zisa anto-logie, necum să-ți plătească drepturi de autor. El încasează prețul pentru sine, transformat prin di-ploma universitară în păduche literar — și el vin-de la sigur tirajul întreg, prin mijloacele de asu-prire știute, silind elevii să cumpere cartea deco-rată cu numele lui de supraautor.

1945

MELÌ-MELÒ

Parcurgeam nu demult, un interviu luat de o foaie provincială unui om de știință care-i și con-frate literar, paralel. Tonul era magistral. În lite-ratură, diapazonul de magistru e întodeauna amu-zant și maeștrii condeiului profesional, dar luat din mîna medicinei, expertă în diagnostice riscate și fudulă de suveranitatea ei în spitalogie, cîștigă o sonoritate suplimentară, nițel cam scîrțîită.

Recomandările în halat ale opiniilor proprii co-rectează datele empirice ale situației literare și sînt ca o lecție artistică într-un compartiment de morgă între cadavre preparate, pentru a fi recu-noscute după un surîs zgîit.

E de altfel și o chestiune de vîrstă, nu numai de meserie dublă sau triplă. Rezerva și discreția nu mai stau bine, pesemne, de la cîteva decenii înnainte și te pomenești dintr-o dată înfoiat dascăl și profesor. Satisfacția de sine o apucă de-a-ndara-tele. Întorcîndu-se din termenii lui la logaritmul personal, spiritul de observație, sporit cu spiritul criticist emite judecăți și dogme cedînd în ceea ce privește și confidența. Vulgul află de la dum-neata cum cugeți, cum « creezi », cum încolțește în sînul dumitale o « concepție », cum se ivește o idee, cum stai în fața inspirației și a universu-lui, tolănit, cu mîna la cap ori turcește.

Te gîndești că atît contimporanii cît și viitori-mea au trebuință de informații autentice din gurița și din penița matale, ca să nu cadă dificultățile de

anchetă în spinarea universităţilor din posteritate. Dacă de pildă unul ca Eminescu şi-ar fi îngrijit publicitatea, portretul şi drepturile la rezistenţă, ca un angrosist care-şi cumpără din vreme locul de veci la cimitir, arvună asupra eternităţii, clădind pe el şi o capelă cu bust, nu ar mai fi fost necesare atîtea inspecţii, prin manuscrisele lui, nearuncate-n foc la timp şi de atîta exegeză cîte aglomerează bibliografia.

Eminescu, dacă nu era un avar de vorbe autoagreabile, ne-ar fi lăsat scrise, subscrise şi tipărite, pe lîngă regulile lui de embriologie intelectuală, în patru luni, în şapte şi în nouă luni, ale graviditătii artistice, pe lîngă moşitul mamoş al paginii lui cotidiane, băiat sau fată şi clamarea cu efecte de scenă a preferinţelor lui literare. Păcat! În orice caz, dacă l-ar fi lăsat inima să dea din trompetă, el ar fi fost însă desigur nehotărît şi măsurat. Nu cred că ar fi descoperit cu glas tare pe Gustave Flaubert şi odată cu el chiar cîţiva egali ai prozatorului francez prin sud-est şi prin Cişmigiu, cum făcea colegul lor din medicină, într-o sforţare de mare bun simţ şi intuitiv şi de gust.

Dar de ce să nu-şi bage nasul, oamenii prea conştienţi de propria lor valoare? De ce să nu aibă măcar un ifos? De ce să le displacă, transgresînd, să se facă prin refracţie şi în meseria lor principală olecuţă ridiculi?

1946

CANDELA FECIOAREI

Desigur, desigur... Munca nu dă talent. Aşa vrea pravila neînţeleasă, artistul să fie trîndav, iar celui muncitor să-i lipsească miezul impalpabil. De ce muncesc eu? mă întrebi. Crezi că-mi place? Nicidecum. Din douăzeci şi patru de ore muncesc douăzeci. A! mi-ar plăcea şi mie numai opt, opt să mă odihnesc şi să mă bucur de alte opt: de trei ori opt = douăzeci şi patru. Împărţit în trei aş muri de foame şi muncesc ca să trăiesc, dar îmi spun că mă devotez. Naţiei!... Ai alergat zece ani, lacom, după un crîmpei de panglică violetă şi după ce-l capeţi şi-i arborezi simbolul la cheutoare, răspunzi la felicitări stingherit de ochiul ironic care te examinează că ţine să fii decorat, nevasta. Vrei să faci plăcere nevestei, te devotezi. Eu îmi iubesc ţara îmi trebuie un fetiş: d-aia trăiesc, căci dacă n-aş trăi n-aş mai putea-o iubi. Vreau s-o iubesc măcar o sută de ani. Nu mi-am iubit-o şaizeci de ani îndeajuns.

Desigur, desigur... Talentul e ceva necontrolat şi anarhic. Crezi că degeaba se supără filosoful, care ar vrea să-l aibă colea, în mînă, ca o cutie de chibrituri, să le numere şi să le numeroteze, să le dea foc şi să sufle-n ele?

Nu-l poţi împiedica, n-ai ce face, are talent. Absurd şi stupid, pot să mă opui, pot să-l contest dar măgarul, din doctoratul meu rage în conştiinţa secretă: « Are talent! ». Te gîndeşti să faci

o carte și să demonstrezi că talentul e o născocire de agramați.

Desigur, desigur. . . Munca este necesară. Muncești întîi în silă, un an, doi, nu știu cîți, și începi să te obișnuiești cu ea. Totul e să nu începi să te lauzi și să nu propovăduiești că munca, e așa și pe dincolo, morală sfîntă, să faci din ea un drept cînd nu e — vai! — decît o datorie, o servitute, un mijloc de a umple traista pîntecului de trei ori pe zi. Ah! lasă-mă să casc și să mă-ntind: Aș dormi dar mă sperii că-ncep să curgă notele de plată și n-aș avea cine să mă scoale să le achit. Iar cere editorul un volum? Și dumneata ce vrei, tot un volum? o colaborare? un articol?

Trebuie să lucrezi mereu, mereu, toată ziua, toată noaptea. Să-ți intre deprinderea în sînge. Să simți cînd nu te găsești în ceasurile de lucru în atelierul tău. Să te scîrbești de tine dacă te surprinde timpul fără un program la un banchet la teatru. Să ajungi la extrema necuviință refuzînd cu melancolie o petrecere, o invitație, o călătorie, o conferință. Să nu te mai oprești, să muncești, să te gîrbovești, vită intelectuală. Mai bagă de seamă ceva, munca nasului în manuscrise și cărți dilată longevitatea ca să dureze cît mai mult corvoada, căratul cu spinarea, pe genunchi.

Căci iată ce se întîmplă, colega. Fecioarele umblă pe întuneric, șovăind în văzduh cu candelele lor aprinse: o candelă, o scînteie. Și pot să nimerească odată la mansarda ta și să nu te găsească. Ele trec o singură dată, dacă nu le aștepți, și dacă au venit o dată și te-au găsit, poate că mai vin o dată, poate că mai vin de mai multe ori și se învață cu tine. Le-auzi șoptind. Au spus așa: « Nebunul ăsta e todeauna la masa de lucru. Haidea pînă la el. Lampa lui e nestinsă. »

Șapte bătăi în ușe. Poftiți domnișoarelor Fecioare. . .

A doua zi se va spune în oraș că mirele confuz, intimidat și peltic de atîta slavă, are talent.

1946

ARHIVĂ DE LITERATURĂ

1930—1946

RĂZBOIUL ADEVĂRAT

Subt titlul *Iulie 14**, se publică traducerea cunoscutei cărți a domnului Emil Ludwig, răzimată pe o foarte bogată, aproape inutilă documentare. Textul de două ori mai voluminos, cel puțin, decît era nevoie, și într-o românească aproximativă, foarte împovărată de simple incorectitudini gramaticale, a urmărit înnainte de toate, trimis la tiparul original, un cotor de vitrină. El strecoară evenimentele precedente războiului în tot timpul lunii lui iulie 1914, destul de lungă și de bătută cu capetele și picioarele diplomaților, ca să fi putut anula un război nenorocit pentru toată lumea deopotrivă. « Nu ar fi fost nevoie de un Bismarck, pentru ca acest război, cel mai stupid dintre toate, să fi fost împiedicat » spune inscripția de pe copertă a cărții, semnată de fostul prieten al împăratului german, domnul Ballin.

Originalitatea cărții consistă în aceea că transformă întrebarea, care a interesat atît de mult cabinetele europene doritoare de literatură: « Cine a provocat războiul? » în problema: « Cum a izbucnit? », mai sigură și mai normală.

Bilanțul cert al războiului se cunoaște: nouă milioane de morți. Răspunzătorii acestui dezastru tot să fi fost vreo treizeci de boieri și atît. Din acești treizeci, fac parte toți împărații, regii și oamenii politici și cei doi conți austrieci, două lichele aris-

* Editura *Scrisul românesc*, Craiova.

tocratice din Viena, care nu s-au remarcat nici-odată în nicio operă personală. Extraordinarul si-tuației e caracterizat prin aceea că, de fapt, ni-meni nu a voit războiul, nu a crezut în el și că toți s-au jucat de-a chibriturile, o lună de zile.

Trei faze se succed pînă la ostilități. Indiferența șefilor de State, surîzători între generalități și pro-menade. E o fază lungă și obositoare cu treizeci și șase grade de căldură, la umbră, care dezmor-țește militarismul profesional, educat în vederea războaielor și-i dă timp să-și aducă aminte de regulile lui, animate de antecedente istorice. Pe măsură ce diplomația și suveranii scădeau în spirit agresiv, acesta sporea la ofițeri și, evident, la marii ofițeri, la generali, care puteau în sfîrșit să se manifesteze în element. A treia fază, Statul civil nu mai poate stăpîni comandamentul, care întemeiază Statul militar și suveranii, cabinetele, guvernele colaborează cu armatele, în proclamații, în entuziasm și în iluzii.

Știți de ce a izbucnit războiul? Pentru că șefii de State n-au stat de vorbă unul cu altul și s-au curtenit exclusiv prin corespondență. La această absență ridicolă de procedură s-a adaos frica fie-căruia de toți ceilalți. Toate cabinetele au ocolit chestiunea, au ezitat, au înțeles-o sau au subînțe-les-o sau și-au amînat priceperea pentru o zi mai răcoroasă. Nici austriecii și rușii, adică unul, doi, trei din fiecare împărăție, care ambiționau să se ilustreze într-o operă de sînge, n-au fost cei mai încredințați că vor un război precis. Războiul s-a urzit din scăpări din vedere, din întîrzieri de cîteva minute, din fraude mărunte banale, rezultat al secundelor lăsate să pribegească. Un împărat nu știa ce trebuia să știe, altul era prost informat, un ministru plenipotențiar era zăpăcit, altul se găsea la conflict cu anturajul Curților sau al ministerelor de externe. Fiecare credea că se va ivi a doua zi un

prilej mai bun. Cînd s-au dezmeticit cancelariile și Curțile. . . era prea tîrziu. În ultimul moment, războiul a izbucnit din pricină că nu se mai putea contramanda mobilizarea! Statele își construiseră niște instrumente de război, care odată pornite nu se mai puteau opri — și intraseră în legile fizice ale naturii, de explozii, de atracție și de izbucnire.

Un conte Berchtold, dezabuzat și leneș, voind să joace pe marele diplomat, trimise Serbiei un ultimatum de ciocoi îngîmfat, fără să-l fi oprit nimeni să o facă. Acest avorton cu fumuri a falsi-ficat și rezultatul cercetărilor făcute după asasi-natul de la Sarajevo, cu intenția hotărîtă de a im-plica guvernul sîrb, cu totul străin de complot. Cărțile măsluite și somnolența atențiunii au ope-rat în tot jocul diplomatic. Principiile, concepțiile și celelalte lucruri mari ale războiului s-au ivit în ziua panicii, cînd toată lumea avea nevoie de un motiv, ca să nu întrebe popoarele: « Păi, o lună de zile ce ați făcut porcilor? ați dormit? » Pentru că domnișorul Berchtold a refuzat să citească pînă ce nu-și va mînca friptura și desertul un raport ce-l deranja, au murit nouă milioane de oameni și s-au schilodit alte milioane și au căzut în mizerie alte cîte sute de milioane.

Se mai remarcă din cartea domnului Ludwig, continuile variante în opiniile oamenilor de la conducere, în general lipsiți de o individualitate certă și de o stabilitate morală. Ca niște paiațe, acești neputincioși, influențați de teatru, operetă și cinematograf, au fost incapabili să dovedească atitudinea corectă a unui simplu meșteșugar. Ta-riful intelectual se comporta ca un termometru și bursa sufletească trecea de la zeci subt zero la zeci deasupra lui și înnapoi cu un surîs.

Autorul împinge obiectivitatea la maximum și în nicio pagină din cele vreo două sute șaizeci,

nu poate fi suspectat că și-ar părtini oamenii nenorocirii din țara lui.

Concluziile vor trebui scoase, meditate și analizate pentru binele obștesc al popoarelor. Înnafară de Liga Națiunilor, care-i o instanță generală, Parlamentul fiecărui Stat să legifereze cu de-a măruntul declarația de război și acceptarea lui, în așa fel, cu atîtea piedici și forme încît într-un ceas decisiv nici să nu hotărască ceasul, nici o « elită », care oricum s-ar afla aprovizionată cu oameni și todeauna mult mai puțin interesantă decît un popor, să fie împiedicată să-și asume exclusiv sensibilitatea națiunii, alcătuită din bărbați, din mame și din copii. Bravura ieftină de gazetă și de întruniri, trebuie să dea loc unui procedeu tehnic, fix, controlabil, migălos, supus unei serii cît mai mari de acte împlinite în văzul și cu știința poporului. Arta războiului poate să constituie o mare specialitate; dar specialitatea ei globală consistă în vărsarea sîngelui oamenilor fără mare specialitate. Aceștia trebuie să aibă ultimul cuvînt.

Din cartea domnului Emil Ludwig se vede că majoritatea puținilor potentați care au hotărît războiul n-au strălucit nici prin inteligență nici prin omenie și că singurul naș al războiului, care a participat la luptă pe front a fost. . . contele Tisza. Ceilalți conți, duci, prinți, împărați și-au sorbit mazagranul pe terasa palatului de reședință.

1930

NOTĂ COMEMORATIVĂ

Cinci sute de numere, cinci sute de săptămîni; împărțiți cu cincizeci și doi, ca la școala domnului Dragomirescu, și vedeți: nu vă dă zece ani? Acesta e și folosul numitei școli: iese *cît* orișicum.

Mulți ani de zile *Adevĕrul literar* a fost manifestarea de prestigiu a complexului de edituri, cărți, ziare și reviste, de tot felul, a Societății din strada Sărindar, întemeiată de Constantin Mille, într-un ceas de greutăți financiare. Ziarele *Dimineața* și *Adevĕrul* politic au înțeles din timp că datorau inteligenței românești sau culturii, cum i se zice astăzi minții, jertfa costisitoare a unei publicații artistice, pe care nu cuteza nimeni să o încerce în proporțiile necesare.

N-am putea să insistăm asupra punctului de plecare ideal al acestei publicații de literatură — datele intenționale nici nu interesează acolo unde rezultatele s-au impus, definesc o vîrstă și deosibesc o carieră. Putem însă considera cu amplitudine o stare de spirit, o atmosferă, o mentalitate, care au prezidat la toate activitățile fie de ziarism simplu, fie politice, fie literare ale importantului complex. « Anumita presă », unul din titlurile de glorie ale acestei prese cu ramificații multiple, este ieșită din preocuparea de libertăți dorită de începătorii și de urmașii ei, aflați de aproape cincizeci de ani în acțiune, publicului românesc.

Despre *Adevĕrul* nu se poate vorbi numai ca despre o publicație apărută în concertul presei

pentru apărarea unui interes de clan, mai mare sau mai mic. El reprezintă un criteriu și toate criteriile din stînga baricadei. De cincizeci de ani, cu voia sau fără voia lor, toate inițiativele de sinceritate, de critică și de dezmorțire, au căzut și cad în lotul *Adevĕrului*, care riscînd continuu și înnaintînd continuu, a stabilit o demarcație, un drum hotărît, și a deschis un orizont de orientări stabile. Fără prezența lui în viața ideilor românească, n-ar fi fost posibile cele mai multe acte și acțiuni dominante ale unei dezvoltări, în sensul civilizației accidentale, cea mai reală avere agonisită de eforturile variate ale istoriei. Este atît de organică și de întemeiată această stare morală, și atît de necesară, încît *Adevĕrul* s-a putut dispensa la direcția lui de nume politice, consacrate de pergamentul Statului și de autoritatea momentană de partid. El n-a dat miniștri și guverne și nu și-a făgăduit niciuna din căpătuielile și parvenirile, la care se simt chemate ziarele de rînd. La *Adevĕrul* oamenii sînt ideile, o categorică realitate constantă — și directorii și redactorii, de multe ori din cei mai eminenți, se identifică, nu cu o ambiție personală dar cu o gîndire, mai mare decît numele fiecăruia din colportorii anonimi ai principiilor de categoria libertății. Pe cînd alte redacții și direcții sînt organizate pe căprării și pe reguli de jandarmerie și ierarhie polițienească, munca *Adevĕrului* se face într-un stup cu lucrătoare de ranguri egale, slobode, neconstrînse de sila dictatorială.

În această atmosferă, se obțin zilnic ziarele cele mai bune din presa românească și este natural ca metodele interioare, verificate de rezultate notorii, să fie recomandate ca niște metode bune pentru toată țara și lumea românească. Un ziar mai vechi și, odată, mai popular decît « anumita presă », caracterizat de metodele contrarii, în care inteligența, aliată cu un șovinism retrograd, joacă rolul

de motor determinant principal, și-a văzut dispărîndu-i popularitatea și tirajul, zilnic și repede în declin.

Dacă poate fi vorba în presa românească de ziare independente, independente în toată ființa lor, morală și materială, este a fi strict obiectiv afirmînd că aceste ziare aparțin complexului *Adevĕrul*. De altfel, o simpatie înnainte de toate de modalitate, de construcție, de intelect, atrage publicul de preferință către realizările acestei edituri. Publicațiile ei sînt optimiste, surîzătoare, gravitatea brută se absentează, ca o eliminare stilistică și psihologică din factura lor; casa are lumină, aer și nu se teme de hoți la fiece fereastră. Neservită nimănui, anumita presă poate să aibă curajul întreg al unei opinii și atitudinea onestă, care permite publicului, todeauna nedreptățit, să se bizuie pe prietenia și pe sprijinul unei adevărate instituții, creată pentru trebuințele lui și sinonimă cu o putere.

Nu e mai puțin interesant de notat sentimentul de camaraderie, care face cu putință colaborarea redactorilor disparați și de multe ori necunoscuți între dînșii, la acest lucru cotidian și fragil și totuș durabil, ca și făptura omenească, provizorie și eternă, ce este o gazetă ca *Adevĕrul* și ca *Dimineața* și la tonul general, politicos însă ferm, de încredere și siguranță critică și informativă a textului.

O publicație literară altoită pe acest fond nu putea să reflecteze în criteriul ei particular decît criteriul general al editurii întregi. *Adeverul literar* e o universitate de genuri și individualități, adeseori contrarii însă situate în sensul celei mai pline libertăți. Întîmplîndu-se că personalitățile expresive sînt întodeauna și cele mai înnaintate, principiul era de ajuns, s-ar putea spune, să fie aplicat prin invitarea tuturor penelor libere să scrie nestînjenite.

În orice caz, *Adĕvărul literar* reprezintă progresiv ultimele achiziții certificate ale literaturii.

Directorul lui actual, domnul M. Sevastos, a știut, fără lansări de crezuri și dogme, să facă din foaia săptămînală o publicație literară populară, lipsită de trivialitățile și vulgaritatea genului și satisfăcătoare pentru cerințele variate ale intelectului mijlociu, în perfecționare an de an. El ușurează nevoia informativă culturală a intelectualilor din profesiunile libere și, mulțumită măsurii cu care îi organizează sumarul, echilibrului dintre antagonisme și limitărilor destul de largi, *Adevĕrul literar* nu ar putea să fie înlocuit cu nimic, toate celelalte periodice, bune sau mediocre sau pur și simplu foarte proaste, fiind cu putință de cetit sau răsfoit după el sau în acelaș timp cu el, nu fără existența lui. Și iarăș e adevărat că fără prezența, la plămădirea lui, a directorului actual, ziarul n-ar mai fi cîtuș de puțin ceea ce este, cum nu fusese nici mai-nainte, și ar pierde acel aglutinant eficace și inexplicabil, care l-a dus la un maximum de succes public, rîvnit de toate publicațiile literare.

Cinci sute de numere în opt pagini de cîte patru coloane mari nu dau mai puțin de șaisprezece mii de foi de carte, adică șase sute patruzeci de volume în cîte două sute cincizeci pagini: o bibliotecă! Nimeni nu poate tăgădui că *Adevĕrul literar* slobod și nesubvenționat de Stat, constituie un puternic instrument de cultură, a căruia influență consistă în faptul că e căutat și cumpărat.

1930

EDIȚIILE DE LUX

•

« De lux », la cărți, exprimă mult mai puțin decît gradația de la sîmbătă la duminică, în materie de costum, și de cele mai multe ori luxul reprezintă numai o modestă diferență de cîțiva gologani la coala de hîrtie. Se intercalează în tirajul normal o sută, două sute de coli dintr-o categorie de material cu cleiul sporit sau cu satinajul redus și s-a făcut o ediție de lux.

În editura curentă luxul e reprezintat în special de lustrul, ca în operele de tîmplărie, și se capătă prin utilizarea hîrtiei celei mai inconsistente, ivită odată cu tibișirul și îngălbenită odată cu frunzele de salcîm. Industria foilor de celuloză are primăverile și toamnele mai dese decît calendarul — și pentru mărfurile tiparului aplică operația mercerizării, din textile, transformarea bumbacului în mătasa aparentă. . . E un crîmpei din vechiul vis al strămutărilor în aur, realizat mai concret în Bursă și în operetă. *De-aș fi rege* este expresia muzicală a proiectului unui editor de-a vinde o carte de doi lei cu două sute de lei.

Cartea cursivă se fabrică în materialul ei fizic, ca o cutie de chibrituri sau ca un carton cu țigarete, în serii de mii și zeci de mii. Pe cît a fost manuscrisul de lent, pe atît devine cartea de rapidă. Imediat intră în joc toate acele mitraliere cu efect instantaneu, care de la linotip la rotativă și la mașina de cusut și broșat au înlocuit pipăitul

drăgăstos al bijuteriilor de cărţi de pe vremuri şi au făcut cu putinţă naşterea unui volum săptă-mînal. Ca şi copilul teoretic, de laborator, vizibil la cinematograf, cartea iese cu osatura fragilă, în-cheiată în zgîrcituri şi rezolvată, la o primă foile-tare, a tăiatului, în broşuri. Cotorul se desface, co-perta fuge ca o pălărie lipită pe creştetul capului cu cocă provizorie. Citită la biurou, din carte ră-mîne destul de puţin; citită pe canapea nu mai rămîne pentru bibliotecă nimic. Editura, urmă-rind să scoată repede un volum, a scos un ziar în două sute cincizeci de pagini.

Ce pui în raft? Ediţia de lux. Ediţia de lux co-respunde la ţigarete cu tabacherea de metal.

La simpla reproducere pe o hîrtie mai puţin ieftină a unui tiraj restrîns, editorul care vrea să adaoge o cheltuială contribuie şi la schimbarea fizio-nomiei textului, obţinînd un alt format decît al ediţiei ordinare, prin dublarea rîndurilor sau lun-girea lor o dată şi jumătate. În acest caz se iau rîndurile ca nişte beţe de chibrituri, şi al doilea rînd se aşează cap în cap cu cel dintîi.

Pagina devine astfel mai artistică, adică pătrată, pătratul bucurîndu-se în editură, din pricină că a pornit din streinătate, de o reputaţie nebiruită. Cu cît va fi mai greu de purtat o carte cu sine, ca să fie citită mai des în răgazurile din tren, din tram-vai şi din anticamera existenţei, cu atît va fi cartea mai artistică.

Şi dacă ai ajuns aici, mai lipseşte ceva pentru ca volumul să fie cu adevărat de lux: ilustraţia, de preferinţă în culori. Editorul intră aci în suferin-ţele creaţiei, căutînd un desinator *bun* şi, desigur, *ieftin*, de vreme ce el face un sacrificiu. Criteriul nu e chiar cu desăvîrşire incomod, editorul orien-tîndu-se după revista în culori cea mai cumpărată şi desluşind în ea pe colaboratorul cel mai mult

reprezintat. Desinatorul e pus să facă o căciulă dacă povestirea de ilustrat are drept erou o căciulă şi pe Făt-Frumos, cînd în povestire vine vorba de el; însă un Făt-Frumos ieftin, adică în două culori, în maximum trei culori, ţinîndu-se seamă şi de culorile combinate.

Acum, dacă această ediţie de mare lux este, la terminarea ei, sinonimă cu oroarea, chestiunea rămîne de discutat, căci todeauna lucrul urît are tot atîţia partizani cît şi adversari, din nefericire specialiştii fără gust sînt în toate epocile mai nume-roşi decît ceilalţi. Ceea ce însă nicio casă de editură n-a admis pînă azi, este prezenţa unui desinator, a unui expert, în personalul ei, proprietarul firmei rezervîndu-şi toate competinţele, pentru că plă-teşte. El distribuie ilustraţia, el prezidează la în-tocmirea copertelor şi comandă tonalitatea gene-rală a cărţilor.

Un boier foarte bogat din Bucureşti, avea odi-nioară două ziare, pregătindu-se să ajungă bărbat politic, şi directorul vieţii intelectuale, la care ave-rea lui îi dădea tot dreptul. Criteriul lui de apre-ciere a redactorilor era cu totul substanţial, secreta-rul de redacţie fiind însărcinat să taie din cele două ziare cu foarfeca şi să puie în plicuri deosebite, contribuţia fiecăruia. Boierul lua de pe biurou plicurile, succesiv, le cîntărea în mînă şi la plicul cel mai umflat — o mişcare în armată sau în ma-gistratură — surîdea mulţumit, zicînd:

— Bun băiat!

A fost un timp de penibilă decadenţă a gustului grafic, cînd s-a pus în circulaţie un hibrid decora-tiv, care stricînd forma literilor, cu aporturi chiri-lice, a dat naştere unui alfabet convenţional simili-asiatic. El era indiciul luxului şi al maximului estetic şi a trecut de la hîrtie la piatră şi monu-mente, ca o mărturie constantă că însuşirile arhi-

varului n-au nimic comun cu alte însușiri. Gustul evoluînd spre simplu și destortochiat, acest alfabet nu mai figurează, ni se pare, nici pe cutiile de chibrituri, și a rămas vestigiul comic numai în literile tipografice ale unei turnătorii care își propusese să bată goticul și latinul. Coperțile aveau ciubuce, paginile gratii și motive, luate de-a dreptul de pe covoarele săteanului, ca o dovadă că timpul cultural are invenția mediocră.

Pe nesimțite însă, și — regretabil — pe căi derivate străine, editura și luxul se întorc la imaginea cel puțin, a tiparului vechi, din mînăstiri, la timpul cînd calitatea hîrtiei, calitatea liniștei intelectuale și calitatea tiparului se întocmeau ca să dea, întovărășite cu o muncă surîzătoare, cărți tinerești și zvelte, ca niște plante cu floarea gingașe.

1930

CĂRȚILE DE ȘCOALĂ

Pentru a pricepe antipatia de școală a copiilor, este inutil să ascultăm argumentele complicate ale domnilor pedagogi. O uitătură în ghiozdanul cu cărți ne-a edificat. El nu seamănă cîtuș de puțin cu tolba de botanist a fetiței și paginile cărții de cetire nu-i aduc aminte fluturii din mușețel. Cartea e cel dintîi lucru cu adevărat urît, pe care îl propunem ochilor nedumeriți și degetelor mititele.

Toate industriile, de pînă la primul abecedar, se silesc să semene cu natura și pun pe fiecare obiect cîte ceva din ceea ce este convenit să reprezinte, cărturărește vorbind, lumina. Firul de lînă, fota, cămașa, bondița și însăș stamba poartă mult mai mult din semnele simbolicului atribuit. De la cea dintîi jucărie și bomboană, și de la scutec, copilul se învață cu o iconografie, pe care gravul « învățămînt școlar » ține cu îndîrjire, zi cu zi, de cincizeci de ani, să o anuleze.

Sînt cărți care te urmăresc toată viața. Este de ajuns să-ți aduci aminte de un așa-numit manual, indiferent care, cînd ai nevoie de o stare sufletească hidoasă — și dacă n-ar exista cărțile de povești și de literatură, ca să te răzbune aproximativ, ai rămîne în viața viitoare cu impresia că scopul sforțărilor culturale vine dintr-o concepție diavolească și din preocuparea constantă și asasină de-a întuneca bucuria, cu începere de la vîrsta cea mai furnicată de imagini și de culori.

Ministerul Instrucţiunii a luat iniţiativa unui concurs de abecedare. Pomenim în treacăt că ne-a atras această chestiune, încă de acum douăzeci de ani, cînd am discutat-o într-un articol lipsit de orice ecou, ca majoritatea articolelor de presă, destinate altor probleme decît ale politicii dintre partide. Dar la publicarea concursului, am căutat înţelesul acestei iniţiative în sensibilitatea didactică a cîtorva autori care vor participa la concurs.

Am constatat că premiul de o sută de mii de lei îi fixează în primul rînd de obiect. În al doilea rînd, tot premiul şi acelaş premiu şi într-al treilea rînd. S-a observat totuş că este prea mic în proporţie cu dreptul de proprietate absolută, ce şi-l acordă Statul asupra fericitului abecedar premiat. Cota de cinci la sută este derizorie; ar fi trebuit să fie de cel puţin douăzeci şi cinci la sută.

Atît am putut remarca la o serie de pedagogi de şcoală primară, pietrificaţi în unica idee a beneficiilor, de obicei enorme în toată literatura silnică şcolară. Vederi noi, inspiraţii, idei, pînă acum nu am dovedit. Ceva mai mult, evenimentul abecedarului românesc tip, nu este nicăieri discutat în presă. Ziarele populare, cîmpul de controversă şi de publicitate edificatoare pentru o problemă atît de vitală, nu e vizitat de condeiul nici unui profesor. Revistele învăţămîntului nu o scot în vileag şi privelişte. Abecedarul nu interesează!

Oricît ar părea de secretă reţeta după care se va ivi noul abecedar, semnat de un membru al învăţămîntului, ea nu e atît de impenetrabilă şi de individuală încît să nu facă parte din preocupările curente ale tuturor pedagogilor cu simpatii pentru profesia lor; ar fi trebuit să zicem *cu dragoste,* dacă momentul ar mai avea profesionalmente conţinutul obligatoriu. O discuţie de îndrumări ar fi la locul ei.

Dar poate că nu e legiuit ca numai pedagogii să cugete la abecedarul Ministerului. Toţi profesioniştii intelectuali ar trebui să participe la determinarea lui, şi părinţii sînt chemaţi să-şi dea un aviz autorizat. Şi cu deosebire mamele, care mai mult decît profesorii şi învăţătorii sînt autorizate să semneze copiilor întîiul certificat de cărturari.

1930

ÎNTOARCEREA DE PE FRONT

Ceea ce a permis într-un public de milioane de cititori succesul primei cărți de război a domnului Remarque și ceea ce a și displăcut unui clan de personagii, care așteaptă de la literatură să le fabrice, continuu, noi motive de durată și scuze din ce în ce mai recente pentru marile lor sugestii, erori și păcate, a fost lipsa totală a unui punct de vedere din perspectivele ei. Această obiectivitate este cerută de cititorul cultivat, în stare să-și compuie sau să-și descompuie prizma unei concepții, fără comanda sau constrîngerea dogmatică a unui terț, fie el un foarte talentat predicator al unei viziuni personale sau al unui adevăr, aprobat de un comitet sau de o categorie.

E o stare intelectuală preparată și difuzată pe încetul, cu accentuări categorice în ultimii douăzeci de ani, de către munca științifică și tehnică a laboratorului, a uzinei și a atelierului, cîmpul unde activează concentrată toată inteligența elitelor de inițiativă, de un veac încoa. Părăsind experimentul maladiv al unicei biblioteci și al unicului cabinet de lucru, în indisciplina anarhică a cerebralității, neajutată de materiale și forțe, ea coincide cu incredulitatea, cu capacitatea de a respinge enunțurile fără dovezi și principiile fără rezultate. Desigur, știința medicală și fiziologia, la care s-au adăogat marile descoperiri tîrzii ale chimiei, fizicii și organizarea uzinajului în serie, standardizat, au contribuit biruitor la pulverizarea oglinzilor placide care primeau fotografic orice imagini și le răsfrîngeau identice într-alte oglinzi. Multe lucruri mergeau admirabil acum o sută de ani, și nu mai merg cîtuș de puțin, din pricina terenului intelectual, care refuză să vehiculeze tot ce i se prezintă. Altădată, această modalitate spirituală constituia un eveniment de atitudine penalizată; astăzi ea s-a generalizat: nimeni nu mai e nici atît de naiv, nici atît de speriat de viață, încît să primească indicațiile oficiale ale unei categorii sociale, ca niște legi de nediscutat și nici categoria nu mai crede în autoritatea ei.

Domnul Remarque a prezintat războiul drept experiența lui deosebită, o experiență încercată de toți cititorii lui, care au verificat-o și au găsit-o exactă. Paginile autorului german n-au fost făcute ca să servească nici pe partizanii războiului, nici pe adversarii lui, inspirați de la o doctrină, oricare ar fi fost. Acest detaliu esențial de cugetare — pardon! — de viață, este aparent, cu demonstrații, în volumul al doilea, editat de curînd la *Adevĕrul* și tradus într-o limbă care aproape nu lasă să se simtă transpunerea tiparului german în text românesc. Prietenii războiului din necesitate istorică și socială, nu găsesc niciun document util unei expoziții de insistențe decorative, iar adversarii războiului, speculativi, îl caută zadarnic. Militariștii s-au îngrețoșat la citirea lucrărilor domnului Remarque, iar alte doctrine militariste prin derivație, nu pot recunoaște, în notele lui de pe front și dinapoia frontului, niște libele potrivite pentru aducerea cititorilor la o revoluție modernă. Domnul Remarque e deopotrivă de negustat de unii și de alții, pentru că reprezintă pe om în simplicitatea lui umană și animală, dureros la rană, simțitor la foame, răbdător la osteneală, la păduche și rîie.

În primul volum, domnul Remarque grămădește tot frontul, cu calamitățile lui, repetate pînă la deprindere. În volumul următor, se întîlnește deprinderea cu lumea rămasă acasă, cu acea populație care proclama nevoia războiului și bravura în exercitarea lui, ca un tonic moral și ca o renaștere sufletească a societăților demoralizate. Într-un fel, pe care nu l-a prevăzut filosofia politică a claselor regăsite la vatră intacte, cu friptura pe masă în apartamente, lucrul s-a întîmplat, de tot, pe jumătate, pe sfert, a opta parte sau cît de puțin. Întoarcerea păcii avu ca efect o lichidare universală. Milioanele de oameni ori s-au obișnuit cu frontul și-l regretă, ori nu se mai pot reobișnui cu viața veche și o schimbă. Dacă în 1905 trăgeai pe Calea Victoriei cu pistolul copiilor, încărcat cu o capsă de hîrtie, toată lumea se punea pe fugă. În 1918 au funcționat mitralierele în scuarul Sărindar și nimeni nu a fugit. În 1931 motoarele de cincizeci HP, ale automobilelor se întîlnesc în toate răscrucile cu pietonii și niciunul nu se înfricoșează. Dumnezeu știe ce-are să mai fie prin 1945!

Dar volumul al doilea al domnului Remarque pune față în față pe omul social cu soldatul și reabilitează pe soldat de tot ce i s-a pus în spinare și s-a scos din ochii lui, soldatul în accepția clasică pierdută, care l-a pus între preot și poet.

E o lectură care singură se recomandă și se biruiește.

1930

«ERETICUL DE LA MÎNĂSTIREA NEAMȚU»

E un basm frumos, care transpare de pretutindeni. Rușii noștri ne spuneau acum douăzeci și cinci de ani la Geneva:

— Tolstoi? Andreiev? Dostoievski? Europa cunoaște ceea ce cunoaște din soare și constelații, numai partea sau frînturile, care-i stau la nas... Rusia are scriitori mai mari, și haosul aștri mai înflăcărați. Vezi colo, mijind într-unul din clopotele depărtate ale nopții, scînteia unui vîrf de ac? E ca un por de argint al pergamentului albastru, poate că nici nu-l vezi. Abia de acolo începe o altă lume, poate mai mare, poate că mai mică, dar cu alt sens și cu alte desfășurări decît ne-am obișnuit noi să cuprindem într-un vocabular local și insuficient.

În stepele fără drumuri ale Asiei, către Tibet și către înghețul de sus, sînt povestite lucruri necunoscute și se cîntă pe unelte născocite dinaintea focului versuri cu totul noi, care pornesc într-altfel decît stihurile literaturii și destramă altă temă decît a cărturarului de la Guadalquivir. Cuvintele poartă-n ele înțelesuri particulare, și unele au ajuns să fie luminate, la marginea unui munte, ca niște izvoare cu o stea veșnică la fund.

Dezamăgește-te, iubite coleg. Nici Dostoievski, nici Tolstoi nu reprezintă toată mîzga botanicei literare rusești: ei sînt în țărina noastră cu patruzeci de climate, niște rădăcini izolate, o mătră-

gună, un pir. Avem cu mult mai multe plante decît bănuiești și chiar noi, rușii, sîntem variat obsedați și copleșiți de infinita noastră literatură, despre care nici Europa, nici noi nu vom avea niciodată nici bănuiala posibilității lor.

— Ce-mi spuneți voi e firesc și admirabil, camarazi din sutele de Rusii pe care le conține universul vostru rusesc. Intuiția acestui fenomen am mai avut-o, deschizînd cărțile, acele cărți care, confecționate, ca niște geamantane, după moda europeană, păstrează totuș, înlăuntrul substanței lor, pecetea unui stil de gîndire inevitabil original. Am avut-o în lumea florilor și în exprimarea pietrelor și a pămîntului. Indiferent de regula legendară, o crăiță își începe ființa dintr-alt punct decît helianta, iar crinul, orhideea, trandafirul și poala-Maicii-Domnului, înfățișează fiecare o epocă, un stadiu de epocă, un personal univers. De cîte ori răsfoiesc o mai nouă istorie documentară a științelor naturale, din cinci în cinci ani, găsesc noi forme de pești, alte vegetale, sute de monștri necunoscuți între păsări și jivine, care poate că trăiesc încă din cele dintîi tipare ale lumii neștiute, dar care în parte reprezintă alte tărîmuri, alte priveliști ale creației, alte legi.

Și de ce crezi dumneata, care nu te gîndești la toate lucrurile, că pot să fie în acelaș timp atîtea limbi, în diversiunea universală și atîtea limbi într-una și aceeaș limbă, atîtea cuvinte, care adunate laolaltă sau miliarde de cuvinte neasemănate între ele, ca niște haosuri de insecte în număr individual infinit?... Va veni timpul cînd concepțiile, dacă ne vor da răgaz războaiele, se vor schimba într-atît, încît actualele sensuri, structurate parazitar, vor rămîne ca niște artificii simpliste de a pricepe viața cu vîrful urechii și cu unghia degetului mic.

Un covor din Persia e mai frumos decît toate covoarele persane catalogate, și pe acel covor, pus pe o spinare de asin alb, se leagănă o fată săracă, neagră, cu un urcior, între bordei și fîntînă.

Cine-și mai aduce aminte de Remy de Gourmont, acest unic bolnav de lepră fizică din Paris? El a murit parcă acum cinci sute de ani, după ce a zgîriat inteligența cu cristalele lui intelectuale, integral originale. Și în el, ca și în floarea-soarelui, aromele se cerneau cu totul într-altfel decît în garoafe sau în floarea de pătrunjel. Italienii l-au analizat dintr-un punct de vedere neașteptat pe vremuri în critica literară, al fiziologiei, care a surprins în creierul lui de Gourmont o evoluție nouă a intelectului uman, la un stadiu încă, aparent, neatins. Dar n-au fost fluturi noi și crizanteme noi și nuferi negri și noi dispozitive pentru urzirea bumbacului în războaiele englezești sau nipone, în acelaș timp?

Pe mine, prietene, nu mă înnebunește fenomenul diversității, pentru că nu fac prostia să caut să-l înțeleg. În schimb, el mă încîntă... În baia caldă a infinitei felurimi transpare misticismul fundamental și liber al vieții, pe care o respect cînd cîntă, cînd lucește, cînd ridică și cînd scoboară: frumoasa ciutură de ivoriu în cumpăna de mărgean!

Vezi tu, te-ai mai supărat odată pe mine, cînd ți-am deschis pe masă cartea întîi a lui A.L.Zissu, *Spovedania unui candelabru.* Tu n-ai voit să ții seamă de acest scriitor, care seamănă cu niciunul din noi și își începe firul de acolo de unde nu l-a mai prins nimeni, pentru că acest literat, mai mult decît un artist, s-a întîmplat să fie proprietarul unei fabrici și un milionar; ceea ce se pare că de la Marcu Aureliu, posesorul unei situații analoge, și de la David psalmistul și de la Solomon, nu mai

este permis, cînd umbli cu sîrma de aur după mărgăritarul minuscul al ideii. Proletar fără noblețe, tu concepi posibilitățile zămislirii cu coatele goale și cu talpa găurită. Abstras în căutarea miei, ți se pare suspect miliardul apostolului Pavel, fără să vezi că tu ești mai sărman cu duhul decît cu buzunarul.

Ia și citește *Ereticul de la Mînăstirea Neamțu*, o carte nouă de vreo sută cincizeci de pagini, apărută acum în editura revistei *Adam*. Citește cartea nouă a lui A.L.Zissu, ca să te găsești dinaintea aceleiaș probleme, mai pietrificată numai și mai prizmatică, dinaintea aceluiaș fenomen al *Spovedaniei unui candelabru*, al rîndunicii, al crăiței, al stelei foarte depărtate și al covorului persan, din spinarea asinei albe. E o limbă nouă pentru toate datinile și inspirațiile, o începătorie. Nu te înfuria: nu e nimic de făcut, e concret și definitiv! Rotogolul pe care pășește foarfeca scriitorului ca să taie frumuseți circulare dintr-o foaie fină de aur, reeditează conținutul, multiplicîndu-i-se forma. Ștofa sensibilă e acelaș azur invadat de soarele mare al asfințitului din est. Povestirea banală a vieții de simplă carne sau de simplă țărînă, nu-i de resortul lui A.L.Zissu, care a reținut atîta fabulă dintr-o lumină și dintr-o umbră, de cîtă e nevoie pentru a-i da văzduhului și impalpabilului un schelet sau un eșafodaj de ridicat materia pînă la ele. După ce și-a construit omul ce-i trebuia și odată cu el ideea, căreia îi acordă corp, autorul scoate scheletul, ca turnătorul forma, și rămîne noul material înghețat în chihlimbarul lui...

Și încă o dată, de cartea nouă a domnului A.L. Zissu se va scri puțin, pentru că pe de o parte autorul și-a ales în legăturile lui cu presa și cu confrații abondenți, atitudinea de rezervă inaccesibilă, iar pe de alta, în metempsihoza vieții de contimporan, veștmîntul unei fantome care s-a îngîndurat numai pe linia dintre pămînt și orizont, de unde scapără depărtatul Altair...

1931

SYPHILIS

Reversul divinului amor merită un nume atît de frumos. În trei silabe sunătoare ca niște vocale de nai, însă cîtă tragedie și mai ales cît satanism! Diavolul, împlinitorul voilor lui Dumnezeu urmărește pe Adam cu ferocitatea lui subtilă și după ce pomul din Paradis, pierzîndu-și fructele s-a uscat. Pentru această fragilă creatură a divinului dragoste, acordată și florilor, constituie o pedeapsă. Omul trebuia să guste cu cumpătare, adică, adevărat, cu o liniște și cu o sobrietate calculată, care exclud pasiunea, condiția permanentă a oricărui fel de iubire. Adam părea destinat în proiectele inițiale, să iasă din natură, să fugă din priveliștea ei, să se ferească de toate cîte fac viața bună de trăit. Înainte de existența contabilităților simple și duble, strămoșul nostru cu o coastă ruptă, trebuia să devie și să rămîie un contabil strict.

Ar fi de cercetat dacă sifilisul s-a ivit într-a doua generație de oameni sau mai tîrziu, și dacă nu cumva Cain a fost primul client al tratamentului cu hydrargir. În orice caz, medicul de acord cîteodată cu Dumnezeu, care a zămislit o Evă virgină, ne învață că în dragoste se pedepsește mai mult forma decît realitatea, bărbatul fiind constrîns la castitate, la căsătorie și monogamie. Trei-patru idile în viața unui flăcău, în loc de o însurătoare cu fată luată de la părinți, odată cu scoarțele în căruță, sînt susceptibile de spirochet. . .

Sifilisul a început, este sigur, odată cu muzica și cu dansul, odată cu meșteșugirea cuvintelor și a cîntecului, în ceasul de total dezinteres și de entuziasm al celulei, de uitare și de zbor. El e pauza și contraponderea tuturor acțiunilor de risc și jertfă ale omului muncit de o taină, de o patimă, de o idee, numai că distribuit variat în vocabular. Dacă în dragoste, consecința este nebunia, în alpinism e prăpastia și în aviație dezechilibrarea; tot o moarte accidentală grăbește sfîrșitul omului care a părăsit canonul confortabil al contabilității.

Dar considerațiile asupra firii drăcești a morbului, fotografiat în vreo șaptezeci de atitudini și personalități variate pe filmul de laborator, vor rămîne în beletrismul medicinii. Socialmente, spirochetul reprezintă deficitul național și viermele lui nevăzut cariază sănătatea poporului, îi dizolvă creierul, îi tîmpește bucuria. Oricare ar fi într-o bună zi nivelul intelectual și sufletesc al nației, viața cere soți voinici și copii frumoși. Tabloul care va reprezinta între vitele înjugate și între uneltele uzinei, familia clasică a pruncului adăpat la sînul tînăr cu laptele bunelor vestiri, va fi întotdeauna cel mai preferat pe păretele Judecății din Urmă.

În România, sifilisul concurează în belșug porumbul. Afară de invitațiile lipite în interiorul vespasianei, cu adresa unei tijghele medicale, unde bolile sînt vindecate în douăzeci și patru de ore nicio manifestare publică nu aduce aminte cetățeanului că el trăiește o criză mai amară decît a banului și a muncii. Ziarele se consacră exclusiv unui spirochet evoluat, care nu se mai numește cu numele lui și medicii, divizați între politică și raclaj, se dovedesc preocupați de problema milionului rapid și a carierei fulgerătoare. Laboratorul și problematica umană a medicinei au rămas atributele unei elite, blazoanele unei aristocrații

științifice care nu mai au cu medicii practici decît aderențele unui sentiment de dispreț.

În seceta propagandei de pază și de sănătate, două cărți ale domnului doctor Aurel Voina, docent universitar: *Prostituția și boalele venerice în România* și complementul ei: *Combaterea boalelor venerice*, două cărți care se citesc ca niște mănunchiuri de poeme. Prezintate estetic și estetic scrise, metodic întocmite, armonic stilizate, ele satisfac la maximum biblioteca omului de gust și a cărturarului dificil. De cîte ori în forma literaturii, adeseori lipsită de conținut, documentul e mai bun decît poemul și romanul și decît toată literatura, supusă efectelor de jonglerie, afișate bombastic.

Acțiunea literară a doctorului Voina se inspiră din cele două date esențiale ale problemei: fereala de sifilis, care poate devasta energia și speranța ca un incendiu total și brusc și vindecarea lui, atunci cînd inatent, cititorul a călcat în foc, sedus de o flacără aurie. Medicul de obicei, cînd se apucă de propagandă, se pricepe la ipocrizie ca un abate: el exagerează cumplit răul pe care va fi chemat să-l combată contra unui onorar suficient chibzuit — și nu lasă loc în compozițiile lui adeseori de agramat, niciunei posibilități. Sinuciderile frecvente din rubrica faptelor diverse, datorite unei « boli incurabile », indică pe un fost bolnav, demoralizat de un medic imbecil. Doctorul Voina are dezinteresul profesional și sinceritatea științifică să afirme vindecarea sifilisului ca un rezultat banal, intrat în practica normală a terapeuticei.

E o noțiune, pe care literatura medicală și-a rezervat-o și o refuză. Un sifilitic e tratat îndeobște ca un bolnav fără speranță de vindecare, cu toată pilda de ajuns cunoscută, că bolnavii tratați au putut să recontracteze boala în faza ei incipientă. Medicii milionului cu orice preț au învățat în toate nuanțele ei aplicarea dubitativelor *poate* și *nu se știe*, care stau spînzurate cincizeci de ani deasupra capului nefericiților clienți: seringa trebuie să funcționeze ca un ac de cusut. Am relatat odinioară într-un ziar, cazul unui medic care își tratează clienții cu apă distilată și am mai relatat, mai tîrziu, după ce articolul nostru de revoltă a fost citit în lumea medicală, consecința lui sugestivă; anume că un singur medic ne-a întrebat: « Cum se numește acest bandit? »

Doctorul Voina are noblețea de a vorbi clar cu cititorii domniei-sale și de-a nu le ascunde nimic. Scrierile acestui doctor le aduc optimismul, de care bolnavul are cu atît mai utilă nevoie, cu cît e mai probat. În cinci ani de luptă cu condeiul medicina belgiană a cunoscut satisfacția să vadă sifilisul scăzînd cu o rapiditate comparabilă numai cu puterea de izbucnire și de întindere a unei maladii — iar după alți doi ani medicii din Bruxelles vorbesc, în ceea ce privește Belgia, despre sifilis, ca despre o boală care a murit. În toate țările, în care lumea citește, spirochetul e în continuu regres și specialitatea medicală în diminuare. Tinerii se vindecă și procreează, copii bine legați și veseli iau locul micilor strigoi nefericiți și subiectelor de borcan de odinioară. Popoarele se primenesc.

Sîngele nostru decolorat își poate recăpăta floarea și prospețimea. Ar fi de dorit ca doctorul Voina să ia comanda unei mari expediții de stîrpire a morbului palid, în țara întreagă.

1932

O CARTE DE IMAGINI ROMÂNEŞTI

Priveliştile din România ale domnului Bădăuţă se vizitează, planşă cu planşă, ca o expoziţie de tablouri, asupra cărora natura prezintă adaosul satisfăcător al autenticităţii. De cînd aparatul fotografic a ieşit din atelierul aranjat bărbiereşte, şi artiştii cristalelor, din laboratoriile de la Iena, au obţinut dioptriile lentilelor sensibile, ca ochiul pisicii, pînă la întuneric, şi obiective echilibrate şi pentru fulgerul şi scăpărarea arşiţei împărechiat cu intelectul şi gustul, el a colaborat ca autor egal cu fantezia priveliştii şi cu exigenţele turistului rafinat. Fiece peizaj, obiect sau însuş personagiul prezintă portretistic expresia lui la maximum de individualitate şi de înţeles dintr-un punct de vedere, de preferinţă. Calitatea artistică a fotografistului consistă în a-l găsi şi interpreta comparativ şi subiectiv. Liberat de dichisul şi de recuzita vechiului meşteşug în cameră cu oblon şi la lumina subită a unui arc voltaic aruncat în căutătura speriată a clientului, invitat să surîdă cu guriţa întredeschisă, călătorul pleacă la drum cu o maşină cît o tabacheră şi se întoarce cîteodată cu o avuţie în traistă, ca domnul Bădăuţă, proprietarul cîtorva comori.

Fotografia care banalizează la fix intens şi urcat, personagiile proeminente ale vieţii publice, reprezintîndu-le indentice cu sine, ca nişte boabe de mazăre sau de chihlimbar, nu suferă în mîna unui amator perspicace de această tristă monotonie, şi

interesul ei variat se iscă din varietatea individuală a locului de poză ales. Cu zece metri mai la dreapta priveliştea îşi rosteşte în întregime simbolul ascuns privirii neanalitice a unui amator oarecare, deprins să calce cu picioarele şi cu lentila lui în interiorul aceluiaş metru pătrat consacrat în cîteva generaţii de fotografi profesionali.

Într-un timp gestul şi portul indica numaidecît calitatea clientului, scoborît din trăsură dinaintea vitrinei cu logodnici însurăţei şi deputaţi. Intelectualii se cunoşteau cale de-o poştă şi după mîna dusă la cap, care-i cutia creierului: abia dacă degetele se mutau de la fruntea vinovată de profunzime la bărbie, un sediu al scrutării cu ironie, iar bunii noştri furnizori din piaţă sau din colţ repetau modelul labelor puse pe genunchi cu degetele deschise înfrumuseţate cu inele, ca nişte răspunsuri ale medalionului atîrnat pe nasturii eului digestiv, de lanţul gros de la ceasornic. În bună parte şi fotografii statici au fost siliţi să renunţe la clasicile tipare şi, fără să lepede coarnele de metal pe glisieră, destinate să ţie ceafa pe loc şi să încremenească atitudinea, ei dau fotografiile acceptabile din ziare, unde un bărbat politic face figură publică lîngă un asasin.

Realizările domnului Bădăuţă fac şi dovada că tot natura dă înnainte şi elucubraţiile groteşti, oferite cu titlul de lucruri rare şi cugetate cu genialitate, cu diferenţa că natura le trece printre capricii şi le uită, deviată şi întrecută la o distanţă de un pas. Giganticele ciuperci ale Babelor din Bucegi (clişeu P.Juster), cuprind în poezia lor pe statuarul anonim plus Rodin, Brâncuşi şi Han, laolaltă, iar casa ţărănească din Vîlcea (clişeu W. Weiss) are catifeaua şi sensualitatea unei compoziţii, care cu trei înfăţişări contrare, un pridvor, o vegetaţie păroasă şi o femeie cu carnea sprintenă farmecă şi reţine. Munţii Oltului (clişeu A.Petit, planşa 42) e un

miracol de varietate, de ordine și exuberanță, dina- intea căruia stă ca un vitrou, corespondența lui din planșa nr. 133 (clișeu acelaș). Între peizajul oltean și scoarțele cu singurele motive ondulate și în mișcare din urzeala românească oltenești e numai o deosebire de sinteză.

Dar selecțiunea domnului Bădăuță se complace în singurătățile veșnice ale munților, în tăcerile grave ale piscurilor de cremene și ale văilor ani- mate de rîuri. Vreo sută de planșe din album po- vestesc numai viața pietrei apropiată de ceruri și a rîpilor, care repetă vîrful în adînc. La fotogra- fiile sale, autorul pune colaborarea cîtorva alpi- niști, artiști de mare gust, domnii A. Maidlinger, P. Teodorescu, P. Fischer, A. Petit, W. Weiss și P. Juster, citați mai sus. Jumătate din volum servește imensitatea tăcerilor de sus și, în majoritatea planșe- lor spectatorii care le-au strămutat din stîncă pe sticlă și pe hîrtie au avut inspirația filosofică să nu le turbure cu prezența niciunuia din acele perso- nagii de carnaval estival, refugiate în vacanță din biurouri în cuiburile aspre ale vulturilor taciturni. Un fotograf drăguț și uman își pune nevasta să surîdă în peizaj și cumnatul să facă bezele ofensatu- lui Caraiman. Ba, într-o planșă, un alpinist bine clădit de natură, ca și elementul dinprejur, stă cu spatele la cititor: intenția vine de la un meșter. O aflați în Valea Argeșului, planșa 45 (clișeul P. Fischer). La pagina 38 se ridică « Sfinxul romă- nesc » și clișeul aparține domnului P. Juster.

Toate ținuturile mari ale țării, șesul și crestele, apele, marea, sînt de față, de la pămîntul holdelor și codrii poveștilor pînă la Iudeea Dobrogei, colin- dată de vînturi, de colb și de pelerini... Pe un cotor și subt o scoarță s-a realizat unirea artistică a unirii politice.

Încercările făcute mai demult și mai de curînd de a se publica albume climaterice cu simple

vederi din țară, au pornit din preocupări indus- triale și au fost duse pînă la un capăt, unde înceta și industria, de către autori în cel mai bun caz ne- pricepuți. Domnul Bădăuță care-i un literat și unul din cel mai original condei, și-a comandat sarcina să puie subt nasul cititorului ignorant de frumusețile țării lui și permanent evadat în străină- tățile depărtate, două sute din splendorile fără număr ale tărîmului românesc. Inițiativa domniei- sale face dintr-o întreprindere de cărți poștale o operă serioasă și-i dă prestigiul, pe care îl aștepta arta transformată de-a face să circule avuțiile as- pectelor naționale printre nevinovații orbi de odi- nioară.

Cum s-a mai spus, domnul Bădăuță era un inte- lectual confinat în bibliotecă și un drămuitor atent și înzestrat de cîte arome și subtilități încap într-o celulă verbală și într-o idee. O dispariție voită de cîtăva vreme, în care scriitorul și-a rectificat orien- tările, și o reapariție într-altă stihie ne-au făcut să cunoaștem în capacitățile lui variate aplicarea in- teligenței cu temperament la o estetică a căreia realitate nu mai era demonstrabilă prin doctrină și preferință. Călătoriile sale neîncetate i-au revelat o frumusețe existentă dincolo de literatură și cărți și în paguba lor, și pe acest drum parcurs cu iu- țeală, domnul Bădăuță a lăsat în urmă o sumedenie de colecționari de fotografii moarte, adunate pentru îmbogățirea pură și simplă a rafturilor personale și inutile unei mișcări de propagandă și cultură. Actualmente, autorul e șeful din proprie voință și pasiune a școlii de învăț prin imagini — și cine ar putea tăgădui că munca lui e mai concludentă și mai sigură decît o treabă infertilă de literat de manuscrise.

Ceea ce s-a armonizat cu achizițiile domniei-sale sufletești a fost și absența din serviciile Ministerului de Externe, pînă la domnia-sa, a unui inițiator cu

merite și rîvnă. În acest loc gol domnul Bădăuță a călcat ager și sigur de sine. De-aci înnainte tot ce se va încerca în placă, film, reproducere și publicitate gravată va trebui să ție seamă de autoritatea specialității domniei-sale verificată, confirmată și recunoscută.

1932

KULTUR

Adunînd cărți din bibliotecă și mai cu seamă cotoare, cititorul, rareori sincer cu rafturile lui, preferă să urmărească efectul estetic al volumelor așezate la rînd. Pusă între o sobă rustică și un tablou zis modernist, etajera cu polițele inegale și lustruite cu luciu licăritor trebuie semănată cu cîte trei volume sculate în picioare la colțuri și alte cîteva culcate-n lung. O oală semnată de un artist, și cîte o icoană, dinaintea căreia își duce mîna la frunte numai pisica, complectează ungherul estetic — și unele cărți se cumpără, ca și tablourile, odată cu mobilierul, după copertă și ramă. Și dacă gospodina uită o cutie de scrisori și un linoleum, aceste două obiecte sînt împachetate pe deasupra la cassă.

Evident că după ce ți-ai aranjat interiorul cel mai artistic posibil și toate dulapurile cu literatură, nu este indispensabil să te găsești în mijlocul lor. Fațada e salvată, nu ți se poate cere mai mult; domnul aleargă după treburi și doamnei i se face urît, măcar de două ori pe zi, la zece dimineața și după-prînz către seară. Oamenii cărora li se urăște la domiciliu au organizat întrunirile cu muzică și dans, unde fiecare pribeag al unei existențe în patru ochi fuge să se ascundă în priveliște cu singurătatea lui. Ca o muniție ce-l îngreuiază și de care s-ar scăpa, cum se și întîmplă, dintr-o dată, zilele sînt cheltuite rapid din mecanismul unei vieți cu repetiție, montată ca un revolver și ca o mitralieră

— sau aruncate-n vînt ca niște serpentine și ninsori artificiale de confeti.

Casa rămîne singură, cărțile au rămas necitite.

Dar nu a răsfoit nimeni din lipsă de curiozitate și vreme, nici cărțile copiilor, care, dacă se duc deacasă, se duc măcar la școală, și dacă stau acasă nu li se urăște cu slugile din bucătărie, grosolane însă pitorești. Și poate că nici comisiile care au aprobat circulația cărților de studiu, confruntate cu un program și el absent, nu le-au răsfoit, toată lumea de sus, echivalentă în meteorologie socială cu norii și cu seninul, suferind de acelaș sentiment de plictis nemotivat de nicio genialitate excepțională și de nicio cumplită aplicație la un lucru determinat.

Cine scoate penibila literatură a cărților de școală primară, căci pe ele zilele acestea le-am răsfoit, destinată să gîtuie inteligența și să o sufoce, a copiilor noștri, născuți întregi la minte și trup? Cine dă voie să li se îndese capul cu de-a sila ca niște degete nevinovate, în verigile mici ale intelectului unor autori cu gămălie? Sînt pedagogi, care se rad cu Bjornson și poartă ochelari fotogenici, clătinînd din tărtăcuță ca savanții și mimînd un tic important. În ce scop, pentru ce discreție, către ce rezultate? La ce bun atîtea bărbi, atîția ochelari, atîtea chelii, dacă eforturile aglomerate și opintirile masive sînt în nestare să dea copiilor noștri un abecedar și o carte de citire? Ce vor fi făcînd domnii aceștia considerabili și înfiorători, parazitînd de-a surda și trăgîndu-și grăsimile și misticismul profesional dintr-un cuvînt nemțesc, destul de vag, care tradus pe românește, n-a dat de cincisprezece ani încoace nimic?

1933

MOLIÈRE, ÎN ROMÂNEȘTE

Fostul Director General al Teatrelor, domnul Liviu Rebreanu, datora locului pe care l-a ocupat și calității domniei-sale de literat, pe lîngă supravegherea tehnică și artistică a programului Naționalului, o concepție activă. Dorințele pure și simple au vizitat pe mai mulți din foștii directori, evaziv și tangent, împiedicate în realizările lor, nesimțit de încete și posibile în orice împrejurare, de chestiuni de buget.

Pe măsură cu punerea în spectacol a literaturii dramatice, străină și originală, pentru întreținerea cotidiană a publicului, artiștilor, a criticei și rețetei, directorul are datorii, adjectivale în ultimii ani de zile cu termenul, nițel cam lăbărțat, de « culturale ». Din dosul rechizitei și garderobei, dincolo de peruchieri, croitorese, puitori în scenă, tîmplari și regisori, care lucrează la înzestrarea magaziei și scenei, directorul are de dus acțiunea paralelă de înavuțirea arhivei.

De cîte ori era nevoie de o piesă care ținea o bucată de timp afișul într-o capitală de republică sau de imperiu, necesitățile urgente ale publicității însărcinau cu o traducere instantanee cunoștințele și dibăciile literare ale dactilografei. Hibridul apărea pe scenă, într-o imagine estropiată a figurii cu care ieșise întîia oară în lume și dacă ceea ce se numește acțiune într-o piesă de teatru, biruie și în original condițiile literaturii, traducerea nu lăsa spectatorului timpul să-și puie urechea în serviciul

binoclului și aplauzele, înăbușind textul și cîte-odată însăș nulitatea nativă a piesei, făceau să treacă satisfăcător corcitura. La Operă cel puțin, sistemul transpunerii în românește, înlătură sistematic colaborarea scriitorului și limba rămîne o chestiune de resortul contabilității, complicată uneori cu necesitățile de perfectă cadență ale executantului care de multe ori străin de mămăligăreasca subtilitate a limbii noastre, este în stare să masacreze o întreagă bucată de text pentru o silabă absentă sau de prisos. Problemele de această natură sînt atît de inexistente și de ridicule pentru gravitățile ministeriale, în genere « culturale », încît niciuneia niciodată nu i-a trecut prin cap să oblige în contractele de exploatări, pe arendași, ca paralel cu spectacolul să contribuiască la sporirea repertoriului clasic românesc.

Căci afară de producția de la zi la zi a scenei, biblioteca manuscriselor unui teatru național, mai concludent și mai viu decît o academie de solemnități ale enciclopediei, trebuie să cucerească pas cu pas literatura dramatică universală și să-și asimileze onoarea de-a naționaliza altoaiele străine. Limbile germană, rusă și ungară au transpus tot ce s-a scris cu o tendință de durată, din toate literaturile străine și clasicii, așa numiți, nu lipsesc din nicio limbă mare. Pentru optsprezece milioane de locuitori, care într-o sută de ani vor fi cincizeci de milioane și pentru valoarea intelectuală și artistică sigură a poporului românesc, limba noastră nu poare fi scoborîtă de reprezintanții momentani, timorați și zgîrciți ai Statului, printre dialecte între limbile mici.

Domnul Rebreanu avea toate calificările, ca să ia inițiativa de front a localizării literaturilor dramatice străine, în condiții bineînțeles adecuate, chemînd scriitorii și nu telefonistele la încercarea penibilei sforțări. Deja domnul Gala Galaction, pus

la rigorile unui regim contractual derizoriu și forțamente incompatibil cu răgazul intelectual, pe care îl implică un travaliu de albină, vîrîtă cu aripi și cu abdomen cu tot în pulberea astrală a polenului și în parfumele din împărăția florilor, fusese orientat de mai de mult către muntele Măslinilor, a căruia fantomă trebuia strămutată în limpezimile penibil căutate ale limbii românești.

Un scriitor a primit din partea domnului Rebreanu, care își întocmise o întreagă listă de nume de colegi și de autori străini, după sensibilități comparate, însărcinarea de a copia cu negreală din funinginile noastre textul întreg al francezului Molière. Mai înainte de a fi apucat să realizeze nici a suta parte din programul de naționalizare dramatică Direcția Teatrului Național rămase însă vacantă.

Domnul Alexandru Mavrodi, actualul director, avu bizareria să-și aducă aminte într-o vreme cînd oamenii se gîndesc la congrese și valute de Jean-Baptiste Poquelin, care născut la 15 ianuarie 1622 la Paris, avea destinul să dea limbii franțuzești și limbii întregi subt numele de Molière, un scriitor fără nici precedent nici succesor. *Mizantropul*, scris cu 1796 de versuri repartizate în cinci acte, domnul Mavrodi a voit să-l aibă gata după o primă încercare sterilă din anul trecut, pe ziua de 1 august 1933.

Se poate zice că transcrierea e gata, atît cît poate să fie gata un lucru literar de scăderile și neroziile căruia un copist lipsit de infatuarea impecabilității își dă seama treptat.

Peste cîteva zile, *Mizantropul* va fi copiat pe curat și intercalat în dulapul Naționalului.

Am fi voit să împărtășim cititorului observațiile asupra muncii, ingrată și pasionantă a unui grădinar de cuvinte, asigurat că dafina și năramzul pot crește, încăpățînat gunoite și la noi. . .

1933

ADEVĔRUL

La inaugurarea fațadei « *Adevĕrului* » nu poate să fie interzisă o preumblare pe dinăuntru, prin spiritul mai de grabă decît prin biurourile interioare. « Adevĕrul » nu e numai *Adevĕrul*, el este și *Dimineața* și *Realitatea* și *Magazinul* și *Radiofonia* și o sumedenie de alte publicații cu periodicitate variată, de la *Adevĕrul literar*, pînă la *Viața românească* și pînă la *Rebus*, o foarte citită revistă de jocuri și ghicitori.

Unele din aceste periodice constituiesc invenția cîte unui tînăr sau a unei grupări, care au ramificat cu inițiativele lor ramura ziarului *Adevĕrul*, devenit rădăcină și trunchiul unui vast copac de daruri, zilnic nou. E caracteristica editurii, care prelungește redacția, de a se renova continuu, adăugîndu-și intelectualmente și tehnicește, forțe și mijloace noi și mai ales nerefuzînd nicio inspirație și nicio bunăvoință, ci încurajîndu-le cu camaraderie. Subt pseudonim sau cu numele încă necunoscut, toate debuturile politice, literare și critice, reținute de linia unei cariere, și-au găsit ospitalitatea trebuincioasă la « *Adevĕrul* ».

Personal, în redacția lui am întîlnit pe Caragiale și pe Gherea, simplu și timid cel de al doilea și șovăitor; verbos, diabolic și de o infinită complexitate, primul. De altfel, între poarta de intrare a editurii și coridoarele lungi ale biurourilor de sus se întîlnește într-o singură săptămînă toată lumea cărților, a ziarelor și a tribunii și nu e rară surpriza întîlnirii adversarilor la o cotitură de galerie, veniți în una și aceeaș chestiune, contradictoriu. Cînd își vor deschide vreodată gura, astupată acum cu o nouă tencuială, păreții « Adevĕrului » vor putea povesti romanul politic și social cel mai interesant al ultimilor patruzeci de ani de viață românească.

Ceea ce « Adevĕrul » reprezintă exclusiv și cu autoritate, oricare i-ar fi fost, îi sînt și îi vor mai fi conducătorii, este o corectă și necontrazisă opinie constantă de stînga. De la maniera Mille pînă la maniera actuală, stilurile s-au putut schimba, cum este și natural, însă nu ideea și linia ei îndătinată. Cine zice *Adevĕrul* înțelege un program, o luptă și un neobosit spirit de observație și de analiză hotărîtă însă civilizată a tuturor evenimentelor și fenomenelor cu programul. E o situație simpatizată de public și prestigiul ei prietenesc, lipsit de orice rigidități și înfumurări, constituie pentru libertățile democratice o garanție. Prezența *Adevĕrului* în viața publică de la noi, înnafară de campaniile și victoriile pe probleme date ale ziarului, a fost o piedică sigură pentru formele fanteziste și primejdioase ale cîte unui curent, ale activității cîte unui guvern. Înainte de a se lansa o aventură, autorii ei se gîndesc mai bine și de multe ori se răzgîndesc.

Cît privește libertatea sufletească și intelectuală a redactorilor și a colaboratorilor, ea se găsește integral stabilită, ca un temperament și ca o regulă locală, în casa « Adevĕrului » și în ambianța ei de perfectă colegialitate.

1933

ADEVĔRUL LITERAR

Toate ziarele, de mai mare și mai mic tiraj, au scos un așa numit pe vremuri supliment. Suplimentul, obișnuit la cartela de pe vremuri a birturilor — un alt cuvînt dispărut în denumirea de restaurant — a dat în literatură greș. *Adevĕrul literar și artistic* a biruit pentru că a înțeles să nu mai fie supliment ci publicație independentă cu simplă aderență tipografică și administrativă. Pe cînd alte hebdomadare ale unui ziar mai mult sau mai puțin politic sau informativ intrau în căprăria ziarului de bază și reproduceau, subt paza geloasă a unui agent director comun, duminica, în versuri și proză, foaia cotidiană, la *Adevĕrul* lucrurile se petrec cum s-au petrecut întodeauna într-altfel. Opinii care nu mai sînt și ale *Adevĕrului* politic sau ale *Dimineții* informative și polutive, aparțin, în domeniul intelectual, exclusiv *Adevĕrului literar* fără nicio nepricepere sau supărare. Ordin de zi pe toate publicațiile la editura « Adevĕrul » nu se dă. Redactorii și colaboratorii sînt stăpîni pe opinia lor și neobligați să întrebe la ghișeu cum trebuie să gîndească în literatură și artă la data din calendar.

Publicul care simte realitățile fără să ceară declarații, acordă preferințele lui publicațiilor editurii « Adevĕrul »; tonul, echilibrul, lipsa fanfaronadelor și a declamațiilor și obiectivitatea, convenind spiritului cititorilor, obosit de ipocrizii și galejade ».

Adevĕrul literar, oricum s-ar pune chestiunea, e singura publicație literară săptămînală variată și complectă, de care publicul românesc s-a legat. Volumul mare și prețul mic permit cititorului să se ție în curent cu tot ce se gîndește și se scrie în țară și în toată lumea, și fiecare număr nou dovedește o perfecționare. Pe lîngă așa numita beletristică, reprezintată constant în fiece săptămînă a foii, informația ei corectă și scrisă în diapazonul marilor reviste străine o pune la rîndul celor mai bune. O spunem nu atît în calitate de colaborator, cît mai ales în cea de cititor. Sîntem dintre cititorii todeauna bine impresionați ai *Adĕverului literar*.

Trebuie să repetăm constatarea, și altădată făcută, a colegialității și a bunei camaraderii din casa « Adevĕrului », indiferent de vîrstă, calitate și însărcinări, și care constituie starea sufletească și moralitatea locală. E atmosfera care convine cu deosebire presei, unde susceptibilitățile enervante sînt mai mult decît numeroase și numărul de cap e inegal, ca și al pălăriei, — atmosferă de voie bună, de sprinteneală și de tinerețe, la toate vîrstele întîlnite subt acelaș acoperiș și în pagina aceeaș.

E ceea ce exprimă arhitectonic și noua fațadă a gospodăriei editurii, în cîmpurile și culorile-i paralele, fragede și îndrăznețe. Se cunoaște numaidecît că acolo, în dosul unui zid, elastic ca o cortină de mătase și catifea, munca se face cîntînd și gîndul vine din mișcare, din prietenie și entuziasm. Așa se scrie *Adevĕrul* politic, așa se scrie *Dimineața*, așa se scrie *Adevĕrul literar* — și așa le dorește publicul, simțitor la farmecul sincerității. . .

1933

LIBRĂRIA SATULUI

Nu ai putea să spui care a fost în localul festivităţii, de ziua şi de săptămîna cărţii, rezultatul comercial. Librăriile şi editurile, înnafară de una, specializată în traficul de narcotic tipărit şi în ciudata scoborîre a preţurilor la exemplar şi la volum, au fost reprezintate în interiorul marei săli de recepţii a Cercului Militar de cîte un stand personal. Vizitatorii puteau să cumpere şi, desigur, au cumpărat. În massa invitaţilor marcanţi care au preferat să se creadă la curse şi să stea de vorbă, pe cînd vorbeau oratorii, şi care au şi fost, lamentabilă lecţie de bun-simţ, atinşi de urecheala regală, administrată în public, era şi o fracţiune de cititori calificaţi. Rezultatul e o chestiune de contabilitate şi poate că societatea librarilor va publica o cifră demonstrativă.

Sărbătoarea Cărţii, mult mai pronunţată decît în anul precedent, nu este încă un bîlci al cărţii: poate că acest lucru va fi o realitate concordantă peste un an, peste doi, trei ani, cînd începuturile întimidate, din 1933, vor evolua în inovaţii îndrăzneţe. Cine ar putea să vadă cu ochi răi un mare iarmaroc de stradă, reprodus în toate oraşele şi tîrgurile, cu cîntece, dansuri, mascarade şi cu vînzarea pretutindeni, pe trotuare şi în localuri, a cărţilor strigate de amatorii de bunăvoinţă? Sărbătoarea grîului şi a strugurilor, absentă la un popor de plugari, se poate face fără neajuns o sărbătoare a spicelor de hîrtie, şi la capătul acestei activităţi

de logosuri, de presă şi de steaguri amestecate nu este scris să nu se găsească putinţa de exploatare a ruşinii şi de a rămîne analfabet. Ceea ce au fost inapte să realizeze atîtea generaţii de culturali severi şi de magnifici papagali în redingotă, încă nedispăruţi nici în epoca de creaţie originală intensă a intelectului românesc, ar putea să devie o realitate sigură rapidă, din pricina unui joc la un an o dată, însoţit cu tărăboi. Cu cît va fi mai mare tărăboiul, cu atît pricina lui va putea să intre în mai multe capete întîrziate.

Ar fi deocamdată un succes ca în fiece sat şi oraş, de-a valma, din cele mi se pare vreo douăsprezece mii cu un nume comunal, să se cumpere din fiece carte, mai bună sau mai puţin bună, cîte un singur exemplar. Un cumpărător de o carte se găseşte în tot locul. Ziua şi Săptămîna Cărţii, care începe să fie o instituţie, vor trebui să găsească mijlocul să puie cartea în sat — şi parcă nici instrumentul nu ar lipsi, dacă ne raportăm la un fel de altă zi a Cărţii, petrecută săptămîna trecută la una din Fundaţiile Regale, « Principele Carol », inaugurată din nou, după trei ani de lamentabile nazuri şi după alţi trei ani de pregătiri.

Avem dinainte catalogul în douăzeci de pagini, distribuit participanţilor la inaugurare, catalogul expoziţiei, deschisă în localul din strada Latină renovat, cu planul de lucru (patru secţiuni) şi harta căminelor Fundaţiei. Pe tăcute, Fundaţia are patru sute treizeci şi opt de cămine în ţară: o sală. A doua sală: radio şi cinematograf sătesc. Sala III: biblioteca şi muzeul satului. Farmacia satului. Sala IV: cărţi şi ziare pentru popor şi pentru copii. Biblioteca documentară. Statistica tiparului. Sala V: şcoli ţărăneşti. Îndrumări sociale. Tipăriturile Fundaţiei. Sala VI: planuri de căminuri ale Fundaţiei şi de gospodării săteşti.

Directorul Fundației « Principele Carol » este domnul profesor D. Gusti, autorul programului, care cuprinde toate drumurile desinate cu o singură linie mai sus. Efortul propus e gigantic și cumplit, fără să fie desfășurarea proporțiilor imposibilă. Totul atîrnă, cum se zice în știința socială abstractivă, de materialul uman care o să trebuiască nițeluș cam fabricat.

Dar parcă domnul profesor Gusti a uitat din vastul domniei-sale program un amănunt, care în situația omului, a timpului, a cititorului și a cărții de azi, este esențial: librăria satului. Adică, locul unde acel cumpărător al unui exemplar dintr-una carte, pomenit, să-și poată lua cartea, numărînd în schimb leii prețului de pe copertă, fără niciun soi de protocol, negustorește, curat. E o metodă și asta și o metodă care prezintă simplificarea că este cunoscută, acceptată și practicată. Săteanul vinde și cumpără, obișnuit. Pe această singură acțiune de a vinde și a cumpăra s-au născut civilizațiile și mi se pare că primul sat cultural a consistat în nevoia cîtorva negustori din marea Asiei-Mici, de-a ține minte, răzimați pe memoria fidelă a tibișirului, ce-au vîndut și dat pe datorie. Alfabetul primitiv al dăsagului cu orez a dat naștere, rînd pe rînd, Bibliei, lui Pitagora, Vaticanului și lui Pascal. De acolo au ieșit Rabelais, Kant, Claude Bernard, Beethoven, din scriptele lăptarului, care însemnează pe marginea ușii litrul cu un băț și vadra cu un covrig. Știți exact ce este un răboj? O născocire genială.

Domnul Gusti are toate mijloacele să înfiinţeze librăria de sat și să sporească tirajele și interesul intelectual sătenesc, automatic. Paralel cu activitatea-program, poate funcționa comercialmente librăria, deosebit. Desigur că o nimica toată de vreo douăzeci de milioane o să fie necesară, dar banii

se mai află — și dacă lipsesc ei se inventează, capitalul cel mai efectiv îl dă imaginația.

Odinioară, acum vreo treizeci de ani, nu fac o indiscreție nepermisă, nefericitul I.G. Duca, prietenul cîtorva camarazi, ajunsese factor politic, și subsemnatul se găsea într-un fel de corespondență cu el, de prin streinătate, și era cam cu vreo doi ani înnainte de 1907, dată concretă pentrucultura țării. Îl interesau pe prieten inițiativele cu caracter, cum se zice azi, cultural, și-i plăcea să fie comunicate. Cu, evident, regretul pentru corespondenți că pe cît plăteau mai mult unele acțiuni și idei, pe atît ele treceau mai repede și cu mai puternice felicitări la dosar, care comunica treptat cu coșul. S-a semnalat încă de atunci, cînd sătenii cunoșteau un singur prieten la București, pe Spiru Haret, nevoia unei librării sătești.

Metoda era de o simplitate îngerească. . .

Faci o ladă, pui în ladă hîrtie, plicuri, cerneală, penițe și cîteva cărți, marfa pe o lună de zile, și o trimiți la Drăgoiești unui biet om, care poate să ți-o plătească anticipat, lăsîndu-i un cîștig de 25%. Omul dă capacul pe spate: e toată prăvălia lui — și pune în geamul casei cartonul tipărit: Librărie. . .

Nici azi nu găsești într-un sat o coală de hîrtie, un strop de cerneală, un condei — și mai puțin caiete și creioane colorate pentru copii. Peste o lună trimiți un pachet, pe care ți-l cere librarul... Hai, să zicem că lada nu se vinde într-o lună, ci abia în trei luni! Librăria satului există, și cartea a intrat în sat. E de crezut că la valutele actuale, librarul improvizat vinde mărfuri de o mie de lei pe lună, cîștigînd pentru sine-și două sute cincizeci lei, ceea ce reprezintă la țară un salariu. Într-un an vînzarea poate să fie de zece mii lei — și dacă va fi numai de trei mii de lei, tot s-a introdus libră-

rie la țară, și acest lucru trebuie neapărat și iute cîștigat.

Stăpînind unealta miraculoasă a Fundației și bucurîndu-se de încrederea Creatorului ei, domnul profesor Gusti știe să vrea cînd vrea să vrea și este în situația să înzestreze cartea cu douăsprezece noi librării și să guste satisfacții pe care cîteva zeci de rînduri de oameni de Stat și de Catedră nu le-au meritat.

1934

VOCILE DIN SINGURĂTATE

Nu știu cum se poate asta mai bine. Cînd îți cade în mînă o bucată de hîrtie, tipărită cu o limbă românească, într-altă țară, într-altă lume, într-alt continent! Se petrece o înfrigurare.

Cîteodată, pe la orele trei noaptea, în somnul adînc al unei jumătăți de planetă și între oboseala ta și plăcerea de a nesocoti-o, lași o pagină de carte sau de manuscris întreruptă. Scrîșnind din degetele pumnului strîns a biruință, te ridici din scaun, faci o pauză și cauți de-a lungul, deasupra potopului negru al nopții, un punct de viață, ca pasărea din arca lui Noe.

Această dibuire prin univers a devenit cu aparatul de radio ușoară. În colțul odăii, pe o masă stă simțul al șaselea, într-o caterincă. Parisul nu răspunde... Londra s-a culcat... Stuttgartul și-a tras pătura în cap... Berna visează... Roma tace, și însăș Barcelona, care a stat mai mult deșteaptă, frămîntînd cu degetele în strunele mandolinei un cîntec de dans pitoresc, ațipește... De jurîmprejurul cadranului arătător nu mai găsești niciun oraș în picioare.

Dar după o colindă insistentă ai dat de un semen neadormit. Prin vastele ruini ale zilei de ieri, înnecată în Atlanticul odihnei, la fund, și parcă al morții, ai auzit glas de om, murmurînd pe undeva... Întărești unda și într-adevăr, la orele trei noaptea îl asculți. Vorbește un rus, dintr-una din acele stațiuni mărunte și slabe, care servesc local

regiunile de prin vecinătățile peninsulei Alaska și cu neputință de identificat. Omul care vorbește nu spune mare lucru: el face pesemne o dare de seamă, a muncii cotidiene dintr-un șantier. Tonul lui moale și administrativ e al unui cititor de foaie de registru. Cuvîntul *raboti* se repetă la fie-ce frază îngînată. . . Dar întîlnirea dumitale cu un om rătăcit prin bezna Siberiei și a Europei și pe care măcar nici nu-l poți înțelege ce spune, este emoționantă. În cîmpia marelui întuneric nu ești singur detot. Mai trece careva cu gulerul ridicat, împărăția negurii încercînd gheața Polului cu bățul.

Firește că ai fi mai mulțumit să surprinzi în auzul aparatului, un cor de îngeri și glasul Făcă-torului a toate, care se ascunde atît de departe în seninătățile lui, încît nici raza subtilă nu-l poate dovedi. Ai putea și dumneata să te culci și-ncal-tea să dormi odată liniștit. . . În lipsa acestui mare Prieten, care nu binevoiește să-și popularizeze per-soana și să se complacă în împrejurarea trivială de a se face auzit de un ticălos de pămîntean, vor-bește tovarășul de pe la Irkuțk — și tot nu te afli cu totul pierdut în haos.

Mi-a venit un crîmpei pătrat de ziar din Sta-tele-Unite, de la Chicago. E un ziar românească, *Lumina (The Light)*, scris de români și tipărit cu literă americană. Caracteristic desinteresat și ab-surd, ziarul e bisericesc. Redactorii foii, cetățeni și preoți născuți în America din emigrațiile arde-lenești, scriu limba natală corect și cu o elevațiune absentă la colegii profesioniști din țară. Îi pre-ocupă numirea unui episcop ortodox român al clerului românesc american și-l cer.

Adevărul este că numirea, hotărîtă îndată după război, întîrziază. Ce socoteli se vor fi opunînd tri-miterii unui șef bisericesc român pentru Statele Unite? Se încurajează în schimb apostolii aven-

turieri, diaconi și preoți, flămînzi de dolari. Cazul s-a pierdut din amintire al celui ierodiacon sau ieromonah, instruit la întoarcerea lui în țară de Parchet și arestat un moment subt autoritatea plîn-gerii unui ierarh, care-i binecuvîntase și împuterni-cise plecarea în Noul Continent după valută ame-ricană. Învierșunarea superiorului care-l expediase cu plenipotență cerea autorităților civile desbră-carea, tunderea și raderea ambasadorului, acuzat de furt prin abuz de încredere, și chiar închiderea lui într-o ocnă de sare. Vinovatul s-a apărat atît de original și de probant, încît i s-a dat drumul numaidecît și dosarul s-a făcut nevăzut. Mai mult, ieromonahul, care nu se afla la prima lui aven-tură și nu era niciun individ mărginit și intimi-dat de mînia ierarhică, și-a purtat harurile înnainte și niciunul din drepturile ecleziastice nu i-a fost anulat sau retras. El făcuse dovada că se găsea cu superiorul lui în tovărășie comercială pe din două, obligat să trimită cincizeci la sută prin mandat poștal sau Bancă fructificările în cecuri și cenți ale Sfîntului Duh. Speță judiciară gingașă.

Lumina relevă din Chicago feluritele calibre ale acestori amatori de cele lumești și gangsteri mici ai darului de liberă propovăduire. Lipsa accentu-lui polemic viu din gazetă demonstrează mai re-pede sinceritatea dorinții de a dobîndi un Episcop românii din Statele Unite (o sută de mii de sufle-te!) decît riscul de a se rupe de stăpînirea biseri-cească legală, afirmînd adevăruri întregi și biciu-ind măștile de mucava cu barba lipită.

Totuș o amărăciune se cerne prin sita textului tipărit. Preoții doresc un episcop, însă poporeni-lor un episcop le este indiferent. Ei nici nu vor să audă că acest înfățișător al virtuților teologiale și următor al sărăciei Mîntuitorului trebuie plă-tit din sudoarea lor. Cît e de fierbinte și de leșioasă această sudoare a românului înjugat cu toții ră-

runchii lui însîngerați la industria americană, unde omul, străinul, e folosit ca o foarfecă numai atîta timp cît taie neștirbit și precis și pe urmă e aruncat la topitoare, se cunoaște, și cifra unui salariu de episcop, stabilit pe cotele autonomiei, este iarăș cunoscută. La trecerea din lumea aceasta în viața de veci a fericitului Pimen, Mitropolitul Moldovei, care a lăsat în cifre publice o avere derizorie, de adevărat apostol al lui Hristos, călugării din mînăstiri s-au întrebat, ca niște guri rele de veche reputație, ce au devenit depozitele de patruzeci de milioane de lei ale bîrfitului după moarte Mitropolit, din Bănci. Americanii români iau asemenea zvonuri drept orientări și se tem că ei n-ar fi în stare să sature cu pomenita lor sudoare gaura hapsînă de însetare, din pămînt, a unui Episcop.

E multă tristețe în paginile mici ale *Luminii*, redactată de părintele Coriolan Isacu.

Dar independent de doctrină și de necazuri și peste ele, te mișcă faptul că limba românească grăită în mii de case, așezate peste atîtea mări, este scrisă și tipărită în statul Illinois și în Canada. Un om ca dumneata și ca mine, împovărat de viață și luptător al coajei de pîine scrie de dincolo de cîteva mii de ceruri o limbă pe care o citim fără nicio dificultate și o gazetă scoasă din adunarea firimiturilor din coaja lui. Modestia apariției lunare și dimensiunile ziarului afirmă o mare opintire făcută cu o mare credință.

Să căutăm cîte meridiane despart auzul nostru de vocea ivită în negura pustietăților spirituale.

O sută douăzeci. . .

1934

CARTEA DE CETIRE

Nici anul 1934 nu a pus în vitrina librăriei cartea așteptată de cincizeci de generații, cartea săteanului, a muncitorului și a intelectualului mijlociu.

O clasă de privilegiați și-a asigurat ceea ce-i pentru ea o trusă de scule la orice nevoie, consultarea cărților enciclopedice străine. Vrea cineva căruia îi trebuie tapirul, să cunoască acest animal se folosește de un lexicon. Deosebirea între lexiconul domnului Candrea și similarele străine este în primul rînd de volum. Un Brockhaus are tot atîtea cărți cîte litere cuprinde alfabetul. Dar pentru utilizarea lui e trebuință de o tărăboanță interioară și de un capital — și de obicei proprietarii unei mari enciclopedii o lasă intactă și o cumpără pentru cotoare. O bibliotecă e întodeauna decorativă, vine bine între tablouri, și o enciclopedie în casă, cu inscripții de aur pe călcîile de piele, contribuie la salvarea unei aparențe. În cel mai bun caz lexiconul servește pe profesionistul cărturar, care în calitatea lui de cărturar se poate dispensa.

Cartea de cetire e, negreșit, altceva: ea trebuie să ție loc de instrucție primară și secundară și să te însoțească. Cînd a început tăierea cozii la chinezi și modernizarea universului galben, dascălii renașterii chineze au acomodat cu limba un alfabet simplificat, bun pentru toată suflarea Cerescului Imperiu și în școlile noi s-au înscris la abecedar

și la cele patru operații de calcul oameni și de optzeci de ani. Afară de un englez pe care l-am văzut cu ochii mei trecîndu-și bacalaureatul la o vîrstă de șaptezeci de ani depășiți, adulții și mai cu seamă bătrînii se dezinteresează de niște titluri pe care n-au putut să le capete în copilărie și ar prefera, dacă știu o fărîmă de carte să învețe mai multă și dacă nu știu nimic să apuce cîte ceva.

Se întîmplă ca un frate mai mare, rămas în spinare cu cîte cinci orfani ca și el, să-i crească, și-a făcut atît de ascetic frumoasa lui datorie încît nu s-a ales cu nicio învățătură, promovînd în viață o seamă de titrați. Cazul, de pildă, al acestei domnișoare bătrîne, cunoscută nouă, care, renunțînd la tinerețea ei în folosul surorilor și fraților mai mici, după ce i-a dus pe toți dincolo de universitate cu iglița și cu acul, a voit, rămasă singură, să-și acorde o compensație tardivă în instrucția generală. Ne-a cerut cărți și am căutat. Nimeni nu se gîndise la ea. Îi trebuia o carte de cetire bine făcută, clară și inteligentă, în care să ia cunoștință de toate științele și silințele oamenilor și ale experienței. Cinci sute de pagini ar fi fost de ajuns ca să-i dea toate informațiile fundamentale, prezintate atractiv. Nu i le-am putut procura.

Auzise de « regula de trei » și-i rămăsese o slăbiciune, pe care o purtase între mai multe bacalaureate și licențe, pentru cele trei vorbe de mare prestigiu. Se sfiise să capete această mică știință de la frații și surorile ei, pentru motivul că a înțeles dificultățile lor de exprimare și de prezintare clară, preferînd să nu-i puie în situația de a se lăsa descoperiți. Voia să mai știe ce-i « logaritmul » și o interesa fizica și chimia. Biata mătușă a decedat ignorantă și domnișoară.

Cazul e mult mai numeros decît ne putem închipui, al omului matur, întors brusc către satisfacțiile intelectuale. Curiozitatea lui sporește de

multe ori cu vîrsta, la omul necovîrșit de mocirla socială. Nu s-a scris o carte de cetire, foarte utilă pentru împrospătarea noțiunilor uitate și intelectualului calificat. Acuitatea intelectuală a omului matur inteligent, trezit la sentimentul ignoranței lui prin analiză, e neînchipuită. Mintea lui întinerită fenomenal se complace în studiile disprețuite de copilărie și tineret. Acestuia trebuie să i se întocmească neapărat o carte de cetire complectă, adîncă și de stil. Cine o va scrie?

Metoda de lucru nu aparține unui singur autor și mai puțin unui odios fabricant de manuale școlare, din depozitul Ministerului Școlilor, care cumulînd aptitudini mărețe diverse, este neputincios, de la abecedarul lui Barbu Constantinescu să ne dea un abecedar, o gramatică elementară și o carte de socoteli. Consultați orice carte aprobată și veți vedea că niciun autor nu slujește școala și copilul și exclusiv interesele unei coperte colective. Și metoda de lucru e simplă.

Se face sumarul analitic și se împarte specialiștilor, pe articole și paragrafe. Tot ce va fi încîlcit și neredactat, va fi făcut din nou de alții. Se cere în cuvinte puține o noțiune plină. Împărțindu-se redactorii în mai multe categorii, ultima categorie va putea să fie a stiliștilor, oameni de gust și de claritate, apți ca să dea textului de specialități, lumină și seducție.

Cultura românească atinge un nivel care permite toate realizările, după ce cîteva vechi generații, sîngeros desmințite, au perpetuat absurditatea că în limba ei nu se poate vorbi afară de opincă, de scocul morii, de mămăliga de aur și de vraja lunii de nimic altceva. Trăiește în rînd cu noi o tinerețe în stare de mari realizări, neutilizată și brutal împinsă către periferiile sufletești și care an cu an își caută un refugiu incert în viața hibridă a gazetăriei. O vedem zmucindu-se mereu

din lanțuri și căzînd pe brînci într-un genunchi.
Ea e indicată să-și ia sarcina împlinirii unui program de lucru chibzuit pentru înzestrarea limbii cu cele cîteva sute de cărți ce lipsesc cititorului și școlarului nostru, netraduse, nefurate, operă directă a inteligenții instruite și afinate dinaintea vieții noi a lumii. Întîia carte: Cartea de Cetire.

1935

DOI STRĂINI

Un filosof și un literat, amîndoi profesori, la Sorbona și la Roma, un francez și un italian, au vizitat România, d-mnii Léo Brunschvicg și Bertoni. Oaspetelui roman Societatea Scriitorilor Români, chemată mai repede decît ne așteptam într-un articol precedent, să primească o personalitate străină subt o prezidenție reprezintativă, i-a oferit un banchet de respectuoasă camaraderie. Într-adevăr, domnul Giulio Bertoni e mai special apropiat de literați atît prin opera domniei sale de poet cît și prin transpunerea « unei părți » cum a precizat noul președinte, domnul N.M. Condiescu, la banchet, a literaturii românești în limba italiană. Domnul Bertoni, profesor de filologie la universitatea din Roma, este și un cunoscător al limbii noastre, pe care o vorbește curent. Discursul domniei-sale cu prilejul recepției de la Academie a fost rostit, ca și cel de la ospăț, în neaoșă românească, particularitate măgulitoare și emoționantă.
Coincidența făcea ca savanții latinității occidentale să fie în București, în momentul în care la Stresa ambasadorii Italiei și Franței și ai Imperiului Britanic descurcau firele de sîrmă încîlcite și aproape ghimpate ale politicei internaționale, chemată la o examinare mai severă, și pe cînd ministru plenipotenței române își transporta ghiozdanul cu pergamente, în drum către Geneva. Oricît de serios ar fi momentul măsurat din vest, parcă din București contemplarea lui, mulțumită vizitei pe

care ne-a făcut-o poezia și filosofia, în mijlocul caișilor noștri înfloriți într-o nuanță albă a tonului trandafiriu, a fost mai gingașe. Însuș domnul Léo Brunschvicg, titular al unei catedre de istorie modernă și gînditor consacrat a găsit accente de poezie la solemnitatea Academiei Române, ca să-și exprime cu un parfum verbal sentimentul față de români, care l-au primit între oamenii și cărțile lor, cu franchețea peizagiilor desfăcute dinaintea domniei-sale, de la fruntarii pînă în capitală. Citind stihurile unui poet, domnul profesor Brunschvicg, ne-a amintit simbolic că oceanul întreg își murmură șoapta în fundul unei scoici.

Desigur că Bucureștii, întemeiați de un cioban cu cojoc și cîntăreț din frunză, nu oferă unui italian somptuozitățile de piatră imperială ale Urbei eterne, niciunui francez frumusețile macerate, aristocratice și revoluționare, amestecate cu două alcooluri, ale unei și aceleiaș podgorii pariziene. Pe cînd acești frați mai înstăriți coborau piatra pînă-n șesuri și aveau răgazul să scrie într-însa cu dalta, pietrele românești slujeau de bulgări în strîmtori și de ascunzători plugarilor prădați în cîmpie. Cînd au fost cimentați o sută de bolovani laolaltă cu o lipitură, din care nu a lipsit niciodată proporția de sînge, a ieșit un monument relativ. Li se pot arăta străinilor todeauna cîteva.

Românii mai pot să arate fără să se rușineze afară din cale de mult, cîteva așezăminte sufletești originale, un gest estetic pe care l-au purtat cu ei și nu l-au pierdut, o avere de cîntece cu numeroase motive proprii și chiar o literatură cultă, neimitată și destoinică. Dacă odată cu un exemplar al versurilor lui Eminescu, iluștrilor vizitatori li s-a pus în geamantane o ulcică de pămînt, o lingură de lemn, cinci fire de papură și un ștergar împînzit cu stinsele culori moșmondite și alese de ochiul rafinat al sătencei, pentru a fi înfășurată cartea în el, e darul cel mai scump și demonstrativ ce a putut să li se facă.

1935

CĂRȚILE NOI

Cartea este un lucru frumos chiar dacă nu este citită și învățată, un mobilier. Cotorul ei salvează de multe ori prestigiul proprietarului și al casei, dar e decorativ într-adevăr și e singurul obiect care nu se aseamănă decît cu cartea. O domnișoară dintr-o mare familie, învoită cu severitățile agonisitei grele, și-a pus gustul, talentele și studiile în serviciul acestui cotor și al scoarței și a făcut din cartea nelipsită de pe mesele lustruite ale unui interior bine ținut, o bijuterie.

O doamnă, de asemeni își ostenește degetele cu aceeaș prețioasă meserie, care consistă în îmbrăcarea cu piele și aur a unui volum. Deosebirea dintre îndeletnicirea celor două persoane decoratoare și a legătorilor de cărți cum îi cunoaștem este că ele se încearcă să dea fiecărei cărți o figură proprie, adecuată conținutului. Dacă proprietarul volumului dat la cartonat îl citește sau nu, îl privește: Domnișoara și Doamna care caută o inspirație la lucru o citesc neapărat.

Cartea a devenit un obiect de dar la zile mari. E un progres că primitorul nu se simte jignit. Să primești de ziua dumitale o sută de cărți frumos legată fiecare, e preferabil celor cinci portvizite, opt aprinzătoare de țigări, patru părechi de butoni, două tabacheri, zece mașini de ras și cîteva alte obiecte din seria consacrată în prețurile mijlocii. De obicei ele se cumpără o singură dată și trec din mînă în mînă și de la sfînt la sfînt, pe principiul că din dar se face darul. Cărțile nu mai ies din casa în care au intrat. O spiritualitate chiar absentă, tradusă cu un respect pentru cărțile și necitite real, împiedică circulația vulgară.

Copiii și-au adus cărțile acasă cu o atenție revelatoare. Pachetul nu trebuie atins de celălalt. E un sacrilegiu ca mîna băiatului să pipăie grosimea cărților fetei și invers, cărțile băiatului nu primesc să fie efeminate prin răsfoirea paginilor cu un deget de fetiță. Autoritatea pachetului sporește cu rechizitele mici din interior, gume versicolore, echere, mașini de ascuțit creionul, creioane în culori.

Numai că autorii și mai ales desinatorii n-au aceleași scrupule profesionale ca doamnele legătorițe și ca școlarii. Autorii textului sînt adeseori suprem de evazivi cu subiectele tratate și desinatorii n-au avut încă timpul să învețe anatomia. Copiii lor din cărți sînt cocoșați, urîți și rigizi, genunchii nu se mișcă, brațele stau grele, ceafa a înțepenit. E un grafic elementar, care constituie prima datorință a unui desinator, un alfabet al formelor dincoace de personalitate și interpretare, încă neînvățat. Domnul știe să facă o compoziție foarte intelectualizată, dar nu știa să scrie un picior. Închipuiți-vă un scriitor căruia i s-ar comanda să facă descripția critică a unui cal înhămat și care n-ar putea să se achite de o sarcină atît de primitivă decît vorbind despre Cleopatra.

În general, scriitorii, cu sau fără talent — e fără importanță acest adaos parazitar — este cu mult mai bine decît colegii lor desinatorii.

1935

SPIRITUL PUBLIC

Eram obişnuiţi cu cîteva învăţăminte, azi perimate. Publicul nu citeşte, nu se duce la teatru şi fuge de conferinţe.

Publicul citeşte . . . Ziarele s-au înmulţit, tirajele şi ele. Mai de mult cumpărătorul prefera gazeta în douăzeci şi patru de pagini şi directorii cei mai însemnaţi din presă îşi trăgeau autoritatea din maculatura comerţului de hîrtie de împachetat. S-a isprăvit această deprindere: se cumpără de preferinţă ziarul dintr-o singură foaie. Publicul părăseşte întinderea şi locurile virane; cere substanţă.

— Domnule ministru, cere audienţă un domn director de mare ziar. Iată cartea de vizită . . .

— E marele fabricant de mucavale. Spune-i că sînt ocupat şi întreabă-l ce doreşte . . .

Publicul citeşte cartea . . . Cărţile s-au înmulţit. Bune sau mai puţin bune, cumpărătorul le ia pe toate. Un zvon se repetă din cînd în cînd, că ar trebui eliminate cărţile proaste. Care sînt cărţile proaste? O anchetă, întreţinută săptămînal de o revistă printre autori, dă dovada concretă din partea unor cititori relativ evoluţi, că preferinţa merge după cum se vede către cele din urmă. Cine ar hotărî de calitatea unui volum, cînd cei mai calificaţi, criticii, iritaţi că dau de ani de zile greş, s-au lăsat de meşteşug? O poliţie de literatură ar îndepărta toate simpatiile, abia întemeiate, de la cartea românească. Bune, proaste, cărţile trebuiesc lăsate să umble. E un public de fiecare carte, nu e un singur public şi împrejurarea trebuie exploatată. Publicul a citit douăzeci de ani *Furnica*. A eliminat-o el. Azi n-ar mai putea să aibă un cititor.

Publicul se duce la teatru . . . Sînt mi se pare douăzeci dacă nu treizeci de teatre în Bucureşti, mai multe teatre decît actori, şi în fiece săptămînă se inaugurează altul. Cheltuielile depăşesc, poate, şi reţeta. De curînd, o sală a fost adjudecată prin licitaţia unui concurent fantezist, care a oferit treizeci şi cinci de mii de lei chirie pe zi... Toate genurile de spectacol sînt binevenite, de la Tănase la Claudel.

Publicul se duce la conferinţe . . . Cu condiţia să nu fie ofensat de două ori, întîi prin gratuitate şi al doilea prin calitate. Simţul raporturilor sugeră că ce-i de pomană e prost. Numai că se duce publicul să asculte vorbe goale, sucite interesant, constituie o evoluţie importantă a unei voinţe de a răbda.

S-a petrecut şi un fenomen: O conferinţă a unui prieten al meu, de aproape, a trebuit « pentru prima oară în România » repetată. Publicul a suportat-o de două ori. Dacă nu se temea că-şi indispune prea mult colegii, care nu pot să admită cu camaraderie nici succesul mediocru, conferenţiarul ar fi avut sală plină şi a treia oară.

Schimbările spiritului public influenţează şi pe antreprenori. O sală de primul rang din centru, cu un comitet cultural, prezidat de un propietar de băi şi hoteluri, care la o avere de cîteva miliarde aur, subscrie pentru nevoile Statului, cîte două pînă la zece mii de lei hîrtie, s-a simţit profund turburată în persoana comitetului ei, că publicul participa compact la conferinţele unei iniţiative literare. Ea concepe un succes moderat. Organizatorii au primit din partea cancelariei la o somaţie cu sensul următor, (Chirie: douăzeci de mii de lei pe două ore):

Avem onoarea să vă punem în vedere că la prelegerile dumneavoastră vînzîndu-se toate biletele, monumentul în care se află sala de conferințe, amenință să se dărîme . . . Vă rog, luați măsuri la cassă ori preferați conferențiarii noștri oficiali, cu sală goală și intrarea gratuită.

1943

LITERATURA

E o datorie ca măcar pe sărite să înregistrezi cel puțin titlul cărților care binevoiesc să ne ajungă. Neavînd nici obligațiile criticilor de profesie, care, ei, le-au dezertat, sau, în cel mai dulce caz trag datoria la fit, învățați de la elevii lor, ca profesori, identificați cu plăcerile clasei în orele dificile, nu ni se poate cere să ținem nici contabilitatea literaturii. Drept vorbind, nici inima nu ne trage să facem pe cenzorii, să calificăm și să clasificăm: e o sarcină antipatică și înfumurată pentru un scriitor, care are rolul să povestească, să cînte, să creeze, cum vine vorba, sau să se silească la asta, și nu să bîzîie și să latre. Această competință trebuie lăsată acelor similitudini din presă, care neputînd nici să isprăvească nimic nici să înceapă ceva, umblă, necăjite de neputință, împleticite între paranteze, ca în oglindă cățeii iritați.

E înnainte de toate admirabil, indiferent de calitatea todeauna discutabilă, că în loc să caște gura și să holbeze ochii, în loc să se încurce în pasul altora sau să se ție după muzica militară, ca ucenicii de cizmărie ai gazetăriei aproape literare, tinerii și mai-vîrstnicii fac sforțarea florilor de a da cîte o petală sau cîte un znop, în luptă cu pămîntul și cu întunericul lui interior. O adiere de parfum amăruie cum o ia vîntul mare din firul galben de sulfină, e o depășire, și atîta lucru se cere și omului, care în triviala lui făptură brută e un mușu-

roi cu două găuri, și plantei și pasării, să se depă-
șească. Restul nu are însemnătate.

Din treisprezece cărți primite, opt sînt de poezie și cinci de proză: mai exact, cele dintîi opt, de versuri, poeziea circulînd prin paginile tipărite fără împiedicare de formă, cuvinte scurtate sau silabe lungite. E caracteristic că versurile, rezultat al unei cazne de concentrare mai laborioasă, domină pro-ducția literară. Avem pe masă *Cleștar*, *Pădure ador-mită*, *Pomul vieții*, *Vatra magilor*, *Chemarea lu-tului alb de miazănoapte*, *Flautul lui Iancu* și *Popas pe culmi*, opt grădini de întinderi deosebite și cu buruieni aromatice pe gama întreagă. Într-unele, lacrima lunii e înghețată într-adevăr ca boabele de cleștar, ritmul e simetric pe o muzică interioară, prismatică și paralelă. Alte cadențe aparțin prozo-diei personale și unui auz aproximativ melodic. Poteci clare taie o grădină, pîrtii nedeslușite se pierd într-adevăr, nivelurile aiurea cad abrupt și se ridică iarăș. Din fundul atîtor peizaje se aude mur-murul care însoțește toate basmele ideale, de la ale cătunului de zăpadă pînă la accentele Apocalip-sei. Poeții își dau floarea și polenul de azur.

1943

PERIODICITATEA DEASĂ

Se pare că o publicație, cînd nu e un simplu magazin cu vitrină și mărturisește veleități, are un singur moment de strălucire și că interesul ei se epuizează în cîteva numere, scoase cu mari dificul-tăți. Cîțiva camarazi cu aceeaș orientare se adună la foaia mică pentru stîrnirea unui nou accent în gama tărăgănată, plătesc în tovărășie tiparul și hîrtia și, înnainte de stabilirea unei periodicități, au ispră-vit ce aveau de spus: deocamdată. Cîntecul scurt al cocoșului, de dimineață. Ce-i, la urma urmei, o foaie altceva decît un fluture frumos, care apare ca să dispară — și foile neașteptate, bine venite, sînt și trebuie să fie întodeauna și continuu noi.

Dacă foaia intră în periodicitatea deasă și în loc să fie scrisă de tovarășii unei inițiative, singurii în stare să exprime lucrurile încă neadmise, recur-ge la colaborări « din afară », momentul ei a tre-cut, uneori fără să fi fost. Scăpărarea se face o dată. Vetrele sînt ale fierturilor lungi și care scot funin-gine și fum, ceea ce nu poate să facă scînteia. Și mai ales ea interesează, scînteia. Organizată, scînte-ia, e bucătărie cu ore fixe și cu menu. Alt gust are ciutura ostenitului de drum care o scufundă în fîntînă, și altul paharele servite la cafenea pe tavă. Izvorul se face apă stătută.

Cu deosebire insignifiantă din punctul de vedere al spontaneității, al vieții, e publicația cu pagini multe, foaia cu multe foi. Ea e o stradă, umblată de toată lumea, proștii amestecați cu ceilalți într-o

promiscuitate cu taraf. Poate să aibă un sens mai înnalt o publicație ajunsă firmă? Nu. O aduce poșta regulat și cam știi în genere despre ce-i vorba: o lași adeseori intactă sau o răsfoiești necitită. Realizează o monotonie de calendar și stăruind devine antipatică.

Te pomenești cu ea luînd atitudini, speculînd actualitatea neliterară, o atitudine azi, o atitudine mîine, problemele cum se ivesc. Caracterul ei amestecat cu ceva din toate, cade în anodinul trist. Coheziune numai tipografică, sensibilitate pribeagă și de împrumut. Dacă un editor francez a scos o dată *Candide* și altă dată *Nouvelles littéraires* modelul e gata: editorul le vrea pe românește, și nu se lasă: format așa, pagini atîtea, rubricile astea . . . Monumente, adică încremeniri săptămînale, bilunare și o dată pe lună: hîrtie tipărită și nimic mai mult. Zvîcniri, temperament, elan: nu e nevoie — dar nici nu se poate. O dată se poate face oarece, nu de mai multe ori, dar de cinci sute douăzeci de ori sau de douăsprezece ori pe an niciodată. Idealuri urmărite: prestigiu pentru o treabă neliterară, încasări și poate și subvenții.

Prospețimea se face mașină și literatura industrie contabilizată. Zi de manuscrise, zi de corectură, zi de paginație: mai trebuiesc zece rînduri pentru ca un final tipografic să-l ajungă pe cel de peste drum — ori se mai taie șapte. Inspirația: tipic. E ziua de expediție: repede!

Foile trebuiesc umplute, sînt multe și redacția nu scrie sau scrie funcționărește. Colaboratorul începe să aibă leafă industrială asigurată, dar unde-i lucrul subtil și etern? Neliniștea sacră ce a putut ajunge?

Direcția nesedimentată și stratificată, ar putea să aibă curajul selecției, dacă valoarea se lasă așteptată. Nu-l are: și-a liniat un nivel și dedesubtul dungii orizontului tot ce se petrece e pilitură de

hîrtie. Confundate, prieteniile, literatura, ideile, vin prietenii și se fac scriitori și inundă foaia cu nimicuri penibile, ridicate la potențe false de principii și directive. Nimicul își ia vînt și servește modelele de profundă mediocritate. De la număr la număr foaia se prostește mai mult. O singură foaie să fie citită, foaia provizorie și efemeră.

Mi-am permis cîteva digresii la primirea unui petic de hîrtie intitulat *Litoral*, care-mi vine din cînd în cînd, adică atunci cînd se tipărește, și foarte din cînd în cînd. Mai se pare că în cinci ani au apărut paisprezece numere: admirabil! Gravură alternată cu poezie. Locul de apariție: Constanța. Colaboratori: șase poeți, un nucleu; și un gravor: C. Grosu. E o sforțare. Bravo!

1943

CARTEA DE CĂPĂTÎI

Cărțile cele mai multe se trec, și cu cît sînt mai noi cu atît îmbătrînesc mai iute. Asta e cartea pe care am iubit-o eu, odată, de mult? Nu se poate! E adevărat: a mai rămas din cartea căutată legătura luxoasă, cu care ai dăruit-o ca pe o fată cu un inel, cîndva, demult; un cotor în raftul de sus, unde se vede mai puțin. Păcat de literile de aur săpate în paftaua de piele ca pe un mormînt! Dacă făceai nuntă cu fata de odinioară ai avea acasă două suferințe. Doamna cu baston, care nu mai surîde, e cartea fidelității. În loc de bomboane i-ai cumpăra medicamente și unsorile destinate să-i dea o frăgezime veche și o tinerețe înspăimîntătoare. Cine o să-ți poată explica de ce nu te-ai căsătorit cu o logodnică frumoasă și de ce ți-a plăcut o carte stupidă? N-ai uita-o nici pe aceea în secret și nici pe cealaltă nu o poți arunca din bibliotecă: te ține o aderență și de lucrul prost. Dar de ce nu-ți arunci în foc scrisorile din vremuri? O mie de oameni ți le-au început cu « iubite », și ți se pare, poate, că ai nevoie pentru sine-ți de documente, că de iubit cine te-a iubit?

Trebuie să-ți fie rușine că te-a pasionat o carte, care acum îți pare francamente idioată? Trecutul e, comparativ, o epocă de rușini, pentru multe lucruri pe care le-ai îndrăgit un timp de pauze halucinate, de acte de entuziasm fără control. Trebuie să fii înțelept? De ce? ca să nu-ți pară a doua zi rău? Pentru atît de puțin? Să ai numai rezerve și reticențe? Vai de mine! Să nu te lași dus de admirabila inconștiență a spontaneității? Să trăiești prudent, încleștat în copilăria tinereții de teama responsabilității?

Dar, vezi, cartea fermecătoare de atunci e într-adevăr o mare nerozie. Erai atît de puțin inteligent cînd îți mijea mustața și ești mult mai deștept azi, cînd ți-o cănești, ca să pari mai tînăr și tu?

Te-ai căznit să-ți faci un alibi, căci, într-adevăr e grav să-ți fi plăcut așa de mult odată o carte pe care o detești. Analizezi, confrunți: cartea e foarte proastă și n-ai nicio scuză. De-ai trăi două sute de ani (foarte mulțumesc) la vîrsta de una sută cincizeci și șase o să-ți displacă și ceea ce te încîntă azi.

Totuș sînt cîteva cărți care nu te-au înșelat niciodată. Oricînd le deschizi, prospețimea lor e nouă. Mai mult, ele întineresc pe măsură cu vîrsta lor, și la fiece nouă lectură se descoperă alte înțelesuri, peste vîrste, generații și timpuri. Prin urmare, sînt cărți care plac un moment și apoi mor deplin. Ce au în ele mai puțin și ce au celelalte mai mult? Aceleași cuvinte și la unele și la altele, aproape aceleași motive, aceleași sentimente. Colea o frază moliie și trezită, dincolo sculată în picioare, colea o dîră de rîmă, dincoace o cărare de piatră, cu acelaș material. De ce o enciclică e atît de ștearsă, o predică atît de goală, față de cel mai palid verset din cele două Testamente? Condeiul biblic scrie la fiece pagină pe aramă, și alt condei scrie pe cîrpă. De unde vine, Doamne, deosebirea?

Se pare că numai tonul profeților face valabilă literatura. Ai vrea să fii profet și tu? Nu te mai munci să-l înveți, caraghiosule. Întreabă vîntul, întunericul și tăcerea. Nici ele nu știu nimic.

1943

REACȚIUNE

Ah! cît te mai saturi cîteodată de literatura convențională, de acel secret al autorilor de-a bîjbîi în vocabulare aproximative, cu semipauze de insuficiență, de a fi scheletici în versuri și-n proză nuli. Golul cu niscai ceva înnăuntru scamă, a generat o literatură epidemică. Ce bine scriu băieții la fel! și cîtă inexistență! Ce pojar, ce scarlatină! Dacă ar fi unul, el ar fi original, dar o sută își trec unul altuia din gură-n gură sacîzul morfolit în balele celuilalt, ca țigarea fumată repede în fundul curții liceului, într-un loc care pute, aromatizat cu fum de tutun. Și valorile comice, pe care și le acordă unii altora toți acești debili intelectuali!

Ai citit o sumedenie de șchiopătări verbale cu etichete luate-n bățul de fildeș, imitat în celuloid, și parcă ieși dintr-o ședință de spiritism, condusă de un medium sfrijit. Cerc de mistici imbecili, adunați la o masă rotundă în așteptarea căderii din tavan a torentului de roze făgăduit de un manual. Condiția realizării fenomenului e bufonă: să crezi orbește. Cercul s-a căznit să creadă orbește, dar îi lipsește harul. Fără har mortul din tine nu înviază, și nici umbra lui Dante nu apare la grotescul apel al fanaticilor în transă de fluid. A trecut un șoarice sau un gîndac prin coșul cu hîrtii și plicuri cocoloșite: a fîșîit.

Proastă promoție! mulți vlăjgani repetenți! Ce ne facem?

Ah! unde-i literatura idioată, cinstită și insignifiantă! Dați-mi încoa pe Francois Coppée, pe Bolintineanu, pe Grandea, pe Naum! . . . iertați-mă, domnilor, că v-am maltratat. Stridiile stricate, langustele putrede, șampaniile răsuflate, rămășițele clocite în farfuriile și cupele boierești, aruncați-le! — dați-mi mămăligă și apă din fîntînă, nefiltrată, cu nămol.

Nimerii într-un almanah din 1910 . . . Doamne, cîtă plăcere! Adu-le și pe ale lui Nedea Popescu. Bun! Dă-mi o carte de artimetică, o geografie cu cotoarele rupte, un caiet de caligrafie. Minunat! Vreau să citesc înțelepciunile meschine scrise cu ronde și batarde. Dă-mă cu vreo cincizeci de ani îndărăt. Îți mulțumesc!

Da, Franklin a scris de-alde astea: N-am văzut niciunui pom mutat din loc să-i meargă bine . . . Un ochi al stăpînului face mai multă treabă decît mîinile lui amîndouă . . . Din pricina unui cui se pierde o potcoavă . . . Puținul repetat de cîteva ori face mult . . . O crăpătură și se scufundă vaporul . . .

Admirabil! Mă simt ceva mai bine.

Uite povestea lui Cazimir, regele Poloniei . . . Uite *Bunicul și nepotul*, de Grimm . . . Uite un poet, Louis Durand. Citește: Anul nou în versuri . . . În septembrie 1804, Guy-Lussac s-a suit în văzduh cu balonul . . . Clișeul e-al lui Abdul-Hamid, și dedesubt e Mehmed, noul sultan. Dincoace, împărăteasa Chinei, majestatea-sa Țu-Hsi își face vînt pe tron cu evantaiul. Filosoful Ernest Naville întemeietorul Crucii Roșii. Ce fraze stupide și sănătoase!

Te rog grămădește-mi pe masă toate platitudinile literare: vreau să beau din ele. Să citim astă seară, împreună, din Georges Ohnet, din René Bazin, din Rădulescu-Niger . . . Te rog citește cu voce tare. Așa! Îmi vine inima la loc. Vreau să mă scufund în banal, mediocru și vulgar, pîinea

cea de toate zilele, cînd ești obosit de estetică, de artă, de geniu fără talent, de talent fără geniu . . . Dragă Cocò, nu te mai sfii în reticențe și nu te mai da pe după sobă: fă-mi colea, pe bucata asta de hîrtie, un găinaț.

Așa, tată . . . bravo, tată . . .

1943

ESPERANTO

Într-un timp mult mai puțin rapid și instantaneu și cînd infinitele relații industriale de azi nici nu erau încă bănuite, cînd mijloacele de transport nu treceau de treizeci kilometri pe oră cu expresul, cînd automobilul era necunoscut și avionul un vis, ca mișcarea perpetuă sau cadratura cercului, oamenii erau preocupați de o limbă internațională, simplificată și ușor de învățat.

Încercările au fost numeroase, *volapükul, esperanto, ido* și atîtea altele mai puțin cunoscute. Între anii 1900 și 1910 limba convențională cu cele mai mari șanse de succes părea cît pe acì, să fie esperanto. Inventatorul ei, polonezul doctor Zamenhof, prezidase un vast congres la Geneva și-l văd, și acum, ridicat și purtat pe brațe de o imensă asistență, venită din toate colțurile lumii, cu steaua verde a speranței esperanto la butonieră.

Ce s-a putut alege din acest entuziasm? A murit și el și limba, cît și autorul ei, decedat în certitudinea că dacă oamenii nu ajung să se înfrățească prin credințe, se vor înfrăți prin limba lui universală. De atunci încoace, o serie de războaie, din care două mai universale decît esperanto, au împrăștiat iluziile și i-au îndușmănit mai mult ca-ntotdeauna.

Totuș niciodată n-a fost mai mare nevoie, în viața practică internațională, de o limbă, oricare ar fi ea, lesne de asimilat, făcută pe toate mințile, vîrstele și naționalitățile. Fără să aibă pretenții prea multe

la estetică, graiul doctorului Zamenhof, dimpotrivă, destul de urît, mai ales prin pluralul substantivelor, putea să fie aproape deprins în cîteva ore, îndeajuns ca să poți trimite o scrisoare, fie în China, fie în Islanda și să ceri o informație cu întoarcerea curierului sau ca să pleci din București oriunde vroiai cu o broșură de opt pagini în buzunar. Inspirîndu-se de la cuvintele de uz obișnuit, adoptate în toate țările prin poștă, telegraf, telefon, cale ferată — volumul terminologiilor comune de atunci s-a înmulțit — doctorul stabilise un vocabular de rădăcini de o silabă, două cărora li se aninau cîteva dezinențe, stăpînite imediat și de memoria unui copil. Poate că dezinteresul a venit pe lîngă pricinile de șovinism și imperialism acut, care n-aveau ce căuta în simplele afaceri comerciale, chiar de la inflexiunile vocabularului esperanto, uneori poate că riscat.

Ar trebui reluată cu seriozitate inițiativa medicului polonez și examinată limba lui din nou, la rigoare curățită și dereticată. E un instrument util în noianul de limbi de pe glob. N-am un document la îndemînă, apt să-mi aducă aminte cîte graiuri deosebite fac din planeta noastră un infern, în care nu ne putem înțelege unii cu alții, dar mi-a rămas impresia că ar fi cam vreo patru sute. Biblia e tradusă de Societatea Britanică în peste trei sute de limbi . . .

Materialul e gata pregătit de zeci de ani de zile și în toate țările, cel puțin din Europa și America, sînt rămășițe latente ale fostelor asociații esperantise. Ar fi de ajuns un apel și spiritele s-ar trezi la interesul incontestabil ce-l prezintă pe zi ce trece mai mult un mijloc de corespondență vorbită și scrisă redus la un studiu de maximum o săptămînă.

Esperanto e o limbă care se montează și demontează din cîteva bucăți utilizată ca o mașină de ras. Comparația e cu atît mai exactă cu cît însăș această mașină, o lamă prinsă de o coadă, inventată de mult sub numele de pogonotom și neutilizată multă vreme ca și saxofonul, a putut ajunge întradevăr universală de-abia tîrziu, cînd i-a ieșit înainte un industriaș cu simțul utilitar și simplificator potrivit.

1946

CUTÌA DE POŞTĂ

1930—1943

POSTUL DE RADIO BUCUREŞTI

Revista oficială a postului de radio Bucureşti costa şaptezeci de mii de lei săptămînal, adică aproape patru milioane pe an şi constituia şi un monopol. Revista era singură în drept să publice, pe cîte şapte zile, programul emisiunilor europene, pe care postul îl primeşte gratuit. Pe cînd în toate ţările apar în libertate şi în concurenţă, zeci de reviste de radio, care de care mai bogate şi mai ieftine, în toată România o singură publicaţie putea să iasă în public fără intervenţia Parchetului, *Radio-fonia*.

Ne puteam aştepta ca privilegiul monopolului să se traducă în sumar, cu materialul literar şi ştiinţific cel mai divers şi mai interesant — şi ar fi fost singurul motiv de monopol: valoarea instructivă a textului. Înnafară de programe, de cele mai multe ori inutile, dată fiind puterea de audiţie limitată a posturilor de recepţie din ţară, atît în Bucureşti cît şi în provinciile care nu cad mai de-a dreptul în zona de mai bună influenţă a posturilor de emisiune străină, textul nu prezinta nicio importanţă. Traducerile tăiate cu foarfeca din revistele străine, se raportau la o educaţie tehnică inexistentă la publicul românesc iar colaborările originale, inspirate din aceleaşi reviste, datorite poate cîte unui bun inginer sau instalator, sufereau de neajunsul fatal, de-a fi inexpresive, lîncede şi inutile şi ele.

Rostul unei publicații care vrea să fie exclusiv tehnică era să folosească măcar amatorilor din tineret fără mijloace și curioșilor din public, pentru montarea unui aparat puțin costisitor. Trimiterile de-a-ndaratele, la numere vechi sfîrșeau prin a echivala în lei cu cheltuiala unui aparat de recepție scump și, amatorul, orbit de o nomenclatură și de un stil științific molierești, numindu-se placa de gramofon doză electromagnetică, după cum în farmacie apa chioară gratuită se cheamă, primită de la robinet, *aqua fontis*, a cincizeci de lei suta de grame, se găsea la discreția bombastică, fizică și matematică, a unei redacții de oameni prea mari pentru aplicarea cusurului care-i califica.

Postul București a concesionat revista și s-a ușurat de o cheltuială anuală de patru milioane circa. Atunci, publicul s-a așteptat la altă traducere a sumei economisită, în sumarul programului de astă dată. Și deodată s-a ajuns la placă, la doză, la *aqua fontis*, și la o reclamă din toate punctele de vedere rușinoasă. Scuza acestei publicități, utilă negoțului și finanțelor postului București, ar fi putut să fie literară, redactîndu-se reclama cu maximum de inteligență și de spirit. Citatul nostru, din numărul trecut, pe care îl repetăm aci (gratuit pentru firmă) dă măsura acestui maximum de spirit, și de inteligență: « *Cînd Adam plecă din Rai și cu Eva pătimașa. Au plecat fiindcă gustară din cafeaua de la Pașa* ».

În ultimul număr al revistei, fostă oficială, *Radio și Radiofonia*, se răspunde indirect la imputarea reiterată că programul a devenit placă de gramofon, cu afirmarea că toate posturile europene dau fuga după plăci.

Afirmația e adevărată întru atît întrucît ai spune că fumătorii europeni își aprind țigările unul de la altul. Cînd nu e foc și nu-s chibrituri la îndemînă, se întîmplă, într-adevăr, ca un fumător, salutînd pe alți trecători, pe bulevard, să-și ceară voie să ia fum cu țigarea lui din țigările lor. La Budapesta, unde postul de difuziune e în activitate permanentă, timp de aproape douăzeci de ore zilnic, este permisă, desigur, emisiunea timp de o oră, din cînd în cînd, de jocuri englezești la modă și de melodii americane pe placă; se satisface o curiozitate de exotism, nu o îndatorire de program. E cu totul altceva.

Postul din București își reazimă programul întreg pe plăci și combină publicitatea cu placa. Nicio placă nu e prezintată fără citarea vadului la care poate să fie cumpărată din București. Așa că postul nostru aparține de fapt fabricilor de muștar, de ciorapi, de ceasornice, brutăriilor și magazinelor de gramofoane. Pentru atingerea acestui scop, necuprins în dezideratele și principiile expuse acum cîțiva ani, s-au cheltuit cîteva sute de milioane (în ele se găsește și un podeț de beton peste un șanț, de care ne vom ocupa la timp) și se întrețin directori generali, directori, directori de programe și un întreg personal, plătit extrem de scump, în vreme ce o conferință se plătește o mie și o mie cinci sute de lei?

Dacă idealul postului era să devie un post-gramofon, nu era nevoie nici de atîtea sume fantastice, cheltuite, derobate drumurilor, străzilor și locuințelor populare, nici de atîta patetică, nici de atîți figuranți; nici de forțarea cîtorva zeci de mii de abonamente, plătite de posesorii simplelor gramofoane fără comitete și directori cu ifose artistice și culturale. . .

1930

DOAMNA MARGOT

Dacă directorul general răspunde la un nume de chiristigerie și se cheamă Cîrnu, îndulcit cu Munteanu, fosta șpicheriță își trage numele dintr-alt vocabular, parizian, și se cheamă Margot (T nu se citește).

Șpicherița este acea persoană invizibilă și percepută numai cu urechea, care dă de veste că un lucru s-a isprăvit și că începe altul. De pildă, în seara solemnă de 14 iulie, a zecemaiului francez, cînd domnului ministru Puaux i-a urmat omagiul la microfon al domnului ministru Moldoveanu și după ce domnul Moldoveanu a terminat, șpicherița a intrat direct în subiectul favorit postului din București, muștar și conserve. Va să zică, șpicherița e vocea de după și dinainte, precursoarea și succesoarea materiilor vorbite și cîntate.

Cu alte cuvinte, șpicherița e Buna-Vestire, îngerul, strigătorul, strigaciul. Doamna Margot a fost strigoi numai pînă la un timp; azi e secretara programelor și totodată baza și criteriul și persoana de încredere a domnului director general. Cîrnul și Strigoiul.

Meningea, timpanul și toată mucoasa intelectuală a domnului Cîrnu se pun în funcțiune exclusiv cu avizul doamnei Margot. Fără doamna Margot nu se poate nimic realiza în Societate. Doamna Margot bănuiește și verifică însușirile artistice ale colaboratorilor, le verifică din nou și le supraverifică.

E vechea istorie a valorilor degenerate. Cînd lipsește stăpînul, poarta nu o închide feciorul din casă fiindcă-i e lene și feciorul pune să o încuie bucătăreasa iar bucătăreasa trimite cotoiul.

1930

PROGRAMUL

Majoritatea ascultătorilor de radio obişnuiţi cu scurte dar substanţiale conferinţe radiofonice, nu înţeleg de ce, deşi conferinţele au rămas, dispar pe zi ce trece ambele atribute: şi *scurt* şi *substanţial*.

S-a citit odată o întreagă pagină din Monitorul oficial şi jumătate din Monitorul Bursei şi cerealelor.

Regulamentul de conducere al închisorilor şi regulamentul controlului vagoanelor de marfă se citesc, regulat, de trei ori pe zi. Se anunţă retransmiterea amănunţită, cu comentarii spirituale, a Anuarului Rudolf Mosse pe 1930.

E drept că cei mai de seamă vorbitori ai postului românesc au renunţat să colaboreze, fiind vară; renunţarea lor va continua, însă, şi la iarnă, . . . fiind iarnă.

Nici doamna Margot, nici domnul Cîrnu care, au consultat pe domnul Vasilache, alt personagiu, nu-şi pot explica acest fenomen.

Domnul Cîrnu a fost de părere să se ceară conferenţiari de la regimentul de tracţiune automobilă, iar în zilele de sărbători — de la Compania de pompieri.

1930

O MITOCĂNIE

S-a relatat la timp în *Bilete de papagal* fantastica mitocănie, că o artistă a fost întreruptă în mijlocul producţiunii sale muzicale la microfon, de însuş direcţia care o invitase. Întreruperea în sensul radiofonic e suprimarea pură şi simplă; un delict de ordinul asasinatului şi agravat nu numai de premeditare dar şi de laşitate ironică, suprimarea făcîndu-se de la distanţă, ca în magie şi cîntăreţul sau vorbitorul continuînd să grăiască, fără să ştie că fiinţa lui vocală a murit şi comportîndu-se ca un surdo-mut nebun.

Directorul programului muzical insistase, într-adevăr, pe lîngă artista, sosită din streinătate cu autoritatea succeselor cîştigate la Radio-Viena şi Radio-Milano, să se producă şi la Radio-Bucureşti, obţinînd consimţămîntul artistei pentru participarea la programul din seara de 17 martie, care a şi avut loc. Satisfăcut, evident, de rezultat, postul Bucureşti a invitat din nou pe artistă pentru alte producţii şi artista s-a manifestat din nou în programul din 2 iulie, data cu pricina.

Artista este domnişoara Anne Marie Cernina, care în dubla sa calitate de muzicantă şi de persoană din înnalta societate, este obişnuită cu alte procedee decît şi-au permis faţă de domnia-sa odăiaşii cu simbrii inegale din serviciul postului Bucureşti. Domnişoara Cernina vine pe de o parte din Europa oamenilor bine crescuţi şi de gust şi pe de altă parte este fiica fostului ofiţer de ordonanţă

al regelui Carol I colonelul Gr.Cernătescu şi verişoara pictorului portretist Stoenescu, atît de mult cotat în lumea amatorilor din Paris. Asemenea argumente sînt la locul lor, cînd persoana care le invocă este insultată de un instalator de becuri şi robinete.

Întreruperea din cabina electricianului, a unui artist care cîntă în cabina lui osebită, echivalează cu o palmă trasă peste gura unui avocat în mijlocul unei pledoarii, de către servitorul de la cuiere. Situaţia e cu atît mai specială cu cît persoana care a primit palmele domnului Cîrnu-Munteanu, intendentul electric al postului — un om de o sută optzeci kilograme, cu labe cu tot — este o femeie, şi cu cît, în acelaş timp cu demnitatea, i-a fost jignită şi reputaţia artistică, în auzul publicului românesc şi european.

În orice altă ţară, sancţiunea era instantanee, căci priveşte înnainte de toate, onoarea colectivă şi culturală: întregul personal ar fi fost întrerupt la rîndul lui din funcţionare. Cavalerismul nu pare însă că face parte la noi decît din vocabular şi consecinţa tristă pentru acest sentiment, la postul Bucureşti, a fost că în loc să se procedeze la eliminări automatice, s-a recurs la o comedie de responsabilităţi imprecise, cu tărăgăneli, zigzaguri, scuze între patru ochi şi rugăciuni confidenţiale. Şi cu fuga directorului la băi.

Personalul răspunzător al postului Bucureşti şi-a manifestat de altfel şi într-alte împrejurări laşitatea şi surîzătoarea lui mişelie; o senzaţie de scîrbă ne împiedică să insistăm. Inginerii şi teoreticienii radiofoniei, au minţit precis şi au falsificat cu conştiinţă, într-un caz al nostru personal şi categoric individualizat, accesoriile care stabileau o realitate, în consiliul de direcţie al Societăţii, de mai multe ori.

Domnişoara Cernina s-a adresat diverselor foruri, ca să i se dea satisfacţia, la care are dreptul: scuze exprimate în public, la microfon, şi citite de pe un text aprobat de domnia-sa, pentru măgăria din ziua de 2 iulie. Dacă aceste scuze nu vor avea loc, artista se va adresa Justiţiei cu un proces de daune împotriva postului Bucureşti şi postul va plăti, din pricină că în magistratură nu se găsesc ingineri analfabeţi, directori de rîndăşie şi muzicanţi pe flaşnetă, ci buni intelectuali şi o pudoare profesională absentă în partea implicată.

Am imputat adeseori postului Radio-Bucureşti specialitatea ce şi-a creat-o din emiterea muzicii cu plăci de gramofon. Placa de gramofon nu arată numai incapacitate şi trîndăvie; ilustrează o stare de spirit şi o psihologie: evadarea şi iresponsabilitatea.

Publicăm aci, textual, întîmpinarea adresată de artistă domnului Gusti, profesor universitar, preşedintele Societăţii de Radiodifuziune.

«Domnule Preşedinte,

Întorcîndu-mă din străinătate în urma succeselor obţinute am fost solicitată de Societatea «Radiodifuziune» Bucureşti spre a mă produce în faţa microfonului în zilele de 17 martie şi 2 iulie crt. Am fost prezentată de domnul Brăiloiu. Ultima dată, adică în seara de 2 iulie crt. în mijlocul programului mi-a trimis vorbă domnul director general Munteanu Cîrnu să încetez de a cînta pentru că era prea tîrziu şi că dorea să prescurteze emisiunea. N-am făcut dificultăţi şi am încetat cu toate că eram vexată de acest procedeu neobişnuit, adică de a fi prevenită în timpul execuţiei, de prescurtarea programului. Procedeul acesta poate fi întrebuinţat cu o elevă de Conservator, la o producţie, nu însă cu o artistă consacrată căreia i se datoreşte

o consultaţie cel puţin cîteva minute înainte de a începe să cînte. Totuş n-am protestat pentru a evita discuţii. Părăsind postul am zărit pe electri-cian vorbind la telefon şi precaut îşi făcea cornet din mînă, ca să nu fie auzit. Ajunsă acasă găsesc familia şi prietenii adunaţi acolo, consternaţi în urma a două convorbiri ce mama mea avusese cu Radiodifuziunea cu cîteva clipe înnainte. Şi iată ce am aflat.

Cerînd să vorbească cu mine servitorul postului spune că eu sînt ocupată şi se prezintă în locul meu, recomandîndu-se electricianul postului, un domn. La întrebarea mamei mele care ar fi cauza între-ruperii emisiunei acest domn îi răspunde: «*pentru că a cîntat foarte prost şi a fost oprită de a mai con-tinua* ». La protestările celor prezenţi, domnul repetă a doua oară acelaş lucru. După cîteva mi-nute mama mea a vrut să vorbească iarăş ca să întrebe pe cineva mai competint. Cu toate insis-tenţele nu s-a prezentat nimeni afară de electri-cianul care a revenit încă o dată şi care-şi precizează din nou identitatea urmată de un debit de obrăz-nicii. Imediat după ce am aflat cele petrecute mă reîntorc la Societate. Emisiunea continua cu plăci de gramofon, prin urmare prescurtarea emisiunei nu era şi găsesc pe domnul director general Mun-teanu Cîrnu care mă primeşte cu o insolenţă puţin demnă de funcţiunea care o ocupă şi la întrebările mele cine şi-a permis să mă critice mi-a răspuns că nu-mi poate numi persoana şi că de altfel ar fi foarte posibil. Am priceput dar că domnul Mun-teanu Cîrnu cît şi electricianul erau de perfect acord.

Am onoarea să vă întreb, domnule preşedinte, şi vă rog să ne comunicaţi şi nouă care este menirea aşa-zisă naţională şi culturală a instituţiunei « Ra-diodifuziune » şi dacă rolul directorului general şi al electricianului este de a face aprecieri de

orice natură artiştilor şi a-i defăima prin comuni-caţii telefonice. Verificarea celor ce susţin poate fi confirmată de persoanele care au fost de faţă la acest regretabil incident şi care pot depune mărturiile lor dacă li se va cere acest lucru.

Primiţi, vă rog, domnule preşedinte, asigurarea deosebitei mele consideraţiuni.

Anne Marie Cernina »

Domnul profesor Gusti, care, în calitate de preşedinte, este mărginit de cîteva reguli şi înda-toriri sau cel puţin ori mai ales — de un gentleman şi de un om social, nu a dat încă pînă la apariţia prezentei cronici, nicio soluţie conflictului dintre o instituţie, condusă de subalternii domniei-sale vizitii şi o doamnă rugată să ocupe un loc în birja lor.

1930

RADIOAMATORII

Înregistrăm și trecem mai departe indignarea radioamatorilor, care ni se plîng subt semnătură și anonim împotriva programelor postului de radio, pe zi ce trece mai slabe și mai dezorganizate.

Publicul radioamatorilor, obișnuit cu scriitorii de seamă ai literaturii românești, grupați, nu fără greutate, de fosta direcție literară la postul București, vede că din toți foștii colaboratori ai programului nu mai reapare niciunul, oferindu-i-se în schimb surogate, imitații și multipli și submultipli de nulități.

Un onorabil neașteptat conferențiar al postului, a fost un distins reprezintant al pumnului în zgîrciul nasului. Domnul Lucian Popescu, tip « muscă », neînsărcinat cel puțin să facă teoria profesională a boxului. Acest tînăr pumnalagiu al ringului, nemuritor și rece, a dezvoltat subiectul: « Cum am devenit boxeur », ceea ce nu i s-a cerut nici domnului Iorga, care totuș ar fi primit, poate, cu justificări speciale, să trateze subiectul: « Cum am devenit Pico dela Mirandolla ».

Pe calea aceasta, dacă postul București și-a însușit-o definitiv, sînt o mulțime de subiecte, care trebuiesc introduse în program: *Cum am devenit șofeur, Cum am devenit dactilografă, Cum am devenit Mamă, Cum am devenit Tanti.*

1930

MOȘ APRIL

Cititorul este convins că numărul de Paști, de pildă, al unei gazete literare, se construiește chiar în noaptea Învierii, autorii luînd loc la mașina de cules, și, siguri de geniul lor, todeauna prezent indeniabil și integral, trec pe hîrtia tiparului imensa lor cugetare. La izbucnirea clopotelor pascale ei au terminat, s-a spălat pe mîini și ciocnesc niște ouă roșii cu cozonac.

Să-i dezvăluim cititorului un secret anodin: numărul de Paști se face cu o săptămînă înnainte. Redactorul își închipuiește de cu zece zile că este în plină Înviere, își improvizează o stare morală pascală și scrie.

În prezenta coloană ne găsim decepționați și confuzi. Ne-am schițat articolul nostru ieri, pe o zi cu soare, și sîntem siliți să-l dăm la tipar într-o zi de ploaie și de frig, renunțînd la imaginile grădinărești și intrînd cu paltonul și cu gulerul ridicat în meteorologie. Vine Paștele sau ce vine? se întreabă redactorul literar. Cu o săptămînă înnainte de sărbătoarea încondeierii și la cîteva ceasuri de Florii, fosta zi a mugurilor de salcie, îmblăniți în cojoace minuscule de crisalidă, focul arde în vatră și mîțele, înșelate de moda nouă a meșterului April, peruchierul lumii animale, caută strîmtorile calde ale teracotei și postesc.

Direcția, redacția, corectura și colaborarea s-au instalat de Paști cu pisicile lîngă sobă, în aștep-

tarea lui Moș Crăciun. Atît mai bine, dacă peste șapte zile se va întoarce primăvara din decembrie al anului trecut...

1933

CRONICA EXAMENELOR

O cronică a examenelor este de actualitate. Anul școlilor a luat sfîrșit și școala primară s-a încheiat cu o festivitate. Comitetul școlar, părinții, copii, institutoare și institutori s-au întîlnit la spectacolul festivității. Oameni de clase sociale deosebite se întîlnesc rar, cu toate că trăiesc cu toții și muncesc laolaltă în acelaș timp. Viața, ceea ce se numește viață, fură pe oameni, și în loc să-i adune, cum s-ar cuveni, pentru o înfrățită nevoie, chibzuire de care fiecine are nevoie, în sufletul și în povara lui materială îi risipește și-i uită, și ca să fie « modernă » ea trebuie să semene mai mult a război decît a prietenie.

M-am dus la o școală primară de băieți depărtată de centru și situată în dosurile prelungirilor Gării de Nord și ale Regiei, într-un cartier de locuitori cu deosebire muncitori, muncitori ai muncilor care întinează mîinile cinstite, întărind demnitatea. Ca orice sîrguitor, am copii și mi-am ales pentru dînșii școala primară care mi s-a părut mie, după intuiții verificate, cea mai bună. Poate că mai sînt și altele, cu toate că pedagogia, odată cu drepturile ei de-a fi o cunoștință experimentală, vine și cu oarecare haruri, cu un instinct, care în literatură, de pildă, poartă numele de talent. Dar în calitate de părinte și oarecum, de profesionist intelectual, mi se îndreaptă preferințele către școala care surîde, din zidurile, din clasele și chipurile dascălilor ei. Școala nu trebuie să fie o suferință

pentru niciun copil şi pentru niciun pedagog: cînd suferă copiii în şcoli, înseamnează că profesorii suferă şi ei, inegali, capricioşi, dezorganizaţi morali şi cu gîndul la alte lucruri decît la strîmta şi admi- rabila lor datorie.

În incomparabila ţară a lui Wilhelm Tell m-am obişnuit cu profesorii îndrăgostiţi de meseria lor, care e întîi o chemare, şi numai la sfîrşitul lunii o meserie. Republica Alpilor a găsit pentru tine- retul ei naţional, hotărît să se devoteze învăţă- mîntului, formulele bune şi exacte, după care toţi tinerii ies buni profesori, la toate gradele învăţă- mîntului, şi în acelaş timp buni camarazi ai copii- lor din clasa lor. Compatrioţii noştri, care au stu- diat în cantoanele, gătite ca nişte bijuterii, ale celei mai vechi şi mai unitare republici din lume, îşi aduc aminte de prieteniile respectuoase şi in- disolubile din universităţi, de pildă, dintre pro- fesori şi studenţi. Studentul e oaspetele profesoru- lui, şcoala continuă la masa familiei, în excursii, la întrunirile de studii, în călătorii.

Elveţienii nu au ca întîia lor datorie culturală să ţie un discurs, care să ia ochii auditoriului şi să mute atenţiunea de la lucrurile controlabile şi precise la cele întortochiate şi sterile, trăind în vînt şi în ceaţă o viaţă ce trebuie trăită pe pămînt. La maximum de ştiinţă şi de valoare personală, elveţianul, fie că vine de la Geneva, din Berna, din Fribourg sau din Tessin, e simplu, binevoitor şi camaraderesc. În massa lui naţională mai înain- tat decît alte popoare, care licăresc pe dinafară — Elveţia nu are niciun analfabet — elveţianul e urzit profund cu frumuseţi şi rezistenţe interne, ca un covor strîns în iţele lui pentru o durată vecină cu a pietrei pe care locuieşte şi pe care o transformă încet şi o supune.

În Şcoala elveţiană nu se pomenesc dascăli discu- tabili şi elevi repetenţi. Cea mai tristă ruşine a unei

cariere de profesor, cînd acest lucru s-ar putea întîmpla, ar fi un şcolar repetent. Opinia publică a republicii nu trage la răspundere natura, care dă naştere la inteligenţe inegale şi la proşti întregi, ci pe profesorul, îndatorat să-şi facă ştiinţele abile şi să le puie la îndemîna minţilor slabe, cu pre- cădere. Doctrina Republicii este cea bună, căci omul născut cu însuşiri constituie o garanţie sigură pentru nivelul organizat al societăţii, care nu are cum să întrebuinţeze pe ceilalţi, dacă învăţămîntul nu substituie însuşirilor absente noţiuni didactice utilizate. Elveţia are şi şcoli speciale pentru cei definitiv proşti dintre proşti, pentru întîrziaţii naturii. Grecii vechi aruncau cretinii valvîrtej cu sluţii, în prăpastia mormîntului trist al imperso- nalităţii: grecii păgîni concepeau viaţa atletic. Poetul şi filosoful nu învăţau încă boxul, care-i o invenţie viguroasă inestetică a lumilor nordice reci, însă aruncau cu discul, luptau şi alergau. Elveţienii sînt creştini, poate că poporul cel mai creştin din Europa, pasionat şi azi de problemele republicii cereşti. Creştinul de gîndire şi de texte, al creştinismului protestant, debarasat de pompă şi ritual, nu refuză nimănuia dreptul la viaţă, nu-şi permite nici teoretic să-l tăgăduiască, şi respectă, în insuficienţa unei minţi şi în invaliditatea fizică, sensul creştin.

Cultura Elveţiei e întemeiată pe şcoala primară şi medie, o continuare primară a învăţămîntului; şi e o cultură practică serioasă. Pe lîngă cele trei limbi federale obligatorii ale cetăţeanului, fran- ceza, germana şi italiana, orice om vorbeşte curent engleza, a patra limbă, şi citeşte în patru limbi. Toate ştiinţele care în liceu se învaţă disparat sînt acordate profesional cu meşteşugul fiecăruia. Apoi, meseriaşului matur i se rezervă un loc de auditor în universităţi şi un scaun în Aula, unde cel puţin douăzeci şi cinci de conferinţe din toate

domeniile se fac anual de către celebritățile inter‑naționale, invitate, cu onorarii plătite, de către canton. Iar la *Arta socială* unde concertează virtuo‑zitățile și compozitorii din toată lumea, ei participă pe un preț de intrare de douăzeci și cinci de cen‑time.

Tot școala primară a dus pe lucrători, manuali sau intelectuali, indiferent, manualul fiind în toate cazurile un intelectual, la bibliotecă și carte. Dacă din nicio casă elvețiană săracă, nu lipsesc camera de baie, dulapul de haine și dulapul cu încălță‑minte, în odaia principală a gospodăriei se gă‑sește todeauna dulapul cel mai mare, cu cărți. . . Iar noutățile literare și științifice imediate, pe care cetățeanul nu are vreme bănească să le cumpere, sînt aduse dimineața de gospodina lui, care, tre‑cînd în piață, ia în coș, lîngă verze, praz și salată, cîte două‑trei volume de la Biblioteca Municipală a cartierului. Erau pînă la război șase asemenea biblioteci municipale numai în orașul Geneva, furnizate zilnic cu toate cărțile apărute, de către comună — biblioteci vaste, întreținute de un per‑sonal numeros. Prețul de abonament lunar, la oricîte cărți împrumutate acasă în treizeci de zile, era de un franc și cincizeci: cinci parale pe zi, de familie abonată. Cărțile se restituiesc în starea nouă, în care au fost împrumutate, și nimeni nu are orgoliul să‑și puie semnătura personală lîngă numele autorului, nici să adaoge la ilustrațiile volu‑mului desenurile lui proprii sau să le rupă din cărți pentru uzul artistic particular.

Școala primară din cartierul Grand, la sărbă‑toarea căreia am luat parte cu copiii, e școala comu‑nală de băieți cu nr. 27. Aș da mai multe amă‑nunte, dacă nu mi‑ar fi teamă că meritul jignește cu deosebire susceptibilitățile didactice. Directorul școlii, un profesor tînăr, cu titluri care îl destinase

învățămîntului superior, ține să rămîie dascăl de copii. Soția lui, care și‑a dat, în ultimile săptămîni, ultimile probe universitare, obținînd cele mai mari calificări, îl secondează amănunțit și energic. Trei alte tinere doamne profesoare, două — soții de ofițeri și una — soție de inginer, colaborează la surîsul didactic al școlii. Două din profesoare, romănce, moldovence, dau graiului de predare acel accent sufletesc, care face din limba românească a Moldovei o vorbire delicată și dulce. Sală ticsită și onorată cu prezența domnului primar de Verde. O expoziție a desemnului, a imaginației și a răb‑dării școlii, colorează solemnitatea, alături de un muzeu, improvizat cu dragoste, interes și pricepere pentru demonstrarea celor cinci‑șase științe, tan‑gente pe inteligența elevilor. Un profesor conduce corul de copii. Un alt profesor conduce spectacolul teatral, jucat cu patru personagii. Echipa lucrăto‑rilor, compusă din șapte, opt meseriași mici, în costum de muncă, face onoare unei intenții de verificare lirică teatrală. În general, lipsește, lucru curios, un repertoriu de artă teatrală pentru șco‑lari și din care profesorii să‑și aleagă: vom căuta să contribuim cu toții, profesioniștii manuscrisului, la împlinirea acestei grave lacune.

Dar sărbătoarea s‑a dramatizat cu sentimentul premiilor de fine de an. M‑am așteptat ca premiile, desființate mi se pare de Haret, să nu reapară în munca școlară. Vanitatea poate să înceapă să funcționeze încă din grădina de copii — un senti‑ment de care nu are nevoie școala, nici viața. Credeam că nimeni nu mai e întîiul, al doilea și al treilea într‑o clasă.

Premianții au fost, se înțelege, măguliți. Dar în spatele scaunului pe care stam, impresionat de tactul gingaș al directorului și de fanatica lui bună‑voință, erau trei rînduri de copii, cei mai mulți fără premii. Am simțit crisparea lor, la strigări.

Era o suferință, care iarăș nu e nevoie să o cunoască, prea devreme, copiii: suferință la premiu și suferință la lipsă de premiu. După cîteva zguduiri mi-am întors capul și m-am uitat la copiii din spatele meu. Erau palizi, enervați și se țineau cu greutate în picioare, răzimați unul de altul. . .

După terminarea solemnității, copiii au părăsit școala cu ochii în pămînt. Am găsit unul plîngînd, concentrat, într-un ungher de la intrare. Bieții copii! școala nu trebuie să-i facă să-și piardă lacrimile, de care vor avea nevoie în masacrul sufletesc și în melancoliile de mai tîrziu. Îi lipsea o bucățică dintr-un punct, ca să aibă media nouă și cincisprezece, cu care fuseseră premiați alți trei colegi, de vîrsta lui. Și am căutat să-l consolez în deșert.

Dacă aș fi știut, făceam o coroană de buxus acasă și-l încoronam în poarta școlii în numele vrăbiilor, al rîndunelelor și al mierlelor din grădină.

1933

DRAGĂ DOCTORE

Tînărul scriitor nebun despre care ți-am mai vorbit deunăzi, că mi se plîngea de o fantomă de domn sau de cucoană, în legătură cu manuscrisele lui cotrobăite, începe să se plictisească. Fă-i te rog un tratament. Cred că din cîteva înțepături îi trece. Totuș nu-l înțepa prea mult. Trebuie păstrată în băiat oleacă de-a fi într-o ureche, să nu-i treacă de tot. Și-ar pierde originalitatea și, în literatură, unde e debutant de curînd, fără originalitate un tînăr ca el rămîne la notiță.

E rău să încurajezi băieții simpatici, cu toate acestea. Se fac prea repede mari și enormi, în cîteva zile, și cînd nu-ți poartă sîmbetele a recunoștință, îți rup clanța de la ușe. M-am pomenit cu el acasă. Tocmai mă rădeam și a trebuit, la insistența soneriei, să deschid ușa încuiată, cu săpunul pe fălci. Băiatul ăsta părea să nu ia contact literar cu mine decît bărbieresc, dinaintea briciului și a foarfecelui în acțiune. Ți-aduc aminte că l-am cunoscut la o frizerie.

— Iar mai ai ceva de spus? l-am întrebat. Mă pui în situații displăcute. Aș fi preferat să mă vezi gata ras. Numai defunctul meu mare prieten ministrul Luca își primea camarazii pe care-i iubea, în cămașa de noapte citind ziarul *Taims* pe scaunul cu lanț. Lui îi era indiferent că se afla că și domnii de la stăpînire au necesități de simpli administrați. Te rog să bagi de seamă că mie nu-mi e totuna să

te primesc mascat cu clăbuc ori fără. Care-i dorința dumitale? Spune-o pînă ce mă isprăvesc.

Lîngă colegul meu de literatură am făcut toate strîmbăturile necesare, adaptate piezișelor poziții ale lamei, balonarea obrazului, ridicarea nasului, zbîrcirea bărbiei și întinderea în sus a gîtlejului, locul cel mai susceptibil de perdaf.

— Bagă de seamă, i-am spus, dacă ai de comunicat ceva prea senzațional. Mă gîdil pe lîngă nas. Să nu mi-l retez.

— Am uitat de emoție, rîndul trecut, să vă vorbesc despre un alt personaj, care mă persecută, mi-a răspuns tînărul literat. Să fie un încub, un sucub, un vîrcolac, un androgin, un efeb, un ginandru, nu știu. Tot ce rețin e că îmi lasă o impresie de verde și de gelatinos, de făptură scheletică strävezie, cu formă incertă, cînd umană, cînd ovală, cînd rotundă, chiar uneori pătrată și uneori ca un grătar. Mi se năzare ca o pînză de păianjen sau ca o antenă de radio octoedrică, mobilă, și apropiindu-se de mine trece prin toate formele astea și prin alte cîteva din geometrie.

— Te-am prevenit să nu mă aduci să mi-l tai și dumneata m-ai lăsa cîrn fără nicio remușcare. (E nebun de-a binele mi-am zis în paranteză. Aș pune rămășag că e intens pozitiv, ia să ascund mai repede foarfecele și briciul.)

— Lucrul acela sau ființa aceea, continua poetul, vine pe la spatele meu și-mi dă un brînci în cot. Îmi sare tocul cît colo sau îmi fuge cu o linie strîmbă după el, ca o șopîrlă rănită, de-a curmezișul hîrtiei și-mi strică ideea... Altă dată, mă apucă de mînecă și mă ține. Îmi dă drumul numai în rîndurile scrise cu optimism, în care afirm că viața e o fericire, că totul e admirabil, adorabil și fermecător. Duhul ăsta nevăzut trebuie să aibă, nu zic, o inimă bună, trebuie să fie, cum spune medicul meu, specialist în stomac despre un alt medic, prieten

cu el, un băiat de zahăr, recunosc. Dar nu înțeleg de ce mă asuprește. Cînd nu ajunge în dosul fotoliului de la masa mea de lucru, îmi dă în vîrful peniței un bobîrnac, două, trei, patru, cinci bobîrnace, pînă ce înțeleg și o apuc spre bucuriile că fac parte dintr-o contemporaneitate impecabilă în toate privințele și fericită.

— Am înțeles, i-am răspuns băiatului. Du-te la medicul meu, un entuziast al sonetelor dumitale, și dacă nu-i acasă, așteaptă-l. La revedere peste vreo patru săptămîni... Însă bagă de seamă, să nu scrii cum vorbești. *Dă* un brînci în cot... *Dă* drumul... *Dă* în vîrful peniței... Prea mult. *Dă*, în așa de puține cuvinte...

Ți l-am trimis cu un bilet, pe care, ca să nu-l desfacă, l-am lăsat nelipit. Ai să vezi că ți-l recomand pentru excepționalele lui daruri literare și pentru o modalitate de geniu cu care-i înzestrat. Altfel nu venea la dumneata. Fă te rog cercetările chimice cuvenite și o injecție cu doza numărul șase.

1943

MORMINTELE SCRIITORILOR

După statui s-ar putea vorbi și de morminte...

Într-o săptămînă au murit doi scriitori, Pisani și Lovinescu. Că unul a scris articole și altul cărți nu-i deosibește în categorii: amîndoi au făcut onoare, cu potențe variate, care nici ele nu permit separație și frontieră, aceeaș sculă de lucru, condeiul. Poezia, povestirea, judecata critică sau articolul de ziar aparțin unei singure vocații sau măcar profesiunii și n-ai putea să juri că ziaristul nu-i uneori mai bun scriitor ca... scriitorul. Mulți așa-ziși, probabil pentru o clasificare de suprafață, scriitori, au fost și excelenți gazetari. E de ajuns de pomenit unul: Eminescu, poet și redactor la *Timpul*. (A nu se confunda.)

Din cei doi morți ai săptămînii trecute, unul a fost înmormîntat ca toată lumea, la rădăcina tulpinelor, acolo unde germinează floarea dimineții albă. Celălalt a preferat, dacă așa i-a fost voia, să întrerupă legătura cu pămîntul și să-i zboare cenușa-n vînt, peste mare. Sunt atitudini care țin de orgoliul, suflat ca o flacără de chibrit. Unul se vrea îngenunchiat în sfînta țărînă, altul speră că pe urmele sufletului se poate duce, ca într-o aureolă de funingini, și praful ce se alege dintr-un om. Georges Clemenceau a voit să fie înmormîntat în picioare, ca un comandant, care continuă să meargă în fruntea batalioanelor și mort.

S-a citit în ziare, nu fără multă rușine, că văduva lui Pisani primește o pensie egală cu leafa servitorului de la ușe, care-i cumpăra vechiului redactor (cincizeci de ani de acțiune), țigări. Asta însemnează că decedatul a fost înmormîntat cu talerul. Ofensa atinge un punct delicat de onoare.

Lovinescu a murit singuratic și bietul lui cadavru, care cred că n-a avut decît amintirea mîngîierii celui mai puțin calificat din epoca lui să i-o aducă, în momentul cînd viața în viraj către infern, azvîrlindu-l la o răscruce de drumuri, l-a lăsat întins pe șosea, a fost ars pe rug. (Știți, atmosfera de cabotinaj a Crematoriului, placa de gramofon a lui Beethoven, preotul binecuvîntînd cinematografic, scripetele care scoboară trapa scenică și racla —: atîtea și atîtea lamentabile orori!)

Mă bate un gînd pe care-l împărtășesc tuturor confraților, de vîrsta mea, mai vîrstnici sau de vîrstele mai mici, care toate, cu încetul și fără nicio excepție, alunecă zi cu zi către mormînt; și tuturor confraților, indiferent de călimară și pană, ziariști, romancieri, poeți, autori de teatru — tuturor semenilor dintre expresie și tipar și care trăiesc, într-un fel, laolaltă...

Le-aș propune să și moară laolaltă și să intre cel puțin după ce au trăit, unii față de alții ca niște fiare, într-o regulă de camaraderie. Numărul lor a crescut, și, proporțional, se înmulțește și numărul mormintelor.

Moartea nu e atît acea moarte care pășește în pasul greu al unui cal gravat de Dürer, moartea din tragedia miraculoasă a existenței. Moartea e altceva: o deriziune: biletul de înmormîntare, autorizația, groapa, dricarul... o sumedenie de ignobile formalități, promiscuități și... cheltuieli. La suferința pierderii se adaogă bucătăria cimitirului. Familiile scriitorilor și ziariștilor care mor, iată, unii după alții, la scurte intervale, ar putea să fie scutite de aceste îndatoriri și scăpate de multe ori și de la ruină.

Credeți că ar fi anormal ca ziariștii și scriitorii să aibă un cimitir al lor și un serviciu organizat pentru antractul de mizerii dintre viață și îngropăciune? Societatea Scriitorilor în colaborare cu Sindicatul Presei, au toată autoritatea în materie ca să se folosească de mijloacele municipale și ca să obție terenul necesar al unei fraternizări, în care ar putea să fie adusă și încredințată pămîntului pe todeauna și pulberea scriitorilor din trecut.

Două cimitire pot sluji ca model: cel săsesc de la Rîșnov și cel din Cobadin al coloniei nemțești.

1943

CITITORULE

Nu mă « deranjează », cum ai scris, din partea cititorilor nicio întrebare. După puterile lui Cocò, duhovnicul din colivie al multor mărturisiri, și binevenite și rău trimise, m-am silit întodeauna să-i mulțumesc.

Fără vorbe umflate, meseria de gazetar, făcută din dragoste și simplicitate, implică această puțină osteneală și această datorie, și sentimentul că ești în serviciul publicului, de orice nivel, dă meseriei o noblețe senină, mai însuflețită și decît a medicului și decît a advocatului. S-a spus, pentru a flata răbdarea și stăruința, din cînd în cînd pe drept cuvînt deficiente, că presa e a patra putere în Stat, ceea ce din punctul de vedere patetic e fals. În schimb, ea e un confident al tuturora, individual și colectiv, și, riguros cinstită, funcția ei capătă un caracter de solidaritate obligatorie.

Cititorul care se hotărăște să-și ia un martor al durerilor adevărate și ascunse, face un act de încredere. Te măgulește să-l meriți și trebuie să-i faci onoare. O conștiință speriată apelează la conștiința ta și se petrece întîlnirea mistică, a cititorului cu gazetarul, care-i singura răsplată a îndoielilor, a deziluziilor și a speranțelor unui om ca toată lumea, tîlmaci după puterile lui al unor așteptări, neîntrerupt contrariate și dezorganizate, dar continuu renăscute.

Cu cîtă plăcere descifrez slova dumitale, chinuită pe un petec de hîrtie, cititorule necunoscut! Mîna

greoaie, deprinsă cu uneltele unui meşteşug care ţi-a îngroşat-o şi înnăsprit, pe nicovală, la strung, la banc, şi la maşinile unei uzine, pune să umble pe hîrtie un condei prea uşor, ca să fie stăpînit cu pipăitul aproape nesimţitor la fulgul prin care străbate gîndul dumitale. Uneori, din glodul cuvintelor iese o idee limpede ca apa de izvor şi frumoasă ca unda ei, furnicată de reflectări oglindite-n ea din cine ştie ce înstelări depărtate. Alteori, o mînă delicată de intelectual trist sau de femeie descurajată semnează spovedania unei vieţi descompuse.

Eu niciodată nu ţi-am luat vorba în deşert, cititorule necunoscut: ştii bine, şi cînd m-am simţit în stare să-ţi aduc o mîngîiere nu am întîrziat. Măcar o vorbă, spusă curat şi cu prietenie, venită la timp, are preţul ei. Această vorbă pe noi nu ne-a întîmpinat la trebuinţă şi n-am avut de unde să o cerem: lumea era goală. Gazetarii erau nişte valeţi ai unor stăpîni, neturburaţi în siesta lor de crocodili, de nici o îngrijorare, iar ziarele nu erau ale cititorilor fără alt stăpîn decît ei, nici diriguit de cîte un camarad, pasionat de opera lui, de o cinste profesională şi a judecăţii mai presus de atestate şi de elogii.

Dacă mi-ai dat numele şi adresa ţi-am răspuns întodeauna cu o scrisoare — şi te-am citit cu acelaş interes şi anonim. Cîteodată te sfiieşti, mai mult de dumneata decît de noi; te înţeleg. Uneori, ne-am folosit de scrisorile primite şi ţi-am dat răspunsuri întoarse în ziar, şi ai înţeles şi dumneata cititorule ce trebuia să înţelegi. Şi dacă sufleteşte îţi strîng întodeauna mîna bătătorită ca unui semen leal, cîteodată, neagră de scule şi mirosind a ulei, a petrol şi a pămînt, îmi vine să ţi-o sărut.

1943

NOTE BIBLIOGRAFICE

SEMNE CU CREIOMUL
IV

VISUL: *Adevărul literar şi artistic*, an. X, nr. 534, 1 Martie 1931.

EPOCA SCRIITOARE: *Adevărul literar şi artistic*, an. X, nr. 554, 19 iulie 1931.

MODE LITERARE: *Adevărul literar şi artistic*, an X, nr. 555, 26 iulie 1931.

SĂMÎNŢA: *Adevărul literar şi artistic*, an. X, nr. 559, 23 august 1931.

TĂCERE ŞI ZGOMOT: *Adevărul literar şi artistic*, an. X, nr. 575, 13 decembrie 1931.

NOTE LA O CONFERINŢĂ: *Adevărul literar şi artistic*, an. XI, nr. 599, 29 mai 1932.

PANA DE AUR: *Adevărul literar şi artistic*, an. XI, nr 608, 31 iulie 1932.

O LEGE A PRESEI: *Adevărul literar şi artistic*, an. XII, nr. 631, 8 ianuarie 1933.

ROMANCIERI, POFTIŢI . . . *Adevărul literar şi artistic*, an. XII, nr. 648, 7 mai 1933.

ZIUA CĂRŢII ROMÂNEŞTI: *Adevărul literar şi artistic*, an. XII, nr. 650, 21 mai 1933.

EPISTOLĂ DE FLĂCĂU: *Adevărul literar şi artistic*, an. XII, nr. 655, 25 iunie 1933.

PÂTÉ DE FOIE GRAS: Dimineaţa, an. 29, nr. 9528, 9 iulie 1933.

CARTE ŞI CULTURĂ: *Adevărul literar şi artistic*, an. XII, nr. 658, 16 iulie 1933.

POEZIA: *Progresul social*, an. II, nr. 7, 20 iulie 1933.

POETUL: *Progresul social*, an. II, nr. 7, 20 iulie 1933.

CRITICA: *Adevărul literar și artistic*, an. XII, nr. 664, 27 august 1933.
SOVIET ȘI INTELECT: *Adevărul literar și artistic*, an. XIII, nr, 706, 17 iunie 1934.
BILET LITERAR: *Adevărul literar și artistic*, an. XIII, nr. 707, 24 iunie 1934.
AUTORII DE OPINII: *Adevărul literar și artistic*, an. XIII, nr. 708, 1 iulie 1934.
VARIAȚII: *Adevărul literar și artistic*, an. XIII, seria II-a, nr. 725, 28 octombrie 1934.
FURT, PLAGIAT, REMINISCENȚĂ, INSPIRAȚIE ȘI INFLUENȚĂ: *Adevărul literar și artistic*, an. XIII, nr. 728, 18 noiembrie 1934.
CONDIȚII: *Adevărul literar și artistic*, an. XIV, nr. 741, 17 februarie 1935.
HRISTOS ÎNVIE: *Adevărul literar și artistic*, an. XIV, nr. 751, 28 aprilie 1935.
ABECEDARUL CITITORULUI: *Adevărul literar și artistic*, an. XIV, nr. 769, 1 septembrie 1935.
TABLETA TABLETELOR: *Adevărul literar și artistic*, an. XIV, nr. 773, 29 septembrie 1935.
REGIMUL LUI « CARE »: *Adevărul literar și artistic*, an. XIV, nr. 777, 27 octombrie 1935.
IEFTINIREA ELOGIULUI: *Adevărul literar și artistic*, an. XIV, nr. 781, 24 noiembrie 1935.
ZIUA CĂRȚII: *Muzică și poezie*, an. I, nr. 9—10, iulie-august 1936.
DISCIPLINA: *Informația zilei*, an. III, nr. 461, 12 aprilie 1943.
ȚIGĂNIE LITERARĂ: *Informația zilei*, an. III, nr. 476, 29 aprilie 1943.
PRO DOMO: *Informația zilei*, an. III, nr. 478, 1 mai 1943.
LUCRUL DRACULUI: *Informația zilei*, an. III, nr. 491, 19 mai 1943
O REȚETĂ: *Informația zilei*, an. III, nr. 510, 7 iunie 1943.
FIERARUL: *Informația Zilei*, an. III, nr. 513, 10 iunie 1943.
TEZAURE MUTE: *Informația Zilei*, an. III, nr. 514, 11 iunie 1943.
ȘCOLĂRIME, DĂSCĂLIME: *Vremea*, an. XV, nr. 703, 20 iunie 1943.

ARTICOLUL: *Informația Zilei*, an. III, nr. 530, 28 iunie 1943.
STILUL INDIRECT: *Informația Zilei*, an. III, nr. 541, 10 iulie 1943.
VORBE DE PRISOS: *Vremea*, an. XV, nr. 712, 22 august 1943.
PENTRU BILANȚ: *Informația Zilei*, an. III, nr. 596, 4 septembrie 1943.
IDEI NORMALE: *Informația Zilei*, an. III, nr. 606, 13 septembrie 1943.
LIMBA FRANCEZĂ: *Revista Fundațiilor Regale*, an. XII, serie nouă, nr. 3, noiembrie 1945.
FEMININ, MASCULIN: *Adevărul*, an. 60, nr. 16640, 16 august 1946.
HÎRTIA: *Adevărul*, an. 60, nr. 16660, 10 septembrie 1946.

SPINI DE HÎRTIE

POEȚII: *Facla*, an. IX, nr. 303, 20 februarie 1930.
UN EPILOG: *Facla*, an. IX, nr. 309, 27 februarie. 1930
SCRISOARE PARLAMENTARĂ: *Adevărul*, an. 43, nr. 14165, 27 februarie 1930.
O SCRISOARE: *Facla*, an. IX, nr. 315, 6 martie 1930.
MATERIALITATEA LITERARĂ: *Adevărul literar și artistic*, an. X, nr. 573, 29 noiembrie 1931.
A FI NEGUSTOR ȘI A NU FI: *Adevărul literar și artistic*, an. X, nr. 587, 6 martie 1932.
NOTE DE RADIO DINTR-O CRONICĂ A SĂRACILOR: *Adevărul literar și artistic*, an. X, nr 599, 29 mai 1932.
TINERETURILE: *Adevărul literar și artistic*, an. XII, nr. 637, 19 februarie 1933.
LUMILE DIN LUME: *Adevărul literar și artistic*, an. XII, nr. 649, 14 mai 1933.
O LECȚIE DE GRAMER...: *Dimineața*, an. 29, nr. 9524, 5 iulie 1933.
BACALAUREATUL: *Dimineața*, an. 29, nr. 9539, 20 iulie 1933.
O LITERATURĂ: *Adevărul literar și artistic*, an. XII, nr. 668, 24 septembrie 1933.
ZMEUL TURCESC: *Adevărul literar și artistic*, an. XII, nr. 674, 5 noiembrie 1933.

BIBLIOTECA ACADEMIEI: *Adevărul literar și artistic*, an. XII, nr. 676, 19 noiembrie 1933.
NESĂȚIOȘII: *Adevărul literar și artistic*, an. XII, nr. 677, 26 noiembrie 1933.
CĂRȚILE DE ȘCOALĂ: *Adevărul literar și artistic*, an. XII, nr. 680, 17 decembrie 1933.
ROMAN, ROMAN...: *Adevărul literar și artistic*, an. XIII, nr. 727, 11 noiembrie 1934.
UN MARE CONTRIBUABIL: POETUL: *Adevărul literar și artistic*, an. XIV, nr. 735, 6 ianuarie 1935.
S.S.R.: *Adevărul literar și artistic*, an. XIV, nr. 748, 7 aprilie 1935.
DEZLEGARE: *Adevărul literar și artistic*, an. XIV, nr. 766, 11 august 1935.
AMINTIRI DIN CAFENEA: *Adevărul literar și artistic*, an. XIV, nr. 780, 17 noiembrie 1935.
ZIARUL IDEAL: *Adevărul literar și artistic*, an. XIV, nr. 782, 1 decembrie 1935.
AIA DE ATUNCI: *Informația Zilei*, an. III, nr. 479, 2 mai 1943.
CARAGIALISMUL: *Informația Zilei*, an. III, nr. 493, 21 mai 1943.
VAI DE NOI!: *Vremea*, an. XV, nr. 701, 6 iunie 1943.
O ARTĂ POETICĂ: *Informația Zilei*, an. III, nr. 521, 19 iunie 1943.
CRITICA LITERARĂ: *Informația Zilei*, an. III, nr. 537, 6 iulie 1943.
ACTIVITĂȚI BELETRISTICE: *Informația Zilei*, an. III, nr. 548, 17 iulie 1943.
BILET: *Informația Zilei*, an. III, nr. 555, 24 iulie 1943.
LITERATURA ȘI PROSTIMEA: *Informația Zilei*, an. III, nr. 565, 4 august 1943.
PARAZITISMUL LITERAR: *Vremea*, an. XV, nr. 710, 8 august 1943.
ACUL DE CRAVATĂ: 1943, *Informația Zilei*, an. III, nr. 575 14 august 1943.
NOILE EDITURI: *Revista Fundațiilor Regale*, an. XII, serie nouă, 3, noiembrie 1945.
MELÌ-MELÒ: *Adevărul*, an. 60, nr. 16689, 13 octombrie 1946.
CANDELA FECIOAREI: *Adevărul*, an. 60, nr. 16730, 30 noiembrie 1946.

ARHIVA DE LITERATURĂ

RĂZBOIUL ADEVĂRAT: *Adevărul literar și artistic*, an. IX, nr. 482, 2 martie 1930.
NOTIȚĂ COMEMORATIVĂ: *Adevărul literar și artistic*, an. IX, nr. 500, 6 iulie 1930.
EDIȚIILE DE LUX: *Adevărul literar și artistic*, an. IX, nr. 503, 27 iulie 1930.
CĂRȚILE DE ȘCOALĂ: *Adevărul literar și artistic*, an. IX, nr. 504, 3 august 1930.
« ERETICUL DE LA MÎNĂSTIREA NEAMȚU »: *Adevărul literar și artistic*, an. X, nr. 529, 25 ianuarie 1931.
ÎNTOARCEREA DE PE FRONT: *Adevărul literar și artistic*, an. X, nr. 567, 18 octombrie 1931.
SYPHILIS: *Adevărul literar și artistic*, an. X, nr. 578, 3 ianuarie 1932.
O CARTE DE IMAGINI ROMÂNEȘTI: *Adevărul literar și artistic*, an. XI, nr. 627, 11 decembrie 1932.
KULTUR: *Dimineața*, an. 29, nr. 9405, 5 martie 1933.
MOLIÈRE ÎN ROMÂNEȘTE: *Adevărul literar și artistic*, an. XII, nr. 661, 6 august 1933.
ADEVĔRUL: *Dimineața*, an. 29, nr. 3655, 13 noiembrie 1933.
ADEVĔRUL LITERAR: *Dimineața*, an. 29, nr. 9655, 13 noiembrie 1933.
LIBRĂRIA SATULUI: *Adevărul literar și artistic*, an. XIII, nr. 703, 27 mai 1934.
VOCILE DIN SINGURĂTATE: *Adevărul literar și artistic*, an. XIII, nr. 732, 16 decembrie 1934.
CARTEA DE CETIRE: *Adevărul literar și artistic*, an. XIV, nr. 734, 1 ianuarie 1935.
DOI STRĂINI: *Adevărul literar și artistic*, an. XIV, nr 750, 21 aprilie 1935.
CĂRȚILE NOI: *Adevărul literar și artistic*, an. XIV, nr. 773, 29 septembrie 1935.
SPIRITUL PUBLIC: *Informația Zilei*, an. III, nr. 462, 13 aprilie 1943.

LITERATURA: *Informația Zilei*, an. III, nr. 551, 20 iulie 1943.
PERIODICITATEA DEASĂ: 1943, *Vremea*, an. XV, nr. 711, 15 august 1943.
CARTEA DE CĂPĂTÎI: *Informația Zilei*, an. III, nr. 581, 19 august 1943.
REACȚIUNE: *Informația Zilei*, an. III, nr. 601, 9 septembrie 1943.
ESPERANTO: *Adevărul*, an. 60, nr. 16721, 20 noiembrie 1946.

CUTÌA DE POȘTĂ

POSTUL DE RADIO BUCUREȘTI: *Bilete de Papagal*, an. III, nr. 466 20 iulie 1930.
DOAMNA MARGOT: *Bilete de Papagal*, an. III, nr. 466, 20 iulie 1930.
PROGRAMUL: *Bilete de Papagal*, an. III, nr. 466. 20 iulie 1930.
O MITOCĂNIE: *Bilete de Papagal*, an. III. nr. 468, 3 august 1930.
RADIOAMATORII: *Bilete de Papagal*, an III, nr. 47?, 17 august 1930.
MOȘ APRIL: *Adevărul literar și artistic*, an. XII, nr. 645, 16 aprilie 1933.
CRONICA EXAMENELOR: *Adevărul literar și artistic*, an. XII, nr. 657, 9 iulie 1933.
DRAGĂ DOCTORE: *Informația Zilei*, an. III. nr. 484, 12 mai 1943.
MORMINTELE SCRIITORILOR: *Vremea*, an. XV, nr. 708, 25 iulie 1943
CITITORULE: *Informația Zilei*, an. III, nr. 570, 9 august 1943.

MITZURA ARGHEZI

CUPRINS

SEMNE CU CREIONUL IV
1931—1946

Visul 7
Epoca scriitoare 11
Mode literare 14
Sămînța 18
Tăcere și zgomot 21
Note la o conferință 25
Pana de aur 31
O lege a presei 35
Romancieri, poftiți. . . 40
Ziua cărții românești 43
Epistola de flăcău 47
Pâté de foie gras 51
Carte și cultură 53
Poezia 60
Poetul 67
Critica 70
Soviet și intelect 73
Bilet literar 76
Autorii de opinii 79
Variații 83
Furt, plagiat, reminiscență, inspirație și influență 87
Condiții 91
Hristos învie 95
Abecedarul cititorului 97
Tableta tabletelor 100
Regimul lui « care » 102
Ieftinirea elogiului 106
Ziua cărții 109
Disciplina 113

Ţigănie literară 116
Pro domo 119
Lucrul dracului 122
O reţetă 125
Fierarul 128
Tezaure mute 131
Şcolărime, dăscălime 134
Articolul 137
Stilul indirect 140
Vorbe de prisos 143
Pentru bilanţ 146
Idei normale 148
Limba franceză 151
Feminin, masculin 157
Hîrtia 160

SPINI DE HÎRTIE
1930—1946

Poeţii 165
Un epilog 168
Scrisoare parlamentară 171
O scrisoare 175
Materialitatea literară 178
A fi negustor şi a nu fi 183
Note de radio dintr-o cronică a săracilor 187
Tinereturile 193
Lumile din lume 197
O lecţie de gramer. . . 201
Bacalaureatul 204
O literatură 207
Zmeul turcesc 211
Biblioteca Academiei 215
Nesăţioşii 219
Cărţile de şcoală 223
Roman, roman. . . 227
Un mare contribuabil: Poetul 231
S.S.R. 234
Dezlegare 238
Amintiri din cafenea 241
Ziarul ideal 245
Aia de-atunci 249

Caragialismul 252
Vai de noi! 255
O artă poetică 258
Critica literară 260
Activităţi beletristice 261
Bilet 264
Literatura şi prostimea 266
Parazitismul literar 269
Acul de cravată 271
Noile edituri 274
Meli-melò 277
Candela fecioarei 279

ARHIVĂ DE LITERATURĂ
1930—1946

Războiul adevărat 285
Notă comemorativă 289
Ediţiile de lux 293
Cărţile de şcoală 297
Întoarcerea de pe front 300
« Ereticul de la Mînăstirea Neamţu » 303
Syphilis 308
O carte de imagini româneşti 312
Kultur 317
Molière, în româneşte 319
Adevĕrul 322
Adevĕrul literar 324
Librăria satului 326
Vocile din singurătate 331
Cartea de cetire 335
Doi străini 339
Cărţile noi 342
Spiritul public 344
Literatura 347
Periodicitatea deasă 349
Cartea de căpătîi 352
Reacţiune 354
Esperanto 357

CUTIA DE POŞTĂ
1930—1943

Postul de radio Bucureşti 363

Doamna Margot 366
Programul 368
O mitocănie 369
Radioamatorii 374
Moş April 375
Cronica examenelor 377
Dragă doctore 383
Mormintele scriitorilor 386
Cititorule 389
Note bibliografice 391

Lector: TRAIAN RADU
Tehnoredactor MINA CANTEMIR

Bun de tipar 9.09.1974. Tiraj 2.470 ex. legate 1/1. Coli ed. 15,72. Coli tipar 12,63

Tiparul executat sub comanda nr. 98
la Intreprinderea Poligrafică „Arta Grafică"
Calea Şerban-Vodă Nr. 133,
Bucureşti
Republica Socialistă România